

**KİTLE İLETİŞİM KURAMLARINDA
ETKİ SORUNSALI ve
BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI**

**(Doktora Tezi)
İncilay CANGÖZ**

Eskişehir-1999

**KİTLE İLETİŞİM KURAMLARINDA ETKİ SORUNSALI VE
BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI**

İncilay CANGÖZ /

**DOKTORA TEZİ
Basım ve Yayımcılık Ana Bilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Sevda A. KURAL**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nisan 1999**

DOKTORA TEZ ÖZÜ

KİTLE İLETİŞİM KURAMLARINDA ETKİ SORUNSALI VE BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI

İncilay CANGÖZ

İletişim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 1999

Danışman: Doç.Dr. Sevda Alankuş Kural

“Kitle iletişim kuramlarında etki sorunsalı ve bir izleyici araştırması” başlıklı bu çalışmada medyada etki sorunsalı ele alınırken izleyici-metin etkileşimi değerlendirilmektedir. Birinci bölümde etki sorunsalına liberal ve eleştirel paradigmanın yaklaşımı ve kuramsal kökenleriyle izleyici araştırması, ikinci bölümde televizyon program tür kavramı ve haber/haber program türünün yapısal özellikleri konu edilmektedir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise bir haber programı olan Arena ve Arena üzerinde yapılan izleyici araştırması değerlendirilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre Hall’un öne sürdüğü hegemonik, müzakereli ve eleştirel olmak üzere üç çeşit okumadan oluşan model doğrulanmaktadır. Bir haber programı olan Arena’nın olayları sisteme eleştiri yöneltmeksizin, yapılandırarak sunduğu görülmektedir. Programda İknan’ın Uğur Dündar kişiliği üzerine kurulan mit aracılığıyla işlediği gözlenmektedir. Ayrıca tüm program boyunca metin kapatılarak izleyici yorumları kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla görüntü üstü ses, müzik, konuyu çağrıştıracak film kareleri ve imge en fazla kullanılan araçlardır. Tüm bu çabalara karşın çalışma gruplarında eleştirel okumanın görülmesi metnin nihai belirleyiciliği görüşüne kuşkuyla yaklaşılmasına yol açmaktadır. Ancak Hegemonik okumanın hayli yüksek olması, müzakereli okumanın da çoğunlukla hegemonik okumaya dönüşmesi izleyici araştırmalarında, metnin ve medyanın ekonomik bir birim olduğunun göz ardı edilmemesi gereken aşamalar olduğu sonucuna götürmektedir

ABSTRACT

THE EFFECT OF MASS COMMUNICATION THEORY AND AN AUDIENCE RESEARCH

İncilay CANGÖZ

Communication Science Field

Anadolu University Social Sciences Institute, April 1999

Advisor: Assoc. Prof. Sevda Alankuş Kural

In this thesis which is titled as “The problem of effect on mass communication theory and an audience research the position of audiences is being the effect of the media is examined. This thesis consists of two main parts. In the first part the problem of effect is determined according to liberal and critical paradigm. Then audience research is taken into consideration within an epistemological manner. After that television genres and their characteristics are examined. Finally a survey conducted over forty two audiences who are exposed to Arena news program.

According to the results of the survey Hall’s encoding/decoding model which contains hegemonic, negotiatory and critical reading is proved on focus group research. Arena which is a popular news program does not reflect reality in an adequate manner. It is observed that the audience persuading takes place through a myth which is identified within Uğur Dündar’s personality. Moreover the audience interpretation process is tried to be kept under the control by using the closed text. The program also uses several tools such as off-speaker, music, light, some film scenes and metaphores for this purpose. Besides all these efforts critical readings are observed within educated groups. It means that the text is not a reliably source on the meaning. Although audiences have critical interpretations in terms of their socio-cultural status and their ages, the determination of the text, should not be ignored.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza _____

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Sevda KURAL ALANKUŞ

Üye : Prof.Dr.Özden CANKAYA

Üye : Doç.Dr.Filiz SEÇİM

İncilay CANGÖZ'ün "Kitle İletişim Kuramlarında Etki Sorunsalı ve Bir İzleyici Araştırması" başlıklı tezi **17 Mayıs 1999** tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İletişim Bilimleri Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

“Kitle İletişim Kuramlarında Etki Sorunsalı ve Bir İzleyici Araştırması” başlıklı bu tezin danışmanlığını kabul edip, hazırlanmasında değerli emeği geçen Doç. Dr. Sevda A. Kural’a teşekkür etmek bir gönül borcumdur. Öğr. Gör. Vakur Kayador, Arş. Gör. Aytuğ Şentürk, Arş. Gör. Deniz Kılıç ve Arş. Gör. Haluk Birsen’in desteklerini belirterek ayrıca teşekkür ederim. Oda arkadaşım Arş. Gör. Hakan Ergül’e ise en sıkıntılı zamanlarıma katlandığı için teşekkür etmek istiyorum Uygulama aşamasında yorumlarıyla katkıda bulunan tüm katılımcılara ve bu aşamada yardımcı olanlara da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Tezi değerlendiren jüri üyelerinin emeği ise benim için çok değerli ve anlamlıdır.

Her konuda olduğu gibi bu konuda da ailemin desteği güç vermiştir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYL.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM KURAMLARI VE ETKİ SORUNSALI

1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE İLETİŞİM ARAŞTIRMALARININ BİLGİ BİLİMSEL VE YÖNTEMSEL AÇILARDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	9
1.1. Medya Etkileri Sorunsalına Liberal Kuramların Yaklaşımı	15
1.1.1. Güçlü Etkiler Dönemi.....	15
1.1.2. Sınırlı Etkiler Dönemi.....	17
1.2. Medya Etkileri Sorunsalına Maksist Kuramların Yaklaşımı	19
1.2.1. Frankfurt Okulu.....	19
1.2.2. Araççı Yaklaşım.....	22
1.2.3. Ekonomi-Politik Yaklaşım.....	23
1.2.4. Yapısalcı Yaklaşım.....	26
1.2.5. Kültürel Çalışmalar.....	31

2. İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI.....	45
2.1 İzleyici Araştırmasının Kuramsal Kökenleri.....	45
2.2 İzleyici Araştırmasının Genel Bir Değerlendirmesi.....	53
2.3 İzleyici Araştırması ve Bilişsel Süreçler.....	62
2.4 İzleyici Araştırması ve Kadın Araştırmaları.....	65

2. BÖLÜM

TÜR KAVRAMI BİR TÜR OLARAK HABER/HABER PROGRAM VE BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI

1. BİR KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK TELEVİZYON.....	69
1.1. Televizyonda Tür Olgusu ve İşlevleri.....	72
1.2. Bir Televizyon Türü Olarak Haber/Haber Program.....	75
1.3. Ayrı Türler Olarak Haber ve Haber Program.....	80
1.4. İzleyici Araştırması ve Haber.....	81
1.5. Haber/Haber Program Türünün Yapısal Özellikleri.....	84
2. ARENA PROGRAMI VE BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI.....	89
2.1. Yöntem.....	89
2.2. Arena Programının Çözümlemesi.....	91
2.3. Fokus Grup Görüşmelerinin Çözümlemesi.....	106
2.3.1. 20-34 Yaş Arası İlkokul Mezunu Grubun Çözümlemesi.....	106
2.3.2. 35 Yaş Üstü İlkokul Mezunu Grubun Çözümlemesi.....	109
2.3.3. 20-34 Yaş Arası Lise Mezunu Grubun Çözümlemesi.....	111
2.3.4. 35 Yaş Üstü Lise Mezunu.....	115
2.3.5. 20-34 Yaş Arası Üniversite Mezunu.....	118
2.3.6. 35 Yaş Üstü Üniversite Mezunu.....	121

2.4. Bulguların Değerlendirilmesi.....	128
SONUÇ	131
EKLER	140
FOKUS GRUP DEŞİFRESİ.....	140
SORULAR.....	188
ARENA'NIN FİNALE KALMA HABERİ.....	189
ARENA / UğUR DÜNDAR REKLAMI.....	190
KAYNAKÇA	191

GİRİŞ

İletişim olgusu bir boyutuyla uygarlık tarihiyle eşdeğer olarak değerlendirilmesine karşın, sosyal bilimlerde araştırma konusu olarak ele alınıp, üniversitelerde bu alanda bağımsız birimlerin oluşturulması 20 yy.'ın ilk yıllarına rastlamaktadır. Araştırma konusu olarak ele alınmasında bir gecikme olmasına karşın, iletişime olan ilgi gittikçe artmaktadır. İletişim uzun süre bir meslek ya da bir sanat olarak ele alınırken, sosyal bilimlerde insanbilimlerin de etkisiyle disiplinler arasındaki sınırların zayıflaması ve etkileşimin artması sonucu görülen paradigmatik dönüşüm sonucunda disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak değerlendirilmektedir. Çalışılan konular, kullanılan yöntem ve ulaşılan sonuçların farklı olması gibi gerekçelerle bir disiplin olduğu öne sürülmesine karşın iletişim alanına özgü kuramlar ve yöntemler henüz geliştirilemediği için disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak kabul edilmesi daha doğrudur.

İnsanbilimler ve bölge araştırmalarının sosyal bilimlerde yol açtığı paradigmatik dönüşüm, metodoloji tartışmalarının merkezinde yer alan “nesnellik” ilkesini de sorgulamaya açmaktadır. Sosyal bilim modern dünyada “gerçeklik hakkında bir çeşit ampirik olarak doğrulanmış, sistematik dünyevi bilgi üretme” çabası olarak kabul edilirken, nesnellik de bu hedefe ulaşmada uyulması gereken bir ilke olarak kabul edilmiştir.¹ “Nesnellığın” karşıtı genellikle, araştırmacının veri toplar ve yorumlarken kişisel yargılarından kurtulamayacağı şeklinde tanımlanan “öznel” olduğu kabul edilmiştir. Özneliği gerçekliği çarpıttığı dolayısıyla geçerliliği azalttığı düşünülmüştür, ancak bu durumda nasıl nesnel olunabileceği göz ardı edilmiştir.² Sosyal bilimlerde nesnelliğe duyulan kuşkuyla, “kimin nesneliği” sorusu geliştirilmiştir. Böylelikle bilim adamlarının da belirli bir sosyal ortama ait oldukları, bu nedenle de sosyal gerçekliği algılar ve yorumlarken kaçınılmaz olarak bazı önkabuller ve önyargılarla yola çıktığı kabul görmektedir. Bu tartışmalar sonucunda bilginin sosyal olarak kurulmuş olduğu,

¹ Antony Giddens. “Şimdi Nasıl Bir Sosyal Bilim Kurmalıyız”, *Sosyal Bilimleri Açın*, (Çev: Şirin Tekeli) (İkinci Basım) (İstanbul: Metis, 1996) s.85

² aynı

daha geçerli bilgiye ulaşmanın da sosyal olarak mümkün olduğu öne sürülmektedir. Çalışmamızda da bu yönelim benimsenmektedir.

İletişim alanına ilişkin bilgi birikiminin iki bilgi kaynağı vardır: Birincisi tarih, sosyoloji, felsefe, ekonomi, sosyal psikoloji, dilbilim, hukuk, siyaset bilimi, antropoloji, sanat tarihi ve arkeoloji disiplinlerindeki bilgi birikimi; ikincisi 20. yy.'ın ikinci yarısında iletişim alanını çözümlemek amacıyla bu disiplin içinde yapılan çalışmalardır. Bu çalışmada da iletişim alanındaki özgül birikimin yanı sıra dilbilim, psikanaliz ve siyaset bilimi yararlanılan diğer sosyal bilim disiplinleridir.

Toplumsal yaşamda ve araştırma alanında iletişimin gittikçe artan önemi 20. yy.'da yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidir. Bu gelişmeler ise karmaşık ve çok boyutludur: Batı dünyası yüzyılın başından beri kendi iç çelişkilerini çözmek ve dünya egemenliğini pekiştirmek için elindeki olanakları sonuna kadar kullanmış; izlediği politikalar kitle iletişimini, teknik ve ideolojik açılarından önemli kılmıştır. Bu nedenle de iki dünya savaşı, yerel ve bölgesel çatışmalar, soğuk savaş, ekonomik bunalımlar, hammadde kaynaklarının denetimi, ülkelerin yönetiminde karşılaşılan ekonomik ve siyasal güçlükler, bu sorunların çözümü için geliştirilen teknolojiler iletişimi ön plana çıkarmaktadır.³ 20. yy'ın sonlarına doğru küreselleşme eğilimi artan bir ivmeyle devam ederken bu yönelimin elektronik ortamdaki en önemli yansıması internet, tüm dünya bireylerini sanal bir dünyada buluşturmaktadır. Günlük yaşamda kaçınılmaz yerini alan kitle iletişim araçları ya da daha genel bir kullanımla medya ve internet, tüm dünya uluslarına kültür, sanat ve bilim alanının eserlerini paylaşma olanağı sunar. Ancak bu gelişmelerin de sorunsuz olduğu söylenemez. Medyanın ve internetin olanaklarından yararlanmak, belli bir eğitim düzeyi ve ekonomik gücü gerektirdiği için bu teknolojik gelişmelerden her toplumun ve bireyin eşit yararlandığı söylenemez. Böylelikle, teknolojinin belirleyiciliği bireyler ve toplumlar üzerinde etkisini daha da hissettirecek, gelişmişler ile gelişmemişler arasındaki eşitsizlik daha da uç noktalara kayacaktır. Bu konular çalışmanın kapsamında olmadığı için bunlara daha fazla yer verilmeyecektir.

İletişim araştırmaları diğer sosyal bilim dallarında olduğu gibi kıta Avrupa'sı ve Amerika'da farklı bir gelişim çizgisi izlemektedir. İletişimin ilk kez toplumsal bir kavram olarak ele alınıp incelenmesi, 20.yy'ın ilk yıllarında Amerika'da başlamıştır. Liberal, anayön, çoğulcu gibi adlarla anılan Amerikan iletişim araştırmaları, medyayı çoğulcu toplum yapısı içinde bağımsız bir kurum olarak ele almakta ve medyayı

toplumsal çoğulculuğun önkoşulu olarak öne sürmektedir. Bu nedenle medya-iktidar ilişkileri ve medyanın ideolojik işleyişi göz ardı edilmektedir. Amerika'daki sosyal bilimlerde egemen olan davranışçı, pragmatist geleneğin etkisinde gelişen iletişim araştırmaları, bireye odaklanmakta ve medyanın bireylerin davranışları üzerindeki kısa dönemli etkilerini ortaya çıkarmaya çalışılmaktadır. Seçim kampanyalarının, bireyin oy verme davranışı üzerine etkisi ve şiddet içeren programların gençler ve çocuklar üzerindeki etkileri başlıca çalışma konularıdır.

II. Dünya savaşı yıllarında, Nazi Almanyası'ndan Amerika'ya kaçan bir grup Marksist düşünür, Viyana Marksist geleneğini de Amerika'ya taşımışlardır. Daha sonraları Frankfurt Okulu olarak da anılan bu topluluğun görüşleri, Marksizmin ekonomik determinizmini ilk kez sorgulamaya açarken, geliştirdikleri "**kültür endüstrisi**" kavramıyla kapitalizmin, nasıl kendini yeniden ürettiğini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Kültür Endüstrisinin baş aktörü olarak tanımlanan medya, sürekli içeriği düşük ve manipülatif ürünler sunarak, sınıf çelişkisini gizlemekte, toplumu tektipleştirmekte ve bunun da ötesinde tüketimi pompalamaktadır. Böylelikle, Liberal iletişim kuramları, medyaya eleştirel bir bakışla tanışmışlardır. Ancak pozitivism kendini uzun süre olanca etkinliğiyle hissettirmiştir

1960'larda temeli Marksizme dayanan eleştirel ya da Marksist olarak adlandırılan yeni bir paradigma oluşmuştur. Neo-Marksist toplum görüşünden hareketle dilbilim, siyaset bilim, psikanaliz ve felsefe disiplinlerindeki yeni kavram ve arayışlar, medya çözümlemelerinde de kullanılmıştır. **Marks, Freud** ve **Saussure**'un görüşlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan kuramsal çerçeve ile kapitalizme yöneltilen eleştiriler ortak paydayı oluşturmuştur. Eleştirel paradigma da kendi içinde çeşitlenmektedir. Frankfurt Okulu ile başlayan eleştirel gelenek; yapısalcılık, ekonomi politik yaklaşımı ve kültürel çalışmalar ile yine bu yaklaşım içinden bir kırılmayla gerçekleşen izleyici araştırmalarını da kapsamıştır.

Yapısalcı yaklaşımda, medya metinlerinin anlamlandırma ve temsil sistemleri ile süreçleri, Althusser'in yaklaşımları doğrultusunda ve göstergebilim çerçevesinde çözümlenmektedir. Ekonomi-politik yaklaşımında ise vurgu, medya metinlerinin taşıdığı ideolojik mesajlardan, birer ekonomik varlık olarak ele alınan medyanın örgütlenme yapısı ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşime kaydırılmaktadır. Kültürel çalışmalarda da medya analizleri metin odaklı yapılmaktadır.

³ Korkmaz Alemdar-İrfan Erdoğan, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim 'Sosyal Bilimler'"

Yapısalcı medya çalışmaları metni ideolojik bir yapılanma ya da ideolojik mesajları taşıyan bir araç olarak kabul ederken kültürel çalışmalarda metin, ideolojik mücadelenin kurulma alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Raymond Williams'ın kültürü yaşam tarzı olarak ele alıp, kültür kavramının anlamının açılması Stuart Hall'un Althusser'i yeniden yorumlaması, Gramsci'nin hegemonya kavramı açıklaması, Rus dilbilimci Volosinov'un dilin ideolojik bir araç olduğunu vurgulamayarak dilde sınıf mücadelesi verilebileceğini öne sürmesi kültürel çalışmalar içinde temel yönelimi belirlemektedir. Kültürel çalışmalarda medyanın toplumsal göstergeleri ve toplumsal özneleri belirlediği ve medyanın ideolojik pratiğin en önemli eklemlenme alanlarından biri olduğu savunulmaktadır. Kültürel çalışmaların önemli isimlerinden Hall, **“Encoding-Decoding”** (1979) adlı makalesinde hegemonik, müzakereli ve eleştirel olmak üzere üçlü bir okuma modeli geliştirmiştir. Hall bu makalesinde, medya metinlerinin yapılandırılma süreçlerini göz ardı etmeksizin, işaretin çok anlamlılığından hareketle izleyicilerin egemen sisteme dil içinde bir direniş geliştirebileceği iyimserliğini taşımaktadır. Liberal paradigma içinde gelişen “Kullanımlar ve Doyumlar” yaklaşımı hariç tutulursa, ilk kez izleyici ve mesajların alımlama/anlamlandırma pratiği çözümlenmesi gereken bir süreç olarak vurgulanmaktadır. David Morley ise Hall'un üçlü okuma modelini bir alan araştırmasıyla sınayarak, sonuçlarını **“Nationwide Audience”** (1980) adlı çalışmasında aktarmıştır. Böylelikle hem Hall hem de Morley'e göre, izleyicinin sosyo-kültürel konumu, onun medya iletilerini yorumlamalarında belirleyici olmaktadır. Daha sonra sonraları ise izleyicilerin, **“yorumlayıcı topluluk”** olarak ele alındığı çalışmalarda yapılmıştır. Hall, izleyici-metin etkileşimine ilişkin görüşleriyle kültürel çalışmalarda bir kırılmayla, medya çözümlerinin izleyici odaklı yapılmasına yol açmaktadır. Hall'un yanısıra dilbilim alanında yapısalcılıktan post-yapısalcılığa geçişle açılan dil/söylem ile özne/söylem tartışmaları ve feminist çalışmalar izleyici araştırmalarının gelişmesinde etkili olan diğer kuramsal gelişmelerdir. Baudrillard, toplumsalın ve anlamın sonunun geldiğini savunsa da kültürel çalışmalarda başlayarak izleyici araştırmalarında ivme kazanan medya metinlerinin yorumlanması önemli bir konu olmaktadır.

Yapısalcılığın dil çözümlenmeleri, post-yapısalcılıkta söylem çözümlenmelerine dönüşürken, anlam da önem kazanmaktadır. Post-yapısalcılar, yapısalcılığın anlam yaklaşımını eleştirerek, anlamın metnin içinde verili, sabit bir ürün olmadığını ayrıca

anlamın da metin-izleyici etkileşimiyle yeniden kurulduğunu öne sürmektedir. Lacan, Freud'u yeniden okumalarında Kartezyen özneyi çözümlenmektedir. Ona göre, benlik dil aracılığıyla oluşur ve bunun için ödenen bedel de bilinçdışıdır. Özne, Kant'ta olduğu gibi kendi ediminin sahibi değil, eylemlerinde bilinçdışının da etkisiyle hareket eden; varolan bir toplumsal düzen içine doğan ve bu toplumsal/kültürel yapı tarafından şekillendirilen bir varlıktır. Lacan'ın bilinçdışına ve oluşumunda kültürel yapının belirleyiciliğine vurgu yaptığı özne yaklaşımını, post-Marksist düşünürler Laclau ve Mouffe daha da geliştirmektedir. Laclau ve Mouffe, bütün özne konumlarını söylem konumlarına eşdeğer olarak ele almaktadır. Her söylem söylemsellik alanına egemen olmak, farklılıkların akışını durdurmak ve bir merkez inşa etmek için uğraşmaktadır. Ancak bu hegemonik mücadele Gramsci'nin öne sürdüğü gibi tek bir merkez tarafından yürütülmemekte, toplumda çeşitli gruplar tarafından hegemonya mücadelesi verilmektedir. Toplumda merkezi ve nihai bir hegemonya ise kurulamamaktadır. Her somut toplumsal formasyonda **düğüm noktaları** adı verilen kısmi iktidar yoğunlaşmaları vardır. Söylem dolayısıyla da özne kısmen sabitlenmektedir. Böylelikle Laclau ve Mouffe'da özne hareketli ve aktif olmaktadır. Bu nedenle de izleyicinin medya mesajları karşısında pasif kalmayacağı özne olarak anlamı yeniden kurabileceği ya da kabul edeceği öne sürülmektedir. İzleyici araştırmalarında etkili olan bir diğer isim de Foucault'dur. Foucault'un merkezi iktidar görüşünü eleştirerek iktidarın her yerden gelebileceği vurgusu ve söylemin toplumsalı kurup, denetlediği görüşü izleyici araştırmasının bir diğer kuramsal kökenidir.

İzleyici araştırmalarının gelişiminde önemli bir diğer nokta da feminist medya çalışmalarıdır. Feministlerin, kadın izleyicilerin medyadan aldıkları hazzın ve yorumun farklılığına odaklanması izleyicilerin medyadan farklı şekillerde etkilenebileceği görüşünü kuvvetlendirmiştir.

Yukarıda da genel olarak açıklandığı gibi gerçekte iletişim araştırmaları medyanın insanları nasıl etkilediği değil, medya etkilerinin neler olduğu konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu amaçla yapılan çalışmalar:

- KİA mesajının üretim süreçlerine
- KİA mesajının kendisine
- Mesajın alımlama süreçlerine odaklanmaktadır.

Her kitle iletişim süreci en basit tanımıyla kaynak, mesaj ve alıcı öğeleri ile kodlama/üretim ve kodaçıklama/tüketim süreçlerini kapsamaktadır. İletişim

araştırmaları uzun süre mesajın üretilme sürecine odaklandığı için mesajın alımlama aşaması ihmal edilen bir konu olmuştur. Oysa kitle iletişim alanında tümlüklü analizlerin yapılabilmesi için kanımızca bu süreci oluşturan bütün aşamaların çözümlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, izleyici olarak adlandırılan kişilerin medya mesajlarının edilgin birer tüketicisi mi oldukları yoksa sosyo-kültürel süreçler içinde belirlenen ve medya mesajlarını bu konum içinden anlamlandıran bireyler mi olduğu, bir başka deyişle metin-izleyici etkileşimi bu çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın sorunsalı değerlendirilirken Volosinov'dan hareketle dilin ideolojik bir araç olduğu ve işaretin çokvurgululuğu, Volosinov'dan etkilenen Hall'u takip ederek anlamın doğası gereği çoklu okumaya açık olduğu, bağlama çözümler şeklinde bağlı olduğu ve birçok anlam içinden birinin hakim olarak tercih edilme mücadelesinde ele geçip kurulduđu⁴ görüşü benimsenmektedir. Post-yapısalcı dil tartışmalarının öne sürdüğu metnin anlam içinde verili olmadığı, metin-izleyici/okuyucu karşılaşmasıyla anlamın yeniden kurulduğu ama bu yeniden kurulmanın sınırsız olmadığı, medya metinlerinin yapılandırıldığı ve bu yapılandırmanın sosyo-ekonomik statü, yaş, cinsiyet gibi değerkenlere bağlı olarak anlamı kontrol edebileceği/kapatabileceği görüşü kabul edilmektedir. Bununla birlikte, izleyicilerin medya metinleri karşısında savunmasız, yapılandırılan her anlamı kabul eden, pasif bireyler olmadığı ve yukarıda saydığımız değerkenlere bağlı olarak izleyicinin anlam mücadelesine de girebileceği savunulmaktadır. Özne olarak ele alınan izleyicilerin, Lacan etkisiyle toplumsal yapı tarafından belirlendiği, Laclau ve Mouffe'u takip ederek, toplumsal yapıda her söylemin merkezi ve nihai bir söylem kurma çabasının olduğu ancak bu çaba sonucu kısmi sabitlenmelerin kurulabildiği yani söylem/hegemonya mücadelesinin çok yönlü bir mücadele olduđu⁵, öznenin de bu mücadelede kısmi olarak sabitlendiği kabul edilmektedir. Öznenin hareketli, dilde kurulan ama aynı zamanda dili kuran da bir varlık olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle medyada etki sorunsalı değerlendirilirken izleyicinin ya da tüketim pratiğinin göz ardı edilmemesi gerektiği öne sürülmekte bu amaçlarda izleyici araştırması yapılmaktadır.

⁴ Stuart Hall, "Eleştirel İletişim Kuramları", **Kitle İletişim Kuramları (Okuma Parçaları)**, Çev. Erol Mutlu.(Ankara: Ank Üniv. İletişim Fakültesi, 1997) s.149.

⁵ Akt. Sevda A. Kural, "Medyada 'öteki': Türbanlılar ve Kürtler", **Toplum ve Bilim**, 67 güz 1995, s.81

İzleyici araştırmaları, 1980'li ve 90'lı yıllarda Avrupa'da ve daha farklı bir çizgide Amerika'da araştırmacıların yoğun olarak tartıştığı ve alan araştırmalarıyla kuramsal gelişmeleri destekledikleri bir konudur. Türkiye'de bu konuda yapılan çalışma yok denilecek kadar azdır. İlk bakışta, kültürel iklimin çok zengin olduğu Türkiye'de izleyici araştırmaları çok uygun görülmektedir. Oysa Türkiye'nin ekonomik düzeni ve siyasal yapısındaki farklılık sosyal bilimlerde ve iletişim alanında göz ardı edilmemesi gereken önemli bir ögedir. Bu duyarlılıkla ülkemizde de izleyici araştırmalarının tartışılmasına ihtiyaç vardır. Bir arayışın ürünü olan bu çalışma, önemini Türkiye'deki ilk izleyici araştırmaları içinde olmasından almaktadır.

Araştırmada hedeflenen amaca ulaşmak amacıyla bir haber program olan Arena üzerinde izleyici araştırması yapılacaktır. Arena programının uluslararası organ kaçakçılığının konu edildiği 20.2.1997 tarihinde yayınlanan bölümü araştırma kapsamına alınmıştır. Bu programla Arena, Amerika'da yapılan uluslararası araştırmacı gazetecilik yarışmasında finale kalmış, ve bu gelişme Arena'da tıpkı birincilik dl gibi reklam amaçlı kullanılmıştır.(EK 3) Bu nedenle Arena'nın bu bölümü araştırma kapsamına alınmıştır. Uygulama bölümünde programda öykü özümlenmesi ve izleyici araştırmısından oluşan iki aşamalı yöntem kullanılacaktır. Araştırmacı, programın öyküsünü ve yapılandırılışını zmlerken, izleyicilerin okumaları yedişer katılımcıyla oluşturulan fokus grup yöntemiyle zmlenmeye çalışılmaktadır. Anlamın toplumsal bir üretim olduğu n kabulüyle başlayan çalışmada toplumsal etkileşimin oluşturulabilmesi için fokus grup tercih edilmiştir. Fokus grup zmlenmeleri, ses kayıtlarının tümünün deşifresinden oluşan metinler (EK 1), görüşme esnasında tutulan notlar ve araştırmacının gözlemlerine dayanılarak yapılmaktadır. Krueger'in **Fokus Group as Qualitative Research** (1994) adlı kitabında önerdiği yedi ge anlamın zmlenmesinde kullanılmaktadır. Bu geler şunlardır:⁶

1. Herbir kelimenin incelenmesi.
2. Bağlamın incelenmesi.
3. İçsel tutarlılığın incelenmesi.
4. Yorumların tekrarlanış ve yaygınlık derecesinin incelenmesi.
5. Yorumların yoğunluğunun incelenmesi.
6. Bireysel deneyimlerin ve öznel yaşamların kullanımının incelenmesi

⁶ Richard A. Krueger, **Fokus Group As Qualitative Research**, (2. Basım) (California: Sage, 1994), s.149-151

7. Büyük fikirlerin bulunması.

Teun A. van Dijk ise hem program metninin hem de fokus grup görüşmelerinin çözümlenmesinde yararlanılan araştırmacıdır. Hücre adı verilen gruplar yaş ve eğitim değişkenine göre oluşturulmuştur.

Bu araştırmada zaman en önemli sınırlılığı oluşturmaktadır. Bu çalışma için yasal olarak 2.5 yılın öngörülmesi hem kuramsal sorgulamanın hem de uygulama aşamasında değişkenlerin sınırlı tutulmasına yol açmıştır. İzleyicilerin doğal ortamlarda ve anında nasıl tepki verdiklerinin gözlenememesi ise ikinci önemli sınırlılığı oluşturmaktadır. Anlam bağlamla ilgili olduğu için eğer araştırma kapsamındaki Arena programı, yayın günü ve saatinde izlettirilerek sorular yöneltilseydi alınan yanıtlar da farklı olabilirdi. Örneğin Dolmabahçe sarayını konu edinen Arena bu programdan sonra yayınlandığı için katılımcıların yanıtlarında hiç yer almazdı. Ayrıca araştırma Susurluk olayından sonra yapıldığı için katılımcılarda mafyaya yönelik önemli bir eleştirelilik gözlenmektedir, oysa araştırma bu olaydan daha önce yapılsaydı anlam daha farklı kurulabilirdi. Aynı program daha ileri bir tarihte yapılırsa anlam o zaman ki gündem ve izleme bağlamıyla ilgili olarak yine farklı olabilir. Fokus grupta her ne kadar doğal ortama yakın bir atmosfer oluşturulmaya çalışılsa da katılımcıların, bir araştırma için orada olduklarını düşünmeleri araştırmacının beklentileri doğrultusunda yanıt verme gibi bir psikoloji içine girmelerine yol açabilir ve yanıtlar bu doğrultuda oluşturulabilir. Oysa ev ortamında, kahvede, kalabalık ya da yalnız izleme anlamı etkileyebilir. Araştırma bağlam açısından bu sınırlılıkları taşımaktadır.

İki ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde tarihsel gelişim süreci içinde kitle iletişim kuramları ve etki sorousalı ele alınmıştır. Birinci bölümün ikinci alt başlığında ise izleyici araştırması ya da alımlama çalışmaları kuramsal kökeniyle birlikte anlatılmaktadır. Kitle iletişim kuramlarının ve izleyici çalışmalarının tümüne ve bütün detaylarına yer verilmezken konumuz açısından gerekli gördüğümüz kadarı açıklanacaktır. İzleyicilerin medya metinlerini anlamlandırmalarında tür, anlamı açarak ya da kapatarak önemli bir etken olmaktadır. Bu nedenle de çalışmanın ikinci bölümün birinci alt başlığı tür kavramını ve haber/haber program türünün yapısal özelliklerini konu edinirken ikinci alt başlık da izleyici araştırmasından oluşan uygulamaya ayrılmıştır.

1. BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM KURAMLARI VE ETKİ SORUNSALI

1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE İLETİŞİM ARAŞTIRMALARININ BİLGİBİLİMSEL VE YÖNTEMSEL AÇILARDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

İletişim konusunda yapılan ilk bilimsel çalışmalar, iletişimle ilgili akademik kurumların ve örgütlenmelerin kurulmasından önce başlamıştır. Bu durum ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de, iletişim konusu interdisipliner bir alana yayıldığı için ilk ve önemli çalışmaların farklı disiplinlerden olması kanımızca bir çelişkiyi göstermez.

İletişim konusunun bir boyutu insanın varoluşuna kadar götürülebilmesine karşın üniversitelerde bir uzmanlık alanı olarak yer alması oldukça yenidir. Ayrıca bu ilk akademik birimler konuyla ilgili araştırma yapmaktan çok önce gazete daha sonraları da televizyon gibi iletişim örgütlerine nitelikli eleman yetiştiren meslek okulu olma amacı taşıdıkları için alanın bilgi birikimine katkıları da olmamıştır.⁷

İletişim 20. yy.'ın başlarında akademik çalışmaların konusu olurken endüstrileşme ve hızlı kentleşme gibi kapitalistleşme sürecine koşut gelişen toplumsal oluşumlar da gelişimini sürdürmektedir. Yapılanmasını sürdüren yeni toplum modelinde bir yandan iletişim araçlarının önemi artarken öte yandan da gelişen teknoloji iletişim araçlarında format değişimine yol açmaktadır. Endüstri alanında kitlesel üretim, kitlesel tüketimin pompalanmasına yol açarken kentlerde hızla artan nüfus nedeniyle gazete alıcı sayısı ve radyo televizyon dinleyici/izleyici kitleleri çok geniş rakamlara ulaşmaktadır. Kitle iletişim araçlarının sayısal olarak çok fazla insana ulaşması nedeniyle 1900'lerin başında iletişimin araştırma gücü de abartılmaktadır. Bu yıllarda yapılan iletişim araştırmalarında bu anlayışın etkisini görmek mümkündür.

Endüstriyel üretimle başlayan kitlesel tüketim ve kentlerde hızla artan nüfus

⁷ Hayati Tüfekçioğlu, *İletişim Sosyolojisine Başlangıç* (İstanbul: Der Yayınları, 1997), s.20-21.

oranı sonucunda “kitle” de 20. yy’ın başlarında araştırma konusu olarak önem kazanan bir başka kavramdır. Kitle iletişimi tanımlaması da ilk kez bu yıllarda görülmüştür. Williams’a göre kitle “şekillendirilebilir maddi bir gövdeyi” ima etmekte; bir yandan “amorf ve ayırt edilemez bir şeye” öte yandan ise “yoğun bir küme”ye gönderme yapmaktadır.⁸ 19. yy.’ın tutucu kitle psikolojisi ise kitleyi düşük, cahil, kararsız, kolay manipüle edilebilen kalabalık ve ayak takımı olarak nitelemektedir. Kitle kuramcıları da kitleyi hep makro düzeyde ele alarak; kitlenin bir yandan büyük nicelikler, üyelerin eşitliği, yoğunlaşma ve tek yönlülüğü üzerinde durarak onun aynı zamanda bir dağılmaya ve hareketliliğe işaret ettiğini gözden kaçırmıştır. Kitle kuramcıları bu dağılma, değişkenlik ve hareketliliği “bireyin soyutlanması, atomize olma” vb. olumsuz kavramlar altında incelemişlerdir.⁹

20. yy başlarında “kitle” kavramına yüklenen bu olumsuz anlam ve medyanın çok geniş kitlelere ulaşması nedeniyle insanların medya aracılığıyla çok kolay yönlendirilebileceği ön kabulüyle ilk iletişim araştırmaları medyaya sınırsız bir güç tanımaktadır. Laswell ve Schramm gibi araştırmacıların geliştirdiği öncü iletişim modelleri ise izleyici tepkisini ihmal eden doğrusal bir yapıdadır.

19. yy. sonu ile 20.yy.’ın başlarında diğer toplumsal olgular gibi, iletişim de yavaş yavaş akademik çalışma alanına girmektedir. Bu dönemin araştırmaları tümüyle nitel veriler ışığında yapılmaktadır. Bunlara Weber, Durkheim ve Simmel’in çalışmaları kanıt olarak gösterilebilir. Bu dönemde oldukça genç olan sosyalbilim dallarının, felsefe ve de insanbilimlerinin (humanities) etkisiyle bir yandan evrensel düzlemde araştırmalar yaparken, öte yandan da “bilimsel yöntem” arayışları içinde oldukları görülür. Malinowski’nin değişik kültürlerin yaşama bakışını ve gerçekliği nasıl inşa ettiklerini ortaya çıkarmaya yönelik katılımcı gözlem yoluyla yaptığı araştırmalar metodoloji açısından etkili olurken, özellikle Chicago Okulu’nun sosyoloji disiplinindeki çalışmaları dönemin en etkin nitel araştırmaları olarak kabul edilmektedir.¹⁰

Chicago Okulu’nun tanınmış ismi Robert E. Park’ın (ampirik verilere dayanmaksızın) medyayı toplumsal bir kurum olarak ele aldığı çalışmaları da pek çok araştırmaya kalkış noktası oluşturmaktadır.

⁸ Mahmut Mutman, “Televizyonu Nasıl Sorgulamalı” *Toplum ve Bilim* (67 Güz 1995), s.28.

⁹ Aynı.

1920'lerin başında Chicago Okulu üyelerinin (özellikle Herbert Blumer ve Philip Hauser öncülüğünde) katılımcı gözlem tekniğiyle çocuklar üzerinde filmlerin etkilerini ölçmeye yönelik araştırmaları ilk dönemin belli başlı çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda yöntem konusunda çok az bilgi olmasına karşın, ilk dönem iletişim araştırmalarında nitel yöntemlerin kullanıldığı söylenebilir.

1930-1940'lı yılları Amerika'da sosyalbilimlerde yöntem tartışmaları, Avrupa'dan gelerek tarihsel sürecin de önemli olduğunu savunan Frankfurt Okulu'nun da etkisiyle yoğunluk kazanmaktadır. Bununla birlikte, diğer sosyal bilim dallarında olduğu gibi Paul Lazarsfeld'in de içinde bulunduğu Amerikan liberal iletişim araştırmacılarının savunduğu ampirik yöntemler ivme kazanmış; bu arada Chicago Okulu'nun sınırlı da olsa eleştirel bakışı ve "pragmatist" geleneği son bulmuştur.

Wilbur Schram, 1937 ile 1942 yılları arasında yayınlanan iletişim modellerini konu edinen araştırmaların yöntemini ele alan çalışmasında, araştırma kapsamına giren makalelerin, %10'unun nicel verileri kullandığını belirlemiş, daha sonraki 10 yıllık dönemdeyse bu oranın %50'ye çıktığını öne sürmüştür. 1973-78 yıllarında ABD'de iki temel sosyoloji dergisi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre ise nitel yöntemlerin kullanıldığı makaleler ancak %10'luk bir dilimi oluşturmaktadır.¹¹

Schram'ın bulgularından da anlaşıldığı gibi ABD'de sosyal bilim dalları ve buna koşut bir gelişme gösteren iletişim alanının pozitivistten etkilenerek ampirik çözümlenmelere yöneldiği söylenebilir. ABD'de Lazarsfeld'in pozitivist sosyolojisi ile Frankfurt Okulu'nun eleştirel geleneği buluşma şansı bulmuşsa da toplumsal yapıya ve medyaya ilişkin tümlüklü bir çözümlenme yöntemi geliştirilememiştir.

İletişim araştırmalarında ikinci dönem ya da sınırlı etkiler dönemi olarak da kavramlaştırılan bu dönemde pozitivistin etkisinde nicel ölçüm araçları ve kavramsal şemalar geliştirilirken deneysel araştırmalar başat konuma geçmiştir. Ayrıca mutlak doğruyu bulma yöntemiyle nesnel veri toplama ve standart çözümlenme yöntemlerinin önem kazandığını da belirtmek gerekir.

¹⁰ Nicholas Jankowski ve Fred Wester, "The Qualitative Tradition in Social Science Inquiry: Contributions to Mass Communication Research" (Ed. K. B. Jensen ve N.W. Jankowski) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication*, (London: Routledge, 1991), s.46

¹¹ aynı, s.71.

Çoğunlukla “etki” sorunsalı etrafında desenlenen bu dönemin iletişim araştırmalarının niteliklerini İnal, Neumann’dan yaptığı alıntıyla şu şekilde açıklamaktadır:¹²

1-Araştırmalarda üzerinde durulan sorun, özgün medya içeriklerinin doğrudan ve kısa dönemli etkileridir.

2-Araştırmalarda laboratuvar çalışmalarına yönelik deneysel yöntem benimsenir.

3-Bu çalışmalarda yazılı basın etkileri temel sorunsalı oluşturur.

4-Bireyin tutum ve davranışı üzerine medyanın etkileri olup olmadığına bakılır, ancak toplumsal ortam göz ardı edilir.

Tüm bu çalışmalardan sonra ortaya çıkan sonuç güçlü etkiler (birinci dönem) dönemin aksine medyanın sınırlı etkilere sahip olduğudur.

Bu dönemde, bu çalışma içinde ayrı bir önem taşıyan, izleyici tepkisini ölçmeye yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Ancak 1980 sonrasında ortaya çıkıp gelişen izleyici ya da alımlama araştırmacılarından oldukça farklı bir kuramsal bakışa sahiptir. 1941 yılında Paul Lazarsfeld, Merton’un asistanlığında propaganda tekniklerinin ikna gücünü ölçme amacıyla Columbia Üniversitesi Radyo Araştırmaları Merkezi’nde izleyicilere dinlettikleri radyo programlarında, hoşlandıkları ve rahatsız oldukları zamanlarda farklı renklerdeki düğmelere basmalarını isteyerek, izleyici tepkilerini doğrudan ölçmeye çalışmaktadırlar.¹³ Araştırma kitapları da fokus grup yönteminin ilk bu dönemde kullanıldığını kabul etmektedir.

İletişim araştırmalarında 1960’lı yıllarda Avrupa’da Marksist gelenek içinden eleştirel bir medya kuramının gelişmesiyle 1940’lardan başlayarak 1950’ler ve 1960’lar boyunca alana hakim olan Amerika’nın davranışçı çizgide gelişen iletişim araştırmalarından ciddi bir kopuş gözlemlenmektedir. İlk bakışta ilke açısından metodolojik ve yordamsal (procedural) farklılıklarını gibi görünse de bu görünüş yanıltıcıdır. Neo-marksist ve liberal gibi iki farklı toplum görüşünden hareketle geliştirilen uramsal yaklaşımları ve siyasal yapı içinde medyanın değerlendirilmesi konusundaki derin farklılıklar ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu farklılık medya çözümlerine de yansımaktadır.¹⁴

¹² Ayşe İnal, **Haberi Okumak** (İstanbul: Temuçin, 1996), s.34.

¹³ David Morgan, **Focus Group as Qualitative Research** (California: Sage Publication, 1988), s.10.

¹⁴ Stuart Hall, “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü”, **Medya, İktidar, İdeoloji** (Der. ve Çev. Mehmet Küçük) (Ankara: Ark Yayınevi, 1994), s.57.

Liberal yaklaşım içinde toplum, hiçbir zaman bir tarafın hakim olamadığı, birbiriyle rekabet halindeki gruplar ve çıkarlar karması olarak görülürken, Marksistlerkapitalist toplumu bir sınıf tahakkümü olarak kabul ederler.¹⁵ Medya örgütleri liberaller için devletten, siyasal partilerden ve kurumsallaşmış baskı gruplarından önemli ölçüde özerkliğe kavuşmuş yapılardır. Medya çalışanlarının özgürlüğü, medyanın özerklik sınırı, denetim ve yönetimi bütünüyle seçkinlerin elindedir. Marksistlere göre ise medya belli sınıfların hakimiyetinde olmasına karşın çeşitli sınıfsal görüşlerin birbiriyle mücadele ettiği bir ideolojik alanın parçasıdır. Son gözlemde denetim, tekelci sermaye sahiplerindedir. Medya çalışanları da bir özerklik yanılışmasıyla egemen kültürün normları içinde toplumsallamakta ve bu normları içselleştirmektedir.¹⁶ Böylelikle sisteme muhalif olabilecek tanım ve anlamlar üretmezler. Medyanın muhalif sanılan söylemi de son aşamada ekonomik, siyasal ve toplumsal yapıyı yeniden üretmenin ötesine geçemez.

Liberal iletişim çalışmalarında iktidar toplumda birbiriyle rekabet halindeki gruplar arasında dağılmış olarak görüldüğü için bu çalışmalarda iktidar ve ideoloji bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaz.

Marksist kuramlar olarak da adlandırılan eleştirel iletişim kuramları, bazı Avrupa ülkelerindeki (özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere) farklı disiplinlerin bir buluşmasıdır. Liberal kuramlarda sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji disiplinlerinden yararlanılmasına karşın, eleştirel çalışmalarda siyaset bilim, ekonomi, dilbilim ve psikoanalizdeki yeni açılım ve kavramlardan yararlandığı görülmektedir. **Marks, Freud ve Saussure** ise görüşleriyle yönlendirmede en etkin olan düşünürlerdir. Eleştirel kuramları oluşturan yaklaşımlar kendi içlerinde önemli farklılıkları taşımasına rağmen kapitalist ekonomik düzene ve liberal siyasal yapıya getirdikleri eleştirilerle de ortak paydada buluşmaktadırlar.

Liberal gelenek içinde medya metinlerinin çözümlenmesinde seçilen yöntem "içerik analizi" iken, Avrupa'da dilbilimdeki gelişmelerin de etkisiyle eleştirel kuramlarda metinler Barthes'ın öncülüğünde "semiyolojik çözümlemeyle" daha sonraları postyapısalcıların etkisiyle "söylem analizi" kullanılmaktadır. Metin analizleri Avrupa ülkelerinde edebi metinler üzerine yapılan çalışmalarla başlamıştır. Yapısalcı araştırmalarda ise metinler ortak yapısal özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla

¹⁵James Curran, "Kitle İletişim Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası", *Medya, İktidar, İdeoloji* (Der. ve Çev. Mehmet Küçük) (Ankara:Ark, 1994), s.330.

¹⁶ Aynı.

incelenmiştir. Kültürel çalışmalar ve postyapısalcılıkta ise vurgunun metnin yapılaşma sürecine kaydığı görülür. Anlam salt metnin içinde kabul edilmeyerek, metnin anlamlandırılmasında toplumsal pratiklerde dikkate alınmaktadır. Metinlerin ortak özelliklerinden çok her birini diğerlerinden ayıran farklılıklar, bunların olduğu bağlam ve metinlerarasılık önem kazanmaktadır. Eleştirel iletişim araştırmalarında gelinen bu noktada bir kopuş daha yaşanmıştır. Stuart Hall'un "Encoding/Decoding" adlı makalesinde çoklu okuma savı ve iletişim sürecinde hiçbir düzeyin bir başka düzeyi garantilemeyeceği görüşü metinlerin okunma anının da önemli olduğu görüşünün oluşumuna yol açmıştır. Hall'un, bağlamın önemine dikkat çekmesiyle, medya metinlerinin okunma bağlamı da önemli bir değişken olarak çözümlenelerde yer almaktadır. Böylece iletişim araştırmalarında etnografi, katılımcı gözlem ve derinlemesine görüş alma tekniklerinin yeniden önem kazandığı düşünülebilir.

Jensen, iletişim araştırmalarında nicel yöntemlerden nitel yöntemlere geçişte etkin olan gelişmeleri aşağıdaki maddelerle açıklamaktadır:¹⁷

- 1-Sosyal bilim ve insanbilim içinde iletişim olgusunun önem kazanması,
- 2-20.yy. bilim alanındaki gelişmeler ve özellikle işarete yapılan vurgu,
- 3-Kitle iletişiminin söylemsel bir olgu olarak kabul edilmesi ve böylece anlamın yapılandırılması ve çözülüşünün önem kazanması.

İzleyici araştırmalarında kültürel kurumlar, alt-kültür grupları ve izleyiciyi salt sosyo-ekonomik yapısıyla değil söylemsel yapısıyla da tanımlama¹⁸ eğilimi artmaktadır. Böylelikle Amerika'da ve Avrupa'da farklı sorunsal ve yöntemlerle de olsa iletişim alanının bilgi birikimine katkı sağladığı için yöntem açısından her iki iletişim yaklaşımına da birlikte değerlendirilirse niteliksel başlayan yöntem, nicele dönüşmüş 1980'den sonras ise karşılıklı bir yakınlaşma ile niteliksel çözümlenme yöntemleri tekrar önem kazanmaya başlamıştır.

¹⁷ Klaus Bruhn Jensen, "Humanistic Scholarship as Qualitative Science: Contributions to Mass Communication Research", **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication** (Ed. K.B. Jensen ve N. Jankowski) (London: Routledge, 1991), s.21.

¹⁸ aynı., s.21.

1.1. Medya Etkileri Sorunsalına Liberal Kuramların Yaklaşımı

Yukarıda genel hatlarıyla ele alınan iletişim araştırmaları tarihini Denis McQuail 3 ana grupta ele almaktadır:

1-İlk dönem (1890-1930): Güçlü Etkiler Dönemi

2-Orta dönem (1930-1960): Sınırlı Etkiler Dönemi

3-Geç dönem (1960-günümüz): Etkiler Dönemi

Eleştirel kuramlara geçmeden önce liberal kuramlar aşağıdaki başlıklarda biraz daha detaylandırılmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Güçlü Etkiler Dönemi

Chicago Okulu iletişim olgusunu akademik bir çalışma konusu olarak ele alıp, çözümlenmeler yaparak alanın bilgi birikimine katkıda bulunan öncülerdendir. Okulun sosyoloji bölümü 1892 ile 1920’li yıllarda etkin olmuş, bu durum 1930’lara değin sürmüştür.

Chicago Okulu, o dönemin toplumbilim alanından eğitimbilimci John Dewey ve sosyal psikolog George Herbert Mead’in de benimsediğı Amerikan pragmatist felsefesinden etkilenmiştir. Chicago Okulu gözlemlerini bir “toplumsal laboratuvar” olarak gördüğü kentte yapmıştır. Veriler kentin varoşlarında katılımcı gözlem ve anketler aracılığıyla toplanmıştır. Gerçekte Chicago Okulu’nu eklektik bir yöntemi olmasına rağmen başlangıçta önemli nitelikler taşıdığı için önem kazanmaktadır.¹⁹

Okulun önemli bir temsilcisi olarak kabul edilen Robert Park, 1915 ve 1935 yılları arasındaki göç ve göçmenlerin ABD toplumuna katılma sorunuyla ilgilenmiştir. Bu etnik gruplardan hareketle basın ve özellikle yabancı dilde yayınlanan gazetelerin tarihi ile bunların toplumsal değışme ve kültürel özümsemedeki rolünü araştırmıştır. Ayrıca toplumsal ya da kurumsal bir ürün olarak haberin doğasını ve işlevlerini tartışmıştır.²⁰ 1920’lerin başında da Chicago Okulu üyeleri (Herbert Blumer ve Philip Hauser) çocuklar üzerinde filmlerin etkilerini ölçmeyi amaçlayan araştırmalar

¹⁹ Jesse G. Delia, “Communication Research: A History”, **Handbook of Communication Science** (Edt. Charles Berger, Steven H. Chaffee) (2.baskı). California: Sage Pub., 1989), s.31-32.

yapmışlardır. Katılımcı gözlem tekniğinin kullanıldığı bu çalışmalarda veri toplama önemsenmezken. çözümlenmelerde çoğunlukla röportajlara ve yaşam öykülerine yer verilmiştir.

Ampirik araştırmalara dayanmaksızın medyayı toplumsal bir kurum olarak ele alıp çalışmalar yapan Park, toplumsal olguları sorunsuz kabul ederek, toplanan verileri doğrudan analiz etmekle eleştirilmektedir. Daha sonra olayların toplumsal oluşumuna öncelik veren kuramlar geliştirilmesine rağmen Park'ın çalışmaları da pek çok araştırmacıya öncülük etmiştir. Chicago Okulu'nun çalışmaları da günlük yaşam pratiklerinde ve ulusal kültürel yaratılmasında medyanın ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmalar aynı zamanda medya kuruluşlarının geniş toplumsal sürecin bir parçası olduğunu göstermektedir. Böylece, bu dönemde bir çok araştırmacı, bu perspektifle medya ve onun toplumsal etkileri konusunda çalışmalar yapmıştır.²¹

Bu döneme ilişkin olarak 1930'lu yıllarda Nazizm ve Faşizmin dünyasında egemen olan “kadir-i mutlak medya” anlayışının da ele alınması gerekir.²² Geliştirilen “hipodermik iğne” ya da “mermi” gibi adlarla anılan kuramlar medya mesajlarının insanların beynine tıpkı şırıngadan enjekte edilir gibi tümüyle aktarılabilceğini savunmaktadır. Medyayı ellerinde bulunduranların toplumu istediği gibi yönlendirebileceği, bu dönemin yaygın inancıdır.

Harold D. Laswell'in “Kim”, “Neyi”, “Hangi Kanaldan”, “Kime” ve “Hangi Etkiyle Söyler” formülü, iletişim araştırmalarında 1940 ve 1950'ler boyunca yoğun olarak kullanılan bir formüldür. Bu dönemde propaganda ve ikna süreçlerinin çözümlenmesinde kullanılan bu formül araştırma alanlarına dönüştürüldüğünde şu sonuç çıkar: “Denetimin çözümlenmesi”, “içerik çözümlenmesi”, “medyanın ya da desteklerin çözümlenmesi”, “izleyicilerin çözümlenmesi” ve “etkilerin çözümlenmesi”.²³

1940'lı yıllara kadar medyanın güçlü ve ikna edici etkiye sahip olduğu inancı için 4 neden gösterilmektedir.²⁴

²⁰ Aynı s.33.

²¹ Aynı.

²² Mutman, a.g.e., s.27.

²³ Armond ve Michele Mattelart, *İletişim Kuramları Tarihi* (Çev: Merih Zilhoğlu), (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s.31.

²⁴ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990), s.59.

1-Yeni teknolojinin (radyo, film vb.) iletişimde kitle üretimine uygulanmasıyla kitle izleyicilerinin yaratılması.

2-Kentleşme ve sanayileşmenin değişken, katılımsız, köksüz, yabancılaşmış ve doğal olarak manipülasyona açık bir toplum yarattığına inanılması.

3-Böyle bir toplumdaki kentleşmiş insanın hayli savunmasız duruma düşerek medyanın etkilerine açık olduğu inancı.

4-Medyanın I. Dünya Savaşı'nda halkın beynini yıkadığına ve Avrupa'da faşizmin iktidara gelmesine yol açtığı düşüncesi.

1.1.2. Sınırlı Etkiler Dönemi

Amerika'da pozitivist yaklaşımın etkisiyle nesnel veriler toplamak amacıyla yapılan alan araştırmaları, medyanın sanıldığı gibi güçlü etkilere ya da ikna gücüne sahip olmadığını bulgulamıştır. Bu dönemin önemli araştırmalarından Hovland'ın askerler üzerinde uyum sağlamaya yönelik yaptığı çalışmalar medyanın bilgi iletmede etkili olurken tutumları değiştirmede etkili olmadığını ortaya çıkarmış,²⁵ Lazarsfeld ve ekibinin yaptığı seçim araştırmaları ise az sayıda kişinin seçim kampanyaları süresince yürütülen iletişim kampanyalarından etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.²⁶ Klapper'da "Kitle İletişim Etkileri" adlı kitabında medyanın insanlar üzerinde etkili olabilmesinin kendi başına yeterli olamayacağını, seçici süreçler (seçici algı, seçici maruz kalma ve seçici alıkoyma gibi), grup süreçleri ve düşünce önderleri gibi farklı etkenlere ihtiyaç olduğunu altını çizmektedir.

Alan araştırmalarının sonuçları ışığında güçlü etkiler döneminin kabullenimleri terk edilirken, bireyler arası iletişimin yeni keşfedilen gücünü vurgulayan kuramlar ağırlık kazanmıştır. Laswell, Kurt Lewin ve Carl Hovland'la birlikte bu döneme damgasını vuran **Mass Communication Research** (Kitle İletişim Araştırması)'ün dört babasından biri sayılan Lazarsfeld'in²⁷ "İki Aşamalı Akış" modeli bu dönemin yanısıra günümüzde de bazı konularda önemini korumaktadır. 1935 yılında Amerika'ya göç eden Viyana Okulu'na yakın, deneysel araştırma alanında yetişmiş bir Avusturyalı psikolog olan Lazarsfeld, Chicago Okulu düşünürlerinin çoğunun otuzlu yıllarda temsil

²⁵ Werner J. Severin ve James W. Tankard, **İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları** (Çev. Ali Atıf Bir ve Serdar Sever) (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1994), s.435.

²⁶ aynı

²⁷ Mattelart, a.g.e., s.34.

ettikleri toplumsal sorumluluk geleneğinden uzaklaşmıştır. Cooley ve Park gibi pragmatist felsefeden etkilenmiş düşünürlerin, medyayı toplumu krizden çıkarmak ve daha demokratik bir yaşama yöneltmek için iş bitirici modern araçlar olarak görme yaklaşımını yeniden yorumlamaktadır.²⁸ Lazarsfeld, tarafsız saydığı medya yöneticileri için yararlı ve işlemsel değerlendirme araçları derleyip düzenleme kaygısı taşıyan bir yönetici tavrı geliştirmiştir. Eleştirel araştırmaya karşılık bürokratik araştırmayı savunmuştur.²⁹ Böylece, Amerika'da temsil edilen ve gerçekten varolan demokratik sistem yetkin olduğuna göre, bir toplum biliminin hedefinin daha iyi bir toplum kurmak olamayacağı düşüncesi ortaya çıkar. Bu görüşleri benimseyen Lazarsfeld, iletişim süreçlerini ekonomik ve siyasal gücün örgütlenme biçimlerinden soyutlayarak ele almasına yol açar.

Lazarsfeld'in görüşlerindeki bu değişim gerçekte Amerika'da yaşanan bir değişimi yansıtmaktadır.

1940'lardan sonra Amerika'da kısıtlı konularda, davranışçı ve ampirik çizgide gelişen iletişim araştırmalarının gelişimine yol açan üç etken şöyle sıralanabilir:³⁰

1-Sosyoloji ve sosyal psikolojinin canlılık kazandığı bir dönemde başlayan İkinci Dünya Savaşı süresince silahlı çatışmanın yan ısıra propaganda ve ikna tekniklerinin de sıkça kullanılması, bunların araştırma alanı olarak önem kazanmasına neden olmuştur.

2-1940'lardan sonra pazarlama tekniklerinin yeni bir arayışa girmesi ve tüketici kitleyi etkileme yollarının araştırılması iletişim araştırmalarında önemli bir yol açmıştır.

3-Demokrasinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının bu sistem içinde yerinin bir araştırma konusu olarak ele alınması.

İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Amerika'ya göç eden Frankfurt Okulu düşünürleri Ortodoksluktan uzaklaşarak geliştirdikleri Marksist düşünceyi ABD'ye taşıdılar. Kültürün geleceği konusundaki endişeleri ve medyanın bu süreçteki rolünü ele alan tartışmaları ile Amerika'da sosyal bilimlerde bir dönüşümü gerçekleştiremeseler de iletişim araştırmalarında ilk iki dönemden ciddi bir kopuş da sayılan eleştirel kuramların başlamasına öncülük ettiler.

²⁸ aynı, s.35.

²⁹ Aynı, s.36.

³⁰ Alemdar ve Erdoğan, a.g.e., s.300.

1.2. Medya Etkileri Sorunsalına Eleştirel/Marksist Kuramların Yaklaşımı

1.2.1. Frankfurt Okulu

I. Dünya Savaşı sonrasında Marksist kuramdan radikal bir kopuş görülmesine karşın, Marksist kuramın bir yandan geçmişteki yanlışları açıklayabilme diğer yandan da gelecek için bir hareket çizgisi belirleme amacıyla Almanya’da bir grup düşünürün çalışmaları görülmektedir. 1922 yılında Felix J. Weil’in maddi kaynak sağladığı bu enstitü Viyana’da’ta kurulmuş; hiçbir zaman belli bir parti ya da sol fraksiyonla ittifaka girmemiştir, böylelikle üyelerinin de istedikleri gibi kuramsal çalışmalarında özerk ve bağımsız kalabilmişlerdir.

Düşünürlerin çalışmaları savaş sonrası yıllarda Batı Avrupa Marksizminin yeniden canlanıp biçimlenişinde önde gelen güç kaynağı olurken,³¹ aynı zamanda ilk eleştirel iletişim araştırma modeli sunmanın ötesinde kitle iletişiminin ve kültürünün toplumsal kuram açısından önemi de ilk kez vurgulanılmaktadır.³²

Frankfurt Okulu üyeleri evrensel gerçeğe ulaşmak için çalışmamışlardır, onların çalışmaları “toplumsal değişim” ve “özgürleşim” sorunları etrafında odaklanmaktadır. Ekonominin belirleyiciliğinden ısrarla kaçınan bu düşünürler, alt yapı ile üst yapı kurumları arasında karşılıklı bir etkileşimi savunmaktadırlar.

1940’lardan itibaren Frankfurt Okulu’nun en çok ilgilendiği konu Amerikan kitle kültürü olmuştur. Ekonomiyi ve siyaseti nasıl tek başına belirleyici/fetiş haline getirmemeye özen göstermişse, kültür alanını da toplumda ayrı ve başlı başına bir alan olarak görmemeye dikkat etmiştir. Kitle toplumu ve kitle kültürü konularında en çok çalışan ve burada da yer vereceğimiz düşünürler Horkheimer, Adorno ve Marcuse’dür.

Horkheimer ve Adorno kitle kültürünü ele aldıkları “Aydınlanmanın Diyalektiği”nde ilk kez kitle kültürü yerine “kültür endüstrisi” kavramını kullanmaktadır. Çünkü, kültür endüstrisi gerçek bir kültür değil, kendiliğinden olmayan, şeyselleşmiş (reified) bir kültür üretmektedir. Kitleler tarafından tüketilmek üzere yapılandırılmış ve tüketimin doğasını belirlemektedir. Onlara göre kültür endüstrisi, kapitalizmin tahakkümünü yaygınlaştırma amacıyla teknolojiyi kullanarak insanları ve onların kültürel anlatımlarını metaya dönüştürürken akli da araçsallaştırmaktadır.

³¹ Martin Jay, *Diyalektik İmgelem Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923-1950* (Çev: Ünsal Oskay) (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989), s.23.

³² Douglas Kellner. *Media Culture* (London: Routledge, 1995), s.30.

Horkheimer ve Adorno; özel mülkiyet, rekabet ve kâra dayalı sosyo-ekonomik sistemin örgütleniş yapısıyla, insanları eksiksiz düş güçlerini ve entellektüel potansiyellerini gerçekleştirmekten alıkoyduklarını öne sürmektedirler.

Adorno ve Horkheimer'a göre kültürün bir ürün ya da meta haline gelmiş olduğu bu sistem homojen bir bütün oluşturmaktadır. Eninde sonunda belli bir tüketici grubunu hedeflediklerinden bir reklam spotu, bir otomobil ya da bir film arasında nitelik olarak hiçbir farklılık yoktur. Bu düşünürlere göre, bu kültürün temelsizleşmesi ve basitleşmesidir; ayrıca bu sistem bireye seçme hakkı vermek bir yana onun bireyselliğini elinden almaktadır.³³

Kültürün öznesi durumundaki insanlar kültür endüstrisinde artık nesne konumundadırlar. Böylece insanlar artık geçmişteki tahakküm yöntemlerine ve pratiklerine oranla çok daha ince ve etkin pratiklerle tahakküm altında tutulmaktadır.³⁴

Burada görüşlerinden sadece konumuz açısından gerekli gördüğümüz kadarını kısaca ele aldığımız Benjamin, medyaya o dönemin liberal yaklaşımından oldukça farklı bir yaklaşım sergilemektedir.

Benjamin medyanın etkisi yerine fotoğrafik ve sinematik algılama tarzlarının klasik resimden nasıl farklı olduğunu gösterirken, mekanik yeniden üretimle sanat ürününün toplumsal kültürde yarattığı değişiklikleri saptamaktadır. Nazizm ve savaş tehdidiyle birlikte gelen teknolojilerin doğurduğu başka olanakları vurgulamaktadır. Oysa bu dönemin medya araştırmaları bu sorunlardan çok uzak bir noktada; Mutman'ın deyişiyle, adeta inanılmaz bir basitleştirme içinde "mesaj" etrafında yoğunlaşmaktadır. Adorno ve Horkheimer medyayı kapitalist sistemin işleyişinin ta kendisi olarak kabul ederken, Benjamin medyayı tanımaya ve sorgulamaya çalışmaktadır. Ona göre medya, basit bir araç değil, başlı başına bir kültürel biçim ya da yeni kültürel biçimlerin alanıdır.³⁵

Horkheimer ve Adorno'nun kültür endüstrisine ilişkin görüşleri Marcuse'un **Tek Boyutlu İnsan** adlı kitabında da görülmektedir. Bu kitapta Marcuse, kitle toplumu olarak kavramlaştığı 20.yy. endüstri toplumlarında, özellikle Amerikan toplumunda, kültürel iklim ve yeni toplumsal denetim mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ona göre, endüstri toplumunda toplumların ilerlemesi ve dönüşmesinde önemli bir

³³ Mutman, a.g.e., s.33.

³⁴ Jay, a.g.e., s.313

³⁵ Mutman, a.g.e., s.33.

etken olan eleştirel düşünce tümüyle ortadan kaldırılmakta ve kapitalizmin gelişim dinamiklerinde önemli bir yere sahip her çeşit özgürlük ve haklar da kısıtlanmaktadır.

Marcuse eleştirel düşüncenin ve özgürlüğün ortadan kaldırıldığı kitle toplumunda bilinçli bir çaba sonucunda toplumda bir usdışılığın hakim olduğunu vurgulamaktadır. Aydınlanma felsefesinde ulaşılmaya çalışılan tümlüklü birey yerine toplumsal denetim mekanizmaları aracılığıyla şekillendirilmiş; reklamlar ile uyum içinde dinlenen, eğlenen, davranan ve şekillendirilen; başkalarının sevdiğini seven ve nefret ettiklerinden nefret eden yürürlükteki değerlerle yaşayan tek boyutlu bireylerdir.³⁶

Marcuse, kapitalist toplumlarda bireyin nasıl tek boyutlu kılınabildiğini iki ögeyle açıklamaktadır:³⁷

1-Bir zamanlar devrimci işlev görmüş olan kavramların içlerinin boşaltılması ve böylece niteliklerini yitirmeleri.

2-Bir alt süreç olarak ideolojinin üretim yapısı içine girerek bireyi tek boyutlu hale getirmesidir

Endüstri toplumlarındaki baskı ve denetim teknolojileri ile açıklama eğiliminde olan Marcuse, bu yeni toplumsal düzeni demokrasiden uzak, totaliter eğilimli olarak açıklamaktadır. Ona göre totaliterlik salt terörle işleyen bir siyasal düzen değildir; totaliterlik aynı zamanda gereksinimlerin doyurulma biçimlerini belirleyen ekonomik-teknik düzendir.³⁸

Marcuse'te endüstri toplumlarında medyayı bilgilendirme ve eğlence aracı olmanın ötesinde kitle bilincini ayarlama ve koşullandırma aracı olarak kabul ederken Horkheimer ve Adorno'ya paralel bir çizgi izlemektedir. O'na göre toplumdaki çelişkilerin gizlenmesi, eleştirel düşünce üzerine gidilmesi, belirli tüketim kalıplarının ve yaşam tarzlarının benimsetilmesi ya da kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesi hep medya aracılığıyla olmaktadır.

³⁶ Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler** (Çev.Aziz Yardımlı) (İstanbul: İDEA Yayınları, 1986), s.25.

³⁷ aynı, 39-74

³⁸ aynı

1.2.2. Araççı Yaklaşım

Görüşlerini klasik Marksist kurama dayandıran araççı (instrumentalist) yaklaşım tek yönlü bir ekonomik belirleyicilikten hareketle medyayı yönetici sınıfa/sermaye sahiplerine hizmet eden bir araç olarak kabul etmektedir.

Medyanın hakim sınıfın denetiminde olduğu için kültürel üretim ve kontrolü de elinde tuttuğu ön kabulüyle araççı yaklaşım, medya metinleri ve izleyiciler üzerinde medyanın etkisi sorununu tartışma dışı bırakırken, çalışmalar iki noktada odaklanmaktadır

1-Basın alanında yoğunlaşma ve diğer alanlardaki sermayeyle basının ilişkisi.

2-Sol eğilimli etkinlikler ve kuramlara yönelik basının yaklaşımı.

İngiltere’de gazeteler üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda gazetelerin sol partilere ve işçi eylemlerine daha az yer ayırdığı görülmüştür. Ayrıca, sol eylemlerin de olumsuz bir içerik ve imajla sunulduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırmaların sonuçları baz alınarak basın patronlarının tavrı ve içerik arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiş, ancak pratikte bunun nasıl işlediğine ilişkin tatmin edici bir açıklama da getirilememiştir. Araççı yaklaşım bu sorunun çözümü amacıyla büyük basın gruplarının sosyal oluşumunu, diğer sermaye sahipleriyle ilişkisini ve üretim sürecindeki baskıları inceleyerek sonuç çıkarmaya çalışmaktadır.³⁹

Murdock’un Araççı Yaklaşımın önemli isimleri Edward S. Herman ve Noam Chomsky’nin bir makalelerinde Amerikan haber medyasının bir “propaganda modeli” geliştirdiklerini ve toplumdaki elitlerin söylemin öncüllerini saptama, halkın neyi göreceğine, duyacağına ve düşüneceğine karar verme gücüne sahip olduklarını ve düzenli propaganda kampanyalarıyla kamuoyunu “yönetme” yetisine sahip olabildiklerini savunduklarını aktarmaktadır.⁴⁰ Ayrıca, bazı büyük reklamveren şirket/kuruluşlar seçmeci davranarak bazı gazeteleri ve televizyon programlarına daha fazla reklam vererek ertesi günün ruhsat verme otoritesini (**latter-day licencing authority**) gibi işledikleri, medya patronlarının da kendi örgütlerinin yorum çizgisini ve kültürel yayım politikasını belirleyebileceklerini savunmaktadır.⁴¹

³⁹ Murdock, a.g.e., s.43.

⁴⁰ Peter Golding ve Graham Murdock, “Kültür, İletişim ve Ekonomi-Politik”, **Medya, Kültür, Siyaset** (Der: Süleyman İrvan) (Ankara: Ark Yayınevi, 1997), s.55.

⁴¹ Aynı.

Medya Gerçeği adlı kitabında endüstri toplumlarında demokrasinin niteliğini ve medyanın nasıl işlediğini ele alan Chomsky, özellikle “temsil sorunu” ve “denetim” üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ciddi bir temsil sorunu olduğunu belirten Chomsky, demokratik yönetimlerde halkın yöneticileri belirleme ve denetleme hakkına sahip olmasına rağmen gerçekte böyle bir işleyişin olmadığını altını çizmektedir. Chomsky, demokratik yönetimlerde medyada ve sistem içinde her çeşit düşünce özgür gibi görünmesine rağmen çok sınırlı bir düşünce yelpazesi olduğunu belirtirken medyayı da şöyle tanımlamaktadır: “...medya haberlerin ve çözümlerinin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.”⁴²

Ekonomi-politik yaklaşımı açıklarken görüşlerine daha fazla yer ayıracağımız Murdock, Chomsky'nin yukarıda kısaca ele alınan görüşlerine kısmen katılırken araççı yaklaşımın stratejik müdahalelere odaklanarak sistemdeki çelişkileri gözden kaçırmakla eleştirilmektedir

1.2.3. Ekonomi-Politik Yaklaşım

Graham Murdock, Peter Golding, Nicholas Garnham ve James Curran gibi düşünürlerin temsil ettiği ekonomi-politik yaklaşım, yapısalcı ve kültürel çalışmalarla kıyaslandığında daha geleneksel bir Marksist yaklaşımı benimsemektedir. Ekonomi-politik, araçsalcı yaklaşım ve propaganda modeli gibi yaklaşımların tümünü aynı düzlemde ele alma eğilimleri olsa da kanımızca yaklaşımlar arasında önemli farklılıklar vardır. Araççı yaklaşım ekonominin belirleyiciliğinin, kabul ederek medya çözümlerinin bu doğrultuda yapmasına karşın özellikle Murdock ve Golding klasik Marksist çizgideki görüşlerini değiştirmektedirler. Hall etkisiyle ekonomi merkezli çalışılmamaktadır. Ayrıca metin araştırılması gereken bir aşama olarak önem kazanmaktadır.

Murdock ve Golding, ekonominin nihai belirleyiciliğini kabul etmezler. Stuart Hall'u takip ederek ekonominin ilk kerte de belirleyici olduğunu benimsemektedirler.⁴³ Onlara göre ideoloji ekonomik altyapı tarafından belirlenen bir üst yapı kurumudur.

⁴² Noam Chomsky, **Medya Gerçeği** (Çev: Abdullah Yılmaz) (İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993), s.23.

⁴³ Golding ve Murdock, (1991), a.g.e., s.56.

Ayrıca medya örgütlerinin üretim yapılarının ve ekonomik süreçlerinin sorgulandığı makalelerinde ideoloji ekonominin belirleyiciliğinin yanında ikincil konuma geçmektedir.⁴⁴ Ekonomi-politik yaklaşım içinde ideolojinin özerkliği kabul edilmez iken, yanlış bilinç anlamında kullanılmaktadır. Curran, Gurevitch ve Woollacott'un birlikte yazdıkları makalede, medyanın rolü ekonomi temelli sınıf çelişmesini maskeleyen olarak ele alınmaktadır. Böylelikle, medyaya sahip olan ve onu kontrol eden sınıfın çıkarları yanlış bilinç üretimi aracılığıyla meşrulaşmaktadır.

Yapısalcı yaklaşımı tarihsel süreci göz ardı ederek yapıları katı, daimi ve statik bina benzerleri gibi ele almakla; kültürel çalışmaları da çok fazla metin odaklı çalışarak medyayı ekonomik bir varlık ve endüstri olarak nasıl işlediğini sorgulamamakla eleştiren ekonomi-politik yaklaşım, tarihsel süreç içinde ekonomik örgütlenme ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimle ilgilenmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde İngiltere'deki ekonomik örgütlenmelerin ve süreçlerin çözümlenmesinde sahiplik, kontrol ve üretim üç önemli odak noktası olarak görülmektedir.

Murdock, son zamanlarda yazdığı bir makalesinde⁴⁵ İngiltere'de Margaret Thatcher'in, Amerika'da Ronald Reagan ve Türkiye'de de Turgut Özal'ın öncülüğünde tüm dünyada neo-liberal politikaların hakim olmaya başladığı son dönemlerde sanayi sermayesinin medya sahibi de olmasının ve gittikçe artan tekelleşmelerin iletişim araştırmalarında daha da önem kazanması gerektiğini savunmaktadır.

Murdock, "özelleştirme" ve "teknolojik ilerlemeyi" tekelleşme ve sanayi sermayesinin medya sahibi olmasında temel etkenler olarak kabul ederken, kapitalist toplumlardaki bu oluşumların toplumsal kültüre etkisini 3 maddede özetlemektedir:⁴⁶

1-Medyada sektörde alanın en büyüğü olan şirketler modern kültürel yaşam üzerinde kontrol gücüne sahip olabilirler.

2-Özelleştirme sonucunda muhalif kamusal kültür kuruluşlarının gücü zayıflamaktadır.

3-Medyada tekelleşme eğilimi artarken tek sesliliğe doğru bir yönelim olmaktadır. Örnek olarak da kadın hakları, çevre hareketleri, dini ve etnik kimlikleri alan Murdock, tüm dünyada bu sosyal konuların yeni olmasına rağmen, medyada

⁴⁴ James Curran ve diğerleri, "The study of the media: Theoretical approaches", **Culture, Society and the Media**, (London:Sage, 1988) s.26.

⁴⁵ Graham Murdock, "Redrawing the Map of the Communications Industries: Concentration and Ownership in the Era of Privatization", **Public Communication The New Imperatives** (London: Sage Publication, 1990), s.2.

⁴⁶ Aynı, s.6-7.

tartışılırken sınırlarının daraltıldığını ve homojen bir çizgi izlemeye başladığını belirtmektedir.⁴⁷

Kapitalist toplumlarda son yıllarda artan özelleştirme politikalarıyla, kamusal olarak finanse edilen kültür kuruluşlarının önemi azalırken, şirketlerin mevzileri de genişlemektedir. Bu genişleme sonucunda şirketler kültürel alanda iki şekilde etkin olabilirler:

1-Kültürel üretimde gazete ve dergilerden televizyona, sinema ve müzikten gösteri alanlarına kadar geniş bir yelpazeden sorumlu olurlar.

2-Üretici olarak kültürel endüstrilerle doğrudan ilgisi olmayan şirketlerin reklamveren ve sponsor sıfatlarıyla kültürel etkinliklerin yönü üzerinde ciddi bir denetimleri olabilir.

Şirket mevzilerinin genişlemesi önemli üçüncü bir süreci pekiştirir ki o da; yaşamın metalaşması⁴⁸dır.

Ekonomi-politik yaklaşım, başlangıcından beri özellikle devlet müdahalesi ve bunun uygun faaliyet alanını belirlemeyle ilgilenmektedir.⁴⁹ Ricardo ve Say gibi klasik ekonomi-politikçiler devlet müdahalesini en aza indirme tarafları olmasına karşın, Murdock ve Golding gibi eleştirel ekonomi-politikçiler pazar sistemlerinin bozukluklarına ve eşitsizliklerine işaret ederler ve müdahalenin olacağı biçimler üzerinde bir uzlaşma olmamasına karşın, pazar sisteminin kusurlarının ancak devlet müdahalesi tarafından düzeltilebileceğini savunurlar.

Denetim ve kontrolün özel bir öneme sahip olduğu ekonomi-politik yaklaşım, şirketlerin kültürel yaşamdaki kontrolü vurgusuna rağmen, medya profesyonellerine görelî bir özerklik tanımaktadır. Bir dizi mesleki kodlar ve ideolojiler içinde çalışan entellektüel ve gazetecilerin medya patronlarıyla organik bir bağ içinde olmayabilecekleri kabul görür.

Ekonomi-politik yaklaşımda metin araştırmalarında gereken düzeylerden biri olarak kabul edilse de yapısalcı çalışmalarda olduğu gibi metin içinde yapılandırılmış sabit/statik bir anlam öngörülmektedir. Metin-izleyici etkileşimi ya da metnin okunma biçimi ve özne konumu gibi konular tartışma dışında kalırken medya izleyicilerinin beğenilerini belirleyen tarihsel koşullar önemlidir.

⁴⁷ Golding ve Murdock, a.g.e., s.57.

⁴⁸ Aynı.

⁴⁹ Aynı, s.59.

1.2.4. Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcılık Ferdinand de Saussure'ün dilbilimini Lévi Strauss'un yapısal antropolojisini ve Roland Barthes'ın göstergebilimini kapsayan bir yaklaşımdır. Anlamlama ve temsil sistemlerinin ele alındığı yapısalcı medya araştırmalarında ağırlıklı olarak metin analizi yöntemi üzerinde durulmaktadır. Burgelin'den alıntı yapan Mutman, bu yöntemin üstünlüğünü şöyle özetlemektedir: “Geleneksel bir metin analiz yöntemi olan içerik analizi sadece görünen öğelerle ilgilenirken her bir simge ya da sözcüğün bir tutumu doğrudan gösterdiğini varsayılmaktadır. Yapısalcı yöntemin buna göre avantajı ise sadece görünen öğelerin değil, aynı zamanda görünen öğelerin zıttı olan ve görülmeyen, altta yatan veya bastırılan öğeleri hesaba katan bir analiz olmasıdır.⁵⁰ Böylece içerik çözümlemesinde olduğu gibi sadece görünen öğeler değil; görünmeyen ya da konu dışı bırakılan öğeler de artık çözümleme için önem taşımaktadır. Alemdar ve Erdoğan ise yapısalcı yöntemin içerik çözümlemesi gibi nicel bir yöntem olmadığını, “güvenirlik” standartlarına da bağlı olmadığını belirterek; içerik çözümlemesinde olduğu gibi “özle” değil; “biçimle” ilgilendiğini ve çözümlediği metinden daha kapsamlı sonuçlara ulaşıldığının altını çizmektedirler.⁵¹

Yapısalcı yöntem bazı üstünlüklerine rağmen klasik Marksistler tarafından ve altyapıya önem veren yaklaşımlarca eleştirilmektedir. Bu eleştirilerde haklılık payı olmasına karşın medyanın toplumsal yapılanmadaki yerini sorgulama geleneğinde/sürecinde yapısalcılığın da önemli bir yeri olduğunun altını çizmek gerekir. Özellikle Roland Barthes ve Umberto Eco'nun çalışmaları, göstergelerin yapısal işleyişi sayesinde anlamların nasıl örtük yollarla iletildiğini, bu iletiler ve anlamların nasıl bir ideolojik ve kültürel dünyayı ifade ettiğini gösterirler.⁵² Kapitalist sisteme yöneltilen bu eleştiriler Neo-Marksistler'den daha erken bir dönemde yer aldığı için önemlidir..

Saussure'ün ölümünden sonra 1907-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesi'nde yaptığı dilbilim derslerinde öğrencilerinin tuttuğu notların biraraya getirilmesinden oluşan “Genel Dilbilim Dersleri”, savaş yıllarında yayımlandığı için büyük bir ilgi uyandırmasa da sonraki yıllarda yalnızca dilbilimsel araştırmalarda değil, insanbilimlerinin bir çok alanında da temel bir yapıt olmuştur.

⁵⁰ Mutman, a.g.e., s.34.

⁵¹ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.206.

⁵² Mutman, a.g.e., s.35.

Saussure bu yapıtta öncelikle dili tanımaya ve kendisi olmayan şeylerden ayırmaya çalışmaktadır. “Tümüyle ele alındığında, dil yetisinin pek çok biçime büründüğü, karmaşık bir olgular bütünü olduğu görülür. Dil yetisi pek çok alana açılır: Hem fiziksel, fizyolojik ve anlksal niteliklidir, hem de bireysel ve toplumsal özelliklidir. İnsana ilişkin olguları kapsayan hiçbir bütüne yerleştiremeyiz onu, çünkü dilyetisinin birliğini nasıl ortaya çıkaracağımızı bilemeyiz” diyen Saussure, düşünme yönteminin temelini oluşturan bazı karşıtlıklara değinmektedir.

Ele aldığı ilk karşıtlık dilyetisinin bireysel kullanımı olan söz (**parole**) ile toplumsal yanını oluşturan dil (**language**)dir. Söz bireysel bir istem ve anlık bir edimdir, dil ise “dilyetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümüdür”, “varlığını sadece toplum üyeleri arasındaki bir tür sözleşmeye borçludur”, bunun için birey onu “ne yaratabilir, ne de değiştirebilir.” Dil ile sözü birbirinden ayırmak bir yandan “toplumsal olguyu bireysel olgudan”, öte yandan da ‘önemli olguyu önemsiz, belli oranda rastlantısal nitelik taşıyan olgulardan ayırmak demektir.” Böylece dil, kendi başına ele alınıp incelenebilecek bir “nesne” durumuna gelmektedir.⁵³

Dil yapısının öğeleri ve yapısalcılığın gelişimine yol açan bu işaret kavramıdır. İşaret eski Yunan’dan modern çağlara kadar dilin temel çekirdeği kabul edilmiştir. İşaretin işlevlerinin kategorileşmesi için ilk uğraşan, bir Amerikalı filozof olan C.S. Pierce’dır, fakat modern düşüncede dilsel işaretin tam anlamıyla bilimsel ilk analizini geliştiren Saussure’dür.⁵⁴

Saussure’e göre işaretler kendi başlarına ele alınabilecek veriler değil, gösteren ve gösterilen olmak üzere çift yönlü değerlerdir. Ses imgesi olan gösteren ile kavram yani gösterilen birbirinden önce varolmadığı gibi, ilişkilerinin dışında da hiçbir anlamları yoktur. Ona göre gösteren ile gösterilen arasındaki bağ keyfi bir görenektir. Belirli bir ses ile onun kavramı arasında hiçbir doğal bağ yoktur, çünkü gösterilenlerini fiziksel olarak taklit etmesi gereken doğal sesler bile dilden dile farklılık göstermektedir, işaret, gösteren ile gösterilen arasındaki eşdeğerlik ilişkisinin toplumsal olarak yerleşmesinde, kurallaşmasında meydana gelmektedir.⁵⁵

Saussure, işaretlerin “kendi başlarına” değil, ancak anlamlandırma sistemi içerisinde anlaşılacaklarını vurgularken, anlamın gösterenler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını kabul etmektedir. Dilsel olguların eşsüremlilik içinde

⁵³ Tahsin Yücel, **Yapısalcılık** (İstanbul: Ada Yayınları), s.20.

⁵⁴ Rosalind Coward ve John Ellis. **Dil ve Maddecilik** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s.28.

⁵⁵ aynı s.29.

irdelenmesi gerektiğini savunan Saussure, ünlü satranç benzetmesini kullanmaktadır. İşlevleri değişmediği sürece, satranç taşlarının değişmesi şu ya da bu biçimde, şu ya da bu nesneden yapılmış olmaları oyun düzeninde bir değişikliğe yol açmadığı gibi, ona göre dildeki artsürelî değişimler de dilsel dizgeyi değiştirmez, işlevler ve bağıntılar aynı kaldığı sürece, hep aynı dizge söz konusudur.⁵⁶

Saussure'ün dilbilim alanındaki bu görüşleri Rus Biçimcilerini de etkilemiştir. Biçimcilik edebi metinleri “yapısal açıdan” inceler ve işaretin ya da göstergenin kendini incelemek için gösterilene ele alır. Özellikle farklılık olarak anlama veya edebi metnin temelindeki yapılar ve derin yasalarla ilgilenmez. Biçimcilik ve modern yapısalcılık arasındaki bağlantıyı kuran bir Rus Biçimcisi olan Roman Jakobson'dur. Biçimci bir grup olan Moskova Dilbilim Çevresi'nin lideri olan Jakobson 1920'de Prag'a göç ederek Çek yapısalcılığının belli başlı kuramcılarında oldu. 1926 yılında kurulan Prag Dilbilim Çevresi, (Jakobson, Jon Mukorovsky, Felix Vodicko ve diğerleri) Biçimcilikten modern yapısalcılığa geçişi temsil ederler. Bu kuramcılar Biçimcilerin düşüncelerini işlediler ve ancak düşünceleri Saussure'ün dilbilim çerçevesine yerleştirerek sistemleştirdiler.⁵⁷ İkinci Dünya Savaşı yıllarında Jakobson'un Amerika'ya göç ederek orada Fransız Antropoloğu Claude Lévi Strauss'la tanışması ve birlikte çalışmaları modern yapısalcılıkta yeni açılımlara yol açmıştır.

Lévi-Strauss, işareti temel alarak yapısalcı kavramları antropolojik verilere dönüştürmüştür. Bu sadece toplumda işlevi olan işaretlerin aktarılmasının çözümlenmesi değil, aynı zamanda yapıları simgesel sistemler olarak, yani yapısal düzenlemeyi anlam üreticisi olarak görme sorunudur. Ona göre, “her kültür ilk sırada dilin, evlenme yasalarının, ekonomik ilişkilerin, sanatın, bilim ve dinin yer aldığı simgesel sistemler bütünü” olarak kabul edilebilir.⁵⁸

Lévi-Strauss çözümlenmelerini kapitalizmin hızlı yayılışına rağmen hâlâ ilkel yaşam şartlarını koruyan toplumlar üzerinde gerçekleştirmiştir. Bu toplumları kendi ilişkileri açısından ele alıp değerlendirirken daha sonra ileri endüstri toplumlarıyla ve bunların dünyayla ilişkileri açısından değerlendirmektedir. Strauss, kültürel olguların tümünü bir göstergeler dizgesi olarak kabul ederken, bunları tıpkı dil gibi bir bağıntılar demeti olarak ele almaktadır. İşlevlerini de açık ya da içkin bir iletişime

⁵⁶ Yücel, a.g.e., s.23.

⁵⁷ Tergy Eagleton, **Edebiyat Kuramı** (Çev.Esen Tarım) (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990), s.121-122.

⁵⁸ Coward ve Ellis, a.g.e., s.33.

indirmektedir. Ona göre, genel olarak “iletişim her toplumda en azından üç düzeyde gerçekleşir: kadın iletişimi, mal ve hizmet iletişimi, bildiri iletişimi”. Birinci düzey akrabalık ilişkilerini, ikinci düzey ekonomik ve siyasal olguların; üçüncü düzeye dilin, sanatın, söylenin olanıdır.⁵⁹ Strauss, her üç düzeyde eşsüremlilik düzleminde, kendi kendine yeterli, bağdaşık bir bağıntılar dizgesi biçiminde ele almaktadır. Ona göre geleneksel antropolojinin ve geleneksel dilbilimin yanlışı nesnelere arasındaki ilişkiyi değil, nesnelere ele almasıdır.⁶⁰ Çözümlemeye akrabalık ilişkilerini ele alarak başlayan Strauss, aile içi cinselliğin her toplumda tabu kabul edildiğine dikkat çekerken, yasaklanan ilişkilerin diğer yandan düzenleyici yönünü vurgulamaktadır. Aile içi cinsel ilişki tabusu ve bunun sonucunda kadın mübadelesinden hareketle Strauss, geleneksel yöntemin toplumun ve türün nasıl kendini yeniden ürettiği çözümlemesinin ötesine geçerek, toplumsallık gereklerinin akrabalık ilişkilerini biçimlendirdiğini ve toplumu örgütlediğini birlikte açıklamaktadır. İnsanlar arası gerçekliği neyin yapılandırdığı kavramına da “simgesel düzen” demektedir.⁶¹ Böylece varolan bir toplumsal yapı ve anlam dünyası içine doğan insan, dilsel bir düzen içinde tanımlanmaktadır. Daha sonra bu yaklaşım Lacan’ın kuramında simge tarafından inşa edilen insan olarak genişletilir. Bu yaklaşım, gösterenin herhangi bir gösterilene hiçbir zaman sürekli bağımlı kalamayacağı görüşüyle yapısalcılıktan kopma noktalarından birini oluşturur.

Strauss, akrabalık ilişkileri aracılığıyla toplumun nasıl örgütlendiğini belirttikten sonra, doğa ile kültür arasında karmaşık ilişkiyi ele almaktadır. Bu karmaşık ilişki tabuları ve tercih edilen davranışlarıyla birlikte totemizm ve mitler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ona göre mitler tek başlarına anlaşılabilirler, ancak; dil gibi farklılıklar ve karşıtlıklar bütünü olarak anlaşılabilirler. Bunlar düşünme aygıtları, gerçekliği sınıflandırma ve düzenleme biçimleridir. Strauss aynı şeyin toplumsal ve dini kurumlardan çok “mesajların iletilmesini” sağlayan iletişim ağları, kodlar olan totemik ve akrabalık sistemleri içinde geçerli olduğuna inanır. Bütün bu düşünmeyi gerçekleştiren zihin, birey öznenin zihni değildir. İnsanlar mitler aracılığıyla düşünmezler, tersine mitler insanın aracılığıyla düşünürler.⁶² Bir başka deyişle Strauss’un yapısalcılığı insan öznesinin homojen ve kendi kendini denetleyebilir olmadığını; özne, varlığının farkında bile olmadığı bir yapı tarafından inşa edildiğini

⁵⁹ Yücel, a.g.e., s.52.

⁶⁰ Coward ve Ellis, a.g.e., s.34.

⁶¹ aynı, s.36.

⁶² Eagleton, a.g.e., s.127.

belirtmektedir.⁶³ Böylelikle yapısalcılığın bir sonucu olan artık anlamın kaynağı veya amacı olarak kabul edilmeyen birey öznenin “merkezi yerinden edilmesi” noktasına ulaşılmış olunur.

Yapısalcı medya çalışmalarında etkili olmuş düşünürler arasında ele alacağımız Roland Barthes, toplumsal anlamlandırma sistemini göstergebilim aracılığıyla çözümlmeye çalışmaktadır. Saussure daha önceden toplumdaki işaretleri çözümlmeyi hedefleyen bir bilim dalının gelişeceğini ve dilbilimin de bunun bir parçası olacağını önceden görebilmiştir. Barthes, göstergebilimi toplumun anlam süreçlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi olarak tanımlarken; burjuvazinin anlam süreçleri sayesinde kendi tarihsel sınıf kültürünü evrensel nitelikli doğal olana dönüştürdüğünü kabul etmektedir.⁶⁴

Barthes, ilk dönem çalışmalarında yapısalcı ilkeleri benimserken daha sonraki çalışmalarında, Kristeva, Derrida, Foucault gibi düşünürlerin görüşlerinden etkilenerek post-yapısalcı yaklaşıma yakın bir çizgide durmaktadır. Böylece, yapısalcı ve post-yapısalcı dil kuramları arasında bir köprü gibi de görülebilir.

“Çağdaş Söylenler” adlı çalışmasında Barthes, kapitalist toplumlarda temsil etme biçimlerinin, yemek yeme, gezme, moda, eğlenme, güreş gibi, işaret sistemlerinin mit (söylen) adını verdiği başka bir anlamlandırma sistemi tarafından yönlendirildiğini vurgulamaktadır.⁶⁵ Bunlar burjuva sınıfının çıkarlarına göre bazı anlamları doğallaştırıp, mevcut düzeni ebedileştiren temsil etme biçimleridir.⁶⁶ Sözkonusu çalışmada Barthes’ın ideoloji ve dil sorununu birlikte ele alış ve burjuva gerçekliğinin dil içinde kuruluşuna ilişkin söyledikleri tüm medya metinleri ve çağımızın medyası televizyon metinlerine ilişkin yeni bakış açılarına⁶⁷ ve çözümlene yöntemine damgasını vurmuştur.

Barthes, aynı çalışmasında “düzanlam-yananlam”a ilişkin görüşlerine yer vermektedir. Ona göre iki anlam düzeni vardır: Düzanlam ve yananlam. Bir dergi kapağında Fransız üniforması giymiş zenci bir askerin Fransız bayrağını selamladığı fotoğrafın çözümlenmesiyle⁶⁸ Barthes, görüşlerine açıklık getirmektedir. Bu fotoğrafın düzanlamı “Fransız bayrağını selamlayan zenci bir asker”, fakat bu anlamın altında

⁶³ Coward ve Ellis, a.g.e., s.41.

⁶⁴ Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat) (İkinci basım) (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993), s.13.

⁶⁵ Bkz. Roland Barthes, *Çağdaş Söylenler*. Çev: Tahsin Yücel. (İkinci basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1998).

⁶⁶ Coward ve Ellis, a.g.e., s.51.

⁶⁷ İnal, 1996, a.g.e., s.54.

⁶⁸ Barthes, (1998), a.g.e., s.185.

ideolojik boyutu da olan bir başka anlam ya da yananlam vardır: Bu ise Cezayir Bağımsızlık Savaşı yıllarında sömürgeciliğin onaylanması, bunu sonsuza kadar korumak isteğidir. Burada fotoğrafik imge, “göstereni” Fransız bayrağını selamlayan zenci asker, “gösterileni” ve ikisinin birleşimi ise “işareti” oluşturur. Bu dilsel süreçtir. Ona göre mit (söylen) ise şöyle işler: dilsel işaret yeni bir gösterene dönüşür ve sömürgecilik, milliyetçilik, militarizm gibi ideolojik kavramlar bu gösterenin gösterileni olur. Böylece ikinci bir işaret ortaya çıkar, bu da ideolojik boyutunu oluşturur. İkinci işaret de fotoğrafik imgenin düzenlamı gösterene dönüşür. İkinci işaretin gösterilenleri, dilsel gösterenin yananlamlarıdır. Barthes’a göre yananlam düzenlama yaslanır ve böylece bir bütünlük oluştururlar. Bu bütünlük maskeleyiş işlevi de görerek, ideolojik olanı gizler. İşaretler gerçekliği ve kültürel dünyayı kurarak okuyucu/izleyiciye dayatılır.

Barthes daha sonraki çalışmalarında yananlam/düzenlam ayırımından uzaklaşarak gerçekte düzenlamanın olmadığını, yananlamla birleşik olduğunu belirterek yapısalıcılıktan post-yapısalcılığa doğru yönelen bir yaklaşım göstermektedir. Barthes, “S/Z” adlı kitabında bu ayırımın geçersizliğini kabul eder. Ona göre artık önemli olan metnin yapısı değil, nasıl yapılandırıldığıdır. Çözümlemelerinde odaklandığı sorun ise ideolojinin kurulma anıdır.

1.2.5. Kültürel Çalışmalar

Kültürel çalışmalar, iletişim sözlüğünde “Kültürün ve toplumun incelenmesine yönelik disiplinlerarası yaklaşımlar alanı”⁶⁹ olarak tanımlanmaktadır. Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin İngiltere’nin Birmingham kentinde 1964 yılında kurulmasından ve öncü çalışmaların burada yapılmasından dolayı, İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak da adlandırılma eğilimi görülmektedir.

Kültürel çalışmalar, medya kuruluşlarının devletten ve tekelci sermayenin iktidarından önemli ölçüde özerk olduğu görüşünü reddederek, modern toplumlarda geniş halk topluluğunun, iktidar sahibi azınlıkların yönetimine “özgürce rıza” göstermeleri problemine maddeci bir açıklama getirmeye çalışır. Medya profesyonellerinin bir özerklik yanılsaması içinde olduklarını belirten kültürel

⁶⁹ Erol Mutlu. *İletişim Sözlüğü* (Ankara: Ark Yayınevi, 1994), s.146.

çalışmalar, bunların hakim kültürün çıkarlarıyla uyumlu yorum çerçevelerinin oluşturulmasındaki aracı rolünü vurgulamaktadır.⁷⁰

1960'lar ve 70'ler boyunca kültürel çalışmaların gelişmesinde kültür kuramı içinde idealist olmayan bir ideoloji olgusunun ortaya çıkması ve klasik Marksist altyapı/üstyapı formülünün yeniden kavramlaştırılması önemli bir yer tutar.⁷¹ 1970'li ve 1980'li yıllardaysa merkez, özellikle yapısalcı Marksist bakış açısıyla, dilbilimsel gelişmelerin ışığında ideoloji, dil ve özne sorununu dinamik ve bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır.⁷² Kültürel çalışmalar, çözümlemelerinde metin odaklı çalışmaktadır, ancak Hall'un geliştirdiği üçlü okuma modeliyle başlayan paradigmatik kopuş medya metinlerinin okunma ve alımlama süreçlerinin de çözümleme düzeyi olarak ele alınmasına yol açmıştır.

Disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak kabul gören kültürel çalışmalar, Raymond Williams'ın kültür sosyolojisinden, Bakhtin'in metinlerarası kavramından, Volosinov ve Kristeva'nun dilbilime kazandırdıkları yeni yaklaşımlardan, Barthes'ın yapısalcı sonrası tartışmalarından Gramsci'nin hegemonya konusundaki görüşlerinden, Althusser'in ideolojiyi maddileştirmesi ve Lacan'ın Freud'u yeniden okumalarından etkilenecek tümlüklü bir medya analizi geliştirmeye çalışmaktadır.

Kültürel çalışmalar, İngiltere'de II.Dünya Savaşı sonrasında tekrar canlanmaya çalışan, endüstriyel üretim ve sosyal refah devleti politikaları ile Rusya'da Komünizmin yayılma tehlikesine karşılık, ABD ile yakın ilişkilerin hakim olduğu bir dönemde ortaya çıkmaktadır. Ülkede işsizliğin ve bunalımın yaşandığı bu günlerde Amerika ile yakınlaşmanın sonucunda popüler kültürün İngiltere'de de yayılma endişesinin yaşandığı bir dönemde kültürel çalışmalar araştırmalarına başlamıştır.

Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin ilk yöneticisi Richard Hoggart'tır. Onun başkanlık döneminde merkez, yukarıda da kısaca özetlenen, II.Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'de kentsel işçi sınıfı ve alt kültür gruplarının yapısı, kültürü ve bu toplumu yeniden inşa sürecinde onların durumunu ele alan araştırmalar yapmıştır.⁷³ Hoggart, kendisi de "Okuryazarlığın Kullanımı" (1958) adlı kitabında bireyin kimliğini nasıl oluşturduğu ve kendi kültürel kaynakları aracılığıyla nasıl yaşadığını ele almaktadır.⁷⁴

⁷⁰ Farrell Corcoran. "Kültürel Çalışmalar", *İletişim Kuramları Okuma Parçaları* (Çev: Erol Mutlu) (Ankara: Ankara Üniv. İletişim Fakültesi, 1997), s.131.

⁷¹ aynı

⁷² İnal, (1996), a.g.e., s.43.

⁷³ Graeme Turner. *British Cultural Studies an Introduction* (London: Unwin Hyman, 1990), s.79

⁷⁴ Kellner, a.g.e., s.36.

Stuart Hall'un başkan olmasıyla merkezin araştırma konularında bir değişim görülmektedir. Williams'ın çalışmalarından da etkilenen Hall'un başkanlık döneminde medya metinlerinin anlam sisteminin çözümlenmesiyle medya-ideoloji ilişkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmalar yapılmıştır.⁷⁵

Williams, kültürü i) Gelişmiş bir zihin durumu, ii) bu duruma varma süreçleri ve iii) bu süreçlerin araçları (sanatsal ya da entellektüel etkinlikler) olmak üzere üç ana grupta toplanan geleneksel kültür tanımını daha da genişleterek "belirli bir halkın ya da sosyal grubun genel hayat tarzı"⁷⁶ olarak tanımlamaktadır.

Bu tanımla Williams, kültürü toplumun üstünde ya da önünde olmaktan kurtararak gündelik yaşam pratikleri ve simgelere kadar kazanılmış bir kültür anlayışını benimsemektedir. Williams'ın geleneksel kültür yaklaşımlarından radikal kopuşunu sağlayan bir diğer nokta ise kültür ve ideolojiyi ekonominin birer yansıması olarak kabul etmeyiştir. Ona göre kültür, 'kültürel pratik'in ve 'kültürel üretim'in başka pratiklerce kurulmuş toplumsal düzenin basit bir ürünü olmayıp tersine, onun kuruluşunda bizzat yer alan temel öğeler arasında yer almaktadır. Ayrıca Williams, kültürü bütün faaliyetleri kurduğu varsayılan bir kurucu ruh değil, bir anlamlandırma sistemi olarak görmektedir.⁷⁷

Kültürel çalışmalar, Williams'ın öncülüğünü yaptığı çalışmalar sonucu ekonomik belirleyicilikten kurtulmuştur. Özerk bir kültür tanımını kabul ederek klasik Marksizm'den bir kopma göstermekle birlikte tıpkı Williams gibi kültür ile tarihi bağımsız ele almamak gerektiğini vurgulayarak; yapısalcılığın aksine kültürü tarihsel süreç içine koymaktadır. Kültürel çalışmaların Marksist gelenekle buluştuğu ikinci önemli nokta ise toplumun etnik, cinsel, nesil ve sınıf yapılarında eşitsiz bir yapılanmadan oluştuğudur. Bu yapılanma bir mücadele/çatışma durumundadır; kültür bu yapılanmanın yerleşmesinde ve çatışmasında en temel taraftır. Aynı zamanda kültür anlam üzerinde mücadelenin verildiği bir alandır ki; alt kültür grupları, hakim sınıfın anlamına kimi zaman direnirler. İşte bu yüzden de kültür ideolojiktir.⁷⁸

Böyle bir düzlemde ele alınan kültür artık toplumsal yapılanmada hakim olma ya da buna direnme gibi mücadele alanı da olabilmektedir.⁷⁹ Böylece içeriği düşük ve

⁷⁵ Turner, a.g.e., s.79.

⁷⁶ Raymond Williams. **Kültür** (Çev. Ertuğrul Başer) (İstanbul: İletişim, 1993), s.10.

⁷⁷ aynı, s.10

⁷⁸ John Storey, "Cultural Studies: an introduction", **What is Cultural Studies**, Ed. John Storey, (London: Arnold, 1996), s.3.

⁷⁹ Kellner, a.g.e., s.32.

manipülatif olmakla eleştirilen popüler kültür de önemli bir araştırma alanı olarak kültürel çalışmalar içinde yerini almaktadır. Hall'a göre popüler kültür, "direniş ya da rıza arenası"na örnek olabilir.⁸⁰

Williams'a göre, "her belirli dönemde örgütlenmiş, yaşanan egemen ve etkili" olarak tanımlanması uygun merkezi pratikler, anlamlar ve değerler sistemi vardır. Bu egemen kültürel sistem, statik bir yapı değil, sürekli bir "içine alma" (**incorporation**) süreci oluşturur. Eğitim kurumları başta olmak üzere belirli kurumlar aracılığıyla değişik sınıfların yaşam koşullarına içkin olan anlamlar ve değerler içerisinden yalnızca bazıları "vurgu için seçilir"; bu merkezi çekirdek dışında kalan anlam ve değerler sürekli olarak yeniden yorumlanır, sulandırılır ya da hakim kültür içindeki öğeleri destekleyecek ya da en azından karşıt olmayacak biçimlere konular: Egemen sistem böylelikle kendisine karşıt pratikleri, anlam ve değerleri içine almak için sürekli olarak kendini yapmak ve yeniden üretmek zorundadır.⁸¹ Stuart Hall'a göre, Williams, bu egemen kültür tanımını Gramsci'nin "hegemonya" kavramına borçludur.⁸²

Gramsci'nin siyaset ve ideoloji konularındaki görüşlerinin temelini oluşturduğu kabul edilen hegemonya kavramının kökleri Devrim öncesi Rusya'da sermayenin baskısına karşı proleteryanın diğer sömürülen kesimlerle, herşeyden önce köylülerle, sınıf ittifakı anlamına kadar uzanır. Ancak Gramsci "Hapishane Defterleri"nde kavramı Batıdaki burjuva iktidarlarının yapısını ayrıntılı biçimde çözümlenmek amacıyla, burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki egemenliğini kapsayacak şekilde genişletir.⁸³ Hegemonya, bir yönetici sınıflar fraksiyonları ittifakının (tarihsel blok) bağımlı sınıflar üzerinde, yalnızca kendi çıkarlarına uyulması için zor kullanarak değil ama, bütünlüklü bir otorite kurması sonucu ortaya çıkar. Bu otoritenin temel kaynağı, bağımlı sınıfların "rıza"sıdır: Hegemonya hakim sınıf fraksiyonlarının yönetimi altında geçerlidir. Böylelikle zor kullanma gücüne sahip olmanın ötesinde, bu sınıflar bağımlı sınıfların rızasını biçimlendirmek ve kazanmak için aktif olarak örgütlenme şansına sahiptir.⁸⁴ Şiddet ya da zora başvurmaksızın kazanılan rıza, hakim sınıfın iktidarının meşru ve doğal görünmesine yol açar. Gramsci'ye göre hegemonyanın yalnızca üretim ve ekonomi alanlarında kazanılması yeterli değildir; hakim sınıf iktidarı toplumun

⁸⁰ Akt. Meral Özbek, **Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski** (İstanbul: İletişim, 1991), s.90

⁸¹ aynı, s.80.

⁸² aynı, s.81.

⁸³ Perry Anderson, **Antonio GRAMSCI Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji**. Çev: Tarık Günersel (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1988), s.36-39

⁸⁴ Akt. Özbek, a.g.e., s.81.

bütünüde egemen olur. Bunun içinde devlet, politika ve üst yapılar alanında organize edilmelidir. Üstyapı kurumları, yani aile, eğitim sistemi, dinsel kurumlar, hegemonyanın işleminde etkili olarak yeni birey ve uygarlık biçimleri yaratarak kapitalizmin egemenlik alanını genişletirler. Bu yalnızca bir ekonomik çıkar sorunu değildir; çünkü Gramsci Marksizm'in ekonomik indirgemeciliğine karşı çıkar ve daha önce de belirtildiği gibi, hegemonyayı siyasal, kültürel ve toplumsal otorite olarak kavramlaştırır. Yine de, Stuart Hall, Gramsci'nin "üst yapılar, bütün bunları sermaye için yapar" sonucuna ulaştığını vurgular.⁸⁵

Gramsci'ye göre hegemonya ideoloji aracılığıyla işler. İdeoloji aracılığıyla, hakim sınıflar tarafından yeğlenen ve devlet ile sivil toplum alanlarında kurumsallaştırılan "gerçeklik tanımları", bağımlı sınıflar için esas "yaşanan gerçekliği" oluşturur.⁸⁶ Böylece ideoloji toplumsal yapılanmada harç görevi olarak toplumsal bütünlüğü sağlar. Gramsci'ye göre sürekli hegemonya yoktur; değişen ekonomik, politik ve toplumsal koşullara göre aktif bir şekilde yeniden kazanılıp, tekrar kurulması gerekir.

Görüşleri Gramsci'ye koşutluklar taşıyan öteki Neo-Marksist düşünür Louis Althusser de 20.yy ideoloji ile iktidar arasındaki ilişkileri çözümlenmeye çalışmıştır. Althusser de Gramsci gibi iktidarın açık bir şiddete dayanmaksızın kendini nasıl yeniden ürettiğine odaklanır. Düşünürün ulaştığı sonuca göre, devlet iktidarının yanısıra esas olarak ideoloji aracılığıyla yeniden üretilir. İdeoloji; üretim koşullarını yeniden üreterek işler, bunu da bireyleri sorgulayarak ve onların sisteme tabi özneler olduğunu varsayarak başarır.⁸⁷ Yeni oluşmuş özneler ise varlık koşullarını bir tasarım biçiminde ifade edeceklerdir, çünkü onlar, boyun eğişlerini özgürce seçtiklerini zannedeceklerdir.⁸⁸ Althusser'in bilim ile ideolojiyi tezat olgular olarak almasının temelinde bu görüş vardır. Bu yüzden ideoloji doğru bilgi üretmez; bilim ise bunun aksine ideolojiyi tüm şekilleriyle eleştirme gücünü taşır.

Althusser ideoloji de içeren toplumsal formasyonu oluşturan üç ana düzeyden söz eder, bunlar: Ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerdir. Bir "toplumsal düzey" bir pratiğe bağlıdır. Ekonomik düzeyde doğa, toplumsal ilişkiler içerisinde dönüştürülür.

⁸⁵Akt. Michele Barrett, **Marx'tan Foucault'ya İdeoloji**. Çev: Ahmet Fethi. (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996), s.69

⁸⁶Akt. Özbek, **a.g.e.**, s.81.

⁸⁷Akt. Jorge Larrain. **İdeoloji ve Kültürel Kimlik Üçüncü Dünya Gerçeği**. (Çev: Neşe Nur Domaniç) (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995), s.89.

⁸⁸Akt. Larrain, **a.g.e.**, s.89.

Ekonomik pratiği tanımlayan da budur; politik pratikte, sözkonusu ilişkiler dönüştürülür; ideolojik pratikte veya düzeyde ise insanın kendi hayatıyla yaşayan ilişkisi demek olan ideolojik tasarımlar dönüştürülür.⁸⁹

Böylece ideoloji, klasik Marksist kuramlarda olduğu gibi ekonomik yapının bir yansıması değil, son kertede ekonomi tarafından belirlenmekle birlikte, kendi belirleyici mekanizmaları olan, maddi bir pratik olarak karşımıza çıkar.

İdeolojik ve politik düzeyin ekonomik düzey karşısında kazandığı bu özerklik hem klasik Marksizm'den bir kırılma noktasını beirtmekte, hem de daha sonraki Marksist çalışmalara da bir dayanak oluşturmaktadır. Althusser'le görelî bir özerklik kazanan ideolojik pratik, kapitalist toplumsal formasyonda sadece üretim araçlarının değil, aynı zamanda üretim güçlerinin de, yani emek gücünün de yeniden üretimini, bir başka deyişle üretici bireylerin de sisteme uyumlu hale getirilmesi için çalışır.⁹⁰ İdeoloji bu işlevini ideolojik aygıtlar içinde ise bir üstyapı pratiği olarak gerçekleştirir.⁹¹ Althusser, bu noktada hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler gibi kamu alanındaki kurumları kapsayan **Devletin Baskı Aygıtları(DBA)** ile, bunun yanında kitle iletişim araçları, kiliseler, partiler, sendikalar, aileler, okullar gibi özel alanda da yer alan kurumları **Devletin İdeolojik Aygıtları(DİA)** şeklinde ikiye ayırmaktadır. Devletin Baskı Aygıtını, Devletin İdeolojik Aygıtı'ndan ayıran, "zor" kullanarak işlemesidir. Bununla birlikte Devletin İdeolojik Aygıtı "ideoloji kullanarak işler".⁹²

Althusser, ideoloji bireysel öznelerce üretilmiş bilinç biçimi olarak algılayan her yaklaşımı eleştirmektedir. Bu yaklaşımlara göre ideoloji, düşüncelerden oluşan, yalnızca bireylerin beyninde, tinsel bir varoluş biçimidir. İnsan beyninin yanılığılı algılama süreçlerince ya da sınıf çıkarlarının etkisiyle ideoloji aldatıcı bir görüş, gerçekliğin baş aşağı şekli ya da yanlış bilinç olarak tanımlanmaktadır. Marx'ın Alman İdeolojisi'nde belirttiği gibi onun tüm gerçeklikleri ona dışsaldır.⁹³

Althusser, "ideoloji bireylerin kendi gerçek varoluş koşullarıyla girdikleri hayali ilişkilerin bir tasarımıdır"⁹⁴ derken, bireylerin toplumsal formasyonun işleyişi içinde ilişkilerin bütününe hiçbir zaman göremediklerini, kendilerini öznel olarak

⁸⁹ Louis Althusser. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları** (Murat BELGE Önsöz'ü) Çev: Yusuf Alp-Mahmut Özışık (Dördüncü basım. İstanbul: İletişim, 1994), s.9.

⁹⁰ aynı, s.38-47.

⁹¹ aynı, s.46.

⁹² aynı, s.35.

⁹³ Akt. Larrain, a.g.e., s.91.

kabullendiklerini⁹⁵ vurgulamaktadır. Buradan hareketle, gerçek ilişkilerde hayali ilişkiler gibi kaçınılmaz olarak ideoloji içine yerleştirilmektedir. İdeoloji, ancak insani öznde ve insani özne sayesinde varolur, özne tarafından üretilmeyen ve özneyi üretendir.

Althusser, ideolojinin somut bireyleri özneler olarak çağırıp, adlandırdığını savunmaktadır: Ey müslüman, Ey Türk, Ey insan, Ey proleter gibi çağırma mekanizması içinde oluşan özneler, ritüellerin içinde bulunan pratiklerin aracılığıyla, örneğin oy verme, ibadet etme, vatani savunma gibi eylemlerle kendi özne konumlarının farkına varırlar.⁹⁶ Althusser'e göre, bir öznenin fikirlerinin oluşumunda bilincin hiçbir katkısı yoktur. Bu öznenin fikirleri içinde bulunduğu ideolojik aygıtı tanımlayan maddi ritüelin kurallarıyla düzenlenmiş maddi pratikte yer alan eylemlerdir. Böylece, insanlar bilinçleri aracılığıyla değil, yapılar aracılığıyla ikna edilir. Bireyler, mevcut düzene özgürce boyun eğdiklerini inanarak verilen görevleri yerine getirirler.

Althusser ideoloji yaklaşımı içinde özellikle özne konusunda Marksizm ile Lacancı bir psikoanalizi yaklaştırmaya çalışmakla birlikte çok başarılı olamamıştır.

Larrain'e Althusser'e yönelttiği eleştirisinde şunları söylemektedir:

"Althusser'in ideoloji kuramı, Marx'ın hümanist ve tarihselci anlatımına saldırarak, daha sert ve indirgemeci olmayan bir Marksizm arayışı adına karmaşık bir girişim olarak başladı. Althusser'in kuramındaki anlam karmaşası ve çelişkilerin çoğu da bundan kaynaklandı. İdeolojinin görece özerkliği ile bilimin mutlak özerkliğini birleştirmeye çalışarak negatif ideoloji kavramı ile özneyi önemsemeyerek... ekonominin belirleyiciliği ile söylemin sona erdiğini savunarak Althusser çok düğümler attı ve bunlar kuramın çözülmesine yol açtı."⁹⁷

Yukarıda ele aldığımız Neo-Marksist düşünürlerden Althusser'in medyayı devletin ideolojik aygıtı olarak tanımlaması ve Gramsci'nin hegemonyanın medya ve kültürel pratikler aracılığıyla kurulduğu görüşü kültürel çalışmaların ve medya araştırmalarının önemli dayanaklarıdır.

Konumuz açısından kültürel çalışmalarda önemli açılımlara yol açan bir diğer disiplin ise dilbilimdir. Bu alanda Rus dilbilimciler Bahktin ve Volosinov'un görüşleri önemli bir yer tutar.

⁹⁴ Althusser, a.g.e., s.51

⁹⁵ aynı, s.10

⁹⁶ aynı, s.63.

⁹⁷ Larrain, a.g.e., s.96.

Bahktin ve Volosinov yapısalcı dilbilimi eleştirirken, ideoloji sorunsalı ile dil olgusuna yeni bir bakış getirmektedirler. Bahktin Saussure'ün geliştirdiği dil/söz ayrımından uzaklaşarak, farklı bir karşıtlığın altını çizer. **Merkezkaç** (centrifugal) ve **merkezcil** (centrepetal) güçler ayrımını ortaya koyar. Bahktin'in üzerinde durduğu bir başka kavram olan **katmanlaşma** (stratification) ise, sadece aksanlara ilişkin bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal ve ideolojik bir sorundur.⁹⁸

Merkezkaç/merkezcil karşılıklı çatışma içinde olan bu ikili eşit güçlere sahip değildir ve her ikisi de farklı bir gerçeklik boyutuna sahiptir. Merkezkaç güçler daha etkili ve yaygındır. Bunlar, günlük yaşamın yoğun özgünlükleri içinde, dili kullanım biçimimizi ve dil tarafından kullanılma biçimimizi belirler. Birleştirici merkezcil güçler daha az güçlüdürler ve karmaşık bir ontolojik konumları vardır.⁹⁹

Toplumsal yapı içinde tek bir dil anlayışını kabul etmeyen Bahktin, her bir toplumsal grubu farklı bir dilsel toplulukla ilişkilendirir ve bunların herbiri sürekli mücadele halinde olan sözcüklerden örüldüğünü belirtir. Anlam ise grupların kendi amaçlarını bir kez vurgulamak için alt kültürün içindedir. Bahktin'in **ayrıdillilik** (heteroglossia) olarak kavramlaştırdığı bu görüş, Saussure'ün dil/söz ayrımındaki söz ile işlevsellik anlamında paralellikler taşır. Bahktin'de bir sistem olarak dil, dildeki katmanlaşma ve ayrıdillilikten ortaya çıkabilecek kaosu önleyici, bütünleştirici bir yapıdır.¹⁰⁰ Ayrıdilliliği toplumsal güç ilişkisi içine çok dikkatli yerleştiren düşünürü göre, ayrıdillilik üzerinde çeşitliliği azaltmak, tek tipleştirmek amacıyla sürekli bir hakimiyet/kontrol kurma çabası vardır. Ayrıdillilik toplumsal konumdan kaynaklanan bir farklılık olmanın ötesinde sözkonusu toplumsal kontrol kurma girişimlerine direniş ve mücadele potansiyeli de taşımaktadır.¹⁰¹

Bahktin, geleneksel dilbilim kuramlarında dilin iletişimsel/ilişkisel boyutunun kısmen de olsa ihmal edildiğini düşünerek bu konuya yönelir. Ona göre bütün yazılı metinler ve sözel diyaloglar önceki metinler tarafından belirlenir. Her bir konuşma sözel iletişim zincirinin buna bağlı bir halkası gibi ele alınabilir. Bir başka deyişle her konuşma Bahktin bu görüşlerinin altını özellikle roman türü için çizer- ötekinin görüşünü taşır ve roman metni ötekiyle ilişkiyi de kapsar.¹⁰²

⁹⁸ Akt. İnal, a.g.e., s.50.

⁹⁹ Aynı

¹⁰⁰ Akt. John Fiske. **TV Culture** (2. baskı.) (London: Routledge, 1989), s.89.

¹⁰¹ Fiske, a.g.e., s.89.

¹⁰² Norman Fairclough. **Discourse and Social Change** (4. Baskı) (Cambridge: Polity Press, 1996), s.102.

Yapısalcı dilbilimin temel kabullerini eleştirerek, Bahktin ile paralellikler taşıyan görüşleriyle dil olgusuna toplumsal boyutu kazandıran diğer bir Rus düşünür Valentin Volosinov'dur. Yapısalcılığın aksine, Volosinov'un da üzerinde durduğu gibi anlamlandırma artık toplumsal bir pratik olarak ele alınmaktadır. Bu pratik belirli bir hammaddenin belirli bir ürüne dönüştürülmesinde herhangi bir süreç, belirli araçlar kullanan ve belirli bir insan emeğiyle gerçekleştirilen bir dönüşüm olarak tanımlanır. Böylece, anlamlandırma bir emek biçimi ve özgül bir işi tanımlamak için kullanılır. Bunun içindir ki bir toplumsal formasyon farklı kültürlerde farklı tarzlarda sınıflandırılacak ve adlandırılacaktır. Bu ayrılık toplumsal ilişkilerin anlamlandırılmasında daha da önem kazanır. Bir toplumsal formasyonda belli ideolojik alanlar ideolojik olarak tamamen kaydedilip bir başka ideolojik göstergeler alanına dahil edilirken, bazıları da görelî olarak boş ve işlenmemiş olarak kalacaktır. Bu tip ilişkilerin bir anlama sahip olduğu değil; dilin bunları anlamlı kıldığı düşünülür. Böyle bir yaklaşımla, insanların kapitalist sistem içinde kendi gerçek varoluş koşullarıyla girdikleri ilişkileri anlama tarzları dilin kullanımına bağlıdır. Bunun içindir ki Volosinov'a göre göstergenin olduğu yerde ideoloji vardır. Her gösterge ideolojik değerlendirme ölçütlerine maruz kalır. Bir gösterge sadece gerçekliğin bir parçası olarak varolamaz, bir gerçekliği yansıtır ya da kırılmaya uğratar. Giderek sözkonusu gerçekliği çarpıtabilir.¹⁰³

Volosinov'a göre ideoloji alanı göstergeler alanıyla örtüşür, birbiriyle eşitlenir. Yani dil ve ideoloji birbirinden ayrılmaz. Göstergelyi bireylerarası bir alan olarak gören Volosinov, hem idealizme hem de psikolojik pozitivizme kesin bir tavır alır. "Bireyin bilinci toplumsal ve ideolojik bir olgudur" derken, bir yandan dilin maddiliğini, öte yandan da düşüncenin dilden ayrılamayacağını vurgular.¹⁰⁴ Ona göre göstergenin yansıttığı varoluş, bu yansıtma sırasında kırılır. Bu kırılma ise farklı toplumsal çıkarların aynı dilsel topluluk içinde çakışması ile olur.¹⁰⁵ Örneğin "siyah" terimi hem baskı altına alınanların, hem de baskı uygulayanların sözcük dağarcıklarına aittir. Mücadelede söz konusu olan, terimin sınıf aidiyeti değil, bu terimin eğilip bükülmesi, yananlamsal gönderi alanı olmasıdır. Siyah hareketin söyleminde, "siyah=hakir görülen ırk" şeklindeki incitici yaklaşım "siyah=güzeldir" şeklinde karşısına çevrilebilir. Dolayısıyla dilde sınıf mücadelesi verilir, ama bu mücadele bütün söylemlerin sorunsuz

¹⁰³Akt. Hall, (1979) a.g.e., s.186-187.

¹⁰⁴Akt. İnal, (1996), a.g.e., s.53.

¹⁰⁵ aynı

bir şekilde bütün toplumsal sınıflara ya da toplumsal gruplara eşit dağıtılabileceği bir mücadelede değildir.¹⁰⁶

Volosinov'un görüşlerini benimseyen Stuart Hall, Gramsci, Althusser ve Laclau'un kuramlarının sentezinden hareketle medya ve diğer kültürel araçlarda ideolojinin nasıl işlediğini çözümlenmeye çalışır; Hall, Althusser'den yola çıkmakla birlikte onun görüşlerine eleştirel yaklaşarak en olumlu bulduklarını Gramscici bir perspektifle yeniden kavramlaştırmaktadır.

Laclau, ideolojinin hem herhangi bir toplumsal oluşumun düzeyi, hem de bilim karşısı olamayacağını savunarak, kavramın Althusser'deki negatif anlamını reddeder. Hall'da bu noktaya vurgu yaparak ideolojiyi, "sosyal varlığımızın bazı yönlerini anlamak ve anlamlı kılmak, açıklamak ve temsil etmek için kullandığımız çatıyı sağlayan imajlar, kavramlar ve yapılar" olarak tanımlar.¹⁰⁷ Bu aşamada üç nokta üzerinde durulur.¹⁰⁸

1-İdeoloji izole edilmiş ve ayrılmış kavramlardan oluşmaz; değişik elemanları ayırmedici bir anlamlar dizisi veya zinciri olarak açığa çıkar.

2-İdeolojik ifadeler bireyler tarafından oluşturulur; fakat ideolojiler onların bireysel bilinçlerinin veya istemlerinin ürünü değildir.

3-İdeolojiler "öznelerin (bireysel veya kollektif olarak) kimliklerini ve ideolojik gerçekleri sanki onların gerçek yazarlarıymış gibi ifade etmelerine izin veren bilgilerini oluşturarak iş görürler.

Hem Laclau, hem Hall, Althusser'in ideolojinin özneleri belirlediği şeklindeki temel açıklamasını ideolojinin nasıl çalıştığını göstermek için kullanırlar. İdeolojiler gerçekte bireysel bilinçle üretilmezler, daha çok bireyler inançlarını ideoloji tarafından zaten sabitlenmiş konular içinde formüle ederler ama bunu ideolojinin gerçek üreticileriymiş gibi yaparlar.¹⁰⁹

Hall, ideolojiyi mesajları kodlamada kullanılan semantik yapılanma düzeyi olarak tanımlayan yapısalcı yaklaşımları, yapı uğruna mesajların içeriğini ihmal etmekle suçlar.¹¹⁰ Anlamlandırma iktidarının, toplumda yansız bir güç olmadığını¹¹¹ kabul eden Hall, çalışmalarında vurguyu içeriğe kaydırmaktadır. Ona göre, anlamlandırmalar,

¹⁰⁶ Akt. Hall, (1984), a.g.e., s.89.

¹⁰⁷ Larrain, a.g.e., s.106.

¹⁰⁸ aynı.

¹⁰⁹ Aynı, s.107.

¹¹⁰ Akt. Üşür, a.g.e., s.111.

¹¹¹ Hall, (1984), a.g.e., s.75.

üzerinde uzlaşılabilen konulara gerçek ve olumlu birer güç olarak katılmakta; sonuçları etkilemektedir. Olayların anlamlandırılması, uğruna mücadeleye girilen şeyin bir parçasıdır, çünkü anlamlandırma kolektif toplumsal anlamların yaratıldıkları araçtır.¹¹² Bu bağlamda ideoloji, gerçek bir “maddi güç” (Hall’a göre gerçek, çünkü ideoloji etkileri bakımından gerçektir) ve toplumsal anlamların belirlenme alanında bir mücadeledir. Bu mücadelenin yapmaya çalıştığı şey ise göstergelerin çok anlamlılığına son vermek ve onları tek vurgulu hale getirebilmektir.¹¹³

Volosinov’u takip eden Hall, anlam üzerine girilen etkili mücadelenin, kendisine en uygun sonuç olarak dil ve gerçeklik arasında bir eşdeğerlilik sisteminin inşa edilmesi pratiğinin üretildiğini kabul eder. Ancak bu eşdeğerlilikler gerçekte verili değildir, çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, bir gösterge farklı semantik sistemlerde farklı olarak anlamlandırılabilir. Hall, dil ile gerçeklik arasında eşdeğerlik sistemi oluşturmayı “kapanma” (closure) olarak kavramlaştırırken; bunun tersi, anlamları değiştirme, yok etme ve yeni anlamlar yaratma sistemini de “sökme” (disarticulation) olarak kavramlaştırmaktadır.¹¹⁴ Hall, bir göstereni bir anlamalar sisteminden sökmek ve başka bir yan anlamlar zincirine eklemeye Laclau’un önerdiği “ekleme” (articulation) kavramını kullanır ve Hall da Laclau gibi, ideolojinin asıl amacının hegemonyayı kurmak olduğunu kabul etmektedir. Burada ele alınan hegemonya toplumsal bir uzlaşma değil, **rızanın** (consent) yeniden üretilmesidir ve bu süreçte de medya önemli bir araç olmaktadır.

Hall’a göre 20.yüzyıl ileri kapitalizmde, medya nicel ve nitel olarak kültürel alanda belirleyici ve tanımlayıcı bir yere sahiptir. Medya ekonomik, teknik, toplumsal ve kültürel kaynaklardan ayakta kalabilmiş daha eski ve daha geleneksel kanallardan önemli bir dilimin yönetimini ele geçirmiş ve toplumsal bilginin üretimi ve tüketimi medyaya muhtaç duruma gelmiştir. Böylece medya kültürel ve ideolojik alanı kolonileştirmiştir.¹¹⁵ Toplumsal gruplar ve sınıflar üretici ilişkilerinde olmasa da toplumsal ilişkilerinde giderek parçalanıp ve farklılaşan bir yaşam sürdürürken medyada grupların ve sınıfların öbür gruplara ve sınıflara ilişkin yaşam, anlam, pratik ve değer ‘imgesi’ inşa etmenin temelini sağlamaktadır.¹¹⁶ Bunu yanı sıra tüm bu grup ve

¹¹² aynı

¹¹³ aynı, s.45.

¹¹⁴ Akt. Üşür, a.g.e., s.111.

¹¹⁵ Hall, (1979), a.g.e., s.200.

¹¹⁶ aynı

sınıfların toplumsal birliğini/bütünlüğünü de sağlayacak imgeleri, temsilleri ve düşünceleri sağlamadan daha çok sorumlu hale gelmektedir.

Hall'un "Encoding-Decoding" adlı klasik makalesinde geliştirdiği modele göre, televizyon haberleri basitçe olan biteni anlatmamaktadır. Medya bir hammadde olan olayı, bir ürün olan habere dönüştüren kurumsal ajandır. Neyin haber değeri taşıdığına karar veren zımnî mekanizmalar, ideolojik ve mesleki kodlar vardır; haber ya da enformasyon her zaman bu kodlar içinde üretilmekte ve iletilmektedir.¹¹⁷ Bu savın amacı, medya mesajlarının, son çözümlemede ekonomik ve siyasal elitlerin işine yarayan bir ideolojik ve simgesel dünya kurmakta olduğunu göstermektedir. Medyada bu dolaylı yollarla; yani dilsel, görsel ve retorik mekanizmalar, ideolojik ve mesleki kodlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Medyanın kurduğu ideolojik ve simgesel dünya hep belirli sorunlar ortaya koymaktadır ve gündem belli biçimlerde formüle edilir. Başka sorun ve gündemlerin dışarıda bırakılması ise açık sansür mekanizmalarıyla değil, dilsel ve retorik yollarla, örtük kurumsal dilsel varsayımlar ve kodlar sayesinde yapılmaktadır.¹¹⁸

Medyanın temel işlevlerinden bir diğeri de kültürdeki sınırları korumaktır. Toplumsal çıkarları bütünleştirmek için bazı görüş ve değerler kabul edilebilirlik sınırları içinde ele alınırken, diğerleri meşru olmayanlar şeklinde tanımlanmaktadır. Medya, meşru olmayan görüş ve değerleri "sapkın" olarak tanımlarken bunları dışlama yerine onların sapkınlıklarının altını çizerek sergilemektedir.¹¹⁹ Örneğin TRT'de yayınlanan bir programda eşcinseller "mutsuz çocuklukları nedeniyle kötü yola düşmüş, pişman ve çaresiz" tasvir edilirken, "mutsuzsun değil mi?", ya da "intihar etmeyi düşünüyorsun değil mi?" şeklindeki sorularla¹²⁰ olumsuz bir biçimde değerlendirilmektedirler. Mutsuzlukları, sapkınlıklarının bedeli olarak yorumlanmaktadır.

Medyada, sapkın düşünce ve yönelişler aşağılanarak, ideolojik yapı yeniden üretilmiş olmaktadır. Bu fikirler, Miliband'ın değişiyile "ciddi ve mantıklı insanların önemsiz görerek dikkate almadıkları, konu dışı tuhafılıklardır". Güçlüler haberlerde düzenli olarak yer alırken daha az güçlü olanlar ise haberlerde yer alabilmek için

¹¹⁷ Mutman, a.g.e., s.35.

¹¹⁸ Pamela Shoemaker ve Stephen Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi" (Der:Süleyman İrvan) **Medya, Kültür,Siyaset**, (Ankara: Ark, 1997) s.105.

¹¹⁹ Aynı

¹²⁰ Sevda Alankuş, "Medya ve Ötekiler", **Radikal İki** (13 Eylül 1998), s.5.

protestolar, grevler ya da sıra dışı, vurgu almaya yönelik eylemlere girişmek durumunda kalmaktadırlar.¹²¹

Son gözlemde medya tüm bunları belli bir sistemin kendini yeniden üretimi için yapmaktadır. Eleştirel bir söyleme sahipmiş gibi görünen programlar mercek altına alındığında, gerçekte varolan yapıya radikal bir eleştiri yöneltmediği gözlenmekte, toplumsal yapıya ilişkin değişim ya da dönüşüm gibi talepleri içinde barındırmamaktadır. Sisteme muhalif görüş, kişi ve gruplar çoğulculuğun egemen olduğu iddiasındaki medyada yer alamazken; medya gündemine girebildiğinde ise bölücü, provakatör, kamu yararını gözetmeyen, marjinal gibi sıfatlarla farklı bir bağlama oturtulmaktadır. Kültürel çalışmalarda, özellikle Hall'un araştırma sonuçlarında, medyanın egemen sınıfın ve değerlerin lehine tarafılığı vurgulanmaktadır.

Kültürel çalışmalar en önemli temsilcilerinin Stephen Heath ve Colin MacCabe'in olduğu Screen kuramına da eleştirel yaklaşmaktadır. Althusser ve Lacan'ın görüşlerinden önemli oranda yararlanan ve bir sinema dergisi olan Screen'de temsil edilen bu kuramda izleyicinin özne olarak konumu metin içinde kurulmaktadır.¹²² Oysa kültürel çalışmalarda izleyicinin özne olarak medya mesajlarına direnebileceği kabul edilmektedir.

Kültürel çalışmalarda etki problemi araştırmacı ve determinist kuramlardan farklı ele alınmaktadır. Göstergenin çok anlamlı yapısından kaynaklanan bir anlam mücadelesinin kabul görmesiyle, medya, toplumsal göstergeleri ve özneleri kuran ideolojik pratiğin en temel eklemlenme alanlarından biri olarak tanımlanan önemli bir etki ve güçtür. Bu çerçevede, önemli olan bir televizyon programının etkili olup olmaması değil onun toplumdaki bireyleri özne olarak konumlandıran kültürel bir form olmasıdır. Göstergenin "çok anlamlı" olarak tanımlanması izleyicinin de artık medyanın her verdiğini alan kültürel eblehler olarak adlandırılmasına noktayı koyma eğilimi göstermektedir. Ancak bu konuda yapılan tartışmalar çok üretken görünse de bir o kadar da sorunlu ve boşluklarla doludur ve bu tartışmalar kültürel çalışmalar içinde bir kırılma noktasına da karşılık gelmektedir. Post-yapısalcı dil tartışmaları, Lacan'ın Freud'u yeniden okumalarında söylem/özne tartışmalarına getirdiği açılımlar ve Foucault'un bu konulardaki ilginç görüşleri ile feminist perspektifli medya okumaları bu kırılma noktasında ve bundan sonraki iletişim çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır.

¹²¹ Shoemaker ve Reese, a.g.e., s.105.

Aşağıda bu tartışmalara ana hatlarıyla yer verdikten sonra izleyici araştırmaları ve bu konudaki tartışmalar ele alınacaktır.

2.İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI

2.1. İzleyici Araştırmasının Kuramsal Kökenleri

Yapısalcılıktan postyapısacılığa geçişin yol açtığı gelişmelerden bir diğeri de dil(langue) çözümlemelerinden söylem çözümlemelerine geçiştir. Dilbilim alanındaki öncü çalışmalar, dilin kendisi ve dilin yapısal özellikleri üzerinde odaklanmaktadır. Saussure'un dil çalışmalarını dizgeleştirme ve toplumsallaştırma çabaları, dilbilim çalışmaları açısından, dilin yapısal boyutunun ötesine geçme zorunluluğunu doğurmaktadır. Daha sonra ise yapısal antropolojinin katkılarıyla bütün toplumsal pratiklerin incelenmesinde dilbilimin örnek alınabileceği görüşü hakim olmaktadır. 1960'ların başında Barthes, Greimas, Bermond gibi Fransız dilbilimci ve göstergebilimcileri iletişimi, dil içi ve dil dışı öğeler bütünlüğü içinde ele alarak, söylem çalışmalarının özellikle yazın incelemelerine olası katkılarını vurgulamaktadırlar. Bu düşünürlerin kullandıkları yöntem ve yönelimler, aynı şekilde olmasa da, dili toplumsal ve kültürel bağlam ve değerler içinde ele alma ile söylem kavramına geçişte ilk başamağı oluşturmaktadır.¹²³

Dil, kendine özgü yasaları olan ve soyut bir dizge olarak tanımlanırken; söylem, anlamın dil içinde hareket etmesi ile ortaya çıkan şey olarak¹²⁴ tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı gibi söylem, yapıyı da kapsayan ama onun da ötesine geçen, özellikle bağlamı, işlevi, doğal iletişim koşullarını öne çıkaran bir yönelimi yansıtmaktadır. Söylem çözümlemelerinde, toplumsal-kültürel bağlamda değişik dil kullanımlarının anlamı ortaya çıkarılmaya çalışılır. Anlamın nasıl belirlendiğine yanıt arama, çoğu zaman söylemin hangi koşullar altında yapılandırıldığına yanıt aramadır. Söylem ve anlam arasındaki ilişki, söylemin anlam taşıması, kurması ve değiştirmesi olduğu kadar, anlamı sabitlemesi ya da değiştirmesi olarak da öne sürülmektedir.¹²⁵ Böylelikle, söylem çalışmaları bir bakıma anlamı, anlamın nasıl yapılandırıldığını ve yaratılmak istenen etkiyi çözümleme çabaları olarak da değerlendirilebilir. İdeolojiyi, iktidarın belirli sözler üzerinde etkide bulunma ve kendisini onlar içine örtük kaydettiği durumlar olarak tanımlayan Eagleton ideoloji söylem ilişkisini şöyle kurmaktadır:

¹²³ Ahmet Kocaman, "Dilbilim Söylemi", *Söylem Üzerine*, (Ankara, Hitit, 1996), s.2-3

¹²⁴ Üsür, a.g.e.s.89

¹²⁵ Aynı, s.93

ideoloji bir dil sorunu değil, bir söylem sorunudur., aynı zamanda anlamlandırma sorunu da değil, belirli somut söylemsel etkiler yaratma sorunudur.

Post-yapısalcı dil anlayışı, yapısalcılığın anlam kavramlaştırmasına eleştirel bakmaktadır. Saussure’de anlam, gösterilenler arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu durumda da her göstergenin özelliğini farklılığından alması gerekir ve her gösterge potansiyel olarak sonsuz bir farklılık dokusundan oluşmuş gibi görünür. Oysa, Saussure’ün “language” kavramı Eagleton’un da belirttiği gibi sınırlandırılmış bir anlam yapısını çağrıştırmaktadır.¹²⁶

Eagleton yapısalcılıktan post-yapısalcılığa geçişi de şöyle özetlemektedir: Gösterilenin önemi azaltılarak vurgu gösterene kaydırılmaktadır. Anlam, belirli bir gösterene iliştilmiş sabit ya da statik bir kavram değil, gösterenlerin potansiyel olarak sonsuz oyununun ürünüdür.¹²⁷ Böylelikle, gösterenin gösterileni aynanın bir görünümü yansıttığı gibi doğrudan yansıtamayacağı öne sürülmektedir. Bu görüş ise önermeler ile gerçeklik arasında birebir uyumun/karşılamanın olmadığı sonucuna götürmektedir. Gösteren ile gösterilen arasında oluşan anlamsal değer Saussure’ün vurguladığı gibi sadece dilin yapısı içindeki konumuna bağlı değil, süreç içinde değişebilen, güvenilir bir denge ilişkisi şeklindedir. Lacan, “gösterilenin gösterenin altından hiç durmadan kaydığını” belirtirken gösterenin, gösterilenin temsili olarak işlev gördüğü yanlısamasını ortadan kaldırır.¹²⁸ Post-yapısalcı filozof Derrida, bu görüşü daha da ileriye götürmektedir. Ona göre dilin dışında herhangi bir göndergeyle belirlenebilen bir ilişkisi olmayan, havada uçuşan, saf ve yalın bir gösterenler dizgesi vardır.¹²⁹

Yapısalcılıktan, yapısalcılık sonrasına geçiş bir anlamda Barthes’in deyişiyle “yapıt”tan “metne” geçiştir.¹³⁰ Metin kavramını sistematik olarak ele alan ilk düşünürlerden olan Barthes’a göre “Metin yapıttan farklıdır. Estetik bir ürün değil, anlam aktarıcı bir kılıdır; bir yapı değil, yapılanmadır; bir nesne değil, bir çalışma ve bir oyundur. Aranıp bulunması söz konusu olan bir anlamla yüklü kapalı bir göstergeler bütünü değil, hareket halindeki öğelerden oluşmuş bir oylumdur.”¹³¹ Metin ve bağlam birbirine dışsal bir ilişkilendirme ile ele alınamaz; metin ancak kendine içsel öğelerle çözümlenebilir, yani her metin kendi bağlamını kendi yaratır ve tanımlar. Çünkü artık

¹²⁶ Eagleton, (1990), a.g.e., s.149.

¹²⁷ Aynı, s.150.

¹²⁸ Akt. Ellis ve Coward, a.g.e. s.172.

¹²⁹ Akt. Sarup, a.g.e., s.3

¹³⁰ Üşür, a.g.e., s.129

¹³¹ aynı, s.130.

dil, herhangi bir içeriği açığa çıkaracak bir dolayım olarak ya da şeffaf ve kendiliğinden içeriğini ele veren bir olgu olarak tanımlanmamaktadır.

Post-yapısalcı anlayışta önemli olan anlamlandırma anı, yani metnin okunma anıdır. Buradaki okuyucu-metin buluşması ise üretken bir süreç olarak ele alınmaktadır.

Böyle bir yaklaşımla Barthes, anlatı çözümlemesiyle metin çözümlemesi arasında bir ayırım yapar. Ona göre, anlatı çözümlemesi bir yapısal çözümlemedir ve bir yorumlama yöntemi olamaz; ama anlam olası bir durum değil, olasılığın ve çoğulluğun ta kendisidir.

Barthes, metin çözümlemesi önerisinde ağır çekim gibi bir okuma önerir. Bu, anlam oluşumunu, izleme anlamına gelir; metnin yapısını yeniden oluşturmayı değil, yapılanmasının izlenmesini amaçlar. Böylece Barthes'a göre ideolojinin kuruluşu da çözülebilir. Ona göre metni temellendiren şey, kapalı hesaplanabilecek bir iç yapı değil, metnin başka metinlere, başka kodlara, başka gösterenlere açılma noktasıdır. Bir başka deyişle metni yapan şey metinlerarası ilişkidir.¹³² Barthes çözümlemelerinde önemli bir yer tutan metinlerarasılık dilbilimci Bahktin'in geliştirdiği; Kristeva'nın önerileriyle medya metinlerinde kullanılan bir kavramdır. Böylelikle artık metin anlamı, oluşturmada tek başına yeterli değildir. Her metin anlaşılabilirliğini diğer metinlerden türetir ve her metnin anlamı öbür bütün metinlerin örgüsüne bağlıdır.

Post-yapısalcı anlayış, klasik Descartesçı tümlüklü özneye de eleştirel bakmaktadır, insan öznesinin bütüncül bilince sahip olmadığı ve dil aracılığıyla yapılandırıldığı öne sürülürken Lacan, bu konudaki görüşleriyle önem kazanmaktadır.

Psikiyatriden çok düşünce dünyasında etkili olan Lacan, yapısal antropoloji ve dilbilimin ilkeleriyle Freud'u yeniden okumaktadır. Bilinçdışı çözümlemelerinde ve öznenin oluşumunda dili merkezi bir konumda tanımlaması ise onun özgün yönünü oluşturmaktadır.

Lacan, Freud'u biyolojik varsayımlardan hareket etmekle eleştirirken biyolojinin daima insan öznesince yorumlanıp, dil tarafından kırılarak, yansıtıldığını bu nedenle de "beden" diye bir varlığın dilden önce var olmadığını öne sürmektedir. Böylelikle, Lacan tüm tanımlamalarını biyolojik-anatomik bir düzeyden simgesel bir düzeye kaydırarak, kültürün anatomik varlıklara çeşitli anlamları nasıl dayatabildiğini açıklamaya çalışmaktadır.¹³³

¹³² aynı, s.131.

¹³³ Sarup, a.g.e., s.9

Lacan'ın kuramında bilinçdışı ve oluşumu önemli bir yer tutarken, Batı geleneğinin aksine, bilinç kavramına eleştirel bir bakış da geliştirilmektedir. Lacan, "dil'in düzeyinde daima bilincin ötesinde bir şeyler olduğunu" öne sürerken kartezyen bilinci parçalamaktadır.¹³⁴ "Düşünüyorum, demek ki varım" görüşü onda "Olmadığım yerde düşünüyorum, demek ki düşünemediğim yerde varım" ya da "Varım diyemediğim yerde düşünüyorum"¹³⁵ şeklindeki görüşe dönüşmektedir.

Lacan'da özne "ben" kavramı ile aynı anlamda kullanılmazken, özne iki boyutuyla ele alınmaktadır: Eş zamanlı bir yaklaşımla toplumsallaşmış insana gönderme yapılırken, art zamanlı bir yaklaşımla da kültürün içselleştirilmesiyle kültürel bir insan olmasına dikkat çekilmektedir.¹³⁶ Böylelikle, Lacan'ın kuramında özne, bir boyutuyla kültürün simgesel düzeniyle belirlenmiş "kültürel özne" olarak, öte taraftan da bilinçdışının oluşumuna ve kültürel öznenin toplumsal yaşamındaki önemine yapılan vurguyla "bilinçdışı" bir boyut kazanmaktadır.

Lacan'ın kuramında bebeğin kendi varlığını, anneden ayrı bir varlık fark edebilmesi ayna aşamasında olmaktadır ve benliğin ilk basamağı da bu aşamada oluşturulmaktadır. Lacan'a göre, dilin işlevi anlaşılmadan benliğin oluşumu tutarlı bir şekilde açıklanamaz. Düşünüre göre, dil olmadan insan öznesi oluşamaz ama özne dile de indirgenemez.¹³⁷ Ayna aşamasında öznenin kendi varlığının diğer nesne ve varlıklardan ayırt edebilmesi onun konuşabilme, bir başka deyişle dilin kurallarını çözme/benimseme özelliğinin sonucudur. Bu dönemde oluşan bilinçdışının oluşumu da özneyi simgesel düzene sokan sürecin aynıdır. Bu nedenle de Lacan, bilinçdışını ötekinin söylemi olarak tanımlamaktadır.¹³⁸ Konuşabilme yetisi de zaten toplumsalı doğaldan ayıran en önemli özelliktir ve dile bağımsız hiçbir özne yoktur.

Saussure göre dilin dışında kalabilmek mümkün görünürken Lacan'da günlük dil içine gömülen insan için, bundan kurtuluş mümkün görünmemektedir. Lacan için üst dil tanımlaması pratikte olamaz¹³⁹. Ayrıca düşünür dışsal gerçekliğin, ötekinin ve benliğin bilgisinin ancak dil aracılığıyla edinildiğini öne sürmektedir.

Lacan, "Eğer gösteren gösterilene gönderme yapıyorsa, bu ancak gösterenlerin bütün sistemi aracılığıyla olur" derken bir gösterenin her zaman başka bir gösterene

¹³⁴ Saffet Murat Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, (İkinci Basım.) (İstanbul: Ayrıntı, 1996), s.115.

¹³⁵ Akt. Sarup, *a.g.e.*, s.13

¹³⁶ Tura, *a.g.e.*, s.115

¹³⁷ Akt. Sarup, *a.g.e.* s.13

¹³⁸ Akt. Coward ve Ellis, *a.g.e.*, s.208

¹³⁹ Akt. Sarup, *a.g.e.*, s.13

gönderme¹⁴⁰ yaptığını öne sürmektedir. Böylelikle, anlamın oluşumundaki belirleyici nesne ve işaret arasındaki ilişki değil, gösterenlerin birbiriyle aralarındaki bağ olmaktadır. Öznenin kuruluşunda önemli bir yere sahip anlam da, bir gösteren herhangi bir gösterilene hiçbir zaman tam ya da sürekli olarak sabitlenemediği için, sabitlenemez.

Kendi varlığının farkına varamayan bebek için anneyle aynı varlık olma tümlüklü bir varlığa karşılık gelmektedir, ancak bebeğin kendi varlığının ayırına varmasıyla anneden bir kopuş gerçekleşmekte, hem kendisi hem de anne ayrı birer varlık olmaktadır, böylelikle de tümlüklü yapı parçalanmaktadır. Simge düzenine girerek kendi benliğinin farkına varan özne, bilinçdışıyla bunun bedelini öder. Bilinç dışında insan hep anneyle birleşme arzusu bir başka deyişle, tümlüklü halini istemektedir ancak annenin arzusu da babadır ve fallus da annenin bu arzusunu temsil etmektedir. Birey yaşamı boyunca bilinç dışında anneyle bütünleşerek hep o tümlüklü halini (omni-potent) özlemekte, ancak bunu da asla başaramamaktadır. Böylelikle, kimlik hep bir eksiklik içinden tanımlanmakta, özne ne kadar çabalasa da hiçbir zaman bu eksiklik giderilememektedir.

Larrain'e göre Althusser ideoloji tanımında öznenin gerçekle hayali bir ilişki içine girdiğini öne sürerken tutarlı bir özne görüşünden hareket etmektedir.¹⁴¹ Böylelikle ideolojinin tanımı gereği, hayali ilişkinin kırılmasıyla daha özgürlükçü ve daha eşitlikçi bir yaşam kurabilme olasılığı vardır, oysa Lacan'da bir özne için bir özgürleşim mümkün görülmemektedir, en azından Lacan yorumcuları için bu böyledir. Öznenin sürekli bir eksikliğinin olması onun sabitlenememesine yol açarken, özne bu eksikliğini gidermek, kendini tamamlamak için konuşmaktadır. Böylelikle, Lacan için sadece anlamın olduğu yerde bir öznenin söz edilebilir ve özne, sadece geçici zamanlarda sabitlenmektedir.

Özne/söylem konusundaki görüşleriyle izleyici araştırmalarında etkili olmuş isimlerden bir diğeri de Michel Foucault'dur. Foucault'un kuramında- her ne kadar düşünür sistemli çalışmaya ilişkin eleştirel bir bakış geliştirse de kendi içinde bir bütünlük taşıdığı için kuram denilebilir- gelişkin bir özne yaklaşımı görülmemekle birlikte, söylem merkezi bir önem taşımaktadır. Düşünüre göre, tarihin hiçbir aşamasında söylem, 20.yy. toplumlarında olduğu kadar önemli olmamıştır bu yüzden de söylem ve işlevleri vurgu alan önemli konulardır.

¹⁴⁰ aynı, s.14

¹⁴¹ Larrain, a.g.e.,

Foucault, 1960'ların başında yapısalcılık ve Marksizmden etkilenmiş ancak akılcılığı tekleştirdikleri için bu yaklaşımlara aynı zamanda eleştirel bir bakış da geliştirmiştir. Bir tarihçi olarak bir yandan bilgi biçimleri ve disiplinleri arasındaki zorunlu bağları öte yandan da bireye yönelen baskıcı kurumları ve bunların işlevlerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu kurumların oluşum ve gelişim aşamalarını araştıran Foucault, bunlar aracılığıyla toplumsalın nasıl düzenlendiğini, buralarda nasıl bilgi ve dolayısıyla iktidarın üretildiğini açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Foucault'da yeniden formüle edilen iktidar, baskı altına almaktan çok biçim verip, şekillendirmektedir. Bireylerin susması değil, aksine konuşması gerekir. Çünkü insanların ne düşündüğü ancak onlar konuşursa açığa çıkabilir ve gün ışığına çıkan görüşlerden hem haberdar olunur hem de bu görüşler disiplin altında tutulabilir.¹⁴² Böylelikle iktidar insanları konuşturarak yeniden üretimini garanti altına almaktadır. Ayrıca Foucault için iktidar, devlet ya da onun kurumlarının sahip olduğu bir erk değildir. İktidar sadece merkezden çevreye/tabana doğru yayılmamakta aşağıdan yukarı doğru da işleyebilmektedir. Düşünür, İktidar her yerdedir derken iktidarın her şeyi kapsadığını değil, iktidarın her yerden gelebileceği görüşünü öne sürmektedir.¹⁴³

Bilgi ile iktidar arasındaki ilişkiyi irdeleyen Foucault'ya göre sorun, iktidarın bilgiyi nasıl denetimine aldığı ya da ideolojik kısıtlamalar getirdiği değildir. Ona göre her iki kavram da birbirine muhtaçtır ve bilgiyi kontrol altında tuttuğu şeklindeki hümanist düşünceyi eleştiren Foucault için iktidar, bilgiden ayrı ele alınamaz. Ayrıca düşünür, iktidarın işleyişinin yeni bilgi nesnelere ve bilgilenme sistemleri yaratacağını, aynı zamanda da bu yeni bilme sistemlerinin iktidar etkisi üreteceğini öne sürmektedir.¹⁴⁴

Foucault kuramında, önemli bir yer ayırdığı söylemi, arzu ve iktidar kavramlarıyla ilişkilendirilerek ele almaktadır. Bu yüzden de söylemin yoğun bir yasaklama içerdiğine vurgu yapılmaktadır. Ona göre söylem, yalnızca kavgaları veya baskı sistemlerini açıklayan şey değil, ama onun için ve yine onun aracılığıyla mücadele edilen, ele geçirilmek istenen iktidardır.¹⁴⁵

Foucault, özne ile söylem arasındaki ilişkide söyleme anlam veren söylemden bağımsız ve söylemden önce varolan bir özne olmadığını öne sürmekte, söylemin kendi

¹⁴² Ali Akay, *Michel Foucault İktidar ve Direnme Odakları* (İstanbul: Bağlam, 1995), s.26.

¹⁴³ Larrain, a.g.e., s.130.

¹⁴⁴ Michel Foucault, *Ders Özetleri 1970-1982*, (4. Baskı) (İstanbul, Yapi Kredi,1992), s.51

¹⁴⁵ aynı, s.11

kurallarına göre oluşurken aynı zamanda “özne konumları”da açtığını belirtmektedir.¹⁴⁶ Bir başka deyişle söylem, özne tarafından işgal edilen bir mevkidir .Foucault, özne konumlarını üç aşamada ele almaktadır:¹⁴⁷

1. Kimin konuştuğu, yani belirli bir söylemi kimin kullanma gücüne sahip olduğunun belirlenmesi gerekir. Çünkü, söylemler yalnızca belli niteliklere sahip bireylerin özne konumunu doldurmalarına izin verir. Örneğin tıbbi ya da psikanalitik söylemde bu konuma sahip doktor ya da psikanalisttir.
2. Verili bir söylemin meşruiyetini ve gücünü aldığı kurumsal mevkinin de belirlenmesi gerekir. Örneğin tıbbi söylemde bu mevki hastaneyken, kriminolojide mahkeme ve hapishanedir.
3. Son olarak öznenin konumu bilgi alanları ya da bilgi nesnesi kümeleriyle girilebilecek potansiyel ilişkiler alanına bağlı olarak belirlenir. Özne olarak doldurulacak bu konum, söylemsel ilişkiler ağı tarafından konuşan özne, soru soran özne gibi olabilir.

Foucault’un kuramında da özne kendi ediminin sahibi, bilen ve isteyen, özgür ve özerk değildir. Lacan’ı anımsatan bir bakışla toplumsalın yapılandığı ve söylem aracılığıyla oluşturulan bir özne görüşü hakimdir.

Bu başlıkta görüşlerine yer vereceğimiz diğer düşünürler ise Laclau ve Mouffe’dur. Düşünürler birlikte kaleme kaldıkları “Hegemonya ve Sosyalist Strateji” adlı çalışmalarında Marksizmden radikal bir kopuşla bir özgürleşim projesi olarak “radikal demokrasi” adını verdikleri kuramlarını geliştirmektedirler. Bu çalışma bir yandan yoğun eleştirilere maruz kalırken öte yandan da post- marksizm’in öncü çalışmaları içinde kabul görmektedir.

Laclau ve Mouffe, Marksizm’de determinist bir bakışla geliştirilen “toplumsal bütünlük” anlayışını reddetmekte ve toplumsalın kendisinin herhangi bir öze sahip olmadığı için “toplum”a özgü hiçbir dikişli alanın olamayacağını öne sürmektedir.¹⁴⁸ Düşünürler, “bütünlüklü toplum” anlayışını, özcü olduğu gerekçesiyle eleştirirken, toplumsalın açık uçluluğuna vurgu yapmaktadırlar.

Laclau ve Mouffe, Foucault’nun söylemsel ve söylemsel olmayan ayrımını tutarsızlıkla eleştirirken, bütün özne konumlarını söylemsel konumlar olarak kabul

¹⁴⁶ Ferda Keskin, “Foucault’da Öznellik ve Özgürlük”, **Toplum ve Bilim**, 73 yaz 1997, s.35

¹⁴⁷ aynı s.35

¹⁴⁸ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, (İstanbul, Birikim, 1992), s.119

etmekte, bütün söylemlerin açık karakterini özne karakteri olarak tanımlamaktadırlar.¹⁴⁹ Çünkü, onlara göre söylem dışında bir öznenin ya da kimliğin oluşması mümkün görülmemektedir.

Bütünlüklü toplum anlayışından uzaklaşan Laclau ve Mouffe'un bu yaklaşımları özne yaklaşımlarına da yansımaktadır. Onlara göre nihai bir anlam sabitliğinden ve dolayısıyla sürekli sabitlenen özne konumundan söz edilemez, sadece kısmi sabitlemeler söz konusudur. Toplumsal kendisini bir toplumun anlaşılır ve kurulu biçimlerinde sabitleştirmeyi başaramazsa da, yine de bu olanaksız nesneyi kurma çabası gösterir. Bunun içindir ki her söylem, söylemsellik alanına egemen olmak ve bir merkez kurmak için girişimlerde bulunur.¹⁵⁰ Laclau ve Mouffe, bu kısmi sabitleştirmeler sonucunda oluşan söylem alanlarına, Lacan'ın kapitone noktalarından etkilenerek düğüm noktaları demektedir.

Laclau ve Mouffe, geleneksel özne anlayışını sarsmakta, Aydınlanma felsefesinde tutarlı ve kurucu öznesini yerinden etmektedir. Düşünürlerin kuramında bireye eşdeğer anlamda kullanılmayan özne, ancak kısmi anlam sabitlemeleriyle sabitlenen, tutarsız ve birbiriyle çelişen konumlarda aynı anda bulunabilen bir varlıktır. Ayrıca, sınıf özne bağlantısı tümüyle kopmuş; politik ve ekonomik kökenli mücadeleden tümüyle uzaklaşmış olarak ele alınmaktadır. Toplumsal alanda Nihai bir dikişleme olamayacağı için özne konumları da bir üst belirlenim oyunu olan hegemonya aracılığıyla sürekli eklenmektedir. Böylelikle, özne bir yandan dil aracılığıyla kurulurken, diğer yandan dili de kurmaktadır.

Foucault'un merkezi iktidar görüşünden uzaklaşarak iktidarın her yerden gelebileceğini öne sürmesi ve söylemden bağımsız bir özne konumunun olamayacağını vurgulaması, medya çalışmalarına izleyicinin de medya mesajlarını özne olarak belli söylemsel konumlardan aldığı; Laclau ve Mouffe'un da etkisiyle izleyicinin, kendi söylemsel konumundan medya söylemiyle mücadeleye girebileceği ve politik kültür, sosyo-ekonomik statü gibi değişkenlere bağlı olarak medya söylemine eleştirel bir bakış geliştirebileceği şeklindeki yaklaşımın geliştirilmesine yol açmıştır.

İzleyici araştırmalarının kuramsal kökenlerinde, özne/söylem tartışmalarının yanı sıra feminist medya çalışmaları da önemli bir yere sahiptir. Medyada "kadının nasıl temsil edildiği" ve "kadının kitle iletişim araçlarından nasıl yararlandığı" sorunsallarıyla

¹⁴⁹ aynı, s.11

¹⁵⁰ aynı, s.140

yapılan araştırmalar sonucunda medyanın ataerkil toplum yapısını yeniden ürettiği ortaya çıkarılırken, medyanın özgürleşim projesinin önünde bir sorun olduğu kabul görmektedir.¹⁵¹ Medya metinlerinin “çokanlamlı” yapısına çekilen dikkatle izleyicilerin tek yönlü etkilendiği şeklindeki görüş zayıflarken kadınlar için soap opera, sevda romanları gibi içeriği düşük ve manipülatif olmakla eleştirilen türlerden kadınların aldığı hazzın kendi kavramları ile açıklanması etki sorununa tek yönlü bakışı sorgulamaya açmıştır.

2.2. İzleyici Araştırmasının Genel Bir Değerlendirmesi

Yukarıda açıklanan kitle iletişim kuramlarında da vurgulandığı gibi “medyanın insanlara ne yaptığı” araştırılması gereken önemli bir olarak değerlendirilirken, izleyicilerin medyayı kullanım şekli ve mesajların yorumlanması uzun süre ihmal edilen bir konudur. Eleştirel çalışmalarda Stuart Hall’un geliştirdiği üçlü okuma modeli ve işaretin çokanlamlılığına yapılan vurguyla, medya mesajlarının alımlama süreçleri önem kazanmaktadır. Baudrillard, toplumsal olanın sonunu ilan ettiği “**Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu**” (1978) adlı çalışmasında, medya mesajlarının yorumlanması gibi bir sorunun zaten olamayacağını; medyanın, özellikle televizyonun, yalnızca bir zaman geçirme, eğlendirme ve büyüleme rolüne sahip olduğunu öne sürmektedir. Büyülenme ise anlamın kullanılmamasıyla doğru orantılı bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ona göre hoşa giden şey ne anlam ne de aşırı anlamlılıktır. İnsanı büyüleyen şey anlamın nötrale edilmesidir.¹⁵² Böylelikle Baudrillard Stuart Hall’un ideolojik alanın televizyon aracılığıyla kurulduğu ancak çoklu okuma ya da eleştirel yorumlarla bu alanın tehdit edildiği şeklindeki görüşünü kabul etmemektedir.

Baudrillard, 20. yy sonunda teknolojik olanaklarla, gerçeğin yeniden üretimi ile ortaya çıkan simülasyonun yarattığı durumu hiper-gerçeklik olarak tanımlamaktadır. Simülasyonu oluşturan referanslar gerçekte ortadan kalkmıştır, ancak medyada gerçeğin inşasında hepsine müdahale edildiği için referansın kendisi önem taşımamaktadır. Bu nedenle de toplumdaki demokrasi mücadelesi gibi toplumsal alandaki mücadelenin de

¹⁵¹ Bkz. Liesbet van Zoonen, “Medyaya Feminist Yaklaşımlar”, **Medya, Kültür, Siyaset** (Der. Süleyman İrvan)(Ankara: Ark, 1997)

¹⁵² Jean Baudrillard, **Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu**, (İstanbul: Ayrıntı, 1991), s.27-28

hiçbir değeri yoktur. Hall'un aksine yaşanan toplumsal mücadele değil, içi boşaltılmış, manipüle edilmiş ve dönüştürme gücü olmayan bir durumdur.¹⁵³

Baudrillard'ın vurguladığı gibi günümüz toplumlarında devrimci mücadelenin, toplumsal hareketliliğin çok yoğun yaşanmadığı gerçeği doğrudur. Ancak yaşanan savaşlar ve yeni dünya düzeni göz önünde bulundurulduğunda ne toplumsalın ne de anlamın içini boşaltmak mümkündür. Bu nedenle de çalışmamızda Hall'un yol açtığı gelişmeler özel bir önemle ele alınacaktır.

Liberal yaklaşımlarda da ilk dönem iletişim araştırmalarında izleyici tepkilerine odaklanan araştırmalar görülse de, yöntem açısından yetersiz olmalarına rağmen bu yönde bir geliştirme çabasına rastlanmamaktadır. “Kullanımlar ve Doyumlar” yaklaşımı, daha sonra çok eleştirilse de, “**insanlar medya ile ne yapıyor?**” sorusunu ele alan öncü çalışmalar içinde değerlendirilme eğilimindedir. Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımı ilk kez Elihu Katz (1959) tarafından yazılan bir makaleyle açıklanırken, Berelson'ın öne sürdüğü “iletişim araştırmaları alanı ölmüş gözüküyor” düşüncesine de karşı çıkmaktadır.¹⁵⁴ Katz, bu makalesinde gerçekte ölmekte olanın kitle iletişimini, ikna ile eşdeğer olarak ele alan çalışmalar olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşımın iletişim kuramları açısından önemliyse araştırmalardaki odak noktasını medya profesyonellerinin amaçlarından, izleyicilerin/hedef kitlenin amaçlarına doğru kaydırmasıdır.

Berelson'ın 1949 yılında, bir gazete grevi sırasında insanlarla karşılıklı konuşarak gazetelerini okuyamayan insanların neyi kaçırdıklarını araştıran “Gazetesiz kalmak ne demektir?” başlıklı çalışması, Riley ve Riley'in çalışmaları bu yaklaşımın öncü çalışmaları olarak kabul edilebilir.¹⁵⁵ Son yıllarda ise Liberal çalışmaların önemli dergilerinden “Journal of Communication” izleyici araştırmalarına bir sayı ayırırken, “Communication Research” dergisinde de bu konuyla ilgili makalelerin arttığı gözlenmektedir. Eleştirel izleyici araştırmasının tanınan isimlerinden David Morley, John Fiske ve Sonia Livingstone'un da makalelerine bu sayılarda yer verilmesi, Liberal-Eleştirel yakınlaşmasının bir göstergesi olarak ele alınabilir. Liberal çalışmalar, eleştirel çalışmaların özne yaklaşımının aksine izleyicileri birey olarak ele alırken, niceliksel çözümler de ağırlık kazanmaktadır. Bazı çalışmalarda da pozitivistimin yanı sıra davranışçılığın etkileri de gözlenmektedir.

¹⁵³ aynı, s.35-40

¹⁵⁴ Severin ve Tankard, a.g.e. s.474

¹⁵⁵ Aynı, s.474-475.

Bazı çalışmalar ise kullandıkları yöntem açısından ilginçtir. Örneğin, David Paul Nord'un 20.yy'ın ilk yıllarında **Chicago Tribune** ve **Chicago Herald**'ın editörlerine gönderdiği mektuplar üzerinde yaptığı araştırma, izleyici araştırmaları içinde ilginç bir çalışmadır. Gazete okumanın hiçbir zaman sabit bir anlamın bir merkezden izleyicilere ulaştırılan süreç olarak ele alınamıyacağını vurgulayan Nord, anlamın metin içinde değil okunma aşamasında oluşturulduğunu öne sürmektedir.¹⁵⁶

Nord'a göre, gazete okuma iki önemli özelliğiyle diğer metinleri okumadan farklılaşmaktadır:¹⁵⁷

1. Gazetecilik kendine özgü geleneksel kodları ve uzlaşıları olan bir türdür ve izleyicilerin/okuyucuların bunlardan bazı özel beklentileri vardır.
2. Gazetecilik çoğunlukla politiktir.

Araştırma kapsamına alınan bu mektupların çözümlenmesiyle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Okuyucuların gazete okumadan beklentileri sanılanın aksine çok çeşitlidir,
2. Okuyucuların çoğu, Amerika'da o dönemlerde yeni başlayan, tarafsızlığı kavrayamamıştır,
3. Mektuplardaki okuyucu tepkileri onların yorumlama perspektiflerini yansıtırken onları da yorumlayıcı topluluk olarak ele almak gerekir. Ayrıca bu topluluklar çoğunlukla da politiktir.

Medya etkisinin bireyin davranışlarıyla ilgili önkabulüyle Amerika'da yapılan bir başka araştırmada ise izleyicilerin bazı davranışlarının etkiyi artırabileceğini, bazılarının da azaltabileceğini öne sürmektedir.¹⁵⁸ "Seçicilik", "ilgi" ve "katılım" bu çerçevede etkinliği artırıcı kavramlar olarak ele alınırken kaçınma, dalgınlık ve medya kuşkuculuğu da etkiyi azaltıcı etkenler olarak tanımlanmaktadır. Anket yönteminin kullanıldığı araştırma sonucunda önkabuller doğrulanırken sadece "kaçınmanın" bir etkisi bulunamamıştır.

Eleştirel paradigmada izleyici araştırmalarına bakmak gerekirse:

Stuart Hall "kodlama-kodaçımılama" (1980) makalesinde Volosinov'un dile ilişkin, özellikle de işaretin çok vurgululuğuna, Barthes'ın da ideolojiyle ilgili ilk dönem (yapısalcı dönemi) görüşlerine yer vererek medya metinlerinin anlamlandırılması

¹⁵⁶ David Paul Nord, "Reading The Newspaper: Strategies and Politics of Reader Response, Chicago, 1912-1917", *Journal of Communication* 45(3), summer-1995, s.67.

¹⁵⁷ Aynı, s.67

¹⁵⁸ Jungkee Kim ve Alan Rubin, "The Variable Influence of Audience Activity on Media Effects" *Communication Research*, vol. 24, s.107-135.

üzerine yeni bir bakış geliştirmeye çalışmaktadır. Parkin'den etkilenecek geliştirdiği üçlü okuma modeliyse kültürel çalışmalar içinde bir kırılma noktası olarak kabul görmektedir. Özellikle izleyici araştırmalarının öncü isimlerinden Morley ve Fiske, Hall'un görüşlerinden önemli oranda etkilenirken çalışmalarında kendisine sıklıkla gönderme yaptıkları gözlenmektedir. Ancak aşağıda da görüleceği gibi bu kuramcılarının yaklaşımları da farklı çizgide gelişmektedir.

Hall, bu makalesinde bir taraftan davranışçı ve pozitivist bir çizgide gelişen kaynak, mesaj ve alıcıdan oluşan çizgisel ya da düzgün atılmış ilmekleri andıran tek yönlü iletişim modelleri ile kitle kültürü yaklaşımının da etkisiyle edilgin birer tüketici olarak ele alınan izleyici görüşlerini tartışmaya açarken; öte taraftan da Amerikan iletişim çalışmalarına eleştiri geleneğini başlatmaktadır.¹⁵⁹ Kanımızca Hall'un bu tavrı, iki kıtadaki bilimsel iletişim araştırmalarının, önceleri çok sert de olsa, birbirini etkilemesine ve yeni açılımlara yol açmıştır.

Hall, aynı çalışmasında, bir medya örgütü tarafından yapılandırılan bir mesajın kitle iletişim sürecinin herbir aşamasında orjinalindekine eşdeğer olmadığını, bir başka deyişle herbir parçasının bir diğeriyle bağlantılı olduğunu ancak bir diğeri doğrulayamayabileceğini vurgulamaktadır. Böylelikle Hall'un yaklaşımında kitle iletişim sürecinde üretim/kodlama ve tüketim/kodaçımleme süreçleri görece bir özerkliğe sahip olma eğilimindedir. Ayrıca ona göre izleyici medya söylemini toplumsal pratiklerin dolayısıyla belli bir dönüşüm ile okumaktadır. Eğer izleyici belli bir toplumsal pratik dolayısıyla anlam oluşturamıyorsa haber tüketilemiyor demektir. Hall'a göre bu durumda da herhangi bir etkiden de söz edilemez.

Hall, "olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmek ve olayları kendilerine anlam yükleyen göndergesel bir bağlama yerleştirmek" olarak tanımladığı kodlama¹⁶⁰ işleminde, hiçbir şeyin doğal olmadığı ve mesajların gönderilmeden önce yapılandırıldığına ısrar etmektedir.¹⁶¹

Hall'un çalışmalarında kültürel kodlar aracılığıyla anlamın yapılandırılması bir yoğunlaşma ve metinlerin çokanlamlılığı ile bunların sonuçları konularında bir yoğunlaşma görülmektedir. Hall, Barthes'ın dilde sıfır noktasının olmadığını belirten, yapısalcı yaklaşımda önemli bir yer tutan yananlam/düzanlam ayrımını analitik bir

¹⁵⁹ Stuart Hall, "Encoding/Decoding", Culture, Media, Language, (Essex: The Anchor Press, 1980), s.120

¹⁶⁰ Stuart Hall, "Kültür, Medya ve İdeolojik Etki", Medya, İktidar, İdeoloji (Der. Mehmet Küçük) (Ankara: Ark, 1994), s.204

¹⁶¹ Turner, a.g.e., s.89

ayrım olarak ele alma eğilimindedir. Ayrıca, bu analitik ayrımın da gerçek yaşamla karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir.¹⁶² Düzanlam olarak adlandırılan görsel-işitsel (televisual) işaretlerin, gerçekte hayli karmaşık ve sınırlandırılan ya da kapatılan işaretler tarafından anlamı sabitlediğini kabul eden Hall, yananlamın ise daha açık olduğunu ve dönüşümlere/farklı okumalara açık olduğunu böylelikle de çokanlamlılığın kullanılabilirliğini öne sürmektedir. Ancak Hall, çokanlamlılığın çoğulculuk ile karıştırılmaması gerektiğine de dikkat çekmektedir.¹⁶³

Özel bir söylemle kodların hakim iktidar ve ideoloji taşıdığını ve bunlarında sınıflandırılan kültür içindeki toplumsal anlam ve pratikler ile güç ve ilgilerin kullanımının tümünü de içine alan anlam haritasına gönderme yaptığını belirten Hall, farklı sosyo-kültürel yapıya sahip izleyicilerin çoklu-okuma yapacaklarını öne sürmektedir. Ona göre hakim bir kodlama işlemine karşın eleştirel (karşıt) bir okuma yapılabilir. Muhalif okumanın yanısıra Hall, hakim ve müzakereli okumalardan da söz etmektedir. Müzakereli okumayı izleyicilerin medya mesajları karşısında kendi konumlarını sorgulamaları ve hakim okumayı da kodlamayla okuma anlamlarında kullanmaktadır. Hall bu görüşleriyle yapısalcı dil anlayışından uzaklaşmakta postyapısalcı dil tartışmaları ve bunun özne/söylem konusundaki görüşlerine daha yakın durmaktadır.

İzleyici araştırmalarında öncü isimlerden kabul edilen David Morley, kitle iletişim araştırmalarında temel olarak **Everyday Television: Nationwide**, **The Nationwide Audience ve Family Television** adlı çalışmalarıyla izleyici alımlamasına yönelik yaklaşımlarda önemli açılımlar sağlamıştır.

İzleyici olgusunu yeniden kavramsallaştırırken Morley, hem geleneksel paradigmanın hem de onun içinde önemli bir kopuş sayılan kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının “izleyici” anlayışına da karşı çıkmaktadır.¹⁶⁴

Morley’e göre, izleyici artık atomize olmuş bireylerin oluşturduğu edilgin kitle olarak değil; mesajlarının okunmasında aktif olabilen, medya mesajlarının açılmasında ortak kültürel yönelimleri paylaşan üyelerin oluşturduğu alt sosyal/kültürel gruplar olarak ele alınmalıdır.¹⁶⁵ Morley, “bireyler medya mesajlarıyla ne yapar” sorusundan hareketle geliştirilen kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının

¹⁶² Hall(1980) a.g.e., s.133

¹⁶³ Aynı, s.134

¹⁶⁴ David Morley, "Cultural Transformations: The Politics of Resistance", **Media Studies A Reader**, Ed.Paul Marris ve Sue Thornham, (Edinburg,:Edinburg University.Press, 1996) s.305

¹⁶⁵ Aynı, s.300.

izleyicinin tepki ve yorumlarını birey psikolojisiyle açıklama çalışmasını eleştirir. Okuma ve yorum farklılıklarının toplum yapısındaki kültürel farklılıktan kaynaklandığını belirten Morley, medyadan verilen mesajların potansiyel anlamlarını yakalayabilmek için sembolik kaynaklar ve kültürel repertuarlarca oluşturulan izleyicinin kültürel haritasını bilmek gerektiğini vurgular.¹⁶⁶

BBC’de yayınlanan popüler haber program **Nationwide**(1978) üzerinde, Charlotte Brunson ile birlikte çalışan Morley, programı semiyolojik olarak çözümlemesine karşın bu çözümlemeden farklı okumaların ve eğer izleyici araştırması yapılırsa sözkonusu okumanın da değişebileceğini öne sürmektedir. Daha sonra yaptığı **Nationwide Audience**(1980) adlı araştırmasıyla da bu çalışmasını desteklemektedir.¹⁶⁷ Morley, bu çalışmada programın söylemini ve izleyicilerin okuma biçimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla 29 farklı sosyal/kültürel ve eğitime sahip grupla derinlemesine görüş alma tekniği kullanılmıştır.

Morley, bu araştırması sonucunda izleyicinin okuma biçimiyle ekonomik sınıfı arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını öne sürerken, kanımızca bu bağlantının salt izleyicinin sözel açıklamalarıyla ortaya çıkarılacak kadar basit olmadığını altını çizmekte ve izleyici alımlamasına determinist biçimde yaklaşımdan kaçınmaktadır. Morley’e göre izleyicinin söylemsel konumu, söyleme katılım düzeyi ve okuma biçimi arasında daha dolaysız bir ilişki vardır.¹⁶⁸

Medyanın etkisini doğal tüketim ortamından soyutlayarak ölçmeye çalışan araştırmaların sınırlı bir etkiyle karşılaşacaklarını belirten Morley, medyanın etkilerini ölçmede tümlüklü yöntemin etnografi olabileceğini savunmaktadır. Çünkü Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımında olduğu gibi izleyicinin sosyal/ailevi konumundan yalıtılarak “seçim” ve “tepki” anahtar sözcüklerini kullanarak yapılan izleyici araştırmaları, toplumsal/kültürel yapının ve onun içinde izleyicinin konumlanışını gözardı etmektedir.¹⁶⁹

Morley’in üzerinde sıkça tartışılan bir diğer çalışması ise **Family Television**’dır (1986). 18 farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip aile üzerinde, derinlemesine görüş alma tekniğiyle yapılan çalışmada, televizyonun ev ortamında nasıl kullanıldığını

¹⁶⁶ Aynı, s.305.

¹⁶⁷ Shaun Moores, "Text, readers and context of reading: Developments in the study of media audiences" **Media, Culture and Society**, Vol.12, 1990

¹⁶⁸ Morley, a.g.e. s.303

karşılaştırmalı olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca Morley bu çalışmasında, televizyonun günlük yaşam içinde en fazla ev ortamında izlendiğini bu nedenle de izleyici araştırmalarının doğal ortamlarda yapılması gerektiğini öne sürmektedir. Salt birey psikolojisinden hareketle gerçekleştirilen çalışmaları eleştiren Morley, bu çalışmasında Laclau ve Mouffe'un görüşlerinden de yararlanmaktadır. Morley, Laclau ve Mouffe'un görüşlerini önemli oranda benimsemesine karşın, özne konumlarının birbirine eşit olmadığını, bunun da ötesinde bazı özne konumlarının bir diğerine bağımlı olabileceğini öne sürerek onlara bu konuda bir eleştiri yöneltmektedir. Kanımızca Morley burada ekonomik yapının ilk aşamada belirleyici olduğu görüşünden çokta uzaklaşmak istememektedir. Morley, Laclau ve Mouffe'un da etkisiyle, izleyici/okuyucuyu farklı söylemler içinde belirlenen bir özne olarak ele almaktadır. Fakat o bu söylemlerin bileşimleri ve kesişmelerini temsil eden belli bir birey olarak okumaları yapandır, çünkü söylemler onların yerine konuşmaz.¹⁷⁰ Morley farklı söylemlerin birey için bir repertuar niteliği taşıdığını öne sürmektedir. Bu görüşler kültürel çalışmalar içinde izleyicinin "özerkliği" sorununun nasıl kavramsallaştırıldığına ışık tutacak niteliktedir. İzleyici farklı söylemler içinde edilgin değil, etkin eylemiyle söylemini aktifliye bilmektedir.¹⁷¹

Mark Jancovich, Morley'in çalışmalarını temelde üç noktada eleştirmektedir:¹⁷² Birincisi sosyal, kültürel ve politik çerçeveyi belirlemede etkili medya rolünü ihmal etmek, ikincisi, özellikle Family TV'de "medya kuruluşunun" ve "metnin" izleyici üzerindeki etkisi gözardı etmek. Üçüncüsü ise bu çalışmasında Morley'in hem kuramsal altyapısıyla hem de politik projesiyle "izleyici" ve "metnin tüketim sürecine" çok fazla yoğunlaşmaktır. Bu yoğunlaşma nedeniyle, aslında bu aşamaların büyük ve bütünlüklü bir iletişim sürecinin yalnızca bir alt başlığı olduğunu gözden kaçırmakla eleştirilmiştir. Oysa, üretim ve tüketim iletişim sürecine birlikte katılmaktadır.

İngiliz kültürel çalışmalarının ve özellikle de Morley'in yaklaşımlarından etkilenen James Lull, Amerika'da medya etkisini liberal yaklaşımın aksine eleştirel açıdan ele almaya çalışmaktadır. Morley'in tanımlamasıyla Lull, Liberal yaklaşımlarla eleştirel çalışmalar arasındaki iletişimin bir basamağını oluşturmaktadır. Ancak

¹⁶⁹ David Morley ve Roger Silverstone, "Communication and context: etnografik perspectives on the media audiences", *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, K.B. Jensen ve N.W. Jankowski, Routledge, London 1991

¹⁷⁰ Akt. İnal, a.g.e., s.159

¹⁷¹ aynı

kuramsal bölümde etki problematiğinin nasıl ele alınması gerektiğinin yeterince açıklanmaması ve geniş bir kadroyla etnografik yöntemin kullanılmasına karşın sonuçlarda yeterli bir neden-sonuç bağlantısı ortaya konulmaması nedeniyle izleyici araştırmasında yeni bir açılım ya da basamak oluşturulamamaktadır.

Lull, izleyici odaklı makalelerini topladığı “Inside Family Viewing” adlı kitabında Mc Quail, Blumler ve Brown’un medyanın kullanımına ilişkin olarak bireysel temelli geliştirdikleri dört temel işlevine¹⁷³ karşın toplumsal yönüne ağırlık vererek, ev ortamında gözlemlere dayanarak, “yapısal” ve “İlişkisel” olmak üzere ikili bir ayrım yapmaktadır.¹⁷⁴

İzleyicinin yeniden kavramsallaştırılmasında ve medyanın etkisi sorunsalının araştırılması bağlamında algılama üzerine çalışma yapan önemli bir diğer isim de John Fiske’dir.

Frankfurt Okulu’yla başlayan kitle toplumu ve izleyiciyi kitle iletişim araçlarından verilen her şeyi edilgin bir kitle olarak ele alan yaklaşımları eleştiren Fiske, izleyicilerin geç kapitalizm tarafından şekillendirilmiş özneler olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁵ Söz konusu toplumların çok geniş, eşitsiz biçimde dağılan iktidar ilişkileri tarafından oluşturulan alt gruplarca karakterize edildiğini kabul etmektedir.

Fiske, “**Television Culture**” (1987) adlı çalışmada anlamın nasıl üretildiğini konu edinmektedir. Ona göre, televizyon programları, kültür endüstrisinin bir parçası olan medya kuruluşlarınca üretilip dağıtılmasına karşın, metin ya da anlam izleyici tarafından oluşturulmaktadır ve program okunma momentinde metne dönüşmektedir.¹⁷⁶ Anlam yazar/okur ve metin arasında bir müzakere süreci olarak alınma eğilimindedir. Fiske, bu süreci açıklarken yukarıda görüşlerini özetlediğimiz Morley’in çalışmalarının sonuçlarına başvurmaktadır. Morley, “Nationwide” adlı çalışmasıyla Hall’un modelinin işe yaradığını göstermiştir; ancak unutulmaması gereken okurun müzakere konumunu belirleyen şey sınıf değil; toplumsal güçlerdir. Bu etmenler arasında eğitim, meslek, siyasal bağlılık, coğrafi bölge, din ya da aile yer alabilir. Bunlardan herbiri dünyayı kavramsallaştırmada yardımcı olan bir söylem üretirler. Dolayısıyla bir birey, üyesi

¹⁷² Mark Jancovich, "The Nationwide Studies", **Reading Into Cultural Studies**, (Ed. Martin Barker) (London: Routledge, 1990).

¹⁷³ Bu işlevler şöyle sıralanmaktadır: 1. Rutin sorunlardan kaçma ve duygusal rahatlama 2. Bireysel ilişkiler kurma 3. Bireysel kimlik, gerçekleri keşfetme, değerleri güçlendirme 4. Gözetim

¹⁷⁴ James Lull, **Inside Family Viewing Ethnographic Research on Television's Audiences**, (London: Routledge, 1990), s.35.

¹⁷⁵ John Fiske, "Moments of Television: Neither The Text Nor the Audience" ,**Media Studies A Reader**, Ed. Paul Marris ve Sue Thornham, (Edinburg: Edinburg University Press, 1996).

olduğu değişik toplumsal gruplardan kaynaklanan çok sayıda söyleme sahiptir: Okuma okurun sahip olduğu sayısız söylemlerle metindeki söylem arasındaki bir tartışmadır”¹⁷⁷. Böylece Fiske, anlamın sadece metinsel olmadığını, aynı zamanda sosyo-politik olduğunu da vurgulamaktadır.

İzleyicilerin özne konumlarının metin tarafından oluşturulduğunu savunan Screen’in yaklaşımını eleştiren Fiske Morley, Willeman ve Neale gibi sosyal ya da metinsel olarak oluşturulan öznelerin birbirinden farklı olduğunu öne sürmektedir.¹⁷⁸ Ona göre, bir tarihe sahip olan sosyal özne sınıf, cinsiyet, yaş, din g.b. sosyal formasyonların içinde yaşamaktadır. Bu arada hem metinsel hem de sosyal olarak oluşturulan kompleks bir kültürel tarihçe oluşturulmaktadır. Bir başka deyişle, Fiske öznenin oluşum koşullarını metinle sınırlandırmayarak, onun içinde bulunduğu koşulların önemine de dikkat çekmektedir..

Okuma edimini aktif bir süreç olarak kabul eden Fiske’ye göre medya metinleri, potansiyel olarak çokanlamlı ve açık uçludur. Farklı konumlar içinde bulunan farklı izleyiciler tarafından medya metinleri değişik şekillerde okunabilir. televizyon metinlerinde kullanılan ironi, metafor, şaka, tekzip ve abartma ise çokanlamlılığın araçlarıdır.

Metinlerarasılık Fiske’nin iletişim disiplinine kattığı önemli bir yaklaşımdır. Medya metinlerinin incelenmesinde önemli açılımlar sağlayabilecek bir kavramdır. Dilbilim kuramlarından alınan kavram, herhangi bir metnin zorunlu olarak başka metinlerle ilişkilendirilerek okunacağını belirtir. Fiske’ye göre metinlerarası ilişkiler iki boyutta incelenebilir: Bunlar “yatay” (horizontal) ve “dikey” (vertical) boyutlardır.

Yatay ilişkiler birincil/temel metinlerin çoğunlukla cinsiyet, karakter ve içerik ekseninde oluşan az çok açık ilişkililerdir. Dikey ilişkiler ise televizyon programları ya da dizileri gibi temel metinlerle, bunlara gönderme yapan diğer metinler arasındaki ilişkidir. Bunlar stüdyo duyuruları, gazete yazıları, eleştiriler ya da izleyicilerin kendilerinin basına yazdıkları yazılar gibi üçüncül metinler, daha da önemlisi dedikodu ve tartışma olabilir.¹⁷⁹ Fiske medya metinlerinin çokanlamlılığı üzerine fazla odaklanarak medya kuruluşlarının anlamı kapatarak, izleyici yorumunu kontrol etme çabasını ve bunun sonuçlarını gözardı etmektedir. Oysa medya izleyici yorumlarını

¹⁷⁶ John Fiske, *Television Culture*, (2. Basım), (London: Routledge, 1989), s.1.

¹⁷⁷ John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (Çev. Süleyman İrvan) (Ankara: Ark, 1996)

¹⁷⁸ Fiske (1989), s.62

¹⁷⁹ Fiske (1986), a.g.e., s.109

sınırlandırmakta ortak duyunun bozulmasına yolaçacak mesajları kapatma yoluna gitmektedir.

2.3. İzleyici Araştırması ve Bilişsel Süreçler

Etki araştırmalarında çözümlemelerin izleyici düzeyini de kapsamı gerektiğine inanan Sonia Livingstone, izleyicinin anlam oluşturmada bilişsel süreçlerin önemine dikkat çekmektedir. Ona göre, alımlama pratiğiyle bilişsel kuramlar arasında önemli koşutluklar¹⁸⁰ vardır ve bu benzerliklerin medya çözümlemelerinde kullanımları önemli açılımlar sağlayacaktır¹⁸¹. Ayrıca, Livingstone liberal kuramların tümüyle dışlanmaması gerektiğini ve özellikle de sosyal psikoji disiplininin daha çok yararlanılması gerektiğine dikkat çekmektedir..

Ona göre, izleyici araştırmaları iki ana program türü üzerinde yoğunlaşmaktadır:¹⁸² Bunlar haberler ve soap operalardır. Corner, ise aynı ayrımı “popüler kültür” ve “bilgi programları” olarak yapmaktadır.

Livingstone, Fiske'nin de belli bir sempatiyle baktığı¹⁸³ Eco'nun açık ve kapalı metin yaklaşımının kitle iletişim çalışmalarında kullanılmasını önermektedir.¹⁸⁴ Eco, kapalı metinlerde okuyucunun metinden çıkaracağı anlamın verilen özel kod ve kaynaklarla önceden belirlendiğini, oysa açık metinlerde okuyucuya yorum geliştirmesi ve değişik anlamlar oluşturabilmesi için anlamın daha açık yapılandırıldığını belirtir. Bu bağlamda popüler kültür ürünleri kapalı metinlere, yüksek kültür ürünleri ise açık metinlere örnek verilmektedir.

İzleyici araştırmalarında sıkça başvurulan kuramcılardan olan Livingstone, soap opera ve izleyicilerin de katılabildiği tartışma programları üzerinde çalışmıştır. “Talk on television” adlı kitabında, tartışma programı ve onun alımlamasına ilişkin çalışmasını açıklamaktadır. Metin, izleyici ve katılımcı düzeylerinde¹⁸⁵ fokus grup yöntemiyle çözümlemelerin yapıldığı çalışma, izleyici araştırmalarının ilk dönem çalışmalarına göre yöntem ve kuramsal yaklaşım açısından daha doyurucudur.

¹⁸⁰ Bkz. Sonia Livingstone, " The Resourceful Reader: Interpreting Television Characters and Narratives", **Communication Yearbook 15**, 1992 s.67.

¹⁸¹ Sonia Livingstone "Audience Reception: The Role of the Viewer in Retelling Romantic Drama", **Mass Media and The Society**, 1991, s.293

¹⁸² aynı

¹⁸³ Fiske (1989), a.g.e., s.94_95.

¹⁸⁴ Livingstone(1992), a.g.e., s.63.

¹⁸⁵ Sonia Livingstone, **Talk on television**, (Routledge, London 1994) , s.3.

Söz konusu çalışmada Frankfurt Okulu'nun ve özellikle de Habermas'ın yaklaşımlarında medyanın, insanların eleştirel bakışını körelttiğini, böylelikle kamusal alanında çoğulculuğunu kaybettiği görüşüne karşı çıkan Livingstone, izleyicilerin homojen bir grup olmadığını ve onların da medya programlarını değerlendirme ölçütleri olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde de "eleştirelilik" ve "eleştirel okuyucu" kavramsallaştırmasına gitmektedir. Eleştireliliği, olumsuz okuma ya da reddetme olarak değil; medyaya belli bir mesafeye ya da dışardan bakabilme, bilgili ve analitik bir bakışla program izleme şeklinde tanımlamaktadır.¹⁸⁶ Livingstone'un gönderme yaptığı Katz ve Liebes, eleştirel izleyiciyi farklı okuma yapabilen yorum yeteneğine sahip olarak ele alırken; kültürel çalışmalarda (Morley, Radway, Fiske) hegemonik anlama politik olarak direnebilen ve sosyo-politik nedenlerle muhalif okuma yapabilmesi şeklinde kabul görmektedir.¹⁸⁷

İzleyici eleştireliliğinin toplumsal bir tepki olduğunu belirten Livingstone, burada artık izleyiciyi bireysel bir tüketici olarak değil; bir yurttaş olarak ele almak gerektiğini savunmaktadır. Aynı zamanda sözkonusu eleştireliliğin de tüketici hareketi gibi ekonomik ya da çevreyi koruma gibi politik boykotlara dönüşebileceği şeklinde bir iyimserlik taşımaktadır.¹⁸⁸ Gerçekte Livingstone bu iyimserliğiyle kültürel tüketimin, kültürel üretim üzerinde protesto, boykot g.b. çeşitli izleyici tepkileriyle dönüştürme gücü de olabileceğine ilişkin bir soru işareti de geliştirmektedir. Livingstone'un çalışmalarından hareketle Press ise izleyici çalışmalarını sosyal hareketlerin ve kurumların doğrudan politik etkinliklerine gereken önemi vermemekle eleştirmektedir.¹⁸⁹

Birgitta Höijer alımlamayı izleyici yorumlaması, kodaçma, anlam üretme, programı anlama ya da kavrama gibi daha genel bir çerçevede ele almaktadır. Çalışmalarında medya türünün birey üzerindeki etkisine odaklanan mikro düzey alımlama¹⁹⁰ ile anlam oluşturmada toplumsal belirleyiciler üzerine odaklanan makro düzey alımlama¹⁹¹ ve bu bağlamda geliştirilen bir yaklaşıma yer verirken iki yaklaşım arasındaki kopukluğun altını çizerek; bu tür çalışmaları yetersiz bulduğunu

¹⁸⁶ aynı, s.71

¹⁸⁷ aynı

¹⁸⁸ aynı, s.91

¹⁸⁹ Andrea Press, "The Active Viewer and The problem of Interpretation: Reconciling Traditional and Critical Research", **Communication Yearbook**, Vol: 15, 1995, s.95.

¹⁹⁰ Birgitta, Höijer, "Studying Viewers' Reception of Television Programmes: Theoretical and Methodological Considerations", **European Journal of Communication**, Vol:5, 1990, s.30-31

belirtmektedir. Ona göre, bilişsel süreçler işlemeden algılama olamayacağı için izleyici araştırmalarında nasıl bir açıdan bakılırsa bakılsan bilişsel süreçlerin önemi göz ardı edilmediği sürece, izleyici araştırmaları/alımlama analizleri daha tümlüklü olabilecektir.

Morley gibi Höijer’de sınıf ve cinsiyet gibi sosyal düzeylerin alımlamayla doğrudan ilgili olmadığını kabul ederken; kültürel çalışmalarda anlam oluşturulurken etkisi ölçülmeye çalışılan toplumsal pratiklerin zihinsel süreçlerin dolayısıyla işlemek zorunda olduğunu öne sürmektedir.¹⁹²

Höijer, Hall’un “ İdeoloji terimi ile değişik sınıfların ve toplum gruplarının; toplumun çalışma biçimini tutarlı bir şekilde tanımlamak, anlamak ve yorumlamak için kullandıkları; dilleri, kavramları, sınıflandırmaları, düşünce benzetmelerini ve temsil sistemlerini kastettim.” şeklindeki ideoloji tanımlamasına yer vererek, gerçekte onun da bilişsel süreçlere dikkat çektiğini belirtmektedir.¹⁹³

Alımlama çalışmalarında bilişsel süreçlerin de göz önünde bulundurulması gereken önemli bir etken olduğunda ısrar eden Höijer, evrensel ve kültürel deneyimlerin yanı sıra bireysel deneyimleri de önemsemektedir. Ona göre, bilinç toplumsal yaşamla bağlantılıdır, bireyin bilişsel etkinlikleri ile dışsal ve toplumsal etkinlikler arasındaki karşılıklı bir etkileşim göz ardı edilmemelidir.

Höijer’de, Jensen gibi, araştırmalarda vurguyu medya söyleminden izleyicinin anlam oluşturmadaki etkinliği üzerine çok fazla kaydırarak, izleyici araştırmalarının başta eleştirdiği noktalarda kendilerinin de hataya düştüklerini belirtmektedir.¹⁹⁴ Ayrıca Höijer, İzleyici araştırmasında yöntem açısından hala bir sorun var olduğunu ve izleyicinin anlam oluşturmada etkinliğini abartmadan, bilişsel süreçleri de ihmal etmeden yeni bir bakış geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁹⁵

İzleyicilerin, medya programlarını anlamlandırmasıyla toplumsal konumu arasında doğrudan bir bağlantıya ilişkin Morley’in yaklaşımını kabul eden Richardson ve Corner, yaptıkları araştırmanın sonuçlarına dayanarak izleyicilerin medya programları hakkında değişik yorumlar geliştirip tartıştığını ve metne itiraz ettiklerini, bunu da salt metinle değil metin dışından öğeler de kullanarak yaptıklarını öne

¹⁹¹ Birgitta Höijer, "Sosyo-cognitive structure and television reception", **Media, Culture and Society**, Vol:14, 1992, s.584

¹⁹² aynı

¹⁹³ aynı, s. 585.

¹⁹⁴ aynı, s.600

¹⁹⁵ aynı s.601

sürmektedirler.¹⁹⁶ Böylelikle, kültürel çalışmalar içinden bir kopuşla izleyici odaklı çözümleme yapanların iddia ettiği gibi anlamın salt metinle değil; toplumsal ilişkiler içinde kurulduğuna ilişkin görüş bir kez daha vurgulanmaktadır.

Hall'un iletişim araştırmalarına kazandırdığı hakim, müzakereli ve karşıt okumadan oluşan modelinin izleyici araştırmasına uygulanabileceğini belirten Richardson, özellikle hakim okumaya ilişkin çözümlenmelerle, medyanın "ideolojiyi yeniden ürettiği"ni öne süren sorunsalına verilen önemi artırdığını belirtmektedir. Ancak alımlama çalışmalarında sosyo-bilişsel süreçlerin nasıl işlediğini ve gücün kaynağını çözmek için bunların ötesine geçilmesi gerektiğini yeni kavramların geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir.

Bu amaçla saydam (transparent) ve dolayimli (mediation) okuma kavramları geliştirilmektedir. Anlamı, dil ve metnin betimlemeleri hakkında üzerinde uzlaşılan yorum olarak kabul eden Richardson için izleyicilerin metne ilişkin uzlaşıları ve açıklamaları daha da önem kazanmaktadır.¹⁹⁷ Saydam ve dolayimli okuma kavramları, izleyicilerin programa ilişkin olarak dile getirdikleri eğilimleri karakterize etmekte kullanılmaktadır. Ancak bazen tümüyle sınıf bilincine dayalı okumaların da olabileceği ve yukarıda Livingstone'un geliştirdiği eleştirel okuma kavramlarını anımsatan, medya metinlerinin çarpıtıcı yönünün ayırdına varabilen izleyicilerin de olduğuna dikkat çekilmektedir.

2.4. İzleyici Araştırması ve Kadın Araştırmaları

Özellikle Frankfurt okulunun kitle kültürü ve kitle sanatına yaklaşımı bağlamında popüler kültür, insanları manipüle etmek, yapay bilinç aşılama ve onların boş zamanlarını "sömürgeleştirmek" için; kısa bir deyişle, insanları statükoyla yetinir durumda tutmak için¹⁹⁸ kullanılan bir araç olarak görülmüştür. Böylece, popüler kültür ürünleri de uzun süre araştırma kapsamına alınmaya değer bulunmamıştır.

Söz konusu yaklaşıma karşı çıkan Tania Modleski, Türkiye'de de "pembe ya da beyaz dizi" gibi isimlerle piyasaya sürülen aşk romanları üzerinde araştırma yapan öncü

¹⁹⁶Kay Richardson ve John Corner, "Reading reception: mediation and transparency in viewers' reception of a TV programme" *Media, Culture and Society*, Vol: 8 1986, s.159.

¹⁹⁷ aynı, s.159

¹⁹⁸Tania Modleski, *Hınçla Sevmek* (Kadınlar İçin Kitlesele Fantezi Üretimi),(İstanbul: Pencere:tarih yok), s.23.

isimlerdendir. Bu çalışmanın izleyici araştırması açısından önemliyse okuyucu olarak kadına ve onların bu türden aldığı hazza yönelik olmasıdır.

Yüksek sanat ürünlerinin özerk ve eleştirel bir ruh taşıdığını savunanlara karşı Modleski ve bu alanda çalışan Fiske, Radway g.b araştırmacılar, popüler kültür ürünlerinin de belli bir özgürleşim potansiyeli taşıdığını kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

Modleski, söz konusu çalışmasında, bu romanların kadınlara görünürde bir “kaçış” sağladığını ve bu kaçışla birlikte geleneksel değerlere olduğu kadar davranış ve tutumlara da meydan okuduğunu belirtmektedir.¹⁹⁹ Ancak Modleski, bu iyimser yaklaşımının yanı sıra bu tür romanlarda katil erkeklerin duygusal aşıklara dönüşmesi gibi anlatımların tehlikeli sonuçları da içerdiğine dikkat çekmektedir.

Bu başlıkta ele alacağımız bir diğer çalışma Ien Ang’ın 1985 yılında hepsi kadın 42 izleyici mektubunu çözümleyerek Dallas dizisi üzerinde yaptığı çalışma ve onun sonuçlarıdır.

Ang, izleyicilerin çoğunun diziyi “gerçekçi” olarak ifade ettiklerini ancak izleyicilerin burada belirttiği gerçekliğin aslında düz anlamanın aksine bir yananlama sahip olduğunu belirtmektedir. İzleyiciler, dizideki karakterlerle empati kurmakta ve kendilerinin yarattıkları bir gerçeklik içinde karakterlerinin mutluluğunu ya da sorunlarını hissederek zevk almaktadırlar.²⁰⁰ Böylece, izleyici gerçek yaşamla değil medya aracılığıyla kurduğu gerçeklikle kimi duygulanımları yaşamaktadır.

Ang, Morley’in aksine, sadece etnografi yöntemini kullanarak somut izleyici grupları üzerinde çalışmanın alımlama pratiğini anlamada yeterli olmadığını belirtirken, söz konusu pratiğin içinde insanların günlük yaşam pratiklerini sürdürdüğü kompleks ve çatışmalı bir alan ve çok boyutlu bir bağlam olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁰¹

Ang, Desperately Seeking The Audience adlı kitabında televizyon izleyicisini, “söylemsel oluşum olarak izleyici “ve “gerçek izleyicinin sosyal dünyası” olmak üzere bir ayrım yapmaktadır. Ona göre bu ayrım gösterim ve gerçeklik, gösteren ve gösterilen, söylem ve gönderge arasındaki boşluktan daha farklıdır. Gerçek izleyicinin sosyal yaşamı derken günlük yaşam pratiği içindeki medyayı izleme, kullanma, algılama,

¹⁹⁹ Aynı, s.108

²⁰⁰ Shaun Moores, *Interpreting Audience, The Ethnography of Media Consumption*, 2th published, Sage Publication, London, 1995, s.44

²⁰¹ Ien Ang, "Culture and Communication: Towards an Ethnographic Critique of Media Consumption in the Transnational Media System, *European Journal of Communication* , Vol. 5, 1990, s.244.

tüketme ve kodaçma gibi etkinliklere vurgu yapmaktadır.²⁰² Çok çeşitli ve muğlak bir yapıya sahip izleyicinin sosyal dünyasını çözümlemenin çok da kolay olmadığını belirten Ang, Laclau ve Mouffe'dan etkilenmiştir. İzleyicinin söylemsel varlığı ona göre hiç bitmez. Bir başka deyişle televizyon izleyicisinin sabit anlamı tamamlanmamıştır. Çünkü gerçek izleyici dünyası tümüyle polisemik ve polimorfik olarak kapalı söylemsel yapı aracılığıyla aktarılmaktadır.

Ayrıca Ang, yine aynı kitabında izleyicilerin (soru sorarak ya da konuşmacı olarak) katıldığı programların gerçekte demokratik bir açılım olmadığını çünkü programın formatlarının tümüyle medya tarafından belirlendiğini ve izleyicinin zaten medya tarafından çizilen bir imaj çerçevesinde yer alabildiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Ang izleyici ölçümlerinin ABD'de kitlesel tüketim üzerinde kontrol kurmak amacıyla geliştirildiğini belirtirken, medyaya yönelik bizim de önemli oranda katıldığımız eleştireliliğini korumaktadır. Bu başlıkta ele alacağımız bir diğer çalışma Ien Ang'in 1985 yılında hepsi kadın 42 izleyici mektubunu çözümleyerek Dallas dizisi üzerinde yaptığı çalışma ve bulgularıdır.

Ang, izleyicilerin çoğunun diziyi gerçekçi olarak ifade ettiğini; ancak izleyicilerin burada belirttiği gerçekliğin aslında düzenlamanın aksine bir yanarlama sahiptir. İzleyiciler dizideki karakterlerle empati kurmakta ve kendilerinin yarattıkları bir gerçeklik içinde karakterlerinin mutluluğunu ya da sorunlarını hissederek zevk almaktadırlar. Böylece, izleyici gerçek yaşamla değil medya aracılığıyla kurduğu gerçeklikle kimi duygulanımları yaşamaktadır.

Ang, sadece etnografi yöntemini kullanarak somut izleyici grupları üzerinde çalışmanın alımlama pratiğini anlamada yeterli olmadığını belirtirken, sözkonusu pratiğin içinde insanların günlük yaşam pratiklerini sürdürdüğü kompleks ve çatışmalı bir alan ve çok boyutlu bir bağlam olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Janice Radway, sıklıkla gönderme yapılan **Reading the Romance** (Sevda Romanı Okuma) adlı kitabında çalışan evli kadınların sevda romanı okuma nedenlerini ele almaktadır.²⁰³ Radway, araştırma bulgularına göre sevda romanı okumanın ataerkil toplum yapısından bir kaçış ve protesto olduğunu öne sürmektedir. Araştırmacıya göre, toplumsal bir edim olan sevda romanı okuma ile kadınlar ev ve çocuk bakımından uzaklaşmakta; her yerde ve her zaman hazır bir androjen (kadınlık özelliklerine de

²⁰² Ien Ang, **Desperately Seeking Audience**, Routledge, London 1991, s.13.

²⁰³ Akt. Liesbet van Zoonen, "Medyada Feminist Yaklaşımlar" **Medya, Kültür, Siyaset**, 8Der:Süleyman İrvan)(Ankara. Ark, 1997) s.320

sahip) kahramana yer veren sevda romanlarını tercih ederek bu tür erkeklerin pek bulunmadığı ataerkil kültürün meşruluğunu reddetmektedirler.²⁰⁴ Ayrıca Radway için sevda romanı okumanın tek değerinin, çok uzakta olsa feminist bir devrim için taşıdığı potansiyeldir.²⁰⁵

Yukarıda da ana hatlarıyla açıklandığı gibi kitle iletişim sürecinde izleyici ya da metnin okunma süreci uzun süre göz ardı edilen bir konu olmasına karşın Hall'un izleyiciye görelî bir özerklik vermesiyle başlayan, 1980'li ve 90'lı yıllarda yoğun olarak araştırılan bir konu olmuştur. Hall, izleyici-metin karşılaşmasıyla anlamın yeniden kurulabileceğini ancak bu anlamında yapılandırıldığını öne sürmesine karşın daha sonraları bazı araştırmacıların- Örn.Fiske- izleyiciye metin karşısında tümüyle özgür/özerk bir statü verme eğilimi görülmektedir. Kellner, böylesi uca çekilen izleyici özerkliğini "izleyici fetişi" tanımlamasıyla eleştirirken; Morley'de izleyici araştırmalarının sonraları medya kuruluşlarının anlam üzerindeki belirleyiciliğinden çok fazla uzaklaşmakla eleştirmektedir.²⁰⁶ Kellner ve Morley'in kaygılarına katılmakla birlikte izleyici araştırmalarının, anlamın toplumsal bir pratik olduğu dolayısıyla medya mesajlarının tek, bütüncül ve karşı konulamaz bir etki yaratacağı görüşünü sarsması ve izleyicinin içinde bulunduğu söylemi medya söylemi karşısında aktifliye bileceği görüşü medya araştırmaları için önemli bir açılandır.

²⁰⁴ aynı

²⁰⁵ aynı

2. BÖLÜM

TÜR KAVRAMI BİR TÜR OLARAK HABER/HABER PROGRAM VE BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI

1. BİR KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK TELEVİZYON

Kitle iletişim araçları içinde en yaygın kullanım alanına sahip olan kuşkusuz televizyondur. Modern toplumlarda ev ortamlarının vazgeçilmez aracı olan televizyondan her gün sayılamayacak kadar fazla ses ve imge akmaktadır. İnsanların, günlük yaşamlarında herhangi bir gazete ya da kitap gibi yazılı bir kültür ürünüyle ilgilenmediği gün ve saatlerin sayısı hayli yüksek olmasına karşın televizyonun izlenmediği gün yok gibidir. Yazılı kültür ürünleri, belli bir birikim düzeyini zorunlu kılmasına ve izlemesi de bir emeği gerektirmesine karşın televizyonda durum farklıdır. Televizyonu izlemek ve anlamak belli bir çaba gerektirmediği gibi televizyon ev işlerine/ortamına seçenek olmamakta, aksine ona eşlik etmektedir. Ayrıca gelir düzeyinin düşük olduğu Türkiye’de kültürel/sanatsal etkinlikleri izlemek ve basılı materyalleri satın almak belli bir alım gücünü zorunlu kılmaktadır. Bu durumda, televizyonun hakim bir konuma oturması şaşırtıcı olmamalıdır.

Günlük yaşamı böylesi kuşatan “bu aracın ne olduğu” sorusu en az sorulan ve üzerinde en az tartışılan konudur. Bunun yerine sorunsal, “televizyonun insanlara neler yapabileceği?” ya da “televizyonun etkileri” şekline dönüştürülmektedir. Böyle bir yaklaşım ise televizyonu ve topluma etkilerini ortaya çıkarması açısından daha anlamlıdır.

Televizyon hem bir endüstridir, hem teknolojik bir araçtır hem kültür ve sanat üretimidir, hem de eğlence kaynağıdır. Ayrıca, siyasal bir kurum olduğunun da göz ardı edilmemesi gerekir.²⁰⁷ Bu durumda tüm bu nitelikleri içeren bir tanım yapmak da çok zor görünmektedir. Bu nedenle de araştırmacıların yaptıkları tanımlarda televizyonun bir yönüne ağırlık verirken diğer bir yönünü ihmal edilmektedir.

²⁰⁷ Erol Mutlu. *Televizyonu Anlamak* (Ankara: Gündoğan, 1991) s.24

Televizyonun etkilerinin neler olabileceğinin yanı sıra “anlamın ve hazzın nasıl üretildiği” diğer bir önemli soru olmaktadır. “Doğallık” ve “yansızlık” üzerine kurulu bir televizyon söylemide bu soruyu gereksiz kılamaz. Televizyon da tıpkı sinema, fotoğraf ya da resim gibi dışsal gerçekliği aynen yansıtmaz. Saydamlığın ardına gizlenmiş kurallar aracılığıyla yapılandırılmış bir dünya yansıtır ve çoğunlukla da izleyiciler bu yapılandırmanın farkına varamaz. Dolayısıyla televizyon haberleriyle ilgili çalışmalar da “tarafılık” ve “nesnellik” kavramı etrafında yoğunlaşmaktadır. “Televizyonun dünyayı nasıl yansıttığı” ve televizyondan verilen “doğrunun” ne olduğu da bu alanın temel sorunsallarını oluşturduğu gözlenmektedir.

Raymond Williams, göndermelerin çok yapıldığı “**Televizyon Teknoloji ve Kültürel Form**” (1974) adlı kitabında televizyonu sonsuz, sürekli ve durmamacasına akan imgeler (görüntüler) ve sesler bütünü olarak ele almaktadır.²⁰⁸ Yine aynı çalışmada Williams, hem kültürel hem de teknolojik bir form olarak kabul ettiği televizyonda, bir gün boyunca yayınlanan farklı metinlerin tek ve bütün bir metin olduğunu öne sürmektedir. Ancak Williams’ın öne sürdüğü bu görüş sonradan çok tartışılmıştır. Bu görüşe karşı çıkan John Fiske’ye göre, televizyon metinlerinin durmamacasına akması olgusu “neden-sonuç ilişkisinin değil, belli ortak ilişkilerin” etrafında yapılandırılması ile açıklanabilir.²⁰⁹ Gerçekte televizyonun tüm program türlerinin ve bunların üretilme süreçlerinin birbirleriyle doğrudan ve somut ilişkileri yoktur; aksine, televizyon metinlerinin sürekli akışı izleyiciyi bir atmosferden bir başka atmosfere savurup durmaktadır. Böylelikle, “parçalı (birbirinden bağımsız), ilişkisiz ve kırılmış/kesintiye uğramış metinler” yaratılır. Ancak, bu metinlerin son gözlemde kapitalist sistemi yeniden üretecek şekilde yapılandırıldığı da göz ardı edilmemelidir.

Televizyon, bir görüntü ve ses akımı olduğu için seslendirme de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Altman, “televizyon/seslendirme” başlıklı makalesinde çok az araştırmaya konu olan “seslendirme” konusunu ele almakta ve ilginç sonuçlar sergilemektedir. Altman, Williams’ın “program akışı” kavramlaştırması yerine “ev akışını” önermekte ve bu ortamında pekala bir bar, dernek gibi mekanlar olabileceğini belirtmektedir.²¹⁰ Akış kavramının televizyon teknolojisinin doğal bir sonucu

²⁰⁸ Raymond Williams. **Television Technology and Cultural Form** (Glasgow, Fontana Collins, 1979), s.86-89.

²⁰⁹ Yusuf Kaplan, **Televizyon** (Çev.: Gökçen Kaplan) (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1993), s.38-39.

²¹⁰ Rick Altman. “Televizyon/Seslendirme”, **Eğlence İncelemeleri Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar** (Hazırlayan: Tania Modleski) (İstanbul: Metis, 1998), s.72.

olmadığını, belli bir tüketim biçiminin sonucu olduğunu öne süren Altman, izleyicinin meta olarak görüldüğü bir sistemde, izleyicinin çokluğunun gerçekten televizyon seyreden insanların sayısı ile değil, açık olan televizyon sayısı ile ölçüldüğünü kabul etmektedir.²¹¹ Böylelikle programlar, ev akışına göre ayarlanmış ve herhangi birinin ev akış ortamında sınırlı sürekli izleme zamanını yansıtan kısa bölümlere ayrılmıştır.

Altman'a göre, seslendirmeye hiçbir potansiyel dinleyicinin televizyonunu kapatmamasını garantiye alma gibi özel bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu durumda izleme oranı, olduğundan daha fazla gösterilecek ve televizyon kanalları reklamverenleri daha kolaylıkla ikna edebileceklerdir.

Televizyonun üretimi sonucunda program ortaya çıkarmakta ve televizyonda yapılandırıldığı öne sürülen gerçek, bu programlar aracılığıyla oluşturulmaktadır. Thornburn'a göre televizyonda sunulan programlar hem üretilen, Fisher'dan aldığı kavramla kültürel **“artifact”**ler, hem de yapıntı ya da dramatik metinlerdir. Ona göre, nasıl ki arkeolojik eserler kendi dönemlerinin tarihsel, antropolojik ve estetik değerlerini yansıtıyor ya da bunun ipuçlarını veriyorsa, televizyon programları da yayınladıkları dönemin toplumunun kültür tarihi ve estetiği hakkında bilgi verebilecek nitelikte ürünlerdir.²¹² Ayrıca Thornburn aynı makalesinde, televizyonun modern toplumların öykü anlatma aracı olmasının altını çizerken, yukarıdaki görüşüne gerekçe olarak da televizyonun bu işlevini göstermektedir. Ona göre televizyon, **“uzlaşılan öyküleri”** (consensus narration) anlatmaktadır ve böylece kültürün bütünü adına yine kültüre seslenilmektedir. Sınıf, yaş, sosyo-ekonomik statü ya da sınıf gibi sınırlar aşarak toplumun bütününe, içinde buldukları kültürün başlıca öykülerini aktarmaktadırlar.²¹³ Kanımızca Thornburn'ün görüşlerini evrensel düzleme yaymak yanlış olmayacaktır. Gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerin haber akımının da, film ve program akımında ABD'ye bağımlılığı düşünülünce, bu programlarda anlatılan öykünün evrensel bir kültüre seslendiği de söylenebilir.

Thornburn'un de altını çizdiği gibi sözlü kültürün egemen olduğu dönemlerde insanları bilgilendirmek ve eğlendirmek amacıyla gezgin şairlerin **“öykü anlatma”** misyonunu modern toplumlarda televizyonun üstlendiği, geniş kabul gören bir görüştür.

²¹¹ Aynı.

²¹² David Thornburn. **“Television as an Aesthetic Medium”**, (Ed. James Carey), Media, Myths and Narratives Television and the Press (Üçüncü basım. Newbury Park, Sage, 1990), s.48-49.

²¹³ aynı., s.56-62

Televizyondaki bütün program türlerinde bir öykü anlatılmakta ve öykünün yapılışında/formatında tür belirleyici olmaktadır.

Silverstone'a göre televizyonda yayınlanan değişik program türlerinin metinlerini üreten yapılar, “**anlatı**”ya dayanılarak geliştirilmektedir. Bu anlatı modelleriyse baskı teknolojisinin ürünü değildir, sözlü kültürün egemen olduğu dönemlere kadar uzanmakta ve gelişimini de bu yıllara borçludur. Ayrıca ona göre televizyon, bu anlatı modellerini kullanarak sözlü kültürün yeniden merkezi konuma ulaşmasına yol açmaktadır.²¹⁴

1.1. Televizyonda Tür Olgusu ve Türün İşlevleri

Erol Mutlu, iletişim sözlüğünde tür kavramını “sanat ve iletişimde özgül anlatım biçimleri” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle kavramı, sanatsal etkinliklerin ve kitle iletişiminin ürünü olarak kabul edilen programların belli özelliklerine göre sınıflandırıldığı kategoriler olarak ele almak mümkündür. Bu çalışmada tür önemini taşıdığı benzerlik ya da farklılıktan değil izleyici ile etkileşiminden almaktadır.

Bugünkü araştırmalara göre tür kavramının ilk kez Antik Yunan'da Aristo'nun eseri Poetika'da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aristo, bu eserinde tragedyanın tanımını yaparken, bu türün yapısal özelliklerini de açıklamaktadır. Ayrıca ona göre bu kurallara uygun yapılan bir tragedya, bir yandan izleyicileri bilgilendirecek öte yandan onları etkileyecektir de.

Sanatsal etkinliklerin yanı sıra kitle iletişim kavramlarından da biri olan “**tür**” ve özellikle “türün işlevi” hala tartışmalı bir konudur. Film çalışmalarının semiyoloji ve ideoloji analizlerine yönelmesiyle birlikte, tür kavramı da bir yapı ya da sistem olarak ele alınmaya başlamıştır.²¹⁵ Feuer, tarihsel ve kuramsal birikim açılarından edebiyatla kıyaslandığında televizyon için tür kavramının henüz çok yeni olduğunu vurgularken, bu alanın, geliştirilmeye uygun olduğunu da belirtmektedir. Ancak, bu görüşün belli oranda doğruluğunu kabul ederek, televizyonun yayın akışında netleşen türlerden söz etmek de mümkündür. Örneğin, haberler, soap operalar, talk showlar, diziler gibi. Bu

²¹⁴ Akt., Kaplan, a.g.e., s.119

²¹⁵ Jane Feuer, “Genre study of Television”, (Ed. Robert C. Allen) **Channels of Discourse** (London: Routledge, 1987), s.117

türlerin herbirini ayrı bir yapı ya da sistem olarak ele alıp incelemek daha doğru olacaktır.

Semiyolojik çalışmalarda türün taşıdığı benzerlikler önemlidir. Schatz, bu tür bir yaklaşımla “dilsel benzerlik” (=language analogy) kavramını kullanmaktadır. Ayrıca, türü de “**kültürel uzlaş**ı ile kuralları asimile edilmiş, formel bir işaret sistemi” olarak tanımlamaktadır.²¹⁶

Altman, türleri “ideolojik yapılanmalar” olarak tanımlama eğilimi taşıırken, Neale de buna benzer bir yaklaşımla tür için “zihinsel makine” tanımlamasını kullanmaktadır. Bu tanımlarda da vurgulandığı gibi tür, doğal bir yapı değil, bir yapılanmadır. Bunun içinde tartışmaya açık bir konudur.

Altman, yorumlayıcı topluluk kavramıyla ilişkilendirerek ele aldığı türün, izleyicilere belirli bir bağlam sunarak anlamı sınırladığını ve izleyici tepkilerini kontrol altında tuttuğunu öne sürmektedir.²¹⁷ Fiske ise türü, “metinleri benzerlik ve farklılık yapısı içinde bir düzenleme biçimi” olarak tanımlamaktadır.²¹⁸ Ona göre türler, yalnızca metinsel ürünlerin düzenlenme biçimleri değil, aynı zamanda bu ürünlerin toplumsal dolaşımının da düzenlenme biçimidir. Böylelikle tür, ideolojik bir işleve de sahip olmaktadır. Bu yaklaşımı kabul eden Feur’a göre ise tür izleyicinin yorumunu güvence altına almaktadır.

Fiske’ye göre türlerin bir diğer işlevi, beğeni aracılığıyla toplumsal kimlikleri benzerlik ve farklılık yapıları içinde düzenlemektir. Örnek olarak soap operayı ele alan Fiske için; soap opera, sadece kendisini oluşturan ve kendisini diğer türlerden farklılaştıran imgeleri düzenlemek ve denetlemekle kalmaz, aynı zamanda kendi hayranlarını diğerlerinden ayıran dışillik ve evcilliğin toplumsal anlamlarını da düzenleyen ve denetleyen bir yapıdır.

Burada Barthes’ın okursal/yazarsal metin, ya da Eco’nun açık/kapalı metin sınıflandırmaları da önem kazanmaktadır. Altman’ın görüşlerinden hareketle anlamı kapatmak, izleyici tepkilerini kontrol etmek amacıyla kapalı metinlerin; anlamı daha özgür kılmak, izleyicileri okuma biçiminde rahat bırakmak içinde açık metinler seçilmektedir.

²¹⁶ Aynı.

²¹⁷ Aynı, s.118

²¹⁸ John Fiske. “Postmodernizm ve Televizyon”, (Çev.: Nilgün Gürkan) **Medya, Kültür, Siyaset** (Der.: Süleyman İrvan) (Ankara: Ark, 1997), s.37.

Gerçeğe dayalı (factual) ve bilgilendirme amaçlı haber, haber program gibi türlerde kapalı metinler kullanılırken; soap opera, talk show, dizi gibi gerçeğe dayalı olmak zorunda olmayan ve haz/eğlence amaçlı programlarda açık metinler kullanılmaktadır.

Açık metinlerde, anlamı kapatma ya da sınırlama gibi bir kaygı güdülmezken, söylemler arasında eşitlikçi ve belirlenmemiş bir ilişki vardır. Metin, muhalif ya da müzakereli olmaya da izin verirken, hakim söylemi onaylamayabilir ve yoruma açık bırakır. Kapalı metinlerde ise yapılandırılmış bir anlam vardır ve farklı okumalar engellenmeye çalışılır. Söylemler, belli bir hiyerarşi içinde düzenlenirler ve metin hakim söylemin bir kez daha onaylanmasıyla sonlandırılır.²¹⁹ Böylelikle, Allen'ın da altını çizdiği gibi televizyon metinleri yapılandırılma tarzıyla, okuma edimini kontrol etme amacı taşımaktadır.

Frankfurt Okulu düşünürlerinin öne sürdüğü kültür endüstrisinin en fazla kullanım alanına sahip kitle iletişim aracı televizyon, ideolojik anlamlar üretmekte ve yaymaktadır. Bu anlamlar tek ve monoton bir ses aracılığıyla değil, türler aracılığıyla yani farklı ses renkleri ve yapılarıyla yapılmaktadır.

Marshall McLuhan "Araç mesajdır" ifadesiyle özetlediği görüşlerinde, gerçekte her bir kitle iletişim aracının kendisini bir tür olarak kabul etmektedir. Gerçekten de bir kitle iletişim aracıyla sunulan bilgi ve içeriklerin anlaşılması ve bunların yorumu, kitle iletişim aracının özgül biçimi ile görünüşünden ayrı tutulamaz.²²⁰ Mutlu'nun ele aldığı örnekte de vurgulandığı gibi, Lumiere kardeşlerin, gara giren treni gösteren ilk kısa filmlerini izleyenlerin bazıları paniğe kapılmış, hemen salonu terketmişlerdir. Bu aracın formatını bilmeyenler, trenin üzerlerine geleceğinden endişe etmiş; bir dolayım olana bu görüntülerin ayırdına varamamışlardır.

Kitle iletişimi gerçekte bir dolayım değildir, bunun da ötesinde kitle iletişim araçları dolayım oldukları olayları kendi anlatım biçimlerine dönüştürmektedirler. İzleyicileri etkilemek amacıyla da bu dolayım maskelenmeye çalışılmaktadır.

Televizyon program türleri, tıpkı radyo, film ve hatta popüler edebi türler gibi, son gözlemde kitlesel tüketime sunulan birer ticari metadlardır. Televizyon türleri bir taraftan geliştirilmeye devam etmekle birlikte, yaşamaları ya da yayında kalmaları

²¹⁹ Fiske (1987) a.g.e., s.94-95

²²⁰ Mutlu, a.g.e., s.37.

halkın tüketim ve desteğine bağımlı olmaktadır.²²¹ Televizyon/yayınçılık, sinema ya da kitapların aksine doğrudan bireysel harcama yapmayı gerektirmez. Kitle iletişiminde esas olan, mümkün olduğunca daha fazla kitleye ulaşarak reklam verenlerin faturalarını en aza indirmektir. Böylelikle, reklam verenlerin ya da daha genel bir tanımlamayla ekonominin, yayınçılık politikasında önemli bir etkisi olmaktadır.

Reklam gelirinin azalmaması amacıyla sürekli aynı tarz programlar üretilmekte, program üretiminde yaratıcılık ya da estetik kaygılar güdülmezken; hiçbir zaman riske girilmemektedir. Program kalitesinde genel beğeni ve toplumsal uzlaş her zaman ön planda tutularak reklamverenlerle dirsek teması devamlı sürmektedir.

Televizyon içerikleriyle kültürel yaklaşımlar çerçevesinde ilgilenen araştırmacılar, bazı dönemlerde neden bazı türlerin başarılı olduğunun yanıtlarını arayarak; bunun o dönemin politik kaygılarıyla doğrudan ilgili olduğunu öne sürmektedirler. Örneğin Todd Gittlin, 1970'lerin sonlarında "jiggle" show'un çok yaygın olduğunu, bunun da izleyicileri etkileyerek feminizmden uzaklaştırma amacı taşıdığını kabul etmektedir.²²² Rose, bu tarz bir kültürel yaklaşımı kabul etmezken, televizyon program türlerinin üretiminde politik ya da toplumsal yapıyla bu kadar organik bir bağ olabileceğini reddetmektedir.

1.2. Bir Televizyon Program Türü Olarak Haber

Kitle iletişim araçlarından sinema, radyo ve televizyonun keşfedilmesi 20.yy.'da olmasına karşın, iletişim araçları içinde en yaygın kullanım olanına sahip olanlar yine bu araçlardır. Bunların içinde de televizyon bir kez alındıktan sonra ücret ödeme gereği olmadığı ve izlenmesi belli bir çabayı gerektirmediği için en yaygın kullanılanıdır. Ankara'da yapılan bir alan araştırmasına göre, görselliğe dayalı iletişim araçlarında, haber ve haber programları en çok tüketilen program türleridir.²²³ Böylelikle televizyon haberciliğinin söylemi ve onun dolayısıyla kurulan gerçekliği araştırmanın önemi daha da artmaktadır.

Televizyon program türleri sinema ve radyodan esinlenerek geliştirilmesine karşın, televizyon habercilik ilkeleri ise yazılı basında gelişen geleneğin devamıdır.

²²¹ Brian G. Rose. "Introduction", *TV Genres A Handbook and Reference Guide* (Ed.Brian G.Rose) (London: Greenwood Press, 1985), s.5-

²²² Rose, a.g.e., s.7.

²²³ İnal, (1996),a.g.e., s.19

Profesyonel gazetecilik ilkelerinin oluşumu ve gelişimi, 19.yy. boyunca basının kapitalistleşmesinin, bir başka deyişle, haberin pazara sunulan ticari bir mal olma sürecine koşuttur. 18. yy'dan 19. yy.'ın ortalarına kadar, İngiltere başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da "basın özgürlüğü" tartışmalarıyla geçmektedir. Bu tartışmalar içinde en etkili ve laik olan görüş J. Stuart Mill tarafından kaleme alınan **Özgürlük Üzerine** (On Liberty) (1859) adlı kitapta yer alır. Ona göre, tarih bastırılmış gerçeğe dopdoludur. Oysa gerçek, bir müttefik olarak daima basın özgürlüğüne ihtiyaç duyar. Basının üzerinde gerçekleri basma ve görüşleri yayma özgürlüğünü engelleyici hiçbir özel yasa bulunmamalıdır. Mill'e göre, bir toplumda kavramların ve onlara ilişkin görüşlerin bolluğu ancak özgür bir basınla mümkündür ve yine sadece böyle bir basın, sorgulama ve görüşleri düzeltme alışkanlığını geliştirip, gerçeğin yanlışa karşı bir zafer kazanmasını güvence altına alabilir.²²⁴

Basın özgürlüğü savunucuları için her çeşit görüşün özgürce basılıp, yayılmasının önünde tek engelin siyasal iktidardan geleceği ön kabulü nedeniyle basının kendi kendini sansür etme olasılığı hep göz ardı edilmiştir. Liberal basın anlayışı çerçevesinde şekillenen bu görüşler, devletin basın kuruluşlarına karışmasını ve basının da siyasal partilerden uzak durmasını "basın özgürlüğü"nin yerleşmesi için yeterli görmüştür. Ayrıca, basın kuruluşlarının özgürlüğünü geliştirmek için mali özerkliğe kavuşmalarının önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte basın kuruluşlarının da birer ekonomik birim oldukları ve pazar dinamikleri içinde karlılığı artırmak amacıyla izleyebilecekleri yayın politikaları da göz ardı edilen bir konudur.

Siyasal iktidara karşı yürütülen "basın özgürlüğü" mücadelesinde medya, işlerinden dünya hakkındaki bilgilerin geçtiği edilgin ve tarafsız bir araç olarak kabul edilmiştir. Bu "bilgi akışı" paradigması medyanın zaman ve mekan içinde yer alan bireylerin inanç ve düşünceleri alımlayışlarını önceden nasıl yapılaştırdıklarını ya da çarpıtıp, nesnellikten nasıl uzaklaştırdıklarını göstermeyi başaramamıştır.²²⁵

Liberal basın yaklaşımı talebin arzı belirlediğini öne sürmektedir. Program türlerinin tümünde gözlenen nitelik düşüklüğü, "şiddet" ve "cinsellik" içeren görüntü ile bu tarz programların çokluğu ve haber metinleri ve sunumundaki aksaklıklar, "halkın istediğini veriyoruz" sloganıyla dile getirilen görüş ile savunulmaktadır. "Basın özgürlüğü" en fazla dile getirilen ve arkasına sığımlan ilke olurken "birey hak ve özgürlükleri" ise en fazla ihlal edilen konudur. Bu tarz bir yayıncılık liberal basın

²²⁴ Akt. John Keane, **Medya ve Demokrasi** (İkinci basım) (İstanbul: Ayrıntı, 1993), s.37.

yaklaşımı içinde bile kabul görmezken yasal düzenlemeler zorunlu görülmektedir. Bunun da ötesinde akademisyenler, sivil toplum örgütleri ve medya profesyoneller için yukarıda da ele alındığı gibi “tür” ve “yaratıcılık” olguları bir araya getirilerek yeni bir söylem kurma ve yayıncılık geliştirmek için çaba sarfedilmesi gerekmektedir.

Haberciliğin örgütlenme biçimi profesyonel gazetecilik ilkelerinin aracılığıyla gerçekleşti. Basın özgürlüğü, nesnellik, dürüstlük, tarafsızlık, denge, gerçeğin yansıtılması, olay ve yorumun ayrılması profesyonel gazetecilik ilkelerinin oluşum sürecinde en yoğun tartışılan konulardır. Bu tartışmalarda “Nesnellik” ilkesi ilk sırada yer alırken, haberin tarafsız ve dengeli olması gerektiği öne sürüldü.²²⁶ “Tarafsızlık” ve “nesnellik” kavramları birbirinden ayrılmaz iki yönlü bir ilkeyi oluştururken, dengeli habercilikte bunu bütünleyen bir başka ilke olarak gelişti. Böylelikle bir yandan profesyonel gazeteciliğin ilkeleri oluşturulurken, öte yandan da gerçeklerin aktarılmasında kullanılmak üzere 5N ve 1 K’dan oluşan, bilgilerin aktarımında öncelik sırasına göre ters piramidi (inverted pyramid) andıran bir yazım yöntemi benimsendi. Pozitivist bilim anlayışından etkilenilerek geliştirilen bu yöntem ve ilkelerle, tıpkı bir bilim adamından, değer yargılarından uzaklaşarak gözlem aracılığıyla gerçeğin bilgisine ulaşma beklentisi gibi gazetecilerin de siyasal yanlılıktan arınarak olayları habere dönüştürme beklentisi geliştirildi. Böylelikle “değer yargılarından arınmış bir gazeteci” metaforu gelişirken, medyanında tıpkı bir “ayna gibi dışsal dünyayı yansıtabileceği” inancı yerleşti.

Gazetecilik ilkelerinin ve haberciliğin örgütlenme sürecinde gerçeğin yansıtılması, olay ve yorumun birbirinden ayrılması yoğun olarak tartışılan diğer konulardır. Böylelikle geliştirilen haber yazım ilkelerine göre, haber metni bireysel görüş içermezken, yorum, gazete köşelerinde açık imzayla yayınlanabilmektedir. 1.tekil şahıs ağzından haberin aktarılmaması ve “ben..... yorum” şeklinde yapılmaması tarafsızlık için yeterli görülmektedir.

Liberal kuramlarda haber “katı” (hard) ve “yumuşak” (soft) haber olmak üzere ikili bir ayrımla ele alınmaktadır. Bu ayrımda önemli ve önemsiz; bilgi ya da öykü farklılaşması üzerine kurulmaktadır. Katı haber Türkçe’de ciddi haber de denilen haber

²²⁵ Aynı, s.50

²²⁶ İnal, a.g.e., s.17.

türünün bilgilendirici bir nitelikte olduğu varsayımından hareket edilirken yumuşak ya da magazin haberin eğlenceye yönelik olduğu kabul edilmektedir.²²⁷

Haber anlatı olarak ele alan yaklaşımlarda bir yandan izleyicilerin haber aracılığıyla bilgilendiği görüşü kabul edilmesine karşın öte yandan da nasıl bir bilgilendiricilik olduğu tartışmaya açılan bir konudur. İsimler, olaylar ve detaylar sürekli değişirken haberin hep sabit bir çerçeveye sunulması, bu kadar değişen olayların aktarımında ne kadar yeterli bir çerçeve sunabileceğinin sorulmasına yol açmaktadır. Bu noktada geliştirilen ikinci önemli soru da gerçekleri aktardıklarını öne süren gazetecilerin, olaylar/gerçekler hakkında kendilerinin ne kadar bilgi sahibi olabildikleridir.²²⁸ Özellikle askeri ve politik konularda gazeteciler, ancak resmi kurumların istediği oranda bilgilenebilmektedir. Büyük gazetecilik başarısı olarak sunulan haberler ise çoğunlukla resmi kurumların bilgi dahilinde sızdırılan haberlerden oluşmaktadır.

Olumsuzluk haber değeri taşıyan önemli bir ilkedir. Cinayet, tecavüz, suç işleme gibi sapkın davranışlar ve doğal afetler tüm haber kuruluşları tarafından haber olarak değerlendirilen önemli olaylardır. Her akşam haberlerde dış dünyanın kötülüklerle dolu olduğu, herkesin böylesi bir felakete maruz kalabileceği ima edilir. Sunulan bu karamsar tablonun arasına birkaç da iyi haber sıkıştırılarak sistemin yolunda gittiğini hatırlatan ve umut verici haberler aktarılır. Böylelikle toplumsal denge bozulmaktan kaçınılır.

Kültürel çalışmalar dilbilim alanındaki tartışmaların da etkisiyle haberin temel ilkelerini sorgulamaktadır. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun Bad News (1976), More Bad News (1980) ve Really Bad News (1982) adlı çalışmaları habercilik ilkelerinin sorgulandığı öncü çalışmalardandır. Bu çalışmalarda ulusal günlük haberler değerlendirilmektedir. Haber metni(içerik) ve metinde kullanılan araçlar çözümlenmektedir.²²⁹ Bu çalışmalarda şu sonuçlara ulaşılmaktadır.

1. Haber, olayın açıklanmasında denge ilkesini ihlal etmektedir.
2. Haber kuruluşlarının yapısı aşırı derecede hiyerarşiktir ve resmi kurumlarla haber için yakın ilişki içindedirler.

²²⁷ S. Elizabeth Bird ve Robert w. Dardenne, "Myth, Cronicle and Story:Exploring the Narrative Qualities of News", *Media,Myths and Narratives Television and the Press*, (Ed. James Carey)(London: Sage, 1988) s.69

²²⁸ aynı

²²⁹ Akt. Jeff Collins, "Glasgow university Media Group The Bad News Books", *Reading into Cultural Studies*, (Ed.Martin Berker ve Anne Beezer)(London: Routledge, 1988) s.67

3. Sonuçların gösteriminde tercih edilen yöntem olan-biteni seyretmektir.²³⁰

Bad News BBC1, BBC2 ve ITN 'de yayınlanan işçi sendikaları ile röportajları, endüstriyel anlaşmazlıkları, işçi ve işveren yasaları, ekonomi yasaları gibi endüstri haberleri ele alınmaktadır. Haber metinlerinin detaylı incelemesinin yapıldığı bu çalışmada, konuların seçiminde bir dengesizlik olduğu öne sürülmektedir. Örneğin otomotiv sektörü, taşımacılık ve kamu hizmetleri gibi alanların daha çok haber olduğu, oysa mühendislik ve gelir dağılımı gibi daha çok insanı ilgilendirip/etkileyecek konuların ise daha az haber olduğu görülmektedir.²³¹ Ayrıca ücret düzenlemeleri, işçi- işveren anlaşmazlıkları daha fazla haber olurken yatırım, karlılık ve diğer yönetsel konular daha az haber olmaktadır.²³²

1975 yılında İngiltere'nin Glasgow ve Birmingham yörelerindeki işçi- işveren anlaşmazlığı haberlerinin incelendiği More Bad News adlı çalışmada da işçi sendikalarının haberlerde ne kadar dezavantajlı bir konumda olduğu gösterilmektedir.²³³ Haberlerde yüksek statüye sahip yöneticiler/işverenler, düşüncelerini kendileri doğrudan aktarırken; işçilerin görüşleri kendi ağızlarından değil, dolaylı yollardan verilmektedir. Ayrıca çalışmada haber dilinin kuruluşunda da işçi ve işveren taraflarına eşit davranılmadığı öne sürülmektedir. Örneğin, yöneticiler için toplumla bütünleşik bir nitelimeyi ima etmek için “biz” sözcüğü seçilirken, işçiler için “onlar” yani huzursuzluğun/anlaşmazlığın nedeni kişiler olarak gösterilmektedir. Bu çalışmanın sonuçları Türkiye içinde geçerlidir. İşçilerin meydanlarda gösterisi, işyeri önlerinde iş durdurma eylemleri ekranda yer alırken yöneticiler masa başlarında hep çalışan üreten kişiler olarak gösterilmektedir. Her grev haberinde işçilerin bu eylemle ülke ekonomisine ne kadar zarar verdiği de mutlaka hatırlatılır. Haberde yöneticiler “öneri” sunan kişiler olarak yer alırken, işçiler “talep” edenler olarak tanımlanmaktadır.²³⁴ Böylelikle gerçeklik, profesyonel gazetecilik ilkeleri ve haber kuruluşunun ideolojik görüşü çerçevesinde yeniden üretilmektedir.

Haberde gerçeğin yansıtılması, denge, tarafsızlık, yorumdan arındırılmış metin gibi haberin temel ilkeleri de tartışmaya açılmaktadır. Bir yandan haber kuruluşlarının askeri, politik ve sermaye gruplarıyla ilişkisi öte yandan da dilin cam gibi saydam, nötr bir araç olmaması ve işaretin çok vurgulu yapısı haberin zaten tarafsız olamayacağı

²³⁰ aynı

²³¹ aynı

²³² aynı

²³³ aynı

²³⁴ aynı, s.68

sonucuna götürmektedir artık gazetecilerden beklenen tarafsızlık mitosunun arkasına gizlenme yerine toplumsal olaylara üçüncü göz olarak yaklaşabilmektir.

1.3. Ayrı Bir Tür Olarak Haber ve Haber Program

Bir tür olarak haber yazılı basında olduğu gibi televizyon kanalları içinde dünyada olup-bitenlerden izleyiciyi haberdar etme gibi bir iddiayı taşıdığı için özel bir önem taşımaktadır. Haberle televizyon kanalını özdeşleştirme çabaları da gözlenmektedir. Bu amaçla kanallar “Haberimizden alın”, “atv ile haber” gibi sloganlar üretmektedirler.

Haber ile haber program iki ayrı tür olmasına karşın birbirinden tümüyle de bağımsız değildir. Bu nedenle de çalışmamızda haber ve haber program ayrı fakat birbiriyle organik bağı olan türler olarak değerlendirilecektir. Haber program haber gibi günlük gelişmeleri takip etme amacı taşımaz. Bu nedenle de haftada bir ya da ayda bir gibi periyotlarda yayınlanır. Haber program günlük gelişmeleri aktaran haberlerden bir ya da birkaçının derinlemesine incelenmesiyle oluşturulmaktadır. Ancak haber programda her zaman güncel gelişmeler konu edilmeyebilir. Örneğin öldürülen gazeteciler Uğur Mumcu ya da Abdi İpekçi davaları ve buna ilişkin gelişmelerde haber program için ilginç konular olabilir.

Haber programa konu olan, bir başka deyişle gazetecilerin detaylı incelemeye uygun bulduğu haber “büyük haber” dir.²³⁵ Cornfield’a göre bir haberi büyük yapan gazetecilikten bağımsız olarak askeri, yasal ve finans çevreleriyle bağlantısıdır.²³⁶ Bu nedenle de gazetecilerin skandal şeklinde ortaya çıkardıkları haberin hangi politikacıların ya da hangi grubun işine yarayacağı önemli bir konudur.

Haber program profesyonel gazetecilik mesleğinde uzmanlık alanı olan araştırmacı gazeteciliğin televizyona taşınmasıdır. Araştırmacı gazetecilik konusunda Amerika’da yapılan bazı araştırmalarda türün başlangıcı 17. yy’a kadar götürülmektedir.²³⁷ 1690’da Amerikalı gazeteci Benjamin Harris’in koloni yönetimine yönelttiği eleştiriler ve 1721 yılında da Massachusetts basımevi sahibi ve işletmecisi, aynı zamanda da New England Courier’in sahibi gazeteci James Franklin’in yönetimin

²³⁵ Michael Cornfield, “The Watergate Audience parsing the Powers of the Press”, **Media, Myths and Narratives Television and the Press**, (Ed. James Carey)(3. Basım)(London: Sage, 1990) s.191.

²³⁶ aynı

²³⁷ Akt. Seyfettin Turhan, **Araştırmacı Gazetecilik (Özellikleri, Kuralları ve Örnekleriyle)** (Ankara:Uğur Mumcu Gazetecilik Araştırma Vakfı, 1997) s.13

emir ve talimatlarıyla yayın yapmayı sosyal ve siyasal konularda yaptığı araştırmalara dayanarak reddetmesi araştırmacı gazeteciliğin öncü örnekleri kabul edilmektedir.²³⁸

Profesyonel gazetecilik mesleğinde araştırmacı gazeteciliğin bir uzmanlık alanı olarak kabul görmesi ve bu alanın kurallarının oluşması Washington Post gazetesi muhabirlerinden Bob Woodward ve Carl Bernstein'ın 1974 yılında Watergate skandalına dayanmaktadır.

1.4. İzleyici Araştırması ve Haber

Haber kapalı bir metin olduğu ve hep sabit bir çerçeveye sunulduğu için izleyici yorumlarının çeşitlenmeyeceği şeklinde bir önyargı hakimdir. Haber türü üzerinde yapılan izleyici araştırmalarında medya metinlerinin anlamlandırılmalarında bir çeşitlilik gözlenmektedir.

Haber türü üzerinde alımlama analizleri yapan ve bu çalışmada da görüşlerinden yararlandığımız araştırmacıardan bir diğeri de Klaus Bruhn Jensen'dir. Jensen'e göre haber iki açıdan önem taşımaktadır: Birincisi haber, politik olaylar hakkında temel bilgi kaynağı olduğu için izleyicileri birer seçmen ve yurttaş olarak yeniden üretmektedir, böylelikle haber, temsili demokrasinin politik sürecini işleyen bir gerçek olarak belgelemenin yanısıra meşrulaştırmaktadır da. İkincisi ise, halkı bilgilendirme de temel bilgi kaynağı olduğu için, katılımcı demokrasinin gelişiminde önemli bir işleve sahiptir.²³⁹ Jensen, haberin önemini bu şekilde belirttikten sonra izleyicilerin haberi politik bilgilendirme ve denetim aracı olarak kullanamadığı durumlarda politik süreç ve onun kurumlarının sorgulanması gerektiğini²⁴⁰ öne sürmektedir.

Jensen, anlamı toplumsal ve söylemsel bir fenomen olarak ele alırken; kavramı bir yandan insanların gerçek dünyaları, güç ve zevkleri içinde, diğeri yandan da metin ya da söylemin diğeri formları içinde kabul etmektedir.²⁴¹ Böylelikle, ne medya metinleri ne de izleyicilerin yorumları iletişim sürecinde öncelikli bir konuma yerleştirilmektedir.

²³⁸ aynı

²³⁹ Klaus Bruhn Jensen, "The politics of polysemy: television news, everyday consciousness and political action" **Media, Culture and Society**, Vol:12, 1990, s.219-220.

²⁴⁰ aynı.

²⁴¹ Klaus Bruhn Jensen,, "When Is Meaning Communication Theory, Pragmatism and Mass Media Reception" **Communication Yearbook** 14, 1991, s.4

Jensen'e göre bu söylemlerin hepsi, toplumsal anlam üretiminin anları ve görünümleri olarak ele alınmalıdır.²⁴²

Jensen, Hall'un "Encoding-Decoding" adlı makalesinde geliştirdiği okuma türlerinden eleştirel okumayı kabul etmekle birlikte; eleştirel okumanın her zaman politik güce bir karşı çıkış olarak ele alınmaması gerektiğini de belirtmektedir. Aynı zamanda Jensen, Fiske tarafından literatüre kazandırılan çoklu okuma ve bunun alt başlığı olan eleştirel okuma sonucunda egemen yapıya bir "direniş" oluşacağına ilişkin iyimser yaklaşımı tutarlı gerekçelerle eleştirmektedir. Ona göre, egemen sistemin güç kazandığı toplumsal kurum ve pratiklerden soyutlanarak "direniş" ele alınmamalıdır.²⁴³ Jensen'e göre, "direnme" içsel bir direnişle birlikte ve her zaman bir şeye karşı, bir amaç için ve bir bağlama ilişkin olarak gelişmektedir. Böyle bir bakışla da izleyicinin medyayı kullanım bağlamı özel bir önem taşımaktadır.

Saussure'un gösteren ve gösterilen öğelerinden oluşan temel çözümleme yöntemini, Kartezyen yaklaşımındaki bilinç madde ikilemindeki gibi, özne-nesneyi yeniden hatırlattığını ve bu semiyotik yaklaşımı yetersiz bulduğunu belirten Jensen, Pierce'in işaret (sign), nesne (object) ve yorumlayan (interpret) olmak üzere üçlü bir analize dayanan yaklaşımını önermektedir.

Değişik kollara ayrılan izleyici araştırmalarının tümünde olduğu gibi Jensen'in çalışmalarında da yorum önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal yapının yeniden üretilmesinde kimi kurumların yanı sıra anlamlandırma gibi bazı pratiklerin de önemini vurgulayan Jensen, alımlama analizleri ve sosyal bir kurum olan medya arasında bağlantıyı kurmak için **yorumlayıcı topluluk (interpretive communities)** kavramını önermektedir. Jensen'in çalışmalarında önemli bir yer tutan kavram, ilk kez edebi analizler yapan Fish (1979) tarafından kullanılmıştır.²⁴⁴ Geleneksel olarak izleyiciler, sosyo-ekonomik ya da demografik ölçütlere göre gruplandırılırken kültürel ya da metinsel yaklaşımlarla izleyici yeniden önem kazandı. Bu bağlamda artık izleyiciler sadece yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik statüsüne göre gruplandırılmamakta; aynı zamanda yorumlama kodları da önemli bir özellik olarak göz önünde tutulmaktadır.²⁴⁵ Bu yaklaşım çerçevesinde "yorumlayıcı topluluk" kavramı işlevsel olmaktadır.

²⁴² Inal, a.g.e., s.168

²⁴³ Jensen(1991) a.g.e., s.17.

²⁴⁴ aynı. s.13

²⁴⁵ Klaus Bruhn Jensen, "News as Social Resource: A Qualitative Empirical Study of the Reception of Danish Television News", *European Journal of Communication*, Vol: 3, 1988, s.278.

Bu başlıkta ele alınması gereken bir diğer araştırmacı da Peter Dahlgren'dir. Haberi bilgidен daha fazla kültürel söylem formu olarak kabul eden Dahlgren, bu şekilde izleyiciye bilgi yerine ritüel, sembol ve mitsel öğelerle dolu bir dünya sunulduğunu belirtmektedir. İdeoloji ve hegemonyayı ihmal etmeden, bilinçli olarak televizyon haberlerinde anlamın nasıl oluşturulduğundan emin olarak daha sonra bilgisel sınırlarına bakmak gerektiğini belirtmektedir.²⁴⁶

İzleyicinin anlam oluşturmada onun bireyselliğine de yer vermesine rağmen asıl vurguyu toplumsal yaşama yapmaktadır. Kollektif etkileşim, öznelarasılık ve kültürel alışkanlıklar ise bu bağlamda altı çizilen günlük pratiklerdendir.²⁴⁷ Ona göre bağlam ve söylem tarzı, anlam oluşturmada ve bunun sınırlılığında önemli bir role sahiptir.

Dahlgren izleyici söylemini "resmi" ve "kişisel" olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ona göre, resmi söylem kamusal alanda ortaya çıkmakta ve izleyicilerin "yurttaşlık" rolünü yeniden üretmektedir.²⁴⁸

Kültürel çalışmalar içinden Philo'nun **Seeing and Believing** (1992) adlı çalışması izleyici araştırmalarının hayli ilginç ve yöntem açısından yaratıcı çalışmalarındandır. Bu çalışmada Philo, Mart 1984'te başlayıp Mart 1985'te biten maden grevlerine ilişkin televizyon haberlerinin nasıl algılanıp, yorumlandığını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Televizyon haberlerinden tartışmaları, mitingleri, liderlerin açıklamalarını, grev sözcüsünü, işçi grupları/destekleyici grupları ve işe dönmeyi konu alan fotoğraflar çekilmiş ve bu fotoğraflar çalışma gruplarına dağıtılarak onlardan kendilerini gazeteci gibi düşünerek bu konuyla ilgili haber öyküsü yazmaları ve ITN, BBC ve Amerika Haberleri kanalları içinde tekrar bu haberlerin versiyonlarını yazmaları istenmiştir.²⁴⁹ Bu çalışmada Philo için masa üzerinde duran bir silah fotoğrafı -bu silah grevdeki maden işçilerinden birine aittir, grevden sonra silahın sahibi gerektiğinde kendini savunmak için bu silahı taşıdığını belirtmiştir- ve bu fotoğrafın katılımcılar tarafından nasıl anlamlandırılacağı özel bir önem taşımaktadır.

Çalışma grupları farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip kişilerden oluşturulmuştur. Bu gruplar şöyledir: Birinci grup, üst düzey polis memurları, sendikacılar, maden işçileri, greve destek veren kadınlar gibi konuyla ilgili özel

²⁴⁶ Peter Dahlgren, "What's the meaning of this? Viewers plural sense-making of TV news", **Media, Culture and Society**, Vol. 10, 1988, s.204-205.

²⁴⁷ aynı, s.203

²⁴⁸ aynı, s.209.

²⁴⁹ Greg Philo, **Seeing and Believing**, (London: Sage, 1992) s.10

bilgi/deneyime sahip insanlardan oluşturulmuştur. İkinci grup, Londra'dan dava vekilleri ve kontrol amaçlı Glasgow'dan dava vekilleri, Harlow'dan teknisyenler, Londra ulaşım işçileri ve amirlerinden oluşturulmuştur. Üçüncü grup, Glasgow'dan emekli insanlar, kadın ve anneler gibi özel çıkar gruplarından oluşturulmuştur. Dördüncü grup ise Bromley, Beckenham ve Sheffield gibi farklı yörelerde oturan insanlardan oluşturulmuştur. Çalışma gruplarına haber yazımından sonra silahın kime ait olduğu, ITN ve BBC'nin yayın politikaları hakkında ne düşündükleri, hangi gazeteyi tercih ettikleri gibi araştırma kapsamını genişletici sorular yöneltilmiştir.²⁵⁰

Çalışma sonucunda izleyicilerin/grupların yanıtlarının farklılaştığı gözlenmektedir: Sendika üyeleri ve polislerden oluşturulan gruplarda şiddetin kaynağı konusunda farklı düşünülmektedir. Bununla birlikte grevle ilgili gelişmelere tanık olunan her grupta medyanın şiddeti abarttığı belirtilmektedir.²⁵¹ Ayrıca matbaada çalışan kişilerin gerçekte yayıncılığa çok yakın olmamakla birlikte medyaya eleştirel bir geliştirebildikleri vurgulanmaktadır. Silahın yer aldığı fotoğraf polis tarafında grevde kullanılmak üzere bir maden işçisine ait olarak tanımlanırken greve destek veren kişiler tarafından da polise ait olduğu öne sürülmektedir.

Farklı yörelerde oturan insanların maden işçilerinin grevini yorumlamaları da farklılaşmaktadır. Craydon'da oturan dava vekilleri televizyon haberlerine daha fazla inanırken, Glasgow grubu daha eleştirel bir yorum geliştirmektedir.²⁵²

Glasgow emekli grubunu oluşturanlar medya söylemini inanılır kabul etmektedir. Televizyon onlar için en önemli ve inanılır bilgi kaynağıdır. Bu nedenle bir emekli "görmek inanmaktır." demektedir. Bu gruptaki katılımcılar maden işçilerini destekler görünmekle birlikte medyanın haberlerine ve abartılan şiddete yönelik herhangi bir eleştirelilik gözlenmemektedir.

1.5. Haber ve Haber Programın Yapısal Özellikleri

Haberin hazırlanmasında evrensel ölçülere sahip tek metin olduğu daha önce belirtilmişti. Bu amaçla geliştirilen ilkelerin başlıcaları şunlardır:

-Haber 5N (ne, nerede, ne zaman, neden, nasıl) ve 1K (kim) kuralına uygun yazılmalıdır.

²⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz.aynı, s.19-22

²⁵¹ aynı, s.47

²⁵² aynı, s.56-57

-Haber dili 1.tekil şahıs dili olmamalıdır.

-Haber, asla kişisel yorum içermemelidir.

-Haber, nesnel bir dille olayı anlatmalıdır.

-Haber, olaya tanık olan ya da olayın tarafını oluşturanların görüşünü içermeli ve bunlara eşit ağırlıkta yer vermelidir.

-Haber, kontrol edilmeli, mümkünse bu kontrol iki- üç kez yapılmalıdır.

Geliştirilen bu ilkeler ve bunlar üzerinde genel bir uzlaşma olduğu göz önünde bulundurulduğunda haber metninin, tüm metinlerden farklı ve özgün olduğunu; ayrıca böylesi bir uzlaşma çerçevesinde yazılan tek metin olduğunu kabul etmek mümkün görünmektedir.

Haber, gerçekte özel bir ilişkiyle donatılmış, ayrıcalıklı bir söylemdir. Her an değişen, parçalanmış 20.yy. toplumlarında bütünleştirici bir işlev görür.²⁵³ İnsanları dış dünyadan ayıran, içsel mekanları kamusal alanlara bağlar ve dünyada gelişen olayların sürekli takip edilmesini sağlar. Bu yüzden de haber, modern toplumların vazgeçilemeyen ideolojik aracı durumuna gelmiştir. Ayrıca çoğulcu demokrasilerde “demokrasinin hammaddesi” olarak da kabul görmektedir.²⁵⁴

Postman, **Televizyon Öldüren Eğlence** (1994) adlı kitabında, televizyona eleştirel bir bakış geliştirmekte, televizyonun en ciddi ve işlevsel sayılan haber ve haber programlarının bile bir eğlence anlayışıyla yapılandırıldığını öne sürmektedir. Ona göre, haber programı bir eğitim, düşünme ya da katarsis değil, bir eğlenme çerçevesi sunar.²⁵⁵ Ayrıca Postman’ın vurgu yaptığı ve Türkiye’de özel kanalların artışıyla haberde çok fazla kullanılan “...az sonra” şeklindeki sunumdur. Ona göre böyle bir söylemle parça parça haberler değil, aynı zamanda bağlamsız, sonuçsuz, değer yüklü olmayan ve dolayısıyla ciddi bir içerik de taşımayan, salt eğlence amaçlı aktarılan haberlerdir.²⁵⁶

Bir tür olarak ele alınan haber konusunda bir öykü olarak değerlendirmeler olmasına karşın, post-yapısalcı dil anlayışının kültürel çalışmalar içinde benimsenerek yaygınlaşmasıyla; haberin, disiplinlerarası bir çalışmayla çözümlenebilecek bir söylem olarak ele alınması daha da ağırlık kazanmaktadır.

Televizyon haberciliği, radyo ve gazete haberciliğinin, bazı format değişiklikleri dışında, devamıdır. Yukarıda ele alınan yazılı basındaki profesyonel gazetecilik ilkeleri

²⁵³ Margaret Morse, “Televizyonda Haberci Kişiliği ve İnanırcılık”, (Çev.Nurdan Gürbilek) **Eğlence İncelemeleri Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar**, (İstanbul: Metis, 1998) s.84

²⁵⁴ Aynı

²⁵⁵ Neil Postman, **Televizyon Öldüren Eğlence** (İstanbul: Ayrıntı, 1994), s.100.

²⁵⁶ Aynı, s.112

televizyon için de geçerlidir. Morse'a göre televizyon haberleri ile gazete haberi arasındaki farklılık "konuşan kim?" sorusunun cevabında bulunabilir:

Gazete haberi, haber "öyküsün"ün öznel kaynağını, kendi başına bir sesi varmış gibi görünen "gerçeklik" lehine bastıran bir anlatım tarzı bir üslup ve içerik geliştirmiştir. Televizyonun haberi bu eski kitap tarzının -dilbilim kuramında "öykü" denen şey- çıksa ve hala ona bağlı olsa da zamanla kendi hitap tarzını, ona benzer söylemini geliştirdi.²⁵⁷

Metinlerarası özellikler taşınması nedeniyle haber, kapalı bir metin olmaktan kısmen uzaklaşırken, profesyonel kodlara ve örgütlü üretim pratiklerine dayanıyor olması, haber metinlerinin kısmen de olsa kapalı metin olarak nitelenmesine yol açmaktadır. Haberin "açık metin mi?", "kapalı metin mi?" olduğuna ilişkin henüz tartışmalar sürmektedir. Haber ve haberin alımlama süreçlerine yönelik gerçekleştirilen nitel çözümler, haberin, diğer medya türleri içinde özgün bir yere ve anlatı yapısına sahip olduğuna ilişkin bulgular öne sürmüştü de, metin/alımlama konusunda da net bilgilerden henüz söz edilememektedir.²⁵⁸

Bir televizyon haberi şu yollardan sunulabilir.²⁵⁹

- 1-Doğrudan stüdyo kamerasının karşısında görülen spikerin konuşmasıyla,
- 2-Olayın geçtiği yerde çekilmiş film ya da video bant ile,
- 3-Arşivden alınmış görüntü (film, bant, slayt) ile,
- 4-Olayın geçtiği yerden canlı kameralarla,
- 5-Stüdyoda cansızların kullanılmasıyla (fotoğraf, çizim, harita)
- 6-Stüdyoda çağrılı, haber konusu ya da tanığı veya yetkili kişilerle
- 7-Bu yöntemlerin hepsinin/birkaçının kullanılmasıyla.

Televizyon, daha önce varolmayan, modern bir fenomenin "televizyon kişisi" (anchor) olarak adlandırılan özneleri yaratmaktadır. Bu kişilerin, nüktedanlıktan, kamera karşısında rahatlıktan, canayakın ve düzgün konuşma becerisinden başka niteliklere sahip olması gerekmez. Televizyon haberlerini de bu kişiler sunar ve televizyonda çok sık göründükleri için bu kişiler "star"laşır.²⁶⁰ Haberin bildireni olarak da ele alınabilecek bu televizyon kişileri Morse, özel bir yıldız türü olarak

²⁵⁷ Morse, a.g.e., s.85.

²⁵⁸ İnal(1996) a.g.e., s.25.

²⁵⁹ Gülseren Güçhan. "Televizyon Türleri" dersi yayınlanmamış ders notları.

²⁶⁰ Mutlu, a.g.e., s.50.

kavramlaştırmaktadır. Boyun eğdirilmiş, indirgeme ve basitleştirme aracılığıyla kurulmuş ve doğruyu söyleme yetkisiyle donatılmış bir yıldız türüdür.²⁶¹

1990 yılında, şu anda Interstar adlı özel televizyon kanalının Magic Box adıyla yayın hayatına başlamasıyla Türk izleyicileri de “televizyon kişileri”yle tanıştı. Bir devlet kurumu olan TRT’den yüksek ücretlerle özel kanallara geçen haber spikerleri ticari kanallarda TRT’deki sunuş yönteminden çok farklı bir tarzla haberi sunmaya yöneldiler. TRT’de sunum değil, sunulan ve sunulanan ardındaki güç-kurum önemlidir. Bu yüzden de sunucu saç ve yüz tuvaletinden giyimine, jest ve mimiklerinden diksiyonuna kadar “kişisel” hiçbir iz taşımayacak şekilde konumlanır. Aynı zamanda devlet memuru TRT spikeri aynı devlet gibi “nötr”, mütehakkim, kontrollü, erişilmez, renksiz, kusursuz, silik ve soyuttur. Ticari kanala geçen haber spikeri starlaşır ve TRT’nin aksine kişiselleşmeye gidilir. Sunucu haberi nötr aktaran kişi değil, haberin niteliğine göre hüzünlünen, neşelenen, öfkelenen ve bu duygularını da jest ve mimikleriyle dışa vuran haberin içindeki kişidir. Gülgün Feyman ve Reha Muhtar duygularını en fazla dışa vuran sunuculardır. Ali Kırca da ticari kanallarda starlaşan eski bir TRT muhabiridir. Ali Kırca da haberin içindedir ancak o daha serinkanlı davranır, tüm olumsuzluklara karşın dünyada iyi şeylerin de olduğunu hatırlatır. Daima sağduyudan yana, dingin bir sunucu konumundadır. Ali Kırca, her akşam izleyicilere genel tavırlarıyla endişelenecek birşey olmadığını, düzenin çok iyi işlediğini ima eder.

Günlük gelişmeler “televizyon kişisi” olarak tanımladığımız sunucu tarafından aktarıldıktan sonra, gazetelerde köşe yazısının yerini tutan yorumu starlaşan bir gazeteci yapar. Bunun en güzel örneği de Güneri Civaoglu’dur. 5-6 dakika gibi kısa bir zaman diliminde starlaşan gazeteciler gelişmelerden bir ya da birkaçını mercek altına alırlar, söylemi I.tekil şahıs üzerinden kurmamakla birlikte bireysel görüşlerini aktarırlar.

Televizyon haberinde tıpkı talk show ya da pembe dizide olduğu gibi konuşmaya dayalı bir yayın vardır. Anlatı gizlenmez, aksine gösterilir. Stüdyoda starlaşan bir “televizyon kişisi” asıl sunma işini üstlenirken, olay yerlerine sık sık canlı bağlantılar yapılır. Orada da dinamik, heyecanlı ve meraklı bir muhabir gelişmeleri aktarır ve çevredeki tanıklarla röportajlar yapar. Stüdyodaki sunucu ile muhabir arasında kısa diyaloglar olur ve bir haberci ekibinin olay yerine gittiğine ikna etmek için de seyirci buna tanık edilir.²⁶² Ayrıca, stüdyoda bilgisayarlar, koşuşturma içinde

²⁶¹ Morse, a.g.e., s.90.

²⁶² Robert C. Allen, “Reader-Oriented Criticism and Television”. (Ed. Robert Allen) *Channels of Discourse* (London: Routledge, 1987), s.91.

insanlar fonda yer alırken, haberin anonim bir ürün olmadığı, geniş bir ekibin, azımsanmayacak bir çabasıyla seyirciye ulaştırıldığı görüşü oluşturulmaya çalışılır. Sergilenen teknolojiyle de gelişmelerin sürekli izleyiciye iletileceği ima edilir.

Gerçekte haber program bir ekip çalışması olmasına karşın televizyon kişisi olarak nitelendirilebilecek bir isimle özdeşleştirildiği gözlenmektedir. Aşağıda daha detaylı ele alınacak Arena programının İsrail-Çek Cumhuriyeti ve Türkiye hattında böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın ortaya çıkarılmasında Uğur Dündar'ın yanında çalışan muhabirlerin çok büyük katkısı olmasına karşın bu araştırma, sadece Uğur Dündar'ın başarısıymış gibi sunulmaktadır.(EK 4)

2. ARENA PROGRAMI BİR İZLEYİCİ ARAŞTIRMASI

2.1. Yöntem

Gerçekte iletişim araştırmaları medya etkilerini ortaya çıkarmaya odaklanmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmalarda ise izleyici ya da medya mesajlarının tüketim aşaması uzun süre ihmal edilen bir konu olmuştur. 20. yy.'ın başlarında hızlı kentleşme ve kitlesele üretim iletişim araştırmalarında da yansımalarını bulmuş, izleyicilerin medya karşısında edilgin, savunmasız medya aracılığıyla kolayca şekillendirilebilir bir kitle olarak değerlendirilmesine yolaçmıştır. Alan araştırmalarıyla medyanın sanıldığı kadar güçlü olmadığı ortaya konulmasına karşın izleyiciye bakışta bir değişiklik olmamıştır. İzleyiciyi medya mesajları karşısında edilgin kabul eden anlayış “Kullanımlar ve Doyumlar” yaklaşımı dışında Frankfurt Okulu'ndan 1980'lere kadar taşınmıştır. Postyapısalcı dil tartışmalarının yolaçtığı özne/söylem tartışmaları ve bu tartışmaların yolaçtığı kuramsal gelişmeler (Bu gelişmeler izleyici araştırmalarının kuramsal kökenleri başlığında ele alındığı için tekrar açıklanmayacaktır) çerçevesinde izleyicinin de artık medyanın istediği gibi yönlendirebildiği “kültürel eblehler” olmadığı görülmektedir. Bu nedenle medya etkileri salt medyanın örgüt yapısı ya da metin odaklı çözümlenmelerle ortaya çıkarılamaz. Etki sorunsalı ancak izleyici yorumlarının da bir çözümlenme aşaması olarak ele alınmasıyla tümlüklü bir medya araştırması olabilir. Bu çalışmamızda da medya etkilerine bütüncül bir bakış geliştirebilmek amacıyla izleyici araştırması yapılmaktadır.

Bu çalışmada araştırmacının ve katılımcıların programı yorumlamaları ayrı ayrı ele alınacak daha sonra da bu yorumlar kıyaslanacaktır. Araştırmacı metnin öyküsünü ve öykünün nasıl yapılandırıldığını çözümlerken, izleyici yorumları da fokus grup aracılığıyla çözümlenecektir. Bu çalışmanın duruşunu da belirleyen eleştirel paradigmadan hareketle Volosinov'un dilin ideolojik bir araç olduğu ve işaretin çokanlamlılığı, Hall'un anlamın üretiminin ve dönüştürümünün kültürel ilişkilerin bir parçası ve alanı olduğu şeklindeki görüşü²⁶³ benimsenmektedir. Gerçekte Hall'un anlamın oluşumunda bağlamın önemine yaptığı vurgu göz ardı edilmemekte, çalışmanın bir sınırlılığı olarak ele alınmaktadır. Araştırma eğer banttan değil de anında ve doğal ortamda yapılabilseydi kuşkusuz sonuçlar farklı olurdu. Ayrıca araştırma farklı bir

zaman diliminde yapılsaydı sonuçlar yine farklı olabilirdi. Tüm bu sınırlılıklarla birlikte yapılan araştırmada, postyapısalcı dil anlayışı kabul edilerek, anlamın metnin içinde verili ve sabit olmadığı, toplumsal/kültürel yapı içinde ortaya çıktığı; işaretin çok vurgulu olduğu için farklı sosyo-kültürel konumdan farklı okunabileceği önkabulüyle çalışmaya başlanmaktadır. İzleyici edilgin bir konumda değil, anlamı yeniden kurabilen, anlam üzerinde mücadele veren özne olarak kabul edilmektedir.

Arena kapalı bir metin olmasına karşın metinlerarası özellikler taşıdığı görüşleri kabul edilerek çözümleme yapılacaktır. Çözümlemede anlam oluşturma da kullanılan ışık, müzik, görüntü üstü ses, mit gibi öğelerin tümü dikkate alınacaktır. Ayrıca van Dijk etkisiyle ima etmelere ayrıca önem verilecektir.

Fokus grup yaş ve eğitim değişkenlerine göre desenlenecektir: Bu değişkenlere göre ;

1. İlkokul mezunu 20-34 yaş arası,
2. İlkokul mezunu 35 yaş üstü,
3. Lise mezunu 20-34 yaş arası,
4. Lise mezunu 35 yaş üstü,
5. Üniversite mezunu 20-34 yaş arası,

6. Üniversite mezunu 35 yaş üstü özelliklere sahip bireylerden oluşan toplam altı grupta çalışılacaktır. Sonuçların genellenmesi kaygısı taşınmadığı için sonuçlar bu gruplara özgü olarak ele alınacaktır.

Anlamın oluşumunda toplumsal dinamikler önemli olduğu için grup ortamında etkileşimin sağlanması için yedi kişiden oluşturulacaktır. Demokratik bir ortam sağlamak amacıyla yuvarlak oturum düzeni seçilirken, katılımcıların adı yazılan kağıtlar yakalarına takılarak görüşmede isimleriyle hitap edilmesine özen gösterilecektir.

Katılımcılara açık-uçlu , yarı yapılandırılmış 5 soru (EK 2) yöneltilecektir. Banda alınmış 20.2.1997 tarihli Arena programı videodan izlettirilecek, ardından sorular yöneltilecektir. Konuşmalar çok yönlü mikrofon aracılığıyla kaydedilecek, analiz bunların tam deşifresi, görüşme anındaki gözlem ve tutulan notlar aracılığıyla yapılacaktır. Tüm gruplar bir ay içinde toplanıp, görüşmeler sonlandırılacaktır. Katılımcılar, araştırmacının tanımadığı kişilerden oluşturulacaktır. Her görüşme için aynı mekan ve aynı oturum düzeni kullanılacaktır.

2.2. Arena'nın Çözümlemesi

20.2.1997 tarihinde yayınlanan Arena'nın bu bölümü daha önceki bölümlerde olduğu gibi Uğur Dündar'ın konuyla ilgili bir özetiyle başlamaktadır. Masa başında oturan Uğur Dündar tam karşıdan alınarak bir tarafsızlık, arkadan aydınlatmayla ile de bir star çekimi ima edilmektedir. Uğur Dündar'ın okuduğu özet şöyledir:

“Arena'nın uluslararası organ mafyasına indirdiği büyük darbeyi ekranlarınıza getiriyoruz. Bu öylesine gözü dönmüş bir mafya ki, İsrail-Türkiye-Çek Cumhuriyeti üçgeninde çalışıyor ve yoksul insanlarımızdan 5.000 Dolara aldığı böbrekleri İsraililere 150.000 dolara yani yaklaşık 30 milyar liraya pazarlıyor. Arena ekibinin, haftalar süren sabır ve özveri dolu çalışması sonucunda suç üstü görüntülediği uluslararası organ mafyasıyla ilgili haberimiz:”

Uğur Dündar'ın başlangıçta yaptığı bu özet bir yandan bilgi verirken, öte yandan da izleyiciyi yönlendirmektedir. “Bu öylesine gözü dönmüş bir mafya ki...” ile başlayıp “pazarlıyor” a biten cümlede Arena, toplumda yaşanan bir olayı sergilemenin ötesine geçerek, kullandığı sıfatlarla kendisi bir tanımlama yapmaktadır. Bundan sonraki cümlede ise Arena'nın bu olayı ortaya çıkarmak için “sabır” ve “özveri dolu” bir çalışma yaptığı ve ancak bu çabanın sonucunda bu olayın gün ışığına çıktığı vurgulanırken, “suçüstü” görüntüledikleri iddiasıyla da programın güvenilirliği artırılmaya çalışılmaktadır.

Ekrana, 24 Kasım 1997 tarihi yazılıp hemen ardından da görüntü değişmekte ve bir görüntü üstü ses, görüntüler eşliğinde şunları anlatmaktadır:

“Tarih 24 Kasım 1997, yer Bakırköy Adliyesi önü. Organ ticareti yapmak suçundan yargılanan bir grup sanık, Arena ekibini tehdit ediyor.”

Ekрана adliyeden çıkmakta olan bazı insanlar gelir ve onların “...çekmeyin”, “seni Allah elime düşürmesin” gibi sözler söylediği duyulmaktadır. Görüntü üstü ses tekrar başlar:

“Sanıklar ağza alınmayacak küfür ve tehdit savurduktan sonra çareyi Bakırköy sokaklarında tabana kuvvet kaçmakta buluyor”. Bu arada ekrana kameralardan kaçmaya çalışan bu insanların görüntüleri yansımaktadır. Daha sonra görüntü üstü ses, zihinlerde yer etmesi için bir soru sormaktadır:

“Organ ticari yapmakla suçlanan bu kişiler Arena ekibinden niye böyle hışımla kaçıyorlar?” Böylelikle program görüntü üstü ses aracılığıyla oluşturulan bir soru işareti ya da atılan bir düğümle başlamaktadır.

“Biraz sonra soluk kesen İsrail-Türkiye-Çek Cumhuriyeti’nde faaliyet gösteren uluslararası organ mafyasının ipliğini pazara çıkaracağız!... Ancak önce Arena’nın yaptığı araştırmalarla organ mafyasına nasıl darbe vurduğunu kısaca hatırlayalım.” Görüntü üstü ses, tam Arena dediği anda ekrana elinde mikrofonu ile Uğur Dündar biraz arkasında omuzunda kamerasıyla bir kameraman ve bir kaç kişi ile kapısında MEYAN HASTANESİ yazan bir binaya yaklaşma görüntüleri yansır. Burada Uğur Dündar elinde mikrofonuyla en önde yer alarak hem karizmatik bir kişilik, hem de Arena ile özdeşleşen bir isim olmaktadır. Uğur Dündar ve yanındakilerin binadan içeri girerek, bir merdivenden inmeye başlamasıyla bu görüntüler biter ve ekrana peş peşe programı tanıtan 4 farklı görüntü getirilir. Bu görüntüler şöyle özetlenebilir:

1.Görüntü: Uğur Dündar elindeki mikrofonu ameliyathanede bir hastaya uzatarak soruyor: “Siz böbreğinizi mi vereceksiniz?”

-”Evet, efendim.”

2.Görüntü: Uğur Dündar, aynı binanın önünde harekete hazırlanan bir arabanın camına mikrofonu uzatarak şu soruyu yöneltmektedir: “Peki efendim kaç bin dolardan ettik sizi?”

3.Görüntü: Beyoğlu’nu anımsatan bir caddede takım elbiseli bir insana (ki bu kişinin daha sonra Türkiye’de İsraili hastalara böbrek nakli yapan doktor Yusuf Sönmez olduğu gösterilecektir), ekranda görünmeyen bir muhabir mikrofon uzatarak şu soruyu yöneltmektedir: “Peki efendim, masum insanları kandırıp böbreklerini aldıktan sonra elinizi kolunuzu sallayarak sokakta dolaşmak size iç huzuru veriyor mu?”

4.Görüntü: Uğur Dündar, hastanede hastaların odalarına rastgele giriyor, hastalar panikle kaçarken yüzlerini de kapatmaktadırlar. Bir kadın hasta bağırmaktadır: “No, I don’t want to speak!..” Dar bir koridorda sedye üzerinde bir hasta ya da bir ölü taşınmaktadır.

Programın daha başlangıcında bir yapılanma göze çarpmaktadır.

Peş peşe tempolu ve rahatsız edici bir müzik eşliğinde ekrana gelen bu görüntülerin hemen ardından elinde sigara ve hüznü bir erkek, önce yakın çekim daha sonra uzak çekim ekrana gelmektedir. Görüntü üstü ses şu açıklamayı yapmaktadır:

“27 yaşındaki Ramazan Bayraktar, iki çocuk babası işsiz bir yurttaşımız. Eşinin evdeki eşyaları alıp sırta kadem basmasından sonra iki kızıyla sokakta kalmış.” Bu arada iki küçük kız salıncakta babaları, tarafında sallanma görüntüleri verilmektedir. Görüntü üstü ses anlatmaya devam etmektedir: “2 Şubat 1997, İstanbul’un Zeytinburnu’nda bir sabahçı kahvehanesi” Kahvehane görüntüleriyle anlatım sürmektedir: “İsrail kökenli organ mafyası adına böbrek avcılığı görevini üstlenen Topal Apo’yla ortağı Hüseyin Deli Duman, Ramazan Bayraktar’ı böbrek satmak için ikna etmeye çalışıyor” Bu arada kahvehane başlangıçtaki gibi aydınlık değil, hem daha karanlık hem de yoğun bir sigara dumanı içinde verilmektedir. Burada görüntülerin özellikle daha karanlık çekildiği ve izleyicilerin gizli kamera çekimi olduğunu düşünmeleri için çerçevenin bozulduğu gözlenmektedir. Burada gizli kamera kullanımına ilişkin bir tutarsızlık vardır. Eğer gizli kamera kullanılmışsa kahvenin ilk görüntülerinde çok net olmaması gerekir.

Böbreğini satmak isteyen Ramazan Bayraktar ile satmaya ikna eden kişilerin sesleri net duyulmadığı için bu pazarlık ekrana yazılmaktadır. Bu arada görüntü üstü ses önemli bir açıklamada bulunur:

“Organ taciri iki kafadar, Ramazan’ın böbreğine 8.000 Dolar paha biçiyor.” Böylelikle programda bir tanımlama daha görülmektedir. İzleyicinin yorumuna müdahale edilmekte, bir başka deyişle, görüntü üstü ses aracılığıyla ekranda görülen/okunan bilginin nasıl yorumlanması gerektiği belirtilmektedir.

Daha sonra görüntü üstü ses, “organ mafyasının Türkiye’deki kilit ismi olan Yusuf Sönmez’in muayenehanesine gidiliyor” derken, konunun görüntüleri ekrana gelmektedir. Yer ve konuşmalar ekrana yazılırken; Yusuf Sönmez’le Ramazan’ın pazarlığı yakın çekim verilmektedir.

Görüntü üstü sesteki önemli bir vurgu daha, “İşte beklenen an!... Dr. Yusuf Sönmez Ramazan’ın ameliyata hazırlanmasını emrediyor.” Ekrana konuyla ilgili görüntüler gelmektedir. Görüntü üstü ses şöyle devam etmektedir: “Ramazan, bodrum kattaki muayenehaneye indirilirken Uğur Dündar resmi görevlilerle harekete geçiyor.” Ramazan’ın bodrum kata ve ameliyathaneye götürülme görüntülerinin hemen ardından başlangıçta verilen Uğur Dündar’ın bir grupla MEYAN HASTANESİ yazılı binaya yaklaşma görüntüleri tekrar verilmektedir. Fonda yine aynı tempolu ve rahatsız edici müzik kullanılmaktadır. Binaya giren Uğur Dündar ve yanındaki grup hemen merdivenlere yönelerek, aşağıya inmeye başlıyor. Ameliyathanenin önünde Uğur

Dünder, Ramazan'la birkaç soruluk kısa bir röportaj yaptıktan sonra doktoru sormaktadır. Daha sonra Uğur Dünder hasta odalarına yönelerek, kapıları çalmaksızın içeri girerek onlara İngilizce sorular yöneltmektedir. Başlangıçta konuşmak istemediğini ifade eden kadın hasta, İsrail'den böbrek nakli için geldiğini itiraf etmektedir. Böylelikle, programın başında 1.görüntüyle atılan ilk düğüm çözülmektedir.

Doktor yakın çekim ekrana getirilirken görüntü üstü ses, "Suç üstü yakalanan Yusuf Sönmez susmayı tercih ediyor." diyerek programda izleyiciler için bir kez daha durum tanımlaması yapılmaktadır. Uğur Dünder, doktorun odasında sorularına devam ederken, doktor hiçbir soruya yanıt vermezken ve avukatı olduğunu sandığımız iki kişiyle odasını terk etmektedir. Ancak Uğur Dünder sorularına devam etmektedir.

Burada görüntüler kesilerek, ekrana Uğur Dünder'in ofisi gelmektedir, çalan bir telefon eşliğinde görüntü üstü ses şu açıklamayı yapmaktadır:

"Bundan 1 ay kadar önce Arena istihbaratını arayan bir izleyicimiz, İsrail kökenli organ mafyasının Trabzon'da böbrek satan garibanlar aradığını, mafya adına Temel Özyakup adlı avcının üstlendiğini bildiriyor. Anlaşılan daha önce ekrana getirdiğimiz haberlerle ağır darbe yiyen uluslararası organ mafyası 9 ay içinde toparlanıp insan kasaplığına devam etmeye başlamış."

Görüntü üstü ses, "Organ mafyası konusunda uzmanlaşan Arena muhabirimiz böbreğini satacak gariban rolünde Trabzon'a gidiyor" derken muhabirin önce havalimanında görüntüleri, daha sonra da yeşille özdeşleşen Karadeniz'i hatırlatması amacıyla yeşil fon üzerinde bir uçak görüntüsü ekrana getirilmektedir. Burada inandırıcılığı artırmak için bir yandan muhabirin havalimanında görüntülerinden ve bir uçak imgesinden yararlanılmaktadır. Kullanılan yeşil fon izleyicilerin bilinçdışına seslenmeye yöneliktir.

Muhabir, Trabzon'da bir kahvede Temel adlı bir kişiyle buluşur ve ilk bilgiler edinilir. Temel'in böbreğin Almanya'da alınacağını belirtmesinden sonra görüntü üstü ses bir yorum getirmektedir: "Anlaşılan İsrail kökenli organ mafyası Almanya'da yeni bir üs kurmuş." Muhabirle Temel'in konuşmaları esnasında Temel hem adının altında ekrana yazılan hem de görüntü üstü sesin ifade ettiği "böbrek avcısı" ya da "sağlık adamı edasıyla" gibi tanımlamalarla belirli bir konuma yerleştirilmekte, izleyicinin yorumu kapatılmaktadır. Ayrıca Temel'le muhabirin görüşmelerinde Almanya sözü geçtikte ekrana bir Avrupa kenti görüntüsü getirilmektedir.

Ekranda 21 Kasım Cuma yazısından sonra Arena muhabiri ve Temel İstanbul şehirlerarası otobüs terminalinde buluşmaktadır. Muhabir Almanya'ya nasıl gidileceğini öğrenmeye çalışmasına rağmen, herhangi bir bilgi alamazken; sadece pazar günü saat 12.00'de havalimanında olması gerektiğini öğrenmektedir.

Ekranda 23 Kasım Pazar yazısının hemen ardından "Atatürk Havalimanı" yazısı okunacak şekilde havalimanının kapısı görüntülenir. Böylelikle, araştırmanın inandırıcılığını artırmak için izleyiciler mekanlara tanık edilmektedir. Bu arada görüntü üstü seste şu açıklamayı yapmaktadır: "Ve 23 Kasım Pazar, bugün Temel ve kandırılan böbrek kurbanları için büyük gün, çünkü serüven dolu, meçhule yolculuk bugün başlayacak." Temel'in yolculuğun nasıl yapılacağına ilişkin bilgi vermemesi daha da abartılarak bu açıklama aracılığıyla olay daha da gizemli hale getirilmekte, izleyicinin ilgisini artırma amaçlanmaktadır. Görüntü üstü sestem hemen sonra daha, önce kullanılan, tempolu ve rahatsız edici müzik eşliğinde havalimanından uçuş saatlerini gösteren elektronik levha, uçak, bekleyen insanlar gibi bazı görüntüler verilmektedir. Sinemada izleyicide bazı duygu ve düşünceleri yaratma amacıyla kullanılan bu imgeler bir haber programı olan Arena'da da başvurulan bir yöntemdir. Bu imge dolu görüntüler aracılığıyla Arena izleyicilerine heyecan ve gerilim yaratılmaya çalışılmaktadır.

Görüntü üstü ses, "Bu arada Arena genel yönetmeni Uğur Dündar, mafyanın ameliyatları yapacağı Almanya'ya uçuyor" hatırlatmasını yapmaktadır ve ekrana yakın çekim Uğur Dündar görüntüleri gelmektedir. Uğur Dündar, bir uçak koltuğunda elinde çok dikkatli okuduğu gazetesiyle yoldadır. Bunun hemen ardından mavi gökyüzünde hareket etmekte olan bir THY uçağı gelmektedir. Görüntü üstü ses devam etmektedir: "Uğur Dündar'ın amacı avcı Temel ve kurbanlarını takip ederek uluslararası organ mafyasının büyük patronlarını (tam bu esnada ekrana patron sözcüğünün çağrıştırmaları istenen ek bir görüntü girmektedir. Bir filmde alınan bu görüntüde yuvarlak bir masa etrafında siyah takım elbiseli ve baba olduğunu sandığımız bir de beyaz takım elbiseli insanlardan oluşa, loş bir ışıkta bir mafya toplantısı yapılamaktadır. Burada metinlerarasılıktan yararlanılarak mafyaya yönelik bir operasyon gerçekleştirilecekmiş anlamı oluşturulmaya çalışılır. Ayrıca vurgulanması gereken bir başka noktada Uğur Dündar'ın burada operasyon düzenleyecek bir dedektif ya da polis gibi ön plana çıkarılmasıdır. Burada da ekrana sedyeye, sedyeye taşınan hastalar, ameliyat gibi görüntüler verilmektedir. Böylelikle ikinci bir metinlerarasılık aracılığıyla olayın diğer tarafında yer alan insanlara gönderme yapılmaktadır.) Böbrek mafyası kurbanlarının

Almanya'da hangi havalimanına ineceğini önceden öğrenip Frankfurt'da bekleyen Uğur Dündar'a iletmemiz gerekiyor... Temel ve beraberindekilerin varış noktasını önceden öğrenemediğimiz takdirde arkadaşımız böbreğini kaptırabilir.” açıklamasını yapmaktadır.

Muhabir varış noktasını telefonla öğrenmeye çalışmaktadır:

-”Nereye geliyorum abi”

-”Frankfurt, Frankfurt”

Tekrar görüntü üstü ses “Uçaklarını da öğrenmemiz, Uğur Dündar'a iletmemiz şart.” Program ilerledikçe Arena bir haber program olmasına rağmen polisiye dizi ya da filmlerle benzer özellikler taşımaya başlar.

Temel muhabire yanıt vermektedir: “Lopanza”

Araştırmaya göre “Lopanza” adlı bir havayolu şirketi yoktur, bunun üzerine görüntü üstü ses bir yorum geliştirmektedir:

“Anlaşılan muhabirimiz uçak biletini eline alıncaya kadar bazı bilgilere ulaşmamız mümkün olmayacak.”

Havalimanında Arena muhabiri ve Temel'in buluşmasından sonra görüntü üstü ses şu açıklamayı yapmaktadır: “Temel, Atatürk havalimanında Lufthansa havayollarına doğru ilerledikçe bazı sorular kendiliğinden yanıt buluyor. Anlaşılan bizim Temel, Karadeniz fıkralarına taş çıkartan bir gafla Lufthansa olan havayolları şirketini Lopanza olarak telaffuz etmiştir.”

Bu durum Arena programının müdürü tarafından telefon aracılığıyla Uğur Dündar'a bildirilirken ve izleyici de buna tanık edilmektedir.

Görüntü üstü ses devam etmektedir, “Evet meçhule giden yolculuk biraz sonra başlıyor, ancak o da ne!... Uçak bileti Frankfurt yerine Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag için kesilmiş, yani istikamet Prag.” Bunun üzerine ekranda tekrar bir uçak belirmekte ve hareket etmekte olan uçak bir anda yön değiştirmektedir. Görüntü üstü ses, “Bu beklenmedik son dakika gelişmesi günlerdir sürdürdüğümüz araştırmamızı bir anda alt üst ediyor, bu ani gelişme Arena yapım sorumlusu M.Ali Önen tarafından hemen Uğur Dündar'a iletiliyor.” M.Ali Önen'in Uğur Dündar ile cep telefonu aracılığıyla konuşması verilirken ve görüntü üstü ses açıklamaya devam etmektedir:

“Uğur Dündar bu kadar kısa sürede Frankfurt'tan Prag'a geçip organ çetesini takip etmenin mümkün olmayacağını belirtiyor. Öte yandan eğer bu yolculuk gerçekleşirse böbrek satan gariban rolünde arkadaşımızın gerçekten de böbreği hatta

gözü dönmüş mafya tarafından karaciğeri alınabilir çünkü meçhule giden yolculuğun nerede, nasıl biteceğini kestirmek mümkün değil.” Uğur Dünder, tüm olayın merkezi durumuna gelirken, görüntü üstü ses şöyle devam etmektedir: “Uğur Dünder, organ çetesinin uçuşunun engellenmesi için talimat veriyor.” Bunun üzerine havalimanı polisine başvurarak, uçuş engellenmektedir. Temel, durumu önce reddeder ve ekrana kahvedeki görüşmelerden görüntüler verilir. Daha sonra havalimanı çıkışında temel olayı itiraf eder. Yanındakilerin para karşılığında böbreklerini verecekleri, İsrail’de maaşlı çalıştığını ve ayrıca bu işten de para kazanacağını belirtmektedir. Patronlarında İsrail’de olduğunu ifade etmektedir.

“Bu inanılmaz macerayı göze alan kurbanlardan biri de borçlu olduğu için böbreğini satmak istediğini söyledi.” Bu kişiyle yüzü verilmeksizin kısa bir röportaj yapılmaktadır:

-Neden böbreğinizi verecektiniz?

-Zor durumda olduğum için.

-Neydi zor durum?

-Borcum çoktu.

-Peki böbreğinizi kaç para verecektiniz?

-Arkadaşın dediği fiyata.

-5.000 dolara, peki borcunuzu kapatacak mıydı bu para?

-Evet.

Havalimanı polisi sorgulanmasından sonra daha derin bir sorgulama için İstanbul Asayiş Şube Müdürü’ne göndermektedir. Bu arada programda Temel hep “böbrek avcısı” diğerleri de “kurbanlar” sıfatıyla tanımlanmaktadır. Böylelikle, izleyiciye olayda yer alan kişileri nasıl bir konumdan okuması gerektiği hatırlatılmaktadır. İfadeleri alınmak üzere mahkemeye götürülürken, görüntü üstü ses bir açıklama yapmaktadır: “Tutuksuz yargılanan böbrek avcısı ve kurbanları ağza alınmayacak küfür ve tehditlerle tabana kuvvet kaçmaya başladılar.” Bu görüntüler başlangıçta verilen görüntülerle aynı, böylelikle bir düğüm daha çözülmektedir.

Görüntü üstü ses, “Ertesi gün yaptıklarından pişmanlık duyan böbrek avcısı Temel Özyakup Kanal D’ye gelerek bildiği herşeyi Uğur Dünder’a anlatıyor.” derken Temel, Uğur Dünder’ın yanına ceketini ilikleyerek yaklaşır, Uğur Dünder sıcak bir tebessüm, hoşgörülü ve nazik davranışlarla onu kabul eder. Oturması için yer gösterir. Bu esnada arkada açık bir televizyon Milliyet yazısı göze çarpmaktadır. Milliyet

gazetesi ve Kanal D aynı sermaye grubuna aittir. Böylelikle Kanal D'nin gücü anımsatılır.

Uğur Dündar'ın Temel Özyakup'la yaptığı röportaj soru-cevap şeklinde ilerlememektedir; izleyiciyi yönlendirme ve yorumu kontrol altında tutmak amacıyla banttan yayınlanan röportajda önemli bir yapılandırma var. Soru-cevap şeklindeki röportaj incelenmiş, Temel'in cevapları doğrultusunda görüntü üstü yorum vermekte, daha sonra da Uğur Dündar'ın sorusu ve Temel'in cevabı yayınlanmaktadır. Bazı yerlerde ise, aşağıda örnekleri verilecektir, sorunun yanıtını Uğur Dündar kendisi vermektedir. Bunun da ötesinde bazen Temel susturulmakta, Uğur Dündar hem sormakta hem de istediği şekilde konuyu toparlamaktadır.

Uğur Dündar'ın programında genellikle konu edinilen olaylarda kişiler programda bir röportajı kabul etmektedirler ve bu kişilerin “vicdan azabı” ya da “pişmanlık” gibi duygular yüzünden Arena'ya başvurduğu vurgulanmaktadır; oysa bu kişileri konuşturmak için para verme gibi ikna yöntemleri kullanılmış olabilir. Böyle bir kuşkuyu maskeleyerek için, Temel'in pişmanlık duyduğu için “Uğur Dündar'a bildiği herşeyi anlatmaya geldiği” ifade edilirken, temel röportajda yakalanmasaydı bu işe devam edeceğini açıklamaktadır. Ayrıca Temel'in bir vicdan azabı duyduğunu vurgulamak için “Uğur Dündar'a içini döken Temel...” tanımlaması kullanılmaktadır.

“Temel Özyakup 1995 yılında İsrail'e inşaat işçisi olarak gitmiş” (Bu arada ekranda inşaat görüntüleri var. Röportaj görüntü üstü sesin aktardığı yorumun yanı sıra konuyla ilgili bir-iki saniyelik görüntülerle birlikte ilerlemektedir.) Uğur Dündar'a içini döken Temel, böbrek avcılığına İsraili patronu Ezra Malki'nin isteği üzerine başladığını itiraf ediyor.” İsraili patronuyla böbrek başına 5.000 dolara anlaşılan Temel, Trabzon'a gelerek araştırmaya başlamaktadır.

Temel: “Bir ihtiyaç var 3-4 kişiye” dedi. Uğur Dündar burada konuyu şöyle özetlemektedir: “Yani o zaman iş şeyden çıktı doktorun eşine böbrek aramaktan çıktı, daha başka hastalara da İsraili hastalara da Türk vericilerin, böbreklerini satan Türklerin böbrekleri lazım oldu. İş ticarete döndü yani.”

Temel: “Evet.”

Görüntü üstü ses Temel'in vereceği yanıtı dikkat çekmek için önceden yorumu vermektedir: “İsraili patronu Temel'e böbrek satacak kurbanları Çek Cumhuriyeti'ne getirmesini istemiş, oysa Temel Çek Cumhuriyeti'ni Almanya'nın bir yöresi olarak biliyormuş.” (Ekranı tekrar bir Avrupa kentinden ve hastanesinden görüntüler gelir.)

Temel: Ben, Çek Cumhuriyeti neresi bilmiyordum. Almanya'nın bir ili gibi biliyordum.”

Görüntü üstü ses, şöyle bir yorum yapmaktadır: “Ezra Malki Çek Cumhuriyeti’nde ameliyatları bir arkadaşlarının yapacağını belirtiyor. Temel Özyakup, sonu belli olmayan bu yolculuğa ilişkin Uğur Dündar’ın sorularını yanıtlarken zor anlar yaşıyor.”

Uğur Dündar: Biletler nasıl geldi?

Temel Özyakup: Biletler nasıl geldi bilmiyorum.

Yanıtı Uğur Dündar kendisi verir. “Böbrek ticareti yapan, organ mafyası olan İsraili doktorlardan.” ayrıca, görüntü üstü sesin belirttiği gibi Temel’in zor anlar yaşadığı gözlenmektedir. Röportaj esnasında Temel’in zor anlar yaşadığı duygusu yaratılmaya çalışılmaktadır.

Ekranında ameliyat görüntüleri eşliğinde, görüntü üstü ses, “Böbrek vermek için ameliyat masasına yatan garibanların başka organlarının da alınmayacağını kim garanti edebilir? Anlaşılan Temel bu korkunç gerçeğin farkında değil” yorumuyla izleyicilerde cahil ve duyarsız bir insan düşüncesi yaratılmaya çalışılmaktadır

Ayrıca Uğur Dündar aşağıda da görüleceği gibi saldırgan bir tavır almakta ve Temel’i uyarma misyonunu da üstlenmektedir:

Uğur Dündar: Bayılttıktan sonra bir başka organını da alabilirlerdi.

Temel: Bayılttıktan sonra herhangi bir organını alıpta (sözü Uğur Dündar tarafından kesilir.)

Uğur Dündar: Nerde ameliyat olacağını bilmiyorsunuz!....

Temel: Evet.

Uğur Dündar: Kimin ameliyat yapacağını bilmiyorsunuz!...

Temel: Hayır, bilmiyoruz.

Uğur Dündar: Hangi koşullarda bu ameliyatın yapılacağını bilmiyorsunuz!

Temel: Hayır, bilmiyoruz.

Uğur Dündar: Siz oraya turist olarak gidiyorsunuz, yabancı dil bilmiyorsunuz!...

Temel: Evet.

Uğur Dündar: Size imzalatacakları her türlü belgeye imza atma durumundasınız, öyle dimi? (Temel’e yanıt fırsatı vermeden Uğur Dündar devam eder) Size ameliyat sonrasında arkadaşınızı kaybettik, bi hata oldu, arkadaşınızın bünyesi zayıf çıktı ve öldü deseler ne hak talep edecektiniz?

Temel: Her türlü sağlık raporumuz elimizde vardı.

Uğur Dünder: Ama ameliyatlar risk dolu, anestezi cihazı çalışmayabilir, arıza yapabilir. (Bu esnada ekranda

Temel Özyakup

Böbrek Avcısı yazısı verilir)

Bu durumda bir kişi masada kalmış olsaydı bütün sorumluluğu size ait olmayacak mıydı? (Bu soru hem yapısal olarak taraflı hem de ekranda tekrar Temel Özyakup'un böbrek avcısı olarak hatırlatılmasıyla izleyici Temel'e karşı olumsuz duygu ve düşünce geliştirme amacı taşımaktadır.)

Temel: Bize ait olacaktı ben de sorumluluğu patrona yüklüycektim.

Uğur Dünder: (Ellerini iki yana açarak) Hangi yasaya göre? Siz Türk'sünüz, o İsraili ve bu ameliyat Çekoslovakya'da yapılıyor. Hangi yasaya göre?

Temel: Yasaları bilmediğim için birşey diyemiyem.

Ekranda, daha önce de verilen, Temel'in kameralardan kaçma görüntüsü ve görüntü üstü ses, "Temel Özyakup, yakalanmamış olsaydı organ ticaretine devam edeceğini söylüyor ve bakın bu insanlık suçuna nasıl bir gerekçe gösteriyor" açıklamasıyla izleyiciye duyacaklarını tanıtip, Temel'i nasıl bir konumdan okumaları gerektiğini garantiye almaya çalışılmaktadır.

Uğur Dünder: Peki diyelim ki oraya gittiniz, ameliyatlar yapıldı. Böbrek veren arkadaşlarınızın daha sonra yaşayacağı sağlık sorunlarını hiç düşünmeden eve döndünüz. (Bu açıklama örtük olarak Temel'in ne kadar duyarsız bir insan olduğuna yönelik bir vurgu da taşımaktadır.) İsraili patronunuz size telefon edip Temel, iyi bir iş yaptık, bana yine 3 tane 4 tane adam bul, gel dese götürecektiniz miydiniz?

Temel: Götürecektim.

Uğur Dünder: Yani birden bire çok para kazanmak arzusuyla mı girdiniz bu işe? (Uğur Dünder, yönlendirici bir soru yöneltir.)

Temel: Evet, biraz öyle.

Uğur Dünder: Köşeyi dönmek. (Uğur Dünder yönlendiriciliğin ötesine geçerek bir tanımlama yapar.)

Uğur Dünder: Bu böbrek ticaretinden çok para kazanmış olsaydınız ne yapacaktınız Temel?

Temel: Kendi başıma yaşayacaktım.

Uğur Dündar: Mesela nasıl? (Bu soruyla birlikte duygulu ve yumuşak bir müzik başlar, volume gittikçe yükselir.)

Temel: Mesela ne diyeyim....” Bir ev, araba, insanlara karşı sevgi, saygı” (bu arada ekranda yine Temel Özyakup böbrek avcısı yazısı verilmektedir. Temel devam eder “Bir karakterim, bi yerim olmasını temenni ederdim.”

Görüntü üstü ses hemen izleyicilerin yapması gereken yorumu vermektedir:

“Köşeyi dön de nasıl dönersen dön felsefesinin egemen olduğu toplumumuzda bu yoldan para kazanmanın sonuçları işte böyle kurbanlar yaratıyor.”

Uğur Dündar’ın, Temel Özyakup’la röportajı soru-cevap şeklinde verilmezken müzik, görüntü üstü ses aracılığıyla yönlendirici açıklamalar/yorum ve farklı görüntülerle tümüyle yenide yapılandırılarak verilmektedir. Uğur Dündar, bu röportajın ardında Ezra Malki adlı İsraili doktorla bir telefon görüşmesi yapmaktadır. Bu görüşmede Temel’le röportajın yapılandırılmasında kullanılmaktadır. Önce doktorun, ardından da Temel’in yanıtı verilerek doktorun açıklamaları yalanlanmaktadır.

Görüntü üstü ses devam etmektedir: “Uğur Dündar, bu görüşmenin ardından Temel Özyakup’un böbrek avcılığı işine sokan büyük patron Ezra Malki’yi Prag’da Türkiye’den gelecek böbrek kurbanlarını beklerken yakalıyor (bu arada bir Avrupa kentinin görüntüsü verilmektedir) Ezra Malki, Temel Özyakup’un yanında işçi olarak çalıştığını kabul ediyor, organ ticareti yapmadığını (bu esnada tekrar ameliyat görüntüleri verilmektedir) söylüyor.”

Uğur Dündar telefonla Ezra Malki ile görüşürken izleyiciler, telefona bağlanan bir mikrofon aracılığıyla karşı tarafın yanıtını dinlemektedirler. Ezra Malki, böbrek nakline ilişkin hiçbir bilgi vermezken ve bu olayı da yalanlamaktadır. Görüntü üstü ses tıpkı Temel’de olduğu gibi Ezra Malki içinde “Malki, Uğur Dündar’ın sorularını cevaplar (bu arada ekrana elinde telefonla Uğur Dündar yansır) zor anlar yaşadı...” yorumu yapmaktadır. Böylelikle, Uğur Dündar ve ekibinin yaptığı bu çalışma sonucunda Temel ve Ezra Malki’nin suçlarının ortaya çıktığı ve Uğur Dündar’ın sorularıyla zor durumda kaldıkları ima edilmektedir.

Görüntü üstü ses, izleyiciyle yüz yüze konuşuyormuş ya da onlarla aynı ortamı paylaşıyormuş izlenimini veren bir üslupla şu açıklamayı yapmaktadır: “Malki Uğur Dündar’ın randevu talebini kabul etmekten kaçınırken Temel’e avans olarak gönderdiği paralaraysa bakın nasıl kılıf uyduruyor.”

Ezra Malk: Benim ona borcum vardı.

Uğur Dündar: Evet.

Ezra Malki: Parası ödenmedi işte. 2.000 Dolar borcumuz vardı, onu yolladım, 2.000 doları o kadar.

Tekrar Uğur Dündar'ın Temel'le röportajına dönülür:

Uğur Dündar: Size bir avans para geldi mi?

Temel Özyakup: Geldi.

Uğur Dündar: Kim gönderdi?

Temel Özyakup: Patron gönderdi.

Uğur Dündar'ın soruları Temel'i yönlendirici niteliktedir.

Uğur Dündar: İsrail'den gönderdi.

Temel Özyakup: İsrail'den gönderdi.

Uğur Dündar: Ne kadar gönderdi?

Temel Özyakup: 2.000 dolar gönderdi raporları çıkarmak için, 4.000 dolar gönderdi yol masrafı, eve bırakmak için, üst-baş almak için.

Arena, araştırmanın bir başka boyutunun gösterilmesiyle devam etmektedir: Daha önce de olduğu gibi bu araştırmalarda görüntü üstü sesin yorumuyla başlamaktadır:

“Evet!.... Arena İsraili organ mafyasını bir kez daha karşısında bulmuştu. Arena editörü Haluk Şahin, organ mafyasının izini kendi evinde sürmek için İsrail'in yolunu tuttu.” Bu yorum, Haluk Şahin'in İsrail'de çekilmiş görüntüleri ve İsrail'e özgü bazı mekanların ekranda gösterilmesiyle birlikte verilmektedir.

Haluk Şahin, araştırma için Temel'in inşaat işçisi olarak çalıştığı İsrail'in Aştot kentine gider. Görüntü üstü sesin “Temel'i böbrek avcısı olarak kullanan Ezra Malki sırta kadem basmış durumda. Aştotlular onun nerede olduğunu bilmediklerini söylüyorlar” açıklamasıyla birlikte kentten insanlarla yapılan kısa röportajlar gösterilmektedir. Bu insanların onun nerede olduğunu bilmediklerini mi yoksa o insanı tanımadıklarını mı söyledikleri belirsiz. Çünkü kent sokaklarında rast gele yapılan röportajlarla bir doktorun nerede olduğu ya da olmadığı konusunda bilgi almak oldukça zayıf bir olasılıktır; ancak, liberal haber anlayışında çok yönlü bilgi toplamaya yapılan vurgu gereği böyle bir yöntem seçildiği gözlenmektedir. Arena araştırmacı gazetecilik adına biçimsel ilkeleri yerine getirmekte, sadece bu yolla ortaya çıkan/çıkmayan bu çabalarına izleyicilerin tanık edilmesi yeterli görülmektedir.

Program görüntü üstü sesin, “Arena’ya bilgi veren kaynaklar pek çok böbrek taciri gibi Ezra Malki’nin de arkasında Zeki Şapira’nun olduğu konusunda anlaşmaktalar. (Ekranada Zeki Şapira’nın vesikalık bir fotoğrafı görülür.) Ezra Malki, Zeki Şapira’yla ilişkisini İstanbul’daki ekibinin yakayı ele vermesinden hemen sonra Uğur Dündar’a itiraf etmişti.” Ekranada Uğur Dündar’ın Ezra Malki’yle telefon konuşması gelmektedir:

Uğur Dündar: Peki siz doktor Şaripa’yı nerden tanıyorsunuz?

Ezra Malki: İsrail’den benim arkadaşım olarak.

Olayın anlatımı görüntü üstü sesin açıklanmasıyla sürmektedir: “Peki kolları Türkiye’ye (ekranada Temel ve arkadaşlarının başlangıçta verilen kaçma görüntüleri yer alır) hatta Avrupa’ya uzanan Zeki Şapira kim? İsrail basınına göre o, uluslararası çalışan organ mafyasının en tepedeki adamı. Şapira ilk olarak yoksul bir Filistinli’nin böbreğini İsraili bir böbrek hastasına nakil yaparken suç üstü yakalanınca buz dağının bir bölümü ortaya çıkıyor.(Ekranada İsrail basınından görüntüler yer alır) Ancak ne hikmetse İsrail hükümeti Şapira’nın üzerine gitmemiş.”

İsrail’de bulunan Haluk Şahin, Şapira’nın çalıştığı hastanenin önünde İsrail’de hala 2.000’in üzerinde böbrek nakli bekleyen hasta olduğunu ve bu hastalarında böbrek nakil ünitesi bulunan arkasındaki hastanenin en büyük umutları olduğunu belirtmektedir. Haluk Şahin, doktor Zeki Şapira’yla görüşmeye çalışmasına rağmen bu görüşmeyi gerçekleştirilememektedir.

Görüntü üstü sesin yorumuyla program sürmektedir: “Şapira, işlerini az riskli ve bol kazançlı bulduğu Türkiye’ye kaydırmış, ancak Arena’nın 9 ay önce yine doktor Şapira’ya bağlı çalışan Yusuf Sönmez ve çetesini ortaya çıkarması mafyaya ağır darbe vurmuş”. ekranada başlangıçta atılan düğümlerden biri daha çözülmektedir. Başlangıçta verilen 2.görüntü tekrar ekrana gelmektedir. Meyan Hastanesi doktorlarından Yusuf Sönmez, yanında avukatları olduğunu sandığımız iki kişiyle hızla binadan uzaklaşmaktadır; Uğur Dündar’da arkadaşlarıyla onları takip eder ve “Yusuf Bey terliklerinizi çıkarabilirsiniz artık” uyarısını yapmaktadır. Doktor ve avukatları arabaya binip uzaklaşırken Uğur Dündar mikrofonu arabanın kapalı olan camına uzatarak ve “Bugün kaç bin dolardan ettik sizi acaba” sorusunu yöneltmektedir. Bu soru daha sonraki Arena’ların jeneriğinde kullanılmaktadır. Araştırma kapsamına alınan Arena’nın bu bölümünde bir doktorun hiçbir açıklama yapmadan hızla Uğur Dündar ve ekibinden uzaklaşmaya çalışması, mafyaya vurulan ağır bir darbe olarak

değerlendirilmektedir; Temel'in havalimanında ve karakolda sorgulanmasına programda geniş yer verilmesine karşın bu doktorla ilgili herhangi bir adli gelişmeden söz edilmemektedir. Eğer bu konuda adli bir gelişme varsa bunun takip edilmemesi, araştırmacı gazetecilik açısından ciddi bir eksiklikler ve ancak böyle bir gelişme darbe olarak nitelendirilebilir. Kanımızca böyle bir gelişme olmadığı ya da yargının böyle bir soruşturmaya gerek duymadığı, yani yasal zeminin uygulamaya uygun olduğu şeklindedir. Böyle bir bakışla da Arena'nın söylemi ikna edici görünmemektedir. Bununla birlikte programın söyleminin inandırıcılığını artırmak için görüntü üstü ses, "Ayrıca İsrail basını, Arena'nın uluslararası organ mafyasını açığa çıkaran başarılı çalışmasına geniş yer vermiş" yorumuyla anlamı kapatmaya çalışmakta; kanıt olarak da bu konuyu işleyen gazetenin konuyla ilgili satırlarına odaklanarak "Turkish TV" sözcükleri ekrana yansıtılmaktadır. Bu metin Türkçe olmadığı ve ekranda da çok kısa süre kaldığı için gerçekte o haberde ne yazdığı belli değildir. Arena'da bu araştırmanın "başarılı bir çalışma" olarak adlandırılması için yeterli bir kanıt olarak görülmesine rağmen burada önemli bir soru işareti var. Programın sonlarına yaklaşılırken programdan edinilen bilgiler, bu araştırmanın ve Arena'nın işlevinin sorgulanmasına yol açarken daha farklı soru işaretlerinin de oluşmasına neden olmaktadır. (Bu soru işaretleri aşağıda daha detaylı tartışılacaktır.)

Görüntü üstü ses, "Tespitlerimize göre Şapira ve adamları Avrupa'nın değişik kentlerinde ameliyatlara devam ediyor, Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa ülkelerinde de üsler kuruyor. İsrail'de böbrek bekleyen hastalar derneği başkanı Amos Canaf geçen 1 yıl içinde 50 İsrailli hastanın yoksul Türk insanının böbrekleriyle hayat bulduğunu açıklıyor; işin çarpıcı yanı Canaf'ın röportajın yapıldığı günle ilgili verdiği bilgiler":

Ekranında 26 Kasım 1997 tarihi yazar ve bir gong sesi verilir.

Amos Canaf: Bugün aldığım bir telefona göre Türkiye'de 5 kişi daha böbrek sahibi oldu.

Görüntü üstü ses vurgulu bir açıklama yapmaktadır: "Evet bu hafta içinde 5 İsrailli böbreğe kavuşmuş peki nerede? Hangi mafya kasabı sayesinde?" Bu açıklamayla birlikte ekrana yüzü siyahlaştırılmış ve üzerine kırmızı bir soru işaretinin konulduğu bir doktor imgesi getirilmektedir.

Canaf bu soruya "Alay mı ediyorsun asla söylemem" yanıtını vermektedir.

Görüntü üstü sesin, “Organ mafyasının geçen sene 50 bin dolara böbrek sahibi yaparken, Arena’nın haberiyle işlerin zorlaştığını 150 bin dolara yani 30 milyar liraya fırladığını söylüyor.” açıklamasıyla birlikte tam ekranı dolduracak şekilde

Bir böbrek

30 milyar TL

yazılmaktadır. Gerçekte mafyanın hala ameliyatları sürdürüyor olması ve ücretin böylesi yükselmesi bu mafyanın Arena programından etkilenmediğinin de bir göstergesidir.

Program, görüntü üstü sesin açıklamasıyla devam etmektedir:

“Kendisi de böbrek nakli sayesinde yaşayan ve diyaliz günlerinde sakat kalmış olan Canaf, İsraili hastaların böbrek bulmasından memnun ancak 50 bin doların sadece 5 bin dolarının böbreğini veren zavallılara ödenip ve aslan payının mafyanın cebine girmesi onu da isyan ettiriyor.”

Canaf’tan doktor Şapira hakkında bilgi alınmak istenir ancak Canaf, “O çok güçlü bir insan” demenin ötesinde herhangi bir bilgi vermez.

Görüntü üstü ses, “Arena dünyanın neresinde olursa olsun güçlerine bakmaksızın gariban vatandaşlarımızı kandırarak köşeyi dönen insan kasaplarının peşini bırakmıyacak” şeklindeki açıklaması ile önce Arena’nın her programında kullanılan masanın başında, arkadan aydınlatılan ve önden çekilen Uğur Dündar görüntüsü verilmektedir. Bu görüntü her Arena programında bir Uğur Dündar’ı mitleştirmeye çalışan araçlardan bir diğeridir. Bunun ardından da Dr.Şapira, Dr. Yusuf Sönmez ve programda gösterilen bazı görüntüler geçmektedir.

Meyan Hastanesi’nde doktor Yusuf Sönmez’in hastaneden ayrılma görüntüleri ile Uğur Dündar’ın “Yusuf Bey terliklerinizi çıkartabilirsiniz artık” sözü tekrar verilir. Ayrıca, Uğur Dündar’ın doktorun hareket eden arabasına mikrofonu uzatarak “Bugün kaçbin dolardan ettik sizi acaba?” sorusu tekrar edilen bir diğer görüntüdür.

Program başlangıçta olduğu gibi Uğur Dündar’ın masa başında yorumuyla bitmektedir: “Anlaşılan mafyanın insan kasapları Türkiye’yi ve yoksulluk içinde kıvranan insanlarımızı münbit bir organ tarlası olarak görüyor, bu nedenle fena halde çaresiz ve eğitimsiz Türk kurbanlarının kimliklerini sakladık ve yüzlerini de el verdiğince gizlemeye çalıştık. Ayrıca, mafyanın ülkemizde böbrek avcısı olarak kullandığı Çek Cumhuriyeti’nin nerede olduğunu bilmeyen, Lufthansa’ya Lopanza diyen Temel Özyakup’u suçlamaya da dilimiz varmıyor.”

Uğur Dündar'ın bu dosyayı kapatış konuşması ve programın tümünde kullanılan üslup izleyicilerle yüz yüze iletişim kurmaya yöneliktir. Organ kaçakçılığının nedeni insanların yoksulluğu olarak görülmekte ancak bu yoksulluğun nedenlerine tüm program boyunca asla girilmemektedir. Türkiye'deki gelir dağılımındaki eşitsizlik hiçbir zaman bir sorun olarak dile getirilmemekte, sınıf çelişkisi gizlenmektedir. Uğur Dündar'ın üzerinde bir mit kurulmaya çalışılmaktadır. Bu mite göre Uğur Dündar, her çeşit yasadışı uygulamanın karşısında, haksızlık ve eşitsizliklere duyarlı, daima halkın yanında bir kişidir. Bunun da ötesinde Uğur Dündar, olan-biteni oturup, seyretmemekte araştırmacı kişiliğiyle yasadışı uygulamaları ortaya çıkarıp, televizyonda sergilemektedir. Uğur Dündar aynı zamanda haksızlığı ve eşitsizliği dönüştürme misyonuna sahip bir gazeteci olarak sunulmaktadır. Böylelikle Uğur Dündar Türkiye'de sorunların gerçek yüzünü maskeleyen medya aracılığıyla hegemonyanın yeniden kurulmasını desteklemektedir.

Arena programının ele alınan bu bölümün çözümlenmesi sonucunda programın anlamı kapatma amacı güden kapalı bir metin özellikleri taşıdığı görülmektedir. Program tüm kapalı metinler gibi yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma da görüntü üstü ses, imge, konuyla ilgili görüntü, müzik ve mit kullanılan başlıca araçlardır. Bu mit ise Uğur Dündar'ın üzerine kurulmaktadır.

2.3. Fokus Grup Görüşmelerinin Çözümlemesi

2.3.1. 20-34 Yaş Arası İlkokul Mezunu Grup

“Bu programdan sonra uluslararası böbrek kaçakçılığı yapan mafya etkilenmiş midir?” sorusunun gruba yöneltilmesinden hemen sonra, bir katılımcı “Bence, etkilenmez” diyerek kararlı bir ses tonuyla görüşmeyi başlatmaktadır. Bu katılımcının verdiği uzun cevaptan sonra diğer katılımcılar da onunla aynı görüşü paylaştıklarını dile getirmektedirler. Yanıtlar böbrek kaçakçılığının neden yapıldığı değil, insanların neden böbreklerini sattıkları sorunsalı baz alınarak oluşturulmaktadır. 1. sorunun yanıtlanmasında moderator sorudan sonra iki kez “mafya”nın etkilenip etkilenmediğini sormasına ya da mafya açısından değerlendirme istemesine rağmen durum değişmemiştir. Hepsi asgari ücretle, temizlik görevlisi olarak çalışan katılımcılar, para

karşılığı böbreklerini satan bu kişilerle bir başka deyişle, kendi sosyo-ekonomik statülerine eşdeğer ya da yakın insanlarla özdeşlik kurmaktadır. Bu yüzden de söylemlerinde bu kişileri koruma/savunma görülmektedir:

“istemeyerek yapıyo ama mecbur kalıyo, yapıyo”

“... diyelim ki madur durumda kaldı bir insan, tek çıkar yol bunu yapmak”

“O da yapmak istemez ama kendini feda ediyö”.

Bu program yayınlandıktan sonra böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın etkilenmeyeceği, etkilense bile bunun 1-2 ay gibi bir zaman dilimine karşılık geleceği ve daha sonra kaldığı yerden devam edeceği görüşü hakim. Bu konuda karşıt bir görüşe rastlanmamaktadır.

“İşsizlik” ve “ekonomik sıkıntılar” nedeniyle insanların böbreklerini sattıkları dile getirilirken bu programın da fakir insanlar için bir çözüm olarak görülebileceği de vurgulanmaktadır. Burada metinlerarası bir okumayla karşılaşırız. Böbrek satın almak isteyen bir insanın Eskişehir’de Reşadiye camisi önünde günlük iş bekleyen insanların yanına gitmesiyle buradan pek çok işsiz rahatlıkla bulunabileceği öne sürülmektedir. Bir katılımcı ekonomik sıkıntıların yanı sıra cahilliğin de önemli olduğunu düşünmektedir. Ancak grubun diğer üyeleri bu olayda asıl nedeninin parasızlık olduğunda ısrar ederken, bu katılımcının görüşleri de kabul görmemektedir.

Katılımcıların ifade ettiği gibi mafyanın Arena programı aracılığıyla ortaya çıkarılmasına rağmen etkilenmemesi ve 1-2 ay gibi kısa bir süre sonra kaldığı yerden devam edecek olması, Türkiye’deki adalet sistemindeki aksaklıkların farkındalığının bir göstergesidir. İnsanların böbrek satmalarına neden olarak “işsizlik” ve “parasızlık” ın gösterilmesi ayrıca bir katılımcının da “cahillik”e vurgu yapması grubun toplumdaki eşitsizliğin farkındalığının işaretidir. Bu farkındalık şöyle dile getirilmektedir:

“Bunlara olacağı 3 ay ceza alır, daha sonra tahliye edilir.”

“Orda trilyonları kaçırıyolar hiç, 2ay 3 ay kefaretle kesinlikle çıkarlar. Para her şeyi açar.”

“Alt tabaka her zaman ezilir.”

“Olan garibana oluyo her zaman”

Dile getirilen bu görüşlere muhalif bir görüş yok.

Dile getirilen bu görüşlerin yanısıra devlete yönelik bazı eleştiriler de var.

“Niye Amerika değil, İsrail değil? Niye Türkiye’yi seçiyorlar? Adamın parası yok tabi. İşsizlik. Türkiye’de gariban daha çok.”

“Avrupa’da niye olmuyo? Avrupa’da daha dünyaya gelince geleceğini ssğlıyo. Devlet geleceğini sağlıyo. Burada suç gene devletin. Çocuk doğduğu zaman onun geleceğini sağlıyo Avrupa. Burada suç gene devletin.” Katılımcıların ifade ettiği bu görüşler üzerinde bir uzlaşma var. Burada sisteme yönelik bir eleştiriyi karşışlaşmamıza karşın bunu ekonomik ve toplumsal düzenlemelere yönelik ciddi bir eleştiri olarak ele almamak daha doğrudur. Katılımcılar, programı dışarıdan okumadıkları için burada eleştirel bir okumadan söz edilemez, ancak bir müzakere süreci kabul edilebilir.

Dördüncü soruda Arena’yı nasıl buldukları, beşinci soruda ise Uğur Dündar’ı nasıl değerlendirdikleri sorulmaktadır.

Arena, katılımcıların çoğu tarafından beğenilen bir program. Programı hazırlayıp sunan Uğur Dündar’da beğeniliyor. Uğur Dündar’la ilgili şu tanımlamalar yapılmaktadır:

“Gizli kapaklı işleri ortaya çıkarmaya çalışan birisi.”

“Mükemmel bir gazeteci.”

“Mükemmel, doğruları arayan, herkesin açığını ortaya çıkaran.”

“Her işi yapıyo, ölümle karşı karşıya bu adam. Ne mafyaların açığını ortaya çıkarttı....”

Bunların yanı sıra böbrek satma olayında cahilliğin de önemine dikkat çeken katılımcı bu soruya da farklı bir görüş bildirmektedir:

“Bana göre mükemmel gazeteci kabul ediyorum fakat bu olaylar ortaya çıktığı zaman çözüm bulunmasını bekliyoruz yani bu yeterli değil.”

Aynı katılımcının Arena programına ilişkin değerlendirmeleri de bu görüşlerini destekler niteliktedir ve bir başka katılımcı da aynı görüşleri paylaşmaktadır:

“Tamam, bence güzel, iyi demin Gülsüm arkadaşımın dediği gibi tamam Arena’da bunu açıklıyorlar. Vatandaşa yayınlıyorlar, halka gösteriyorlar ama”

(Diğer katılımcı tamamlıyor)

“Sonucunu göstermiyorlar”

İki katılımcı programın işlevselliği konusunda bir kuşku taşımasına rağmen grubun diğer üyelerinde böyle bir müzakere görülmemektedir. Bir araştırmacı gazeteci olarak Uğur Dündar’ın kendi kişiliği üzerinde oluşturulmaya çalışılan “cesur”, “adil”, “tarafsız” ve “araştırmacı/sorgulamacı” kişilik miti kabul görmektedir. Son gözlemde de

yukarıda açıkladığımız müzakereli okuma eleştirel okumaya dönüşmemekte, hegemonik okumaya dönüşmektedir.

2.3.2. 35 Yaş Üstü İlkokul Mezunu Grup

Birinci sorunun katılımcılara yöneltilmesinin ardından bir katılımcının “Etkilenmemiştir bene” diye kararlı bir ses tonuyla, moderatorın söz vermesine gerek kalmadan, yanıt vermesiyle görüşme başlamaktadır. Bu soruya uzun bir yanıt veren katılımcının söylemini kurmada yatay metinlerarasılıktan yararlandığı görülmektedir:

“Çoktan beri çıkıyo bu. Uğur Dündar’dan sürekli bunu dinliyorum..... bu program çoktan beri çıktığına göre, etkilense zaten bu işlere girmezler.”

Bu yanıtta ikinci önemli nokta mafyanın oldukça yaygın olduğuna yönelik inaçtır:

“Bunların her yerde mafyası var. Yani bi İstanbul, bi Ankara, bi İzmir gibi yerde değil, her yerde mafya var. Uğur Dündar bulsa bulsa bir iki yerde buluyo ama bu bana göre her yerde işlemeye devam ediyö.”

Grup içinde birkaç kişinin görüş üretmediği, pasif kaldığı gözlenmektedir. Bu kişilerde diğerlerinin görüşlerini onaylamaktadırlar. Böylelikle, bu programın yayınlanmasının böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın etkilenmediği görüşü hakim olmaktadır.

Bir katılımcının kız kardeşinin bir gün önce bir operasyon geçirmiş olması onun programı okumasında oldukça etkili bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun da ötesinde diğer katılımcılarında bireysel yaşamlarından örneklere yönlendirmektedir. Şu anda temizlik işçisi olarak çalışan bir katılımcı daha önce hastanede çalıştığını belirterek bir örnek vermektedir:

“... kendi doktoruma bi hasta götürdüm. Götürdüm yeni bir gelinmiş... Dişini çektirecek. Almışlar odaya, dişini çekmişler, narkoz fazla gelmiş bilinçsiz bir şekilde. Gelin öldü. Bi diş çekmeyle gelin öldü!... Doktor kim? Doktor kim? Köyden de getirmişler. Kayınvalidesi beynini şaşırdı. Doktor gidiyo, asansörlen indi gidiyo, ben biliyorum, oradakiler de biliyo doktorun kim olduğunu, diş doktorunu ama hiçbir kimse şu doktor diye göstermediler. Doktor indi gitti.... Daha sonra naptılar? Kalp vardı diye rapor geçtiler, doktorlarda imzaladı. O vatandaş öldüğüyle yandı kaldı.”

2. soruyla alınan bu yanıtta sonra katılımcılar tanık oldukları başka sağlık sorunlarını da aktarmaktadırlar. Bir yandan böbrek kaçakçılığında yoksulluk bir neden olarak gösterilirken öte yandan da sağlık alanındaki eşitsizlik vurgulanmaktadır. Vurgulanan bu eşitsizliğin yanı sıra doktorlara da tepki gösterilmektedir:

“..... doktor verdiği yeminin üzerinde durmuyor....binde bir doktor üzerinde duran”

“Sigortalı olduğumuz halde gene doktorlara para veriyoruz”

“Doktorlar çok acımasız”

Burada katılımcıların sisteme yönelik bir sorgulaması görülmektedir. Sağlık sistemine yönelik önemli bir eleştirelilik gözlenmektedir.

Katılımcılar, Arena programına ilişkin genelde olumlu düşüncelere sahip, ancak programın sonuç alıcı olmadığı ve olayların sonuçlarını göstermediğine ilişkin yaygın bir görüş de ifade edilmektedir:

“Uğur Dündar gösteriyo ama sonucunu getirmiyö da bir şekerleyip bırakıyo yani”

Aynı katılımcı sisteme yönelik bir eleştiri geliştirmektedir, bununla birlikte Arena programına ve Uğur Dündar’a yukarıda açıklanan görüşün dışında bir eleştiri yöneltmemektedir.

“Uğur Dündar genelde başarılı ama yeterli değil. Sistem bozuk, işsizlik çok. Şurda sabahtan akşama çalışsam benim aldığım asgari ücret ki hiç oturmadan, koştura koştura çalışsam alcam asgari ücret.”

Katılımcının ekonomik durumuna ilişkin bir tepkiselliği olmakla birlikte Arena programına ilişkin bir eleştireliliği yok, aksine programda kurulan söylem üzerinden okumaktadır.

Bir başka katılımcı Arena'nın çıkardıklarını sonuçlandırmasının daha iyi olacağını belirtirken metinlerarası bir okumayla karşılaşyoruz:

“Çıkardıklarını sonuçlandırırsa bence daha iyi olur. Mesela Atatürk'ün köşkü. Atatürk'le ilgili tarihi eserler vardı.”

- Dolmabahçe (bir hatırlatma yapılıyor)

“Dolmabahçe sarayı mesela, takip etti sonuçlandırdı. Bu tip programların sonuçları olsa daha iyi.”

Programın sonuç alıcı olmadığına ilişkin belirli bir farkındalık gözlenmektedir. Ancak bu farkındalık programa ya da işlevselliğine yönelik eleştireliliğe

dönüşmemektedir. Ayrıca eğer metin sonradan izleniyor olmasaydı örnek de Dolmabahçe olmazdı.

Uğur Dündar'ın nasıl bir gazeteci olduğu sorulduğunda uzlaşılan bir yanıt verilmedi. Bir katılımcı, "Uğur Dündar kendi çıkarı olan yere dokunamıyor" derken görüşlerini programa ilişkin somut gözlemlere değil, tümüyle bireysel bir deneyime dayandırmaktadır. Üniversitede yolsuzlukları onlara bildirdiklerini ancak Uğur Dündar'ın üniversiteyle olan bireysel ilişkileri gereği bu duyuruları hiç önemsemediğinin altını çizmektedir. Katılımcı eleştirel düşüncesini bu açıkladığı için bunu eleştirel okuma olarak kabul etmek hatalı olabilir.

Uğur Dündar "iyi bir gazeteci" olarak nitelendirilmesine rağmen bu konuda bir kuşku görülmektedir. Programların sonuçlandırılması gereği, daha da iyisinin yapılabileceği inancı ilave edilmektedir. Böylelikle tümüyle hegemonik okumaya dönülmediği, müzakereli okumanın devam ettiği gözlenmektedir.

Bu grubun anlam oluşturmada dikkat çeken başka bir nokta ise "etik" için yapılan vurgudur. Bir katılımcı, grubunda onayladığı bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

"Biz ailemize yardım etmek istiyorsak organımızı ortaya koymamamız lazım. Yani ailemize yardım etmek istiyorsak organımızı çözüm olarak görmememiz lazım."

2.3.3. 20-34 Yaş Arası Lise Mezunu Grup

Program izlenirken en fazla tepki bu grup tarafından gösterilmektedir. Başlangıçta Uğur Dündar konuyu açıkladığında "cık, cık, cık..." gb. kızgınlık ifadeleri gözlenmektedir. Program akışı içindeki bazı esprilerin en fazla bu grup tarafından anlaşıldığı gözlenmektedir. Temel'in Lufthansa Havayolları'na Lopanza şeklinde telaffuz etmesi, böbrek nakli yapan doktorun acele çıktığı için arabasına binerken hala terlikleri olduğu için Uğur Dündar'ın "Terliklerinizi çıkarabilirsiniz Yusuf Bey" demesi, grubun esprili bulduğu bölümlerin başlıcalarıdır. Esprilerin ve öfkenin paylaşılmasıyla grupta iyi bir etkileşim oluştu ve bu durum görüş boyuncada sürmektedir.

Gruba ilk sorunun yöneltilmesinden sonra, moderator'ın söz vermesine gerek kalmadan, bu olaya en çok tepki duyan katılımcı hemen yanıtlamaya başlamaktadır.

İki katılımcının dışında diğerleri programda kurulan söylemin aksine uluslararası böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın etkilenmediğini düşünmektedir. İkinci soruya geçildiğinde ise gerçekte bu iki katılımcıda mafyanın etkilenmediği, ancak onlar 1. soruda toplum açısından düşünmüş olduklarını, böbrek satmak isteyen kişilerin daha bilinçli davranabileceği bu programın böyle bir katkısı olacağı iyimserliğini taşıdıklarını belirtmektedirler.

Program sonunda mafyanın etkilenmeyeceği düşünülüyor. Sadece Türkiye’de gösterildiği için, mafyanın diğer ülkelerdeki kollarının etkilenmeyeceği görüşü hakim.

“Türkiye’deki kolu kesilebilir ama diğer ülkelerdeki kolu devam edebilir. Başındaki adam yakalanmadığı sürece bu işe devam eder.”

“Aslında bataklık kurutulmadı yani, bataklık kurutulsaydı bu mafyanın başındaki kişi yakalansaydı sorun çözülmüş olurdu.”

Katılımcılar için, programda öne sürüldüğü gibi, uluslararası çalışan mafyanın etkilenebilmesi için bir tek ülkede yayın yapılması yeterli değildir. Burada programın söylemiyle aynı koşutlukla bir okuma gözlenmemektedir. Bir müzakere süreci yaşanmakta, moderatörün “yani yeterince araştırma yapılmamış mı?” sorusu “Evet, yeterince araştırma yapılmamış” şeklinde net olarak yanıtlanmaktadır. Bu bağlamda müzakereli bir okuma yapılmaktadır.

Mafyanın etkilenmeme gerekçelerinden bir diğeri de “adalet sisteminin yeterli işlememesi” şeklinde ima edilmektedir. Bu sorunun yanıtlanmasında metinlerarası okumadan da yararlanılmaktadır:

“O yaşlıların yaptığı bir olayı gene Arena programına çıkarmıştı, gittiler başka yerde açtılar gene huzurevini. Ceza veriyorlardı ya hani hastalara,...Kapatıldı, Arena baktı başka yerde gene açmışlar ve devlet bu işlerin arkasını aramıyo, o insanlar kendilerini unutturabiliyorlar.”

“Arabasına bindi gitti doktor di mi, yani sonuçta yakalanmadı heralde.”

“Kırmızı bültenle aranıyorlar, boy boy fotoğrafları çıkıyo gastede, bulunamıyo.”

Arena programı, katılımcıların biri dışında, faydalı ya da etkili bir program olarak nitelendirilmektedir. Gruptan farklı düşünen katılımcı, “Kesinlikle işe yaramıyo, işe yarasaydı zaten şimdiye kadar bişeyler olurdu, düzelirdi” şeklinde görüşlerini ifade etmektedir. Bu katılımcı, programın izlenmesi aşamasında da en fazla jest-mimik ve öfke gözlediğimiz kişi.

Programın sonuç alıcı olmamasına yaptığı vurgu ise Uğur Dündar'ın arkasında belirli güçlerin olduğunu öne sürmesiyle bu katılımcının belirli bir eleştirelilik taşıdığı gözlenmektedir. Görüşmenin tamamı göz önünde bulundurulduğunda ise bu eleştireliliğini koruyamamaktadır.

Bu katılımcının eleştirel bir görüş bildirmesinin hemen ardından söz verilen bir katılımcı ise şöyle başlamaktadır:

“Ama faydası oluyodur muhakkak, çünkü en azından Türkiye’de ne oluyo, ne bitiyö oralarda bilgimiz oluyo.”

Aynı katılımcı, görüşlerine destek olması için metinlerarasılıktan yararlanarak Dolmabahçe Sarayı'nı konu edinen Arena'yı örnek göstermektedir:

“Dolmabahçe olayında orda çok büyük bi katkısı vardı Uğur Dündar'ın. Ondan sonra Dolmabahçe sarayı çok düzenlendi.”

Diğer katılımcıların aynı soruya yanıtlarında gerçekte Uğur Dündar'ın daha çok şeyi başarabileceği ancak devletin ona sansür uygulamasıyla işlerine ket vurulduğu iması görülmektedir. Bir katılımcı bu doğrultudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Devlet susturuyo yani susturma var. bizim bilmediğimiz çok şey vardır, mafya olayları sonra Abdullah Çatlı olayları, Arena araştırmaya çalıştı ama hep ört bas yapıldı.”

Bu arada konu halkın suskunluğuna getirilmektedir. Bir katılımcı, gerçekte halkın olup bitenleri bildiği ancak 80'den sonra herkesin kendini düşünmek zorunda kaldığı, bu nedenle de halkın tepkisini gösteremediğini vurgularken birkaç kişi onaylamaktadır. Moderator'ın halkın tepkisizliğinin nedenini sormasına karşılık yetkin bir yanıt da verilememektedir.

Bir medya profesyoneli olarak Uğur Dündar'ı nasıl buldukları sorulduğunda, yukarıda açıklanan bir katılımcının eleştireliliğinin dışında hegemonik bir okumayla karşılaşmaktadır. Ayrıca, burada altı çizilmesi gereken bir diğer nokta da Uğur Dündar üstünde kurulmaya çalışılan “televizyon kişisi” (-anchor) söyleminin benimsendiğidir. Bir katılımcının yanıtı buna iyi bir örnektir:

“Ben dört dörtlük diyecem. Dört dörtlük harika, en azından diğerleri gibi abartması, şatafatı yok. Doğal ve olgun bir üslubu, bunun yanısıra çok güzel seyircisini etkilemesini bilen birisi. Şöyle yani o ekranı doldurabiliyor.”

Katılımcılar, aynı zamanda Uğur Dündar'ın üstüne düşeni yaptığını, bundan sonrasının devletin işi olduğunu düşünmektedirler. Böylelikle, medyanın muhalefet

adına yapılması gerekeni yaptığı inancı yerleşmektedir. Medyanın sisteme muallif olabilecek eleştiri üretmediği ve bunu da anlamı kapatarak yapmaya çalıştığı somutlanmaktadır.

Katılımcılardan biri yetiştirme yurdunda büyüdüğü için Uğur Dündar ve yetiştirme yurtlarını konu edinen programları, bu kişi için özel bir anlam taşımaktadır. Ayrıca, onun söyleminden anlaşıldığı kadarıyla yetiştirme yurtlarında Uğur Dündar'ın programları çok ilgiyle izlenilmektedir. Bu katılımcı yetiştirme yurdunda kaldığı dönemlerde bir grup arkadaşıyla birlikte Arena programına çıkmayı, yurttaki sorunları orda anlatmayı planladıklarını ancak bunun gerçekleşmediğini de ifade etmektedir.

Aynı katılımcı yurttan kaldığı yıllarda tanık olduğu bir olayı bir yandan tepkisel öte yandan da duygusal olarak şöyle ifade etmektedir:

“... Denizli’de bir ara olaylar oldu. Uğur Dündar taa oraya kadar gitti, olan gene benim arkadaşım oldu. ... Denizli’de hocalarından para istemiş galiba vermemiş ve o kız şu an yurda sürgün olarak geldi, olay hala halledilmedi ve olan kızlara oldu. Oraya buraya dağıttılar. Eskişehir’e, Kütahya’ya falan yani ne oldu hala o öğretmenler ve personel yerlerinde oturuyorlar, yani Uğur Dündar bunu gösteriyo ama hala duruyo.”

Katılımcının söyleminde Uğur Dündar'ın ekibiyle Denizli’ye gitmesi, yetiştirme yurtlarının sorunlarına duyarlılığını göstermektedir. bunun için Uğur Dündar’a özel bir beğeni ima edilmektedir. Devletin, sosyal devlet olarak kimsesiz çocuklara daha sağlıklı ve daha iyi ortamlar sağlamaması haklı olarak bir eleştireliliğe yol açmaktadır; ancak aynı eleştirelilik ne Uğur Dündar’a ne de medyaya yönelik olarak geliştirilebilmektedir. Uğur Dündar'ın yapılandığı söylem doğrultusunda duyarlı, şefkatli ve dost bir çaba olarak benimsenmektedir.

Son soru yanıtlanırken yukarıda tepkiselliğine vurgu yaptığımız katılımcı metinlerarası bir okuma yapmaktadır:

“Apo’yu örnek vermek istiyorum, yakalancak adamı 3 tane tim yakalayıp geliyo. Düşünün koskoca bütün ülkeleri ayağa kaldırdı adam... 3 tane tim. Yani devlet diyorum ya resmen yatıyo.”

Katılımcı, tepkiselliğine meclisten örnek vererek devam etmektedir. Ekonomik, politik ve toplumsal yapılanmadaki aksaklıkların farkında olan ve bunlara yönelik eleştirilerini dile getiren katılımcı tümlüklü bir eleştirelilik gösterememektedir. “Uğur beyde kendi yapabileceği kadarını yapıyo, kendine düşen görevi çok güzel yapıyo”

ifadesiyle Uğur Dündar'ın kurduğu söyleme dışardan bakmadığı, bu konuda eleştirel bakış geliştirmedeği gözlenmektedir

2.3.4. 35 Yaş Üstü Lise Mezunu Grup

Görüşme, katılımcılara 1. sorunun yöneltmesinden hemen sonra bir katılımcının moderatör'ün söz vermesine gerek kalmadan onun doğrudan söze girişine başlamıştır. İki katılımcı, bu programın yayınlanmasından sonra böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın “etkilinmiş” olabileceğini düşünürken, diğerleri etkilenmeyeceğini öne sürmektedirler. Etkilendiğini düşünen katılımcılar bu etkilenmeyi, mafyanın “daha fazla gizlilik içinde çalışma gereği” duyacakları ve “işlerine gem vurulma” şeklinde açıklamaktadırlar.

Mafyanın etkilenmediğini belirten katılımcıların gerekçeleri ise çeşitlenmektedir: Birincisi, söz konusu edilen böbrek kaçakçılığının hem Türkiye, hem de Türkiye dışında yapılması fakat bu programın sadece Türkiye’de yayınlandığı ve dolayısıyla her yerde etkili olamaması.

İkincisi, böbrek kaçakçılığının mafya gibi bir örgüt aracılığıyla yapılmasıdır. Bu görüşü dile getiren katılımcıya göre devlet tarafından mafyanın suçları açığa çıkarıldığında ilk yakalananlar/ cezalandırılanlar, en alt kademede maşa olarak kullanılan insanlar olacağı için üst kademede yer alanlar zaten etkilenmeyeceklerdir. Üçüncü gerekçe de ise programda açıklandığı gibi hala 2000 tane böbrek hastası olduğu, böyle bir potansiyeli mafyanın değerlendireceğinin ima edilmesidir.

Böylelikle, programda “uluslararası böbrek kaçakçılığı yapan mafyaya ağır darbe indirildiği” şeklinde kurulan söylemle katılımcıların sorulara yanıt oluşturması amacıyla geliştirdikleri söylem, birbiriyle örtüşmemektedir. Bu konuda anlamın kapatılmadığı ya da kontrol edilemediği görülmektedir.

İnsanların böbreklerini satmalarının ya da böbrek satacak insanların bulunup yurt dışına götürülmelerinin (Temel’in rolü) başlıca nedeni “para” ve “cahillik” olarak belirtilmektedir. Uğur Dündar'ın tüm program boyunca olduğu gibi Temel’le görüşmesinde de onun “para kazanma arzusu” ve “cahilliğine” yaptığı vurgu katılımcıların söylemlerinde dikkat çeken önemli bir noktada “etik”e yapılan vurgudur:

“Türkiye’ye para getirmek amacıyla o adam ölmesi kalması sorumluluğu, vebali artık onun bilincine varması bilmiyorum yani, yapmaya da bilir. Bu karakter meselesi.”

“...burda cahilliğin de çok rolü yok. Yani maksat burda insanların aç gözlülüğü. Eee bu köşe dönücülük 80’den itibaren Türkiye’imizde malesef insanlarda olan”

“Yani onu yapan insanlar vicdansız, insanlık meselesi”

Etik konusunda kısa bir tartışma da yapılmaktadır. Temel’in Türkiye’den götürdüğü insanlara ne yapılacağına dahi bilmemesi bir başka katılımcının ise buna inanmaması aralarında kısa bir tartışmaya yol açmaktadır. Her iki katılımcıda Temel’in kendi böbreğini değil başkalarını bularak, buradaki aracı rolün den para kazanacağı konusunda uzlaşmaktadırlar. Gerçekte Temel’in herşeyi bildiğine inanan katılımcı “yani bence o doktorlardan daha suçlu” derken programda Temel’e ilişkin kapatılmak istenen anlamı kabul etmektedir. Ancak diğer katılımcılar da Temel’e ilişkin böyle bir görüş bildirmemektedirler. Ayrıca katılımcı 1980 sonrasında Türkiye’de liberalizme geçişin farkındadır ama yeterli kavramsal çerçeveye sahip olmadığı için yeterli bir açıklama geliştirememektedir.

İkinci soru yanıtlanırken katılımcılardan çözüm için rasyonel yanıtlar gelmektedir. Bir katılımcı, “... devlet bunları bildiği halde o doktorlara eğer bir şekilde ceza vermiyorsa bu doktorlar ne şekilde olursa olsun ona devam edeceklerdir.” Derken, bir diğer katılımcı “... onlar muhakkak surette cezalandırılmazsa devam edebilirler” şeklinde görüşlerini ifade etmektedirler. Bu katılımcılar yargı sisteminin iyi çalışmasıyla genel olarak yasa dışı uygulamaların ve bu program özelinde de böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın çökertilebileceğini ima etmektedirler. Bu görüş diğer katılımcılar tarafından da kabul görmektedir. İkinci soru yanıtlanırken yukarıda özetlediğimiz tartışmada taraf olan bir katılımcı konuyu canlandırma konusuna getirmektedir. Arena programını çok sevdiğini, bilgilendirici bulduğunu ancak sürekli canlandırma başvurularının iyi olmadığını vurgularken metinler arası bir okuma yapmaktadır:

“... geçen gün Beyaz’ı çıkardılar Yasemin’in Penceresi’ne, babasının öldüğü anı canlandırmışlar, çok iğrençti.”

Görüşmede dikkate değer bir diğer metinlerarası okuma ise şöyledir: Mafyanın bu programdan sonra etkilenmeyeceğine inanan bir katılımcı ülke değiştirerek bu işe devam edeceklerini vurgulamaktadır. “... Türkiye olmazda ne bileyim”

Bir katılımcı tamamlamaktadır: “Kenya’da”

18.2.1999 tarihinde gerçekleştirilen bu görüşmeden iki gün önce (16.2.1999) Abdullah Öcalan Kenya’dan Türkiye’ye getirilmiştir. Böylelikle, anlamın

oluşturulmasında metinlerarasılık bir kez daha gerçekleştirilmekte, bağlamın önemi de görülmektedir.

Arena programı ve Uğur Dündar genel olarak beğeniliyor ancak dile getirilen bu beğenin ardından katılımcıların taşıdığı kuşkuyu ima eden anlamlı sorular da ifade edilmektedir.

Bir katılımcının yanıtından onun programın yapılandırıldığı farkında olduğu anlaşılmaktadır: “Kişisel kanıma göre bazı yerlerde sanki planlanmış, sanki o anda gidilmemiş diye düşünüyorum. Yani sanki daha önceden planlı programlı olarak haberleri yokmuş gibi davranıyorlar.”

Aynı katılımcının ve diğer katılımcıların programa ilişkin dile getirdikleri önemli bir rahatsızlık, katılımcıların kavramıyla, “abartı”dır. Bu soru yanıtlanırken katılımcılar bir müzakere süreci yaşamaktadırlar ama herşeye rağmen yolsuzluk, kaçakçılık gibi yasadışı uygulamaların ekranlarda teşhir edilmesi bilgilendirici ve faydalı bir uygulama olarak görülmektedir:

“Programlarını fazla abartılı buluyorum. Tamamıyla şey program diyemiyorum, çok yapmacık yerleri de var, çok gerçekçi yerleri de var ama genelde ülkemiz açısından baktığımızda faydalı diyorum.”

Katılımcıların gazetecilik alanında bilgileri olmamasına rağmen programın araştırma sürecini başlatan “bilgi kaynağı” soru oluşmasına/müzakereye yol açan bir öge.

“Bazı olaylarda, Temel olayında böbrek arıyor, yani bunu kim haber vermiş olabilir? Temel’i nereden buldunuz?”

“Nerden buldunuz?” (Bir başka katılımcı yine bir soruyla burada ima edilen görüşü onaylıyor.)

Konuşma biraz ilerleyince daha net ifade edilmektedir: “Mutlak suretle yardım alıyorlar.” Ancak bu yardım ya da kimin haber verdiği net olarak burada ortaya konulmazken görüşmenin ilerleyen dakikalarında “devletin eli vardır bu Uğur Dündar’ın programlarında” ifadesiyle netleşmektedir.

Arena’da diğer programlarda çok sık kullanılan “az sonra” bir başka rahatsızlık duyulan uygulama ve katılımcıların kullandıkları tanımlamaların da anlatım gücü oldukça yüksek:

“... yani böyle heyecanla işte ‘biraz sonra’ onu gerçi her programcı yapıyo, az sonra işte böyle olacak, şöyle olacak insan yani televizyon başına çivilenmiş gibi oluyo.”

“Bir nevi reyting avcılığı işte” diyerek bir başka katılımcı, konuyu daha da açmaktadır.

Bir medya profesyoneli olarak Uğur Dündar, “araştırmacı” , “çok çalışkan” , “titiz” ve “30 yıllık tecrübesi” olan bir gazeteci gibi niteliklerle tanımlanmaktadır. Ancak, Uğur Dündar’a devletin bilgi sızdırdığı kuşkusunu ve Kanal D’nin ona çok fazla olanak sunduğu, eğer bu olanaklar bir başka kişiye tanınırsa aynı sonuca ulaşabileceği görüşünde katılımcıların altını çizdiği önemli bir konudur.

Uğur Dündar’ı çok beğenen ve metinlerarası bir okumayla Ali Kırca’ya olan beğenisini de dile getiren bir katılımcı, “... E bi de şimdi parmakla gösterilecek bir kaç kişiden biri, Uğur Mumcu’dan sonra araştırmacı gazeteci olarak.” diyerek müzakereli okumadan uzaklaşmaktadır ancak, bu uzaklaşma bireysel olurken diğer katılımcıların müzakereli okuması sürmektedir. Bu gruptaki görüşme bağlamı göz önünde bulundurulduğunda, katılımcılar başlangıçta tanımladığımız eleştirel okuyucu ya da eleştirel okuma tanımına uymamaktadırlar. Arena ve uğur Dündar’a ilişkin önemli bir müzakere yaşanmasına rağmen, Türkiye’de ekonomik, politik ve toplumsal yapılanmadaki aksaklıklar (“bu ülkede” olarak ima edilen) nedeniyle medyanın suçlu olarak tanımladığı kişileri ekranda teşhir ederek aynı zamanda da yargılanması kabul görmektedir. Halkı bilgilendirici, bilinçlendirici gibi gerekçelerle bir rahatlama ya da kanımızca emniyet sübabı işlevi görmektedir.

2.3.5. 20-34 Yaş Arası Üniversite Mezunu Grup

Program izlenirken dikkat çeken önemli jest, mimik ya da kendi içerisinde gelişen bir etkileşime tanık olunmamaktadır. Program dikkatle izlenmektedir. Programdan sonra moderatör ilk soruyu yönelttikten sonra bir kişiye söz vermekte ve o kişinin konuşmaya başlamasıyla görüşme başlamaktadır.

Katılımcıların, bu programın yarıya yakını yayınlanmasından sonra böbrek kaçakçılığı yapan mafyanın etkilenmeyeceğini düşünmektedir. Etkilendiğini düşünen katılımcılar ise bu etkilenmeyi sorunun çözümü olarak görmemekte, mafyanın daha temkinli çalışması olarak ifade etmektedirler.

Programda adı geçen doktorların etkilenmediği görüşü hakim. Birinci soruyla bağlantılı bu sorunun yanıtlanmasında Türkiye'deki doktorun deşifre edilmesiyle mafyanın en fazla 1 kolunu yitirdiği görüşü hakim. Yurtdışındaki doktorların zaten hiç etkilenmediği vurgulanmaktadır. Ayrıca bir katılımcı, İstanbul'daki doktorun zaten özel bir hastanede çalıştığını ve programdan sonra normal bir şikayeti olan insanların zaten gitmeyeceğini am İsrail'den bu tür böbrek hastalarının geleceğini ve işlerine aynen devam edeceklerini belirtmektedir.

İlk iki sorunun yanıtlanmasında programda kurulan söylemle bir koşutluk görülmemektedir. "Uluslararası organ kaçakçılığı yapan mafyanın ağır darbe aldığı" söylemi kabul görmemektedir.

3. soruyla Arena programında yolsuzluk, kaçakçılık gibi yasadışı uygulamaların ele alınmasını nasıl buldukları ise bir katılımcı dışında yukarıdaki görüşlerle uyuşmayan bir söylem görülmektedir.

"Yani tabi ki iyi diyecem yani. Kötü diyemem. Eğer polis ya da diğer kurumlar becerip bunu çıkartamıyorsa bu şekilde ortaya çıkması gerekiyo, bi şekilde Arena bunu yapıyosa iyi bişey yapıyo."

Moderator, soruyu biraz daha geliştirmektedir: "Gerçekten bunu yapabildiğini düşünüyor musunuz? Başarılı buluyor musunuz?"

"Yani evet başarılı. Yani çok mükemmel olmasa da en azından bişeyler yapıyo. Başarılı olduğunu düşünüyorum."

Bir başka katılımcının yanıtı şöyledir:

"Birilerinin böyle programlar yapması gerektiğini düşünüyorum ben. Madem açıklık var herşey ortaya dökülsün isteniyo, bunlar gösterilsin yani."

Moderator bu kişiye de bir başka soru yöneltmektedir:

"İşlevsel oluyor mu sizce?"

"Yani evet, izlenirse şayet insanlar öğrenir bazı şeyleri."

Katılımcılar, kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından faydalı bulduklarını, bu tür programların daha da fazla olmasının daha iyi olacağını belirtmektedirler. Bir katılımcı bu yöndeki düşüncelerini açıkladıktan sonra "Şimdi Arena açığa çıkarıyo ama devlet bunun üstüne düşüyo mu? Çünkü Arena'nın yapacağı sadece o, zaten başka bişey yapamıyo." ifadesiyle devletin ilgili kurumlarının da sağlıklı çalışması gerektiğini ima etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bu soruda bir katılımcı farklı yönde bir görüş bildirmektedir: “İzlemediğimi söylemişim. İzlemememin nedeni de Arena türü programların bence çok yüzeysel kaldığına inanıyorum. Çok yüzeysel buluyorum. Yalnızca maşalar yakalanıyo ama bunun üzerindeki biraz önceki izlediğimiz görüntülerde de daha üstteki insanlar kurtuluyorlar ama alttaki deşifre ediliyo, onlar insanların karşısına çıkarılıyo ve program orda kalıyo.” Eleştirel bir okuma geliştiren bu katılımcı, konuların işleniş tarzındaki taraflılığın ve programın sonuç alıcı olmamasının farkındadır.

Uğur Dündar’ın nasıl bir gazeteci olduğu yanıtlanırken bir katılımcı metinlerarası bir okuma yapmaktadır: “Başarılı buluyorum. Onun ilk popüler olduğu soğuk oluk mesela, öyle bir programıyla falan ondan beri çoğu şeyin üzerine gitti.” Katılımcının da vurguladığı soğuk oluk, Uğur Dündar’ın gazeteci olarak ilk başarısıdır ve Arena programının jeneriğinde de kullanılmaktadır.

Katılımcılar, Uğur Dündar’a ilişkin görüşlerini şu tanımlamaları kullanarak ifade etmektedirler: “Başarılı”, “Araştırmacı”, “Cesaretli”, “Tarafsız”, “Araştırmacı Gazeteciliğin babası”. Böylelikle, Uğur Dündar üzerinde oluşturulmaya çalışılan mite dışarıdan bakılamamaktadır.

Arena programının sunuşunda çok fazla kullanılan “canlandırma” katılımcıları rahatsız etmektedir. Canlandırmalar, abartılı ve sıkıcı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Arena’nın izlene bölümünde yer alan iki uçak sahnesi inandırıcı bulunmuyor ve sözel olarak Çekoslovakya’ya gittiklerinin belirtilmesi yeterli görülmektedir.

Canlandırma tartışılırken eleştirel okuma yaptığını belirttiğimiz katılımcı tüm programı abartılı bulduğunu ima etmektedir: “Ben gereksiz buluyorum. Çünkü 5 dakika bir haber bülteninin ya da bir haberin saatlerce ya da 1 saate çıkarmanın anlamı yok. Organ naklinde o haber, benim için 5 dakikalık bir değer taşıyor. Türkiye’de 50 ya da 100 kişiyi ilgilendiren bir sorun bu organ mafyası.”

Bir başka katılımcı ise Arena programını beğendiğini ancak metinlerarası bir okumayla olayları “dramatize” ediş tarzını daha önce özel kanallardaki “Sıcağı Sıcağına” gibi reality showlardan etkilenererek kullanıldığını ima etmektedir ve bunu “saçma” olarak değerlendirmektedir.

Bu gruptaki görüşmelerin tümü gözönünde bulundurulduğunda bir kişi dışında “eleştirel okuma” görülmemektedir. Programın sunuş tarzına ilişkin bazı eleştiriler yapılmasına rağmen bir “televizyon kişisi” olarak Uğur Dündar, seçtiği konular ve

konulara yaklaşımı eleştiri olmamaktadır. Son gözlemde grubun çoğunluğu hegemonik okuma yapmaktadır.

2.3.6. 35 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Grup

Program izlenirken bir katılımcı, “Alan memnun satan memnun, bunlara ne oluyo sanki” derken grubun diğer üyeleri de gülüyor. Aynı kişi bir süre sonra bir yakınımın da böbrek hastası olduğunu ve bir satan bulursa satın alacağını ifade etmektedir. Bunun üzerine bir başka katılımcı “kaç lira verecekler, ben veririm” diyerek karşılık veriyor. Grup içinde şakalaşmalar görülürken programda bazı bölümlerde gülüşmelere yol açmaktadır. Böylelikle görüşme iyi bir etkileşim ortamında başlamaktadır. Moderator, daha soruya başlamadan “Neler sorucaksınız?” sorusu ona yöneltilmektedir. İlk sorunun ardından bir katılımcının doğrudan söze girişiyle görüşme başlamaktadır.

Birinci soruda hakim olan görüş bu programdan mafyanın etkilenmeyeceği. Etkilense bile bunun belli bir süre olacağı ve “teknik hatalarını” programda görebileceklerini de tamir edip kaldıkları yerden devam edecekleri şeklindedir. Gelirin çok fazla olması nedeniyle mafyanın böylesi büyük bir kazançtan kolay kolay vazgeçmeyeceği altı çizilen bir nokta. Bir katılımcı ise konunun bir başka boyutu daha olabileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre ise:

“...daha çok gelişip devam etmiştir. Dar gelirli ailelere teşvik amaçlıdır bence. Teşvik olmuştur. Reklam amaçlıdır, çünkü 150 bin dolar büyük bir miktar.”

Bir başka katılımcı ise “Reklam amaçlı olmasa bile reklama neden olmuştur” sözleriyle onaylamaktadır.

Aynı sorunun yanıtlanmasında eleştirel bir okumayla karşılaşılıyor. Bu katılımcının yanıtı şöyledir:

“Ben şuna kesinlikle inanıyorum, haber programları asla mafyayı çökertecek derecede etkili olamaz. Çünkü dünyayı, dünyadaki önemli olayları mafya yönetiyo... Kanunları dinlemiyö, dünyanın kanunlarını dinlemiyor. Bunlara yönelik kanunlar çıkarsanız zaten bunlara etkili olamıyor. Burda habercinin gayreti yani Uğur Dündar’ın gayreti, sadece kendi şöhretini arttırmak, toplumda kendi imajını sağlamlaştırmak. Bundan öte programın hiç bir faydası yoktur.”

Bunun üzerine bir katılımcıdan örtük bir itiraz gelmektedir: “Yalnız Ayasofya mıydı? (Dolmabahçe aslında hatırlanan) müzesine boya tetkik etti.

Yukarıdaki katılımcının eleştirelliği devam etmektedir:

“Yalnız Türkiye’de bir iki konuya dikkati çekebilmiştir, o da o konularla devletin yapması gereken şeyi hatırlatmıştır. O da gazetecilik değildir.... Onu bende görsem bende hatırlatırım.” Diğer katılımcılardan onay görülmektedir.

İkinci sorunun yanıtlanmasında ise programda ismi açıklanan doktorların etkilenmediği belirtilirken farklı bir noktaya da vurgu yapılmaktadır:

“Bence çete içindeki yeri yükselmiştir, kazançları da artmıştır.”

Moderator, “Neden” sorusunu yöneltince:

“Çünkü, çeteyle bağlantısı artmıştır. Çete ona sahip çıkmıştır.” yanıtı verilmektedir.

Arena programında yolsuzluk, kaçakçılık gb. Yasadışı uygulamaların konu edilerek toplumun ve bazı kurumların bilgilendirilmesi konusunda ne düşündükleri sorulduğunda önemli bir eleştirelilikle yanıtlanmaktadır. Bu yanıtların bazıları şöyledir:

“Hayır, ben tam tersini düşünüyorum. Devletin bazı organları özellikle Arena’yı bilgilendiriyor, Arena ona göre program yapıyor.”

“Ben, Arena programının pek öyle büyük olaylara girdiğini düşünmüyorum. Kamuoyuna çok ufak bir bölümünü yansıtıyo, kamuoyunu bilgilendirdiğini sanmıyorum ben.”

Bu arada yukarıda eleştirel okumaya itiraz ettiğini belirttiğimiz katılımcı, “Gene halk etkileniyo” derken öğretmen olan bu katılımcı, “En azından bizim öğrenciler. Ertesi gün olayları toplum içinde konuşuluyo, etkileniyo” demektedir. Gerçekte bu katılımcı bireysel bir gözlemine de aktarmaktadır. Görüşmenin tümü gözönünde bulundurulduğunda bu katılımcının zaman zaman müzakere yaşasa da hegemonik okuma yapmaktadır. Oysa grubun diğer üyeleri farklı bir yaklaşım sergilemekte programı dışardan izleyerek, eleştirel okuma yapmaktadırlar.

Aynı soru yanıtlanırken önemli bir tespit gözlenmektedir:

“Aslında böyle şeyleri ufak ufak vererek halkı alıştırıyorlar, yolsuzlukları normal karşılıyoruz artık.” Bu tespiti grup onaylamaktadır. Aynı katılımcı Aziz Nesin’e gönderme yaparak, “Aziz Nesin %60’la çok insafli davrandı” demektedir.

Bunun üzerine bir başka katılımcı, “Ağzını aç bakalım, gözünü nerde açıyorsun? Demokrasi mi var ki tepkini gösterebilesin” şeklindeki bir uyarı da şöyle yanıtlamaktadır: “Kısıtlanmışsın orasını da kabul ediyorum da yalnız bazı konularda

cesaret gösterip birlik olmak lazım.” Bu yanıtlardan ülkenin politik ve toplumsal sorunlarının bilindiği ve belirli bir duyarlılığın taşındığı görülmektedir.

Kurumsal olarak iletişim ya da kitle iletişim bilgisine sahip olmayan katılımcılardan önemli bir tespit daha geliştirilmektedir:

“Bence kamuoyunun ve halkın bilgilendirilmesi yeterli değil... Medya patronları hangi tür programların yapılmasını istiyorsa o tür programlar yapılacak şekilde bir söylenti var.”

“Siz bu görüşe katılıyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde ise; bu katılımcıdan sonra aynı bağlamda yanıtlar vermektedirler:

“Evet, ben bu görüşe katılıyorum. Şimdi diyelim ki ben Uğur Dündar’ın kendi patronu ya da onun kuruluşuyla ilgili konuda bi program yaptığını ben görmedim.”

“E yapamaz zaten, öyle bişey mümkün değil”

“Medya patronları aleyhinde bir program yaptığını da görmedim”

“Yapsın da işsiz mi kalsın”, örtük bir onaylama yapılmaktadır. Bu konuşmalardan katılımcıların Türk medyasında sermayenin ne kadar etkin olduğunu görebildikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar arasında gelişen bu diyalog şöyle tamamlanmaktadır:

“...Mesela medya patronlarıyla ilgili karşı görüşteki ve yahu da kendi gibi eşit yönde program yapan arkadaşlarının açığı olamadığı gibi. Bunlara hiç eğinildiğini görmedim bu zamana kadar.”

“Bugüne kadar izlediğim programlarda hep gariban insanlara yüklenildi... Mafyanın büyükleri, elebaşları yerinde durdu.”

Bu diyalogtan hemen sonra yukarıda hegemonik okuma yaptığını belirttiğimiz katılımcı metinlerarası bir okuma yapmaktadır:

“Örneğin Ayşegül Nadir miydi o tarihi eser kaçakçısı? Yani yurtdışına çıkışı nasıl olabilir?... O aranan kişi illa savcı tutuklama kararı çıkaracak ki kanunların içinde büyüdüm biliyorum, (babasının hakim olduğunu öğreniyoruz) o kanun şeyleri olamdığı sürece yakalayamıyosun. Yani biraz geç davranılıyo, böyle bişeyler yayınlandığı zaman onun suçu doğru bi yerlerde.” Katılımcı son cümlesiyle medyaya duyduğu güveni ve resmi kurumlarında bu yayınları suç duyurusu olarak kabul etmesini ima etmektedir.

Bir katılımcı “Belki de biraz kasıtlı geç davranılıyo” derken daha da açarak “Bazı konularda bilerek yavaş davranılıyo demek istiyorum” sözleriyle diğer katılımcının başlattığı adalet sistemindeki aksaklığın altı çizilmektedir.

Medya patronlarına yönelik bir vurguyla daha karşılaşıyoruz: “Ben de medyanın kamuoyunu bilgilendirdiğini düşünmüyorum. Çünkü konular çok yüzeysel ele alınıyor. Belki başka türlü de yapılamıyor, az önce arkadaşlar söz etti, patronları unutmamak lazım.”

Uğur Dündar’ın nasıl bir gazeteci olduğunu değerlendirmeleri istendiğinde grubun eleştireliliği devam etmektedir. Uğur Dündar’ın gazeteciliğe başladığı dönemlerde daha iyi olduğu ya da programlarında bilgilendirme çabasının olduğu şeklinde iyimser görüşlerde ifade edilmektedir. Ancak, programı dışardan okuma hala sürmektedir.

En eleştirel okuyan katılımcının yanıtı şöyledir:

“Hazırcı bir gazeteci. (Grubun gülmesine yol açmaktadır.) Yani bilgiler tamamıyla ona geliyor. Nerden geliyor? Mit’ten geliyor, gerçeği bu... Mit’ten geliyor geliyor çünkü devlette şu var 657 devlet memurları kanununda devlet memuru konuşamaz. Nasıl konuşacak? Araya gazeteci koyacak. Gazeteci kim? Uğur Dündar, Savaş Ay. Şimdi Savaş Ay bıraktı. Bir 3-5 aydır bıraktı, daha önceleri Atv’deyken aynı misyonu o yapıyordu. Emniyet konuşamaz? Çünkü devlet kurumudur. Kim konuşacak Emniyet Müdürü yerine Uğur Dündar konuşacak, kaldı ki bunu destekleyen programı şeydir: “Hani emniyet müdürleri arasında bir kapışma oldu. Mersin’de emniyet müdürlüğü yapan Hasan Özdemir’in çıktı babalar gibi Uğur Dündar, avukatlığını yaptı. Şeyin karşısında öbür emniyet müdürü karşısında Tankuş, Tankuş’un karşısında sen dedi nasıl yani Hasan Özdemir’i suçlarsın şeklinde Hasan Özdemir’in avukatlığını yaptı yani şu var Uğur Dündar’a resmi kurumlardan haberler geliyor ve programını yapıyor.”

Edebiyat öğretmeni olduğunu öğrendiğimiz katılımcı Arena programının 22.12.1998 tarihinde yayınlanan 200. bölümünü örnek vererek öne sürdüğü görüşlerini somutlaştırmaktadır. Bu programda Uğur Dündar, İstanbul Narkotik Şube Müdürlüğü’nde görevden alınan eski Narkotik Şube Müdürü Ferruh Tankuş’la bir röportaj yapmaktadır. Bu röportajda Uğur Dündar, Ferruh Tankuş’un iddialarını belgelendirmek zorunda olduğunu, belgeleri olmadan da Hasan Özdemir hakkında bu şekilde konuşamayacağını defalarca hatırlatmıştır. Ayrıca, aynı programda bu olaya adı karışan ve programın yayınlandığı günlerde 175 kilo uyuşturucuyla yakalanan, be nedenle de Adana E tipi cezaevinde uyuşturucu kaçakçılığı yüzünden hapiste yatan Yasin Umu ile de bir röportaj yapılmaktadır. Uyuşturucu kaçakçılığı yüzünden hapiste yatan bu kişi, Mersin’deki tüm mülki amirlerle ve emniyet yetkilileriyle gayet iyi

ilişkiler kuran, yardım kuruluşlarına sürekli bağış yapan, kentin gelişimine katkıda bulunan oldukça sosyal bir insan imajıyla sergilenmektedir. Tüm bu söylemden rahatsız olan Ferruh Tankuş ise bu kişinin 175 kilo uyuşturucu ile yakalandığını hatırlatmak zorunda kalmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz programda Uğur Dünder'in ne kadar taraflı davrandığını gören katılımcı Uğur Dünder için "Hasan Özdemir'in avukatlığını yaptı" şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca katılımcı, Arena programının haber kaynaklarından kuşku duymakta, devletin resmi kurumlarından bilgi aldığını bunun da ötesinde onlarla işbirliği içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bunun en güzel örneğini de 22.12.1998'de Ferruh Tankuş'la röportajı oluşturmaktadır. Bu röportajda Ferruh Tankuş asla olayın tarafı olan bir kişi olarak değil; haksız, belgeleri olmaksızın karşı tarafa iftira atan, saldırgan bir kişi olarak görüşülmektedir.

Katılımcının söyleminde özellikle vurgulanan bir diğer nokta da Uğur Dünder'in söyleminin aksine araştırmacı bir gazeteci değil, resmi kurumların sızdırdığı bilgileri değerlendiren "hazırcı" bir gazeteci olarak tanımlamaktadır. Böylelikle eleştirel okuma yapan katılımcı görüşlerini rasyonel gerçeklerle açıklayarak, medyayı dışardan okuyabilmekte, tümlüklü bir eleştirelilik geliştirmektedir.

Arena programına haber kaynakları açısından eleştirel yaklaşan bir katılımcının yanıtı da şöyledir:

"Gayet iyi program buna inanıyorum. Buna inanmamın nedeni de devletin bazı güç odaklarının seçtiği bir eleman olduğu kanaatindeyim. Kamuoyu oluşturma açısından. Genelde bakıyorsunuz 50 programın 30-40 tanesi Türk halkını ilgilendiren konulardır ki zaten böyle olmalıdır. Öyle zannediyorum ki 50 programın içindeki bir-iki program bu güç odaklarının halkı istedikleri şekilde yönlendirmek amacıyla yaptıkları programlar olduğunu gözlüyoruz. Bunları etkiliyebilmek için zaten 30-40-50 program genel kanaatlerini olumlu yönde etkileyecek şekilde olmalı ki araya sokulacak güç odaklarınca önemli olan bu yönlendirme konularında etkili olabilsin. Güç odaklarının da orta halli bir programcıyı ya da gazeteciyi ön plana çıkarmaları mümkün değil diyorum."

Bu yanıtta da Uğur Dünder'in güç odaklarıyla ilişkisi olduğu ve bu ilişki nedeniyle güç odaklarının istediği yönde Arena aracılığıyla toplumun yönlendirildiği ima edilmektedir. Ancak diğer katılımcı gibi görüşlerine moderatorun ısrarına rağmen kanıt göstermemektedir. Katılımcının son cümlesiyle Uğur Dünder'in iyi bir gazeteci

olduğu ancak güç ilişkileriyle ilişki içinde olduğu için “televizyon kişisi” olarak onun üzerinde geliştirilmeye çalışılan mitin başarısız olduğu ya da reddedildiği gözlenmektedir.

Arena programına ilişkin süreç içinde bakışı değişen bir katılımcı, grup içinde kısa ve üretken bir tartışmaya yol açmaktadır:

“Ben Arena’nın daha doğrusu Uğur Dündar’ın eski programlarını seyredirdim, o zamanlar tarafsız olduğuna inanırdım ama son birkaç yılda yapmış olduğu programlar belki kişileri hedef durumuna getirmiştir. Onun için seyretmiyorum zaten.”

“Peki hedef olan kim?” sorusu medorator tarafından yöneltilmektedir.

“Halkın alt tabakası, zengin parası olan kişiler pek programda yer almıyolar aslında toplumu yönlendirenler onlar paran varsa suçsuzsun.”

Görüşmenin başından beri hegemonik okuma yapan katılımcıdan bir itiraz yöneltilmektedir: “Ama şey yaptı, pardon sözünüzü kestim ama Amerika’ya giden zenginler vardı hani.”

“Bezmenler” hatırlatması yapılmaktadır.

Oldukça kararlı ve sert tonda bir yanıt verilmektedir: “Ama onlar zaten gitti, onlar gittikten sonra oldu.”

Ikna olmuşa yakın bir ifade verilmektedir:

–“Ha evet, peşinden boya koştı çünkü.”

–“ Ama dikkat edersen onların Türkiye’yle işi bitti.”

Bir başka katılımcı tartışmaya katılmaktadır:

–“Gitmeden gidip ortaya çıkarsaydı ya” (grupta gülüşmelere yol açmaktadır.)

–“Paran varsa programda suçsuzsun yani program zaten yapılmıyor, paran yoksa işte Ömer gibi (Temel kastediliyor) 3-5 kuruşa çalışırsan suçlusun.”

Hegemonik okuma yapan katılımcı metinlerarası bir okumayla tekrar Uğur Dündar’ı savunan bir yanıt verilmektedir:

“Yalnız Bağ-Kur’du galiba sözünüzü kestim ama 2.5 milyon için Uğur Dündar’ındı galiba program, 2.5 borcu vardı, onu yani üzülmekle onlar hapis yatmış vatandaş, işte kaç milyar borcu olan kişi kaçıp gidiyo. Onların üzerinde de durdu adam.”

Yukarıda yer aşan ve tartışmada eleştirel konumda olan diğer iki katılımcının yanıtlarıysa şöyledir:

“Ama kaçtıktan sonra, gittikten sonra duruyo”

“Duygu sömürsü yapıyo”

Tartışmaya iki katılımcı daha eleştirel bakışlarıyla katılmaktadır:

“Yani, olan oluyo-bitiyö sonra Uğur Dündar oraya gidiyo program yapıyo, o bi yolsuzluğu çıkarmıyo.”

“Ben de çok yüzeysel buluyorum ayrıca, arkadaşlarımlın söylediklerine de katılıyorum. Onun bişey açığa çıkardığı yok yani.”

Tartışma Moderator’ın son soruya geçmesiyle sonlandırılmaktadır. Bu sorunun yanıtlanmasında grupta tek hegemonik okuma yapan katılımcının genelde medyada izleyecek birşey bulamama sıkıntısını dile getirmesinden sonra başka bir katılımcıyla soru-cevaba dayalı üretken bir diyalog gelişmektedir:

“Yani medyada artık konu bulamamaya başladı. Halbuki gündem çok fazla türkiye’de ama.”

-“Demek ki halkın gündemine program hazırlamıyorlar öyle değil mi?”

“Yani, evet”

-“Gündem fazla diyoruz ama bi taraftan da konu sıkıntısı çekiyolar diyoruz öyle mi?”

“Gündem fazla ama aynı sanatçılar çıkıyo, aynı konular.”

“Gündemi bana göre çarpıtıyolar. Asıl sorun kendi kendilerine gündem oluşturarak izlettirmeye çalışıyolar. Bunu izlettirerek asıl gündemi saptırmaya gidiyolar işte, bu tezde güç odakları çeşit çeşit olabilir bu güç odakları yani. Biz hükümet olarak biliriz ama hükümetin olmadığını da gözlüyoruz. Meclis olmadığını görüyoruz, emniyet olarak biliriz güvenliği sağlayan ama emniyetinde birbiriyle çatışma halinde olduğunu görüyoruz. İşte bu programların hangi odağın arkasında ya da önünde olduğunu bilmediğimiz için artık her programda bu kimin savunuculuğunu yapıyor diye seyretmektense seyretmiyoruz.”

Bu katılımcının, medyanın önemli bir güç olduğunun ve bunun da ekonomik, politik yapılanmada diğer güç odaklarınca kullanıldığının iyi bildiği gözlenmektedir. Böylelikle, medyaya önemli bir eleştirelilik gelişmekte ve seyretmemeye yol açmaktadır. Medyadan uzaklaşmayı bir başka katılımcı da onaylamaktadır:

“Son zamanlarda özellikle son 1 yıldır bende pek izlediğimi söyleyemem... İzlemiyorum çok monoton gelmeye başladı bana. Belki şeyden de olabilir izlememe nedenim sonucunda yapılan bişeylerin olmamasıdır. Önce bazı aksaklıklar ortaya konuluyor, fakat bu aksaklıkları giderme yoluna gidilebilir mi?”

Medyanın olayların neden ve niçinleriyle uğraşmadığı ya da sorunların gerçek nedenini araştırmadığı ima edilmektedir. Ayrıca, programların sonuç alıcı olamadığı da vurgulanmaktadır. Böylelikle özellikle haber programda “olayların nedenlerinin” araştırılıp, sergilendiği söylemi kabul görmemektedir.

Programa ilişkin önemli bir tespitte şöyle yapılmaktadır:

“Arena’yı önceden izliyordum yani tarafsız olduğuna inanıyordum ama son zamanlarda çok basit konuları ele almaya başladı. Yani basit derken çok küçük gruplarla uğraşmaya başladı, böyle ayakçı takımıyla ve yahufta işte falan yerde ölmüş olan bir çocuğun evinde işkenceyi ele alarak, onun için de çoktan beri izlemiyorum.”

Arena programında konu seçimine ilişkin daha öncede belirtildiği gibi tarafsızlığın farkındalık var. bir başka katılımcı bu açıklamayı daha da genişletmekte, konu seçiminde gözlenen bu tarafsızlık rasyonek bir gerekçeyle çözümlenmektedir:

“Ama yani program olarak ne olabilir ki; şunu mu, Türkiye’de insan haklarını mı işlesin? Türkiye’de demokrasiyi mi işlesin? Demokrasi ne kadar işliyor? Demokrasinin neresindeyiz? Bunu ele almıyacağına göre bu da program yapmak zorunda olduğuna göre elbette ki...”

Türkiye’de ifade özgürlüğünün olmaması ve medyanında böylesi sınırlı bir özgürlükte bu konulara yöneldiği ima edilmektedir. Böylelikle, medyanın toplumsal yapılanma içinde bir kurum olarak ele alınıp değerlendirildiği ve rasyonel sonuçlara ulaşıldığı gözlenmektedir. Aynı kişi çarpıcı bir tespit daha yapmaktadır:

“Yani düşünebiliyo musun Ocak ayı geldiği zaman memurlar zam, zam, zam derlerdi. Sendikaları bile etkileyen bu odaklar, öyle demez miydik? A bakıyosunuz Aralık gelmiş, Ocak gelmiş hatta Şubat gelmiş hiçbir sendikadan ses-soluk çıkmıyo.”

2.4. Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamındaki bölümün çözümlenmesinde program metninin kapalı metin özellikleri taşıdığı görülmektedir. Programda söylem belli bir hiyerarşi içinde yapılandırılmıştır. Oluşturulmak istenen yorum, görüntü üstü ses aracılığıyla verilmektedir. İzleyicide bir merak uyandırmak daha fazla ilgi çekmek amacıyla Uğur Dündar’ın başlangıçta yaptığı konunun kısa bir özetinden sonra, tanıtıcı görüntüler tanıtımdan çok soru işareti oluşturmaya yöneliktir. Programın inandırıcılığını arttırmak amacıyla konuyla ilgili destekleyici görüntüler kullanılmaktadır. Örneğin Uğur

Dünder'in Almanya'ya gittiği, Uğur Dünder'in uçak içinde bir görüntüsüyle araştırma ekibindeki bir muhabirin Trabzon'a gitmesi yeşil fon üzerinde hareket halindeki bir uçak görüntüsüyle desteklenmektedir.

Arena, bir haber program olmasına karşın Postman'ın altını çizdiği gibi bazı eğlence öğelerini taşımaktadır. Polisiye, dedektif sahnelerini andıran çekimler, görüntülerin niteliğiyle bağlantılı olarak tempolu ya da duygulu müzik kullanımı ve bazı film karelerinin programda yer alması ciddi bir program olması gereken bu türde eğlendirici işlev üstlenmekte en azından bilinç dışında bunu anımsatmaktadır. Metnin yapılandırılışında göze çarpan bir diğer nokta da tıpkı bir gerilim filmi ya da polisiye dizi gibi programın başlangıcında ve mafyanın tanıtım sürecinde düğümler atılması ve bununda yavaş yavaş çözümlenerek izleyiciye bir hazzın yaşatılmasıdır.

Bu program sonucunda mafyanın etkilenmesi ya da metindeki ifadeyle ağır darbe yemesi mümkün değildir. Ayrıca, metin bu konuda bazı tutarsızlıkları da taşımaktadır, Uğur Dünder'in İstanbul'daki hastaneye baskın yapmasından 4-5 ay sonra hala İsraili hastaların böbrek nakli yaptırdığını Amos Canof röportajda ifade etmektedir. Gerçekte katılımcılar/izleyiciler de metni belli bir kuşku ile karşılamakta, bir müzakere süreci yaşamaktadırlar ancak Uğur Dünder'in gerçek kişiliği üzerine kurulan "adil", "tarafsız", "araştırmacı" gazeteci miti ile hegemonik duymaya dönülmektedir.

Çalışılan gruplarda ele alınan yaş ve eğitim değişkenlerine bağlı olarak anlamlı sonuçlar gözlenmektedir. 35 yaş üstü, üniversite mezunlarının oluşturduğu grubun bir kişi dışında Arena'yı yorumlaması araştırmacının yorumlaması ile benzerlikler taşımaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe programa ilişkin yorumlarda detaylanmakta ve eleştirellikte artmaktadır. Ancak her üniversite mezunu Arena'ya eleştirel bir bakış geliştirememektedir. Yapılan pilot çalışmalar da göz önünde bulundurulduğunda sosyoloji, edebiyat ve felsefe gibi sosyal bilim eğitimi alan kişilerin eleştirel bakış geliştirebildikleri gözlenmektedir.

Yaş değişkenine bağlı olarak bazı farklılıklar görülmesine karşın, yorum arasındaki farklılıklar eğitimde daha belirgindir. Örneğin ilkökul mezunu ve lise mezunu 35 yaş üstü gruplarda Programdaki Temel'e tepki duyulmakta, etik de önem kazanmaktadır.

İlkökul mezunu her iki grupta da programı dışardan okuma gözlenmemektedir. Ancak eğitim seviyesiyle ilgili olarak burada ekonomik gelirden önemlidir. Her iki

grupta asgari ücretle çalışan işçilerden oluşmaktadır; özellikle genç grubun programdaki böbrek satmak zorunda kalan kişilerle bir özdeşlemeye gittiği, işsizliği ve parasızlığı ön plana çıkararak tümüyle bu insanları savunmaya yönelik bir söylem kurduğu gözlenmektedir. Bu gruplar aynı zamanda doktorlara en fazla tepki duyan ve günlük yaşamda sağlık konusunda karşılaştıkları sorunlara en fazla gönderme yapan gruplardır.

Vurgulanması gereken bir farklılıkta 20-34 yaş arası, lise mezunu grupta görülmektedir. Bu gruptaki katılımcıların, bir yandan ülkede yaşanan ekonomik, politik ve toplumsal sorunların farkında olduğu öte yandan yeterli kavramsal çerçeveleri olmadığı içinde sistemi çözümleyemedikleri görülmektedir. Sorunların farkındalık toplumsal bir tepki oluşmasına yol açmakta fakat bu sistemli bir eleştireliliğe dönüşmemektedir. Arena, program olarak sonuç alıcı olmamakla eleştirilirken programı hazırlayıp sunan Uğur Dündar çok beğenilmektedir

Arena'nın sonuç alıcı olmaması ya da sonuçlarını göstermemesi en çok eleştirilen yönüdür. Ancak bu eleştirilere yönelik bazı katılımcıların Dolmabahçe Sarayı ile ilgili programı örnek verdikleri gözlenmektedir. Uğur Dündar bir programında Dolmabahçe Sarayının bakımsızlığını konu edinmiş ve 1-2 ay sonrada aynı sarayın bakım çalışmalarını göstermiştir. Bu program katılımcıların çoğu tarafından hatırlanmakta ve Arena'nın bir başarısı olarak nitelendirilmektedir.

İzleyicilerin anlam oluşturmada eğitim durumu ve yaş değişkenlerinin yanısıra bireysel deneyim de önemli bir değişken olarak gözlenmektedir. Örneğin bir katılımcının kardeşinin araştırmanın yapıldığı günlerde bir operasyon geçirmiş olmasının önemsemesine yol açarken, bir başka katılımcının da yetiştirme yurdunda büyümüş olması Uğur Dündar' a büyük bir sevgi ve saygı geliştirmesine neden olmaktadır.

Çözümleme sonucunda Hall'un geliştirdiği üçlü okuma modeline uyan bir anlam yelpazesıyla karşılaşmıştır. Bu yelpazede hegemonik okuma en yaygın olanı, eleştirel okuma ise en az olandır. Böylelikle, medya metninin nihai bir belirleyicilik olmasa da eğitim (daha açmak gerekirse disiplin), yaş, gelir durumu gibi etkenlerle de ilgili olarak bir belirleyiciliği vardır. Ancak bu belirleyiciliğe bir başka deyişle medyanın etkisine direniş gösteren izleyicilerde vardır. Ayrıca bağlamdan koparılarak yapılan bu araştırma taşıdığı sınırlılığa rağmen anlamın bağlama ne kadar bağlı olduğu görüşünü kuvvetlendirerek bir veriye dönüşmektedir.

SONUÇ

İletişim araştırmalarında izleyici-metin ilişkisi, Kullanımlar ve Doymular yaklaşımı dışında uzun süre ihmal edilen bir konudur. 1980’li ve 90’lı yıllarda araştırmacıların kafa yordukları izleyici araştırması ya da alımlama çalışması olarak adlandırılan bu yeni yaklaşımla, izleyicilerin medya mesajlarını alımlama/anlamlandırma pratiği ön plana çıkmakta, etki sorunsalı bu pratik dolayımıyla ele alınmaktadır. İzleyici homojen, medya mesajları karşısında edilgin ve istenildiği gibi yönlendirilen bir kitle olarak kabul edilmediği için “etki”de parçalanmaktadır. Ancak bu yaklaşımın da sorunsuz olduğu söylenemez. İzleyici araştırması bir yandan önemli boşlukları taşırken, öte yandan da çok yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu tartışmalar aşağıda daha da detaylandırılacaktır.

İzleyicilerin medya mesajlarının edilgin birer tüketicisi mi yoksa sosyo-kültürel süreçler içinde belirlenen ve dolayısıyla medya metinlerini de bu konumlarından anlamlandıran bireyler mi olduğu sorunsalıyla başlayan bu çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde problem, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar verilmektedir. Birinci bölümde ise medyada etki sorunsalı ve izleyici araştırması ele alınmaktadır. İkinci bölümde de tür kavramı ve haber/haber program türü tartışılırken, uygulama ve bulguların değerlendirilmesi konu edilmektedir.

İletişim araştırmaları 1900’lerin başında Amerika’da başlamaktadır. Amerikada’ki iletişim araştırmaları üç döneme ayrılarak ele alınabilir. İlk dönem iletişim araştırmaları, yaygınlaşan medyanın insanlar üzerinde etkili olduğu ön kabulüyle sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji disiplinlerinde gerçekteştirildi. “Hipodermik Şırınga” ya da “Mermi Kuramı” gibi isimler verilen bu dönemin kuramlarında medyanın insanlara tıpkı bir şırınga gibi enjekte edileceği inancıyla medyaya sınırsız bir güç tanınmaktadır.

Çoğulcular, toplumu birbiriyle rekabet halinde, birinin diğerine üstün gelmeksizin sürekli rekabet halinde grup ve çıkarlardan oluşan bir bütün olarak kabul etmektedir. Amerika’da gelişen liberal iletişim araştırmaları çoğulcu bir toplum görüşünden hareketle medyayı devletten, siyasi partilerden ve kurumlaşmış baskı

gruplarından özerk bir kurum olarak ele alırken bu nedenle de “iktidar” ve “ideoloji” kavramları araştırma kapsamı dışında kalmaktadır. İlk dönem iletişim çalışmalarında gücünden kuşku duyulmayan medyanın bireyler üzerinde kısa dönemli etkileri sosyoloji, psikoloji ve sosyal-psikoloji disiplinlerinin bilgi birikimleri aracılığıyla çözümlendi. 1820’lerin başında Chicago Okulu kentleşmeyle birlikte göçmen grupların medyadan nasıl yararlandığını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Katılımcı gözlem gibi niteliksel yöntemler kullanılmış ve eleştirel bir bakışta geliştirilmiştir. Ancak, Chicago Okulu’nun eleştirel bakışı liberal iletişim araştırmalarında etkin olamamış, Amerika’da hakim olan pozitivism etkin konuma geçmiştir.

Pozitivizmin etkisiyle nesnel veriler toplanmak amacıyla yapılan alan araştırmalarında medyanın sanıldığı gibi etkili olmadığı; ancak varolan görüş ve tutumları pekiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle de 1930-60 yılları sınırlı etkiler dönemi olarak adlandırılmaktadır. Klapper, “Kitle İletişim Etkileri” adlı kitabında medyanın kendi başına insanlar üzerinde etkili olamayacağını seçici süreçler, düşünce önderleri gibi farklı süreçlerin etki oluşturmada önemine dikkat çekmektedir. Lazarsfeld’de buna benzer bir yaklaşımla “İki Aşamalı Akış” modelini geliştirerek medyanın doğrudan etkili olamayacağını vurgulamaktadır.

Medyanın etkisine duyulan kuşku da uzun sürmedi ve 1960’lardan sonra medyanın önemli bir güç olduğu görüşü hakim oldu. Amerika’nın liberal iletişim araştırmalarına karşılık Kıta Avrupa’sında eleştirel bir paradigma gelişti. Kapitalist toplumu, bir sınıf tahakkümü olarak ele alan Marksist toplum modelini benimseyen eleştirel yaklaşımlar, medyayı da belli sınıfların tahakkümü bağlamı içinde, çeşitli sınıfsal görüşlerin birbiriyle mücadele ettikleri bir ideolojik alanın parçası olarak öne sürer. Liberal kuramların aksine “iktidar” ve “ideoloji” kavramları merkezi bir önemdedir.

Frankfurt Okuluyla başlayan bu paradigma ekonomi-politik, yapısalcılık ve kültürel çalışmalar ve 1980’li 90’lı yıllarda yoğun tartışılan izleyici araştırmalarını da kapsar. Kapitalist ekonomik düzene ve medyanın ideolojik işleyişine yöneltilen eleştirilerle ortak bir payda oluştursalar da yaklaşımlarında öncelik verdikleri konular farklılaşmaktadır.

Frankfurt Okulu ekonominin belirleyiciliğinden ısrarla kaçınırken, alt yapı ile üst yapı kurumları arasında karşılıklı bir etkileşimi savunmaktadır. Düşünürlerin çalışmaları Batı Avrupa Marksizminin yeniden canlanmasında önemli bir güç kaynağı

olurken, aynı zamanda eleştirel iletişim çalışmalarına da temel oluşturur. Frankfurt Okulu'nun en çok ilgilendiği konu Amerikan kitle kültürüdür. Bu nedenle “kültür endüstrisi” kavramı geliştirilerek toplumdan ayrı ve bağımsız bir alan olarak görülmeyen kültür ve kitle iletişimi, üzerinde yoğunlaşılacak konulardır. Düşünörlere göre, medya bilgilendirme ve eğlence aracı olmanın ötesinde kitle bilincini ayarlama ve koşullandırma aracıdır. Toplumdaki çelişkilerin gizlenmesi, eleştirel düşüncenin törpülenmesi, belirli tüketim kalıplarının ve yaşam tarzlarının benimsetilmesi ya da kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesi hep medya aracılığıyla gerçekleşir.

Klasik Marksist kuramdan hareketle geliştirilen araççı yaklaşım, tek yönlü bir ekonomik belirleyiciliği kabul eder ve medyayı da yönetici sınıf ile sermaye sahiplerine hizmet eden bir araç olarak görür. Medya hakim sınıfın denetiminde olduğu için kültürel üretim ve kontrolü de yine aynı sınıfın elindedir. Yoğunlaşma, basın-sermaye ilişkisi ve basının sol eğilimli etkinliklere yaklaşımı araççı yaklaşımın ilgilendiği konuların başında gelir.

Graham Murdock, Peter Golding, Nicholas Garnham ve James Curran gibi araştırmacıların temsil ettiği ekonomi-politik yaklaşım, ekonomik örgütlenme ile siyasal toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimle ilgilenmektedir. Murdock ve Golding birlikte kaleme aldıkları makalelerinde ekonominin nihai belirleyiciliğini reddederek, Hall'u takip ederek ekonominin ilk kertede belirleyici olduğunu öne sürmektedirler. Tarihsel sürecin önemli olduğu ekonomi politik yaklaşımda sahiplik, kontrol ve üretim öncelik taşıyan konulardır. Murdock, son yıllarda yazdığı bir makalesinde tüm dünyada hakim olmaya başlayan neo-liberal politikaların altını çizerek, medya-sermaye ilişkisinin ve tekelleşmelerin önemini daha da arttığını öne sürmektedir. Ayrıca, “özelleştirme” ve “teknoloji” ile bunların kültürel alandaki yansımaları vurgu olan diğer konulardır.

Eleştirel paradigma içinde kimi haklı eleştirileri de taşısa medya çözümlerinde önemli açılımlar sağlayan bir diğer yaklaşım da yapısalcılıktır. Yapısalcılık Saussure'ün dilbilimini, Levi Strauss'un yapısal antropolojisini ve Roland Barthes'in göstergebilimini kapsayan bir yaklaşımdır. Saussure, dilin toplumsal uzlaşımlara dayalı olduğunu öne sürerken, dil (language)/söz (parole) ayırımına giderek dilsel ve dildışı göstergelerin kültür içinde ele alınmasına yol açmıştır. Dil/söz ayırımından hareketle Levi-Strauss'un geliştirdiği yapısal antropoloji ise toplumsal kurumların dil gibi çözümlenme yolunu açmıştır.

Barthes'ın geliştirdiği yananlam/düzanlam ayrımı ise post-yapısalcı dil anlayışına kadar medya metinlerinin çözümlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Barthes, kapitalist sistemin temel değerlerinin mit aracılığıyla meşrulaştırıldığını; ayrıca yemek yeme, tatil, moda, eğlence gibi günlük pratiklerin bile birer mite dönüştürülerek, toplumun yönlendirildiğini öne sürmektedir. Barthes'ın dil ile ideoloji sorununu birlikte ele alış ve burjuva gerçekliğinin dil içinde kurulduğunu vurgulaması medya metinlerine yeni bakış açılarının geliştirilmesine yol açmıştır.

Medya çözümlenmelerinde ve eleştirel paradigma içinde önemli bir diğer yaklaşım kültürel çalışmalar olarak adlandırılmaktadır. Merkez İngiltere'nin Birmingham kentinde 1964 yılında kurulmuştur ve İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak da adlandırılır.

Kültürel çalışmalar, farklı disiplinlerden araştırmacıların bulunduğu ve bu buluşma noktasından çok üretken medya çözümlenmelerinin yapıldığı bir yaklaşımdır. Raymond Williams'ın bir yandan kültürü toplumun dışında ya da önünde kabul eden geleneksel kültür tanımlarından uzaklaşarak; kültürü, anlamları tarihsel ve toplumsal olarak gerçekleştirilen bütünsel bir süreç olarak ele alması, öte yandan da kültürü ekonomik belirleyicilikten kurtarmacı, kültürel çalışmalar üzerinde etkili olur.

Kültürel çalışmalarda Antonio Gramsci, "hegemonya", Althusser'de "ideoloji" kavramına yaptığı vurguyla önem kazanmaktadır. Gramsci'nin sınıf temelli geliştirdiği hegemonya anlayışına göre, yönetici sınıflar bağımlı sınıfların kendi çıkarlarına uygun davranmalarını zor kullanarak değil, bütünlüklü bir iktidar kurarak sağlamaktadırlar. Bu iktidarın kurulmasında "rıza" en önemli etkidir ve Gramsci'ye göre kapitalist toplumlarda medya, bu rızanın/iktidarın kurulmasındaki en önemli araçtır. Althusser'e göre ise medya "Devletin İdeolojik Araçları"nda başı çekmektedir.

Kültürel çalışmalarda dilbilim alanındaki görüşleriyle etkin olan bir diğer isim Valentin Volosinov'dur. Volosinov'da Bahktin gibi dil olgusuna toplumsal bir boyut katarak anlamlandırmanın toplumsal bir pratik olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, Volosinov ideolojinin gösterge aracılığıyla üretildiğinin altını çizer. Böylelikle, kültürel çalışmalarda medya metinleri ideolojik mücadelenin yapıldığı alan olarak kabul edilir.

Ayrıca, Volosinov'un "çok aksanlık" kavramı, kültürel çalışmalarda metinlerin farklı bireylerce, farklı bağlamlarda farklı politikalarla eklemlenebileceği görüşüne yol açmaktadır.

Volosinov'u takip eden Hall, anlamlandırmanın yansız bir güç olmadığını savunur. Göstergeyi ideolojik mücadele alanı olarak kabul etmektedir. Hall'a ve kültürel çalışmalara göre medya, ideolojik pratiğin eklemleme alanlarından biridir. Bir başka deyişle, ileri kapitalist toplumlarda medya hem nitel hem de nicel olarak kültürel alanda tanımlayıcı ve belirleyici bir yere sahiptir. Bu tanımlama hiçbir zaman varolan ekonomik, politik ve toplumsal düzene muhalif olmamakta, son gözlemde varolan yapıyı yeniden üretmekte; toplumsal çelişkileri maskeleymektedir.

Kültürel çalışmaların ve özellikle Hall'un medyanın ideolojik rolünü ve ideolojinin yapısını ortaya çıkarmaya yönelik çalışmaları, liberal yaklaşımın medyaya ilişkin önkabullerini sarsmaktadır. Ayrıca Hall'un "Encoding-Decoding" adlı makalesinde Parkin'den hareketle geliştirdiği üçlü okuma modeli ve izleyiciyi iletinin alıcısı olarak görmenin ötesinde anlamlandırmanın kaynağı olarak da ele alışı, kültürel çalışmalar içinde bir kırılma noktasına karşılık gelmektedir.

Hall, bu makalesinde hegemonik (anlamın medya söylemiyle koşut kurulması), müzakereli (medya söyleminin sorgulanması) ve muhalif (medya söyleminin onay görmemesi ve hatta medyaya karşı okunma konumunun onaylanması) okuma kavramlarını geliştirmektedir. Böylelikle, izleyici pasif alıcı olarak tanımlanmaktan kurtulmakta; anlamın üreticisi olarak ele alınmaktadır. Ancak, Hall izleyiciye göreli bir özerklik tanıyarak medya metinlerinin yapılandırılmalarının altını çizerek, bu yapılandırmanın anlam üzerinde belirleyiciliğini vurgulamaktadır.

Kültürel çalışmalardaki bu kırılma noktası ise aşağıda ele alacağımız kuramsal gelişmelerle birlikte izleyici araştırması ya da alımlama çalışmalarına yol açmaktadır. Dilbilim alanındaki tartışmaların yapısalcılıktan post-yapısallığa dönüşmesiyle özne/söylem tartışmaları da farklı boyutlar kazanmaktadır. Lacan, Foucault, Laclau ve Mouffe bu konudaki görüşleriyle izleyici araştırmalarında etkili olan isimlerdir. Ayrıca, feminist çalışmaların medya-izleyici etkileşimini kadınlar açısından ele alarak etki sorunsalını tek yönlü ele alan bakışı sarsmalarının da önemi gözardı edilemez.

Post-yapısallıkta, yapısalcılığın dilin yapısal özellikleri ve işleyiş yasaları yerini söylem tartışmalarına bırakmaktadır. Toplumsal iktidarın taşıyıcısı olarak görülen söylem, söylem aracılığıyla taşınan ve belirlenen anlam önem kazanmaktadır. Anlamın metin içinde sabit, verili olmadığını öne süren post-yapısalcılar, anlamın metin-okur/izleyici etkileşimiyle ortaya çıkacak bir ürün olduğunu öne sürerken ayrıca bir metinden aynı anlamların üretilebileceğini kimsenin garantilemeyeceğini kabul

etmektedirler. Böylelikle, anlam oluşumunda toplumsal/kültürel yapı da önem kazanmaktadır.

Post-yapısalcı anlayış, klasik Desartes'çı tümlüklü özneyi çözümlürürken öznenin kurucu rolüne de eleştirel bakmaktadır. Lacan, öznenin dil aracılığıyla yapılandırıldığını ve bilinçdışı nedeniyle de bütüncül bir bilince sahip olmadığını öne sürmektedir. Foucault ise toplumsalı belirleyen ve denetleyen söylem olduğunu kabul ederken, öznenin de söylem aracılığıyla kurulduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, Foucault'in iktidarın aşağıdan yukarı doğru da işleyebileceği görüşü izleyicinin medya mesajlarına direnebileceği ya da kendi anlamını oluşturabileceği şeklinde yansımaktadır.

Laclau ve Mouffe (ideoloji kavramından) uzaklaşırken, toplumsal ilişkileri oluşturan ve düzenleyen; ideolojik bir söylem aracılığıyla aktif öznelere kuran bir eklemlenme pratiği olarak söylem görüşünü öne sürmektedirler. Laclau ve Mouffe'ta topluma ilişkin hiçbir alanın nihai olarak dikişlenemeyeceği için sürekli bir anlam sabitleştiriminden de söz edilemez. Hegemonya Gramsci'nin öne sürdüğü gibi bir merkezden kurulmaya çalışılan bir uzlaşma değildir; toplumdaki çeşitli gruplar da bu hegemonyaya mücadelesine katılmaktadırlar. Bir başka deyişle sürekli bir toplumsal uzlaşmanın kurulması mümkün değildir, ancak yine de bunun mücadelesi verilir. Bu mücadelede hegemonya ve anlam kısa sürelerde kurulmakta ve özne de düğüm noktaları adı verilen bu kısmi sabitleme noktalarında sabitlenmektedir. Bu nedenle de özne tutarsız, hareketli ve aktiftir. Laclau ve Mouffe'un öznenin söylemsel alanda mücadele verebileceğini öne süren bu görüşleri medya araştırmalarında izleyicinin medya söylemine direnebileceği bu nedenle de izleyicilerin edilgin bir kitle olarak ele alınmaması gerektiği öne sürülmektedir.

Hem kültürel çalışmalar hem de izleyici araştırmalarında, film eleştirilerinden hareketle geliştirilen Screen kuramının öne sürdüğü metnin söylemi aracılığıyla öznenin kurulduğu görüşü kabul edilmez. Hall'la başlayan izleyicinin medya söylemi karşısında görece özerkliği daha uçlara götürülmektedir. örneğin Fiske, medya söyleminin belirleyiciliğine karşı çıkar. Ona göre, medya metinleri açık metinlerdir ve bu nedenle de farklı anlam ve yorumlara açıktırlar. Ayrıca Fiske bu farklı yorumların bir direniş yol açabileceği iyimserliğini de taşımaktadır. Morley, izleyicilerin okumalarının sınırlı temelli açıklanamayacağını öne sürerken, Jensen'in çalışmalarında geliştirilen izleyicileri sadece yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik statüsüne göre gruplandırmayan,

aynı zamanda yorumlama kodlarını da öne çıkaran “yorumlayıcı topluluk” önemli bir kavramdır. Birey birden çok yorumlayıcı topluluğa dahil olabilir. Jensen, medya metinleri mi yoksa izleyicinin mi ön plana çıkarılması gerektiği sorunsalının terk edilerek, yani anlamın toplumsal üretiminde, ele alınması gerektiğini öne sürer.

Livingstone, izleyici araştırmalarında “eleştirelilik” ve “eleştirel okuyucu” kavramlarını detaylandırmaktadır. Ona göre, eleştirelilik olumsuz okuma ya da reddetmeye eşdeğer ele alınmamalıdır. Eleştirel okuma, medyaya dışardan bakabilmek, bilgili ve analitik bir bakışla program izlemedir. Livingstone göre, böylesi bir eleştirelilik toplumsal bir tepki ve izleyicide bireysel tüketici değil; bir yurttaş olarak ele alınabilir. Livingstone, izleyici eleştireliliğinin protesto ya da boykot gibi politik eyleme dönüşebileceği iyimserliğini taşır.

Tania Modleski, Janice Radway, Ien Ang gibi araştırmacılar feminist bir perspektifle popüler kültür ürünlerinin tüketim pratiklerini ele alarak bu pratiklerde ataerkil kültüre yönelik bir direniş ve özgürleşim potansiyeli olduğunu öne sürmektedirler.

İzleyici araştırmalarının öncü isimlerinden Hall ve Morley medya metinlerinin yapılandırılan doğalarını ve anlam üzerinde belirleyiciliklerini gözardı etmezken, daha sonraki izleyici araştırmalarında salt izleyici odaklı çalışılarak metnin ve üretim süreçlerinde ekonomik belirleyiciliğin ihmal edildiği gözlenmektedir. Curran izleyici araştırmalarının ekonomiyi çok fazla ihmal etmekte, Press de sosyal ve toplumsal kurumların doğrudan politik etkilerine gereken önemi vermemekle eleştirmektedir. Morley, son yıllarda yazdığı bir makalesinde izleyici araştırmalarının kültürel çalışmaları çok fazla metin odaklı çalışarak izleyiciyi ihmal etmekle eleştirerek işe başladığını, daha sonra ise kendilerinin de aynı hatayı yaparak izleyiciye fazla odaklanarak diğer süreçlerin önemini ihmal ettiklerini vurgulamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde televizyonda tür olgusu ve haber programının yapısal özellikleri ele alınmaktadır. “Sanat ve iletişimde özgül bir anlatım biçimi” olarak tanımlanan tür, medyada etki oluşturma aracı olarak kullanılmaktadır. Sözkonusu etki metnin anlamını yapılandırarak ve izleyicinin yorumunu açık ya da kapalı metin kullanarak kontrol etme ile sağlanmaktadır. Postman, bütün televizyon türlerinin gerçekte bir eğlence düzleminde yapılandırıldığını öne sürmektedir. Haber ve haber programda bile konuların eğlence formatıyla ele alındığını, müzik gibi araçlar kullanarak da bu formatın pekiştirildiğini vurgulamaktadır. Bir haber programı olan

Arena'nın çözümlenmesinde anlam oluşturmada, müzik, imge ve bazı filmlerden kareler gibi araçlardan yararlanıldığı görülmektedir. Ayrıca, program metni tıpkı polisiye ya da dedektif dizisi gibi düğümler atarak başlamakta; bunları da yavaş yavaş çözmektedir. Bu bulgular da Postman'ı doğrular niteliktedir.

Bu çalışmanın uygulama aşamasında bir haber programı olan Arena araştırma kapsamına alınmıştır. Uygulama Arena programının yapılandığı öykünün çözümlenmesi ve izleyicilerin programı okuma şekilleri olmak üzere iki aşamalı desenlenmiş ve araştırmacının çözümlenmeden edindiği sonuçlar ile izleyici yorumlarını yansıtan fokus grup sonuçları kıyaslanması ile tamamlanmıştır. İzleyici araştırmasında grup etkileşimini de görebilmek için fokus grup yöntemi seçilmiştir. Grup etkileşiminin gerçekleşmesi için her hücre 7 kişiden oluşturulmuştur. Katılımcılar yaş ve eğitim değişkenlerine göre belirlenirken, rahat ve eşitlikçi bir ortam olması için homojen gruplar oluşturulmuştur.

Arena programı çözümlenirken Kanal D gibi özel bir televizyon kanalında yayınlandığı ve dolayısıyla Uğur Dündar ile ekibinin sermaye/patrondan bağımsızlığı kuşkuyla yaklaşılabilir bir konu olmuştur. Çözümlemede programın yapılandırılan bir metin olduğu, daima anlamı kapatmaya yöneldiği ve araştırmacının da sınırlı tutulduğu görülmüştür. Programda en çarpıcı ögenin Uğur Dündar kişiliği üzerinde bir mit oluşturulmakta ve inandırıcılık bu mit üzerinden kurulmuş olmasıdır. Uluslararası organ kaçakçılığı yapan bir mafyanın konu edildiği bu bölümde sorunun gerçek nedenlerine asla yönelinmemekte, toplumsal yapılanmaya yönelik hiçbir eleştiri geliştirilmemektedir. Arena böyle bir yayın çizgisi izleyerek medyanın ideolojileri kurulma alanına hizmet etmenin ötesine geçememektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların önceden belirlenen eğitim ve yaş değişkeni ile görüşme esnasında görülen bireysel deneyim, ekonomik durum gibi değişkenlere bağlı olarak farklı okuma yaptıkları gözlenmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça eleştirel okumanın da arttığı, ancak eleştirel okuma için salt üniversite mezunu olmanın yeterli olmadığı sosyoloji, iletişim, edebiyat ve felsefe gibi sosyal bilim dallarının eleştirel okumaya daha fazla yönelttiği görülmektedir.

Bu araştırmanın yöntemi bir yandan doğal izleme ortamından koparak tepkileri anında ve bağlamından uzak ele alma gibi bir sınırlılığı taşısa da öte yandan anlamın gündemle yakın ilişki içinde okunması bağlamın önemini vurgulaması için önemli bir veriye de dönüşmektedir. .

İzleyicilerde programa yönelik önemli bir müzakere süreci yaşanmasına karşın bu süreç tekrar hegemonik okumaya dönüşmekte yani metin belirleyici olmaktadır. Ancak buradaki belirleyiciliğinde tartışmaya açılması gerekmektedir. Müzakereli okuma ve eleştirel okuma nihai belirleyiciliği mümkün kılmamaktadır. Gerçekte milyonlarca evde her akşam eleştirel okuma yapılmakta ancak bu potansiyel, toplumsal alana yansıtılamamaktadır. İletişim araştırmalarında metnin üretim koşullarına ve dolayısı ile belirleyiciliğini de ihmal etmeden daha fazla izleyici araştırması yaparak, eleştirel izleyicilerin kurucu/dönüştürücü potansiyelini nasıl harekete geçireceği konusunun geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

EK 1

FOKUS GRUP GÖRÜŞMELERİNİN DEŞİFRESİ

1. İlkokul Mezunu 20-34 Yaş Arası Grup

SORU 1:

Hüseyin: Bence etkilenmez. Yani şöyle yasal, kağıda imza atıyor, kendisi imza atıyor, ben veriyorum diyor. Napabilir? Bence hiç. Bugün, yarın gene yapar. Sen bu adama ceza veremezsin ki.... Hiç ceza veremez çünkü, parasız, işi yok gücü yok parasız. Yani şu anda Eskişehir'de dahi iki günde 10 tane bulursun yani. İşte git Reşadiye Camisinin oraya 10 tane adam çıkar böbreğini vermek isteyen. Yani parasız. Veriyo artık. Kendi isteğiyle veriyo. Yakalamışsın, yarın bir daha yapar bu işi. Hani yasal bişey yaptığı. Yasal derken hasta kendisi ikna oluyo. Ben veriyorum diye imza atıyo.

Aysel: Yani alan razı, veren razı.

Hüseyin: Alan razı veren razı.

Aysel: İstemiyerek yapılyo ama mecbur kalıyo, yapıyo.

Hüseyin: Eskişehir'de Reşadiye'nin oraya gitsen versen 20-30 milyar 10 tane 20 tane adam bulur gelirsın.

Aysel: Bulunur.

.....: Bulunur.

Hüseyin ve de getir şuraya yatır böbreklerini al. Yani kim ne diyecek, gayet şey yaptıkları.

Aysel: Evet.

-Fevzi sen ne dersin?

Fevzi: Ben de arkadaşın dediği gibi, arkadaşıma katılıyorum. Çünkü Türkiye'de insanlar işsiz, işsizlik sıkıntısı başını almış götürüyo yani. Bir mafya çıkıyor ortaya, e sana şu kadar veririm, bu kadar veririm diyerek, Eee insanlar ucuza kendini satabiliyor yani. Böbrekte olabilir bu, başka birşeyde olabilir. Para

(Burada soruyu açma gereği hissediyorum. "Bu program yayınlandıktan sonra mafya etkilenmiş olamaz mı?")

Fevzi: Etkilenmez.

Hüseyin: Etkilenmez, hiçbir şey ifade etmez. Belki o an biraz etkilenir.

.....: Bir ay etkilenir, iki ay etkilenir ama belli bir müddet sonra gene devam eder.

(Soru yine açılıyor.)

Aysel: Kaldığı yerden devam eder.

..... Devam eder.

Hüseyin: Ve de bu programı gören der ki, ben de mi satsam acaba.

Aysel: Deyen çok olur.

.....Yani herkes bizim gibi değil, aç insan, sefil insan çok Eskişehir'de.

Özellikle Eskişehir'de, biz buralı olduğumuz için.

İsmail: Sadece Eskişehir'de değil, Türkiye'de cahil insan çok, kandırılır hemen.

.....Bir de şu var.

Gülsüm: Bir de şu açıdan, Amerika'ya gitse ya niye Türkiye'ye geliyo. E çünkü cahil insan.

İsmail: İşsiz çok çünkü.

Gülsüm: Cahil insan bence daha çok bulunuyo, ve para herşeyi yaptırıyo yani.

İsmail: Para herşeyi yaptırıyo yani. Bir de şu var: Bu işin cahillikle veya okumuşlukla bir alakası yok bence, diyelim ki madur durumda kaldı bir insan tek çıkar yol bunu yapmak.

.....Tek çıkar yol bunu yapmak.

İsmail: Napcak insan, tek çıkar bu yani.

Aysel: O da yapmak istemez ama kendini feda ediyö.

İsmail: Ailesi için.

Aysel: Çocuğu belki çok hasta, nakil yaptıracak; belki başka bişey yaptıracak. Çocuğum iyi olsunda ben nasıl olursam oluyum diyo. Aynı şeyi ben de düşünürüm mesela. Allah göstermesinde. Param yok, pulum yok, çalışmıyom. Çocuğum iyi olsun da ben nasıl olsa yaşlandım. Allah göstermesin de hani çalışmayınca insan ne bileyim, yıkılmış, annesi hasta-babası hasta.

İsmail: Bir yerden geliri yok.

Aysel: Bir yerden geliri olmayınca napsın insan mecbur. Böyle insanlarda çok yani Türkiye'de o kadar çok ki.

İsmail: Evet.

Aysel: Öyle insanlar var ki birisini bile kesebiliyo parası için. Herşeyi yapabiliyo.

İsmail: Mecburen herşeyi göze alıyo.

(Sonuç olarak etkilenmedi diyorsunuz siz?)

Hüseyin: Etkilenmek bi yana bu işi yapmaya daha çok insan kalkar. İsteyen olsa ben de verirdim diyen çok olur. Çünkü Eskişehir'de işsizlik aşırı derecede. Evine ekmek götüremez yani ev ihtiyacını gideremez bari vereyim şu böbreğimi de, oradan gelen para bir parça yeter der.

Aysel: Üzülüyom be, şahsen ben üzülüyom. Bu genelde param olsa ben seve seve veririm. Birine yardım olsun daha iyi.

İsmail: O bişey değil.

Aysel: Onu düşünen yok tabi.

.....: Mafyanın kendisi kesinlikle etkilenmez ama.

.....: Bir ay - iki ay etkilenir gene devam eder.

SORU 2:

İsmail: Benim fikrim onlar şimdi fakir veya parasız insandan daha çok paraya tapıyolar.

.....: Paraya tapar insan.

Hüseyin: Ne olur? Belli bir süre halk içine çıkamaz. Yani çıksada kılık kıyafet değiştirerek çıkar.

İsmail: Gene bu işi yaparlar.

Gülsüm: Tabi.

M.Ali: Bu iş para yaptıkça gene yapar. Napar dolaylı yollardan gene yapar. Para tatlı geliyo. Gene yapar. Daha iyi yaşama fikriyle bunları kesinlikle yapar.

İsmail: Gariban insan gene kanaatkar olur, ama gene zannetmiyorum böyle insanlar yüzü kızarsın.

Aysel: Alışmış artık.

Gariban insanda vicdan olur, bu insanlarda vicdan azabı duymaz. Zaten duysaydı bu işi yapmazdı. Vicdan diye bişey yok ki bu insanlarda. Acıma duygusu yok.

Fevzi: Ne kadar çok kazanırsa daha çoğunu ister.

Aysel: Çünkü doktorda para alıyo. Onun için, yani görmüyo, devamlı da yapabilir yani. El altından da yapabilir.

İsmail: Bunu doktorun yapmıyacağı iki ay, üç ay. Yeter ki hasta getirsinler.

Neriman:?

Neriman: Arkadaşların dediğine katılıyorum. Hiç bişey olmaz. Ne olsun onlara?

.....Bunlara olacağı en fazla 3 ay ceza alır, daha sonra tahliye edilir.

(Burada hep bir ağızdan tahliye edilir deniliyor.)

İsmail: Şurda bir gariban ailesine, çocuğu için çocuğu için bir ekmek çalsa, ceza yazarlar. Bir yıl hapis yatar ama bunların yatacağı üç ay.

.....Bir hakimın evini taşırken adamın fıstığını yemişler. Adam, hakim onları mahkemeye veriyö. Bi fıstığını yiyolar adamın, 3 yıl hapisleri isteniyormuş. Bi fıstığını yiyö adamın 3 yıl. Belki onların yatacağı 3 ay, yatmaz bile. Parayla tahliye olur. Ne çıkar.

Fevzi: Orda trilyonları kaçıroyolar hiç, 2 ay 3 ay kefaretle kesinlikle çıkarlar. Para herşeyi açar.

Hüseyin: Kesinlikle çıkarlar.

SORU 3

..... Boşu boşuna araştıroyo denilemez. Belki bize birşeyler öğretmek istiyodur ama işin ucunda para var. Belki böbreğimi vermişim ölçem mi ben, ölmesem bile şöyle böyle yaşarım. Benim alacağım 30 milyar. Hadi veriyim der. Bunu duyduktan sonra daha çok insan vermek ister bence çoğu insan vermek ister. Hani parasız, işi olmaz gücü olmaz. Kendi çoluğuna çocuğuna bakamaz, işi yok ki napsın. Nasıl eve ekmek götürsün. Eee bence Eskişehir'e gelsinler 1 günde 10 tane adamı götürürler, rahat götürürler.

.....Bunlar halka sunulmuş veya sunulmamış bişey farketmez.

M.Ali: Bu alt tabakayı etkiler.

Zannetmemki üst tabakayı etkilemez bile.

Hüseyin: Kesinlikle etkilemez.

Gülsüm: Doktor yakalansa 4. ay gene çıkar. Çıkar çıkmaz devam eder.

İsmail: Ne oluyo? Alt tabaka her zaman ezilir.

Gülsüm: Olan garibana oluyo her zaman.

(Veya alt tabaka teşvik edilir. Bu arada herkes birden benzer şeyler söylüyor.)

Hüseyin: Niye İsrail'den götürmüyolar? Niye Türkiye'den kandırıp götürmüyolar? İşsizlik oranı çok.

İsmail: Evet.

Hüseyin: Niye Amerika değil, İsrail değil? Niye Türkiye'yi seçiyolar? Adamın parası yok tabi. İşsizlik. Türkiye'de gariban daha çok.

Aysel: Evet.

Hüseyin: Cahillikten de beter bişey yok.

Aysel: Kimse canını feda etmez.

İsmail: Herkes zora kalıyo yani.

Aysel: Evet zora kaldığı için.

İsmail: Bir böbreğimi versem ölmem diyo. O zaman birini veriyim bari diyo. Tamam bence sağlığı yerinde olmaz eski yaşantısı gibi olmaz ama para gelicek.

M.Ali: Canı pahasına da olsa kendisini satma yoluna gidiyo.

İsmail: Evet çoluğu çocuğu için. Ekmek parası bulamıyo.

Fevzi: Kendini feda ediy o tabi 30 milyar etmez mi?

Gülsüm: Mesela kavede oturcağına gitsin iş arasın. Kolay yoldan seçmesin parayı. Mesela 1 milyar için satılmasın. Satılmasın yani. Oraya gitsin çalışsın, buraya gitsin çalışsın yani, helal olarak kazansın yani.

İsmail: Abla iş var mı Eskişehir'de?

Gülsüm: Yani imkan yaratsın.

Hüseyin: İmkan yaratsın da. Sabahları şu Reşadiye Camisinin önüne gittiğin zaman bi tane kamyon geldiği zaman, yüz tane adam koşuyo. Abi beni götür diyo, abi beni götür diyo.

Gülsüm: Benim dediğim tanıdık bir doktora gitsin yani.

Araştırsın sorsun.

İsmail: İmkan yaratmak için sermaye lazım.

Hüseyin: Tanıdık doktoru nerden bulcaksın? Yani gariban kesinlikle Anadolu'da ezilir.

Gülsüm: Yani çevrene sorcaksın, sen yani o kadarda anlaşılmaz değil.

Hüseyin: Çarşıda bir doktora gitse ya ben istiyorum böbreğimi vericem dese soru sordun diye para almaya kalkar.

Aysel: Gönüllücek veriyolar.Parayı görünce gönüllücek vermek istiy o.

İsmail: Organ nakli mafyası gelse 15-20 kişiyi alır götürür.

Avrupa'da niye olmuyo. Avrupa'da daha dünyaya gelince geliceğini sağlıyo. Devlet geliceğini sağlıyo. Burda suç gene devletin. Burda suç gene devletin. Çocuk doğduğu zaman onun geleceğini sağlıyo Avrupa. Burda suç gene devletin. Hem bize anlatıyo Uğur Dündar, hem suç gene devletin. Suç kimin? Suç bizlerin değil, garibanların değil suç, doğru demi?

Tabi (hep bir ağızdan konuşma uzlaşısı var.)

Aysel: Ezilen hep alt tabaka oluyo, zengine bişey olmuyo, vurdumu vuruyo. Vurdumu vuruyo.

(Hep bir ağızdan konuşma, uzlaşısı var.)

Aysel: Gördükçe gözlerim açılıyo. Zengine bişey olmuyo.

SORU 4

Uğur Dündar size göre nasıl bir gazeteci?

Hüseyin: Gizli kapaklı işleri ortaya çıkarmaya çalışan birisi.

İsmail: Mükemmel bir gazeteci.

M.Ali: Mükemmel, doğruları arayan, herkesin açığını ortaya çıkaran.

Aysel: Bravo yani adama. Gerçekten cesaret işi.

Fevzi: O kadar riskli olduğuna göre....

İsmail: Çok tehlikeli yani, işi de çok tehlikeli.

Hüseyin: Her işi yapıyo, ölümle karşı karşıya bu adam. Ne mafyaların açığını ortaya çıkarttı. Bir iş yaparken karşısına bir sürü gayri meşru insanlar çıkıyo.

Gülsüm: Bana göre mükemmel gazeteci tamamen kabul ediyorum fakat bu olaylar ortaya çıktığı zaman çözüm bulunmasını bekliyoruz yani, bu yeterli değil yani, bunları hapse atıpta geri çıkarmaları saçma bişey.

İsmail: Mesela şu doktorları yakaladılar iki tane, üç tane şey yaptılar, kesinlikle bu doktorların doktorluktan men edilmeleri lazım. Bi daha da kesinlikle doktorluk yaptırılmaları lazım. Men edilmesi lazım. Ama malisef bizim Türkiye'de kesinlikle bu yk.

Neriman: İyi bir gazeteci.

SORU: Peki tarafsız mı?

M.Ali: Taraf tutmuyo, doğru.

Fevzi: Kötünün yanında değil, doğrunun yanında.

İsmail: Olayı olduğu gibi aktarıyo.

Vatandaşın yanında.

Aysel: Olduğu gibi.

SORU: Arena programını nasıl buluyorsunuz?

..... Bence, iyi.

..... Güzel.

..... Çok güzel

..... Gizli kapaklı şeyleri ortaya çıkarıyo.

..... Tamam, bence güzel iyi, demin Gülsüm arkadaşımın dediği gibi tamam Arena'da bunu açıklıyorlar. Vatandaşla yayınlıyorlar, halka gösteriyorlar ama

Gülsüm: Sonucunu göstermiyorlar.

Aysel: Çaresiz

..... O an yapılan şeylerin durduğu ama belli bir müddet sonra herşey devam ediyö.

.....Devam ediyö.

.....Sonuçta buna bi çözüm yok.

M.Ali: Daha da çoğalıyo yani, azalacağı yerde.

.....Mesela demin böbrek naklini gariban vatandaşlara seve seve veriyö. Demin arkadaşın dediği gibi kesinlikle görenleri, o seviyedeki insanları azmettiryö yani hiçbir rahatsızlığım yok diyo. Seve seve veriyorum diyo. Mecburum para karşılığı diyo.

..... Mecbura kalsam bende veririm, niye vermiyeyim ki.

2. 35 Yaş Üstü İlkokul Mezunu Grup

SORU 1

Vesile: Etkilenmemiştir bence.

-Etkilenmemiş midir Vesile hanım?

Vesile: Hayır, etkilenmemiştir.

-Niye etkilenmemiştir?

Vesile: Çünkü, onlar sürekli yapan insanlar. Çoktan beri çıkıyo bu. Uğur Dündar'dan sürekli bunu dinliyorum. En çoktan beri çıkıyo 'bu program, çoktan beri çıktığına göre, etkilense zaten bu işlere girmezler. Bunların her yerde mafyası var. Yani

bi İstanbul, bi Ankara, bi İzmir gibi yerde değil her yerde mafya var. Uğur Dünder bulsa bulsa bir iki yerde buluyo ama bu bana göre her yerde işlemeye devam ediyö. Benim görüşüm öyle. Etkilenmemiştir, sanmıyorum. Onlar çok güçlü insanlar. Bir garibanı karşısına alıpta korkacağını ben sanmıyorum. E zaten mesela diyelim ki benim böbreğimi aldılar, bu pislikleri çıktı ortaya diyelim benim karşısına alıpta beni insan yerine koymazlar onlar. Uğur Dünder tamam yayınlıyo ama zaten böyle güçlü bir insana hiç kimse birşey yapamaz ortada dönen parayı biliyorsunuz. Yani benim görüşüm böyle.

Zehra: Biraz ürkmüşlerdir ama tam bitmemiştir.

İlyas: Vesile hanımın dediklerinin aynısını diyorüm. Biraz etkilenmişlerdir ama bitmemiştir. Bunlar güçlü insanlar bişey olmamıştır.

Ali: Ben pek televizyona bakmam zaten ama etkilenmediklerini düşünüyörüm.

Şaziye: Vesile hanımın söylediklerine ben de katılıyörüm, doğru yani söyledikleri. Böyle cahillerin kanmaması çok daha iyi olur. Para herşeyi yaptırıyo, katillikde yaptırıyo ama doğru, arkadaşın söylediği çok doğru bişey.

-Yani siz de mafyanın etkilenmediğini mi düşünüyörsünüz?

Şaziye: Doğru yani etkilenmediğini düşünüyörüm. Tamamen bitiremezler. Bir yandan yıkarlar bir yandan gelenleri olur, çoğalı.

-Müzeyfe hanım:

Müzeyfe: Valla ben ne diyeyim?

-Size göre nasıl? Etkilenmiş midir?

Müzeyfe: Etkilense zaten olmaz böyle.

İlyas: Etkilense de sürer böyle. Devamı gelir böyle.

Vesile: Yıkamazsınız. Yani tamam biraz tedirginlik duymuş olabilir ama burayı kaldırır öte yana kurar. Mesela bu hastaneden başka hastaneye taşır. Bu arada sürdürür gene işini, o işini biliyo çünkü.

-Süleyman bey siz ne düşünüyörsünüz bu konuda?

Süleyman: Bence de etkilenmemiştir. Bu doktorlar bu programdan sonra biraz tedirgin olurlar ama yine kaldıkları yerden devam ederler. Yani etkilenmezler aslında.

Şaziye: Burda yok mu sanki. Dün ablam hastaneye gitti, beyinle konuş gel, ertesi gün hemen ameliyat etti. Demek burda da var. Yok demek değil yani. Çoğu cahil yani. Boyundan ameliyat oldu. Boyun şişme yaptı. Ertesi gün gittik, başka bir doktor, hiç sormadı bile ameliyat etti.

-Geçmiş olsun.

Şaziye: Sağolun.

SORU 2

Şaziye: Bence etkilenmezler. Keşke öyle olsa.

-Neden?

Şaziye: Etkilenseler zaten yapmazlar. Ben de açıkladım doktora, bugün git yarın beyinle görüş gel dedi dedim. Bugün ne oldu anlayamadık dedim. Biraz da böyleydi kıyafetim, adam nerde çalışıyor dedi. Mavi hastanede dedim. Deyince yarın ameliyat yapıcım, yarın sabah burda olun dedi. Yani burda bile oluyo, bu kadar acımasız olmasa çok iyi olur. Tabi fakirlik herşeyi yaptırıyor, katilde yaptırıyor ama böbrek satıyor. Yazık vatandaşa, gencecik. Genç biri yaşamak istesin böyle ben veririm böbreğimi. Tekisini veririm, ikisi de sağlıklı olunca vermek isterim.

Vesile: Şimdi bi şey söyleyebilir miyim?

-Tabi, buyrun.

Vesile: Ben bu böbrekleri veren vatandaşlara çok karşıyım. Neden karşısınız dersiniz ben tam tersini düşünüyorum. Şöyle bir durum var. Tamam böbrek vericem dedim, beni hastaneye aldılar, en önemli şey insan vücudunda böbrek. Diyelim ki böbreğin birini aldı, birisi de en sonunda arzulandı, bu insan canı veya insan vücudu yani bu çözüm değil zaten. Bir ailemize yardım etmek istiyorsak organımızı ortaya koymamamız lazım. Yani ailemize yardım etmek istiyorsak organımızı çözüm olarak görmememiz lazım. Yani iyi kötü birbirimize destek olup çalışmaya daha çok yönelmemiz lazım. Şimdi bu organlarını veren vatandaşların çoğu alkol düşkün, çoğu kumar düşkün çoğu dışarı hayata düşkün vatandaşlarda var. En çok yani. Öyle olmayıp, akıllı bir vatandaş olsa çalışmayı daha iyi bir çözüm olarak görmek istiyorum ben. Daha iyi bir çözüm çalışmak. Diyelim ki masaya yattık biz, vereceğiz organımızı vereceğiz ama fazla narkoz aldığımız zaman uyanamayabiliriz.

-Aynı soruyu size de sorarsam, bu adı geçen doktorlar etkilenmiş olabilirler mi?

Vesile: Hayır, hayır. Çünkü şöyle bir durum var. Ben Devlet Demiryolları'na bir hasta götürdüm. Ben Hariciye bölümünde çalışıyordum genel cerrahta. Devlet Demiryolları'nda kendi doktoruma bir hasta götürdüm. Götürdüm yeni bir gelinmiş, taze bir gelin. Dişini çektircek. Almışlar odaya, dişini çekmişler, narkoz fazla gelmiş bilinçsiz

şekilde. Gelin öldü. Bi diş çekmeyle gelin öldü. Doktor kim? Doktor kim? Köyden de getirmişler. Kayınvaldesi beynini şaşırıldı. Doktor gidiyo, asansörlen indi gidiyo, ben biliyorum. Ordakilerde biliyo doktorun kim olduğunu, diş doktorunu ama hiçbir kimse şu doktor diye göstermediler. Doktor indi gitti. İndi gitti. Daha sonra naptılar? Kalp vardı diye bir rapor geçtiler, doktorlarda imzaladı. O vatandaş öldüğüyle yandı kaldı. Çünkü doktorlar böyle. Yani sanmıyorum ki bi vatandaşı tutsun. O arkadaşını tutar ha çok doktor verdiği yeminin üzerinde durmuyor. Yani mesleğinin üzerine yemin ediyor ya binde bir doktor üzerinde duran. Binde bir doktor. Çoğu para için doktorluk yapıyor. Bunlar böyle, ben sanmıyorum. Ama bu vatandaşlarda çok cahil olduğundan, akılları işlemediğinden organlarını çözüm olarak koymuşlar. Benim görüşüm, organımı ben çözüm olarak kullanmam. Daha çok çalışmaya yönelirim. Ne iş olsa yaparım ve aileme yardım ederim. Ama öldüğümü farzedelim benim organımı al git. Ben öldüm. Ölmesem de zaten paranın dörtte birini bile değil yarımını veriyo paranın. Farkındasınız de mi? çeyreğini veriyo paranın. Benim öldüğümü düşünün aileme hiç para vermiyo. Bizim en çok vatandaşlarımız cahil, bu Uğur Dündar'ın programlarını ben çok seviyorum ve çok izliyorum. Bu cahil insanları, bu cahil insanları uyarmak için yapıyor bunu Uğur Dündar farkındasınız yani. Pislikleri de çıkarıyo. Böyle insanlara kanmayın aldanmayın, işinizde daha dikkatli olun, adil bi şekilde kendinize çeki-düzen verin diye uyarıyor yani. Çok iyi bir program. Bakana, izleyene çok güzel.

-Ben soruyu tekrarlayım. SORU 2

Zehra: Etkilendiğini zannetmiyorum. Daha da pahalalanarak devam etmektedir.

Müzeyfe: Ben de öyle diyorum. Etkilenmemişlerdir.

Ali: Onlar etkilenmez.

-Niye etkilenmez sizce?

Ali: Çok para kazanıyolar. Sigortalı olduğumuz halde doktorlara gene para veriyoruz. Onlar etkilenmez.

Şaziye: Doktorlar çok acımasız.

Süleyman: Ben de etkilenmediklerini düşünüyorum. Eğer bunlar cezalandırılıysaydı, yani mesela doktorluk yapmaları yasaklansaydı bunu yapamazlardı. Parayı veriyo kurtuluyolar. Etkilenmezler. Olan garibana olur, onlara bişey olmaz.

Şaziye-Zehra-Ali hastane deneyimleri üzerine kısa bir sohbet yapıyor. Doktorların vicdansızlığına vurgu yapıyor.

SORU 4

Vesile: Uğur Dündar'ın yaptığı programı çok seviyorum. Aydınlatmak için çok iyi, vatandaşları uyarmak için. Temkinli olmak için Arena bunların bu pisliklerini meydana çıkarıyo, sırf bunun için ben güzel buluyorum yani çok güzel mükemmel.

Zehra: Uğur Dündar genelde başarılı ama yeterli değil. Sistem bozuk, işsizlik çok. Şurda sabahtan akşama kadar çalışsam benim aldığım asgari ücret ki hiç oturmadan, koştura koştura çalışsam alcam ücret asgari ücret. Üniversite masrafları, okul masrafları belli. Bir tane çocuğum var ki

-Üniversitede mi?

Zehra: Hayır lisede ben kimseyi kınamıyorum yani. Yarın böbrek satma durumunda da kalabilir insan. Düzen bozuk.

Vesile:Çok doğru.

Zehra: Uğur Dündar gösteriyo ama sonucunu getirmiyö da bir şekerleyip bırakıyo yani.

Ali: Arena'yı ben hiç seyretmiyorum.

-Genelde burada seyrettiğimiz tarz konuları ele alıyor.

Ali: İyi tabi bazı şeyleri ortaya çıkarıyorlar.

Şaziye: Bence de iyi. Başarılı yani. Ben de pek izleyemiyorum. Sabah 5'te işe geliyorum.

Müzeyfe: İzliyorum. Beğeniyorum. Çok şeyi çıkarıyo meydana hani o Türkiye'de ne olduğunu hepsini gösteriyo. Görüyoruz ama bilmem yerine getiriliyor mu?

İlyas: Çıkardıklarını sonuçlandırsa bence daha iyi olur. Mesela Atatürk'ün köşkü, Atatürk'le ilgili tarihi eserler vardı.

-Dolmabahçe.

İlyas: Dolmabahçe sarayı mesela takip etti, sonuçlandırdı. Bu tip programların sonuçları olsa daha iyi.

Zehra: Onlara baktık, suya sabuna dokunamıyo her zaman.

Vesile: Ama onlar da haklı, gasteciler de haklı.

Süleyman: Bence de sonucunu da göstermeli. Bize yapılan pislikleri Uğur Dündar gösteriyo ama bunlara ne oluyo onu göstermiyo. Bir program yapıyo orda kalıyo, takip etmeli. Yeterli değil, sonuçlarını da göstermeli.

SORU 5

Bir gazeteci olarak Uğur Dündar'ı nasıl buluyorsunuz?

İlyas: Uğur Dündar'ı kendi çıkarı olan yere dokunamıyor. Daha önce biz onu üniversitede bazı olaylar vardı buraya çağırdık, belki 15-20 sefer çağırdık, yolsuzluklar oluyo dedik buraya gelmedi.

-Nerden biliyorsunuz bunu?

İlyas: Ben biliyorum. Buraya gelmiyo, her yere gidiyo. Buraya niye gelmedi onu anlamadık. Ben biliyorum. Uğur Dündarla'da yüz yüze çok konuştum, görüştüm. Buralara gelip gidiyo, çok tanınıyo onun için mi gelmedi başka çıkarlarını var niye gelmedi anlamadık?

Zehra: Yorum, güzel, ekibi güzel, Arena çok güzel bir program. Arena'dan daha fazlasını ben şahsen bekliyorum. Yani programlarını sonuçlandırın, hepsinin takipçisiyiz biz. Onların da takip etmesini temenni ediyorum ben.

Vesile: Bana göre çok iyi mükemmel bir insan. Uğur Dündar bu pislikleri çıkararak bir önder olması, herkese nebleyim bir örnek olması çok güzel.

Ali: İyi adam, iyi şeyler çıkarıyo, bir gazeteci olarak beğeniyorum yani.

Şaziye: Çok güzel bir çalışma yapmış yani daha da iyisi olabilir yani.

Müzeyfe: Valla benim anladığıma göre biz iyi görüyoruz. Genel olarak açıklıyo hepsini, iyi görüyo biz.

Süleyman: İyi bir gazeteci ama daha öncede söylediğim gibi sonucunu getirmiyö yani. Sonucunu da getirse daha iyi olacak.

3.20-34 Yaş Arası Lise Mezunu

SORU 1

Elçin: Yüzde 50 etkilenmiş olması gerekir çünkü inadına ismi ortaya çıktı insanlarda ona göre eğer Uğur Dündar'ı izliyorsa büyük bir dikkatle böbrek vermezler yani böyle insanların kanmaması gerekiyo bence çok saçma ama insanların bu toplumda fakir olmalarından yararlanarak böyle işte yapıyolar. Parasal durumun az olmasından kaynaklanıyo ama tabiki Türkiye'nin maaşları çok az ve insanların geçim kaynakları bu dereceye kadar getiriliyo. Cahil insanlarda çok.

Çiğdem: Etkilenmiştir tabi. Büyük bir olasılıkla etkilenmiştir, kişiler artık rahatlıkla kanmazlar artık daha dikkatli olurlar yani az önce Elçin'in de söylediği gibi paraya ihtiyacı olan insanlar sonuçta yine vericeklerdir, muhakkak böbreklerini para karşılığı vereceklerdir ama daha mantıklı, insanlar buna inanmıyacaklardır ve insanlar böbreklerini aynı şekilde vermiyeceklerdir.

-Esra?

Esra: Etkilenmiştir fakat çok fazla etkilenmediğine inanıyorum. Bu sadece Türkiye'yi gösterdi belki de daha başka ülkelerde de bu tür olaylar sürüp gidiyo ve tabi onlar daha çözümlenememiştir sonuçları. Az bi şekilde etkilenmiştir ama çok fazla değildir. Kolları vardır daha geniş kolları vardır. İzlediğim kadarıyla o başında olan kişinin çok güçlü olduğu söylendi.

Çiğdem: Yakalanmamış bi de bu kişiler devamını getirebilir çalışmasının.

Esra: Başka ülkelerde de kolları vardır.

-Fikriye?

Fikriye: Fazla etkilenmemiştir. Sadece Türkiye çapında ve İsrail'deki ne tutuldu ve bişey mafya olduğu halde. Ayrıca devam ediyö bu olaylar bunun dışında etkilenmemiştir çünkü onların üstüne gidildiği zaman başkaları ortaya çıkabilirdi fakat sadece Arena'nın yaptığı gibi birkaç tane adam tutup kendi adamlarını tutup ajan olarak kullanıyorlar ve o çözümlerle bu sonuca getirdiler ama bunun da bi faydası yok yani bu yüzden etkilenmemiştir.

-Çetin?

Çetin: Şimdi baştan görüyorum etkilenmiş diyorum niye gördüğümüz kadarıyla 50 bin dolarlık miktar 150 bin dolara çıktı fakat zihniyetler aynı olduğu müddetçe elebaşları veyahutta düşünenler bu düşüncelerini silmediği müddetçe bunun etki gücü %90'larda seyrederken bunun etki gücü diyelim ki zamanla sıfıra inecektir. Yine aynısını arkadaşların bahsettiği gibi bugün Prag'da olmayacaktır ama Almanya'da olacaktır. Yani az gelişmiş bi ülkede olacaktır ve muhakkaktır ki devam edecektir.

-Kemal?

Kemal: Nispeten etkilenmiştir de Türkiye'deki kolu kesilebilir ama diğer ülkelerdeki kolu devam edebilir. Başındaki adam yakalanmadığı sürece bu işe devam eder.

Esra: Belki de Türkiye'yi seçmelerinin nedeni Türkiye'de işsizlik oranı çok fazla burada daha fazla insanın ihtiyacı olduğunu düşündükleri için bence.

Esra: Bütün ülkelerde vardır ama belki Türkiye'deki kolları daha güçlüdür bunu da açıkçası pek bilmiyoruz.

-Siz birşey söylüyordunuz?

Fikriye: Ben de arkadaşla katılıyorum, Almanya'yı galiba Almanya'da bizim Türk insanı bilindiği için çok kolay işletebilir yani ekonomik durumumuzu biliyo, Türkiye'de gelişen olayları biliyo, rahatlıkla insanımızı etkileyebilir ve insanımızda paraya ihtiyacı olduğu gibi çok rahat verilebilir. Hala da devam ediyodu.

Çiğdem: Aslında bataklık kurutulmadı yani bataklık kurutulsaydı bu mafyanın başındaki kişi yakalansaydı sorun çözülmüş olurdu. Ama deminde söylediğimiz gibi kolları ancak kesilebilmiş o da Türkiye'de kolu.

Esra: Ve belki de Türkiye'de bi başka kolu daha vardır. Sadece bi doktoru gösterdiler belki başka şehirlerde, Türkiye'nin başka şehirlerinde vardır.

-E o zaman yeterince araştırılmamış mı yani?

Esra: Evet, yeterli araştırma yapılmamış.

Elçin: Evet.

Çiğdem: Evet

(Hepsi onaylıyor.)

SORU 2

Elçin: Bence etkilenmemişlerdir çünkü bizim hastanelerimizde öyle olaylar oluyo ismini okuyosunuz ama gitmiş başka bi hastanede gene çalışmasını yapıyo hiç bi farketmiyo ki bu televizyonu seyredenler herkesin başka kanalları var onu izliyolar. İzliyen kişiler etkilenir ancak ama düşünün adam şimdi doktor çıkıyo kendi özel muayenehanesini açıyo dünya kadar para alıyo, istediği özel hastaneyi açar, muayenehaneyi açar bi kişi değil ki bu hep birlikte bi hastane açtıklarını düşünün. Gidiyolar başka bi şehirde yine açarlar, etkilendiklerini zannetmiyorum kesinlikle, etkilenmemişlerdir.

Çiğdem: Etkilenmemişlerdir.

Elçin: Buldukları ortamda biraz etkilenmiş olabilirler, sonra kesinlikle hayır. Türkiye'de öyle çok olay oldu, çok doktor başka şeylerden de oldu. Kapatıldı başka yerde gene bulunuyo başka yerde görev yapıyo. Hani hiç bi değişiklik olmuyo ki.

-Çetin: Tabi, kafa yapısı değişmemiştir o adamın, artıları nasıl diyelim tabi kârdan zarar ediyoruz hesabıyla gelirleri düştüğü için etkilenmişlerdir. Çünkü hepsi zaten sadist bir düşünce, emeline ulaşacaktır, hiçte etkilendiklerini zannetmiyorum.

Kemal: Fazla etkilenmemişlerdir.

Çetin: Sadece pazarı düşmüştür o kadar.

Elçin: Çok az o da.

Kemal: Türkiye’de diplomasız muayenehane açan doktorlar var.

Elçin: Tabii....

Kemal: Pek etkilenmemiş.

Atakan: Etkilenmezler, etkilense bile çok azdır. Yani o da geçer zaten. Arkadaşın dediği gibi Türkiye’de neler yaşanıyor, sadece doktorlar değil, her alanda bu tür şeyler yaşanıyor ama kimse cezasını almadığı için ya da bunlara birşey olmadığı için kaldıkları yerden devam ediyorlar. Etkilenmemişlerdir zaten.

Fikriye: Bence de etkilenmemiştir yani daha önce de denildiği gibi izinsiz muayenehane açılabilir. Zaten ona gelen hastalarda doktorun ne olduğunu görmüştür.

Çiğdem: Ben de aynı görüşteyim arkadaşlarla programını izleyen kişiler etkilenmiştir diğer kişiler etkilenmemiştir o kadar. Sonuçta hasta olan gidip muayene olacaktır onun ücretini verip çıkacaktır.

Fikriye: Acaba cezası verildi mi? Biz sadece seyretmekle kaldık acaba arkası araştırıldı mı? Doktor şu an ne yapıyor? Bazı insanlar gerçekten mafyalık yapıyor, devlet bu insanlara göz göre göre ne ceza veriyor? Dışarda başı boş geziyor mu? Mesela adam masada öldü, bu cinayet olur, bunun arkasını aradılar mı?

Çiğdem: Arabasına bindi gitti doktor dimi yani sonuçta yakalanmadı heralde.

Kemal: Kırmızı bültenle aranıyolar boy boy fotoğrafları çıkıyor gastede bulunamıyor.

Elçin: O yaşlıların yaptığı bir olayı gene Arena programına çıkarmıştı gittiler başka yerde açtılar gene huzurevini. Ceza veriyolardı ya hani hastalara, hatta bir ünlünün annesi mi ne kalmıştı o huzurevinde. Kapatıldı, Arena baktı başka yerde gene açmışlar ve devlet bu işlerin arkasını aramıyor, o insanlar kendilerini unutturabiliyorlar. Bence birileri ağzını açsın.

SORU 3

Esra: Kesinlikle işe yaramıyo, işe yarasaydı zaten şimdiye kadar bişeyler olurdu, düzelirdi. Senelerdir var dimi?

Fikriye: Uzun süredir devam ediyö.

Esra: Etkili olsaydı bugünlere gelmezdik zaten.

Çiğdem: Ama faydası oluyodur muhakkak çünkü en azından Türkiye’de ne oluyo ne bitiyö oralarda bilgimiz oluyo. Bi de örnek vericem bu Dolmabahçe olayında orda çok büyük bi katkısı vardı Uğur Dündar’ın. Ondan sonra Dolmabahçe Sarayı çok düzenlendi. Eski eşyalar düzenlendi ve çok güzelleşti Dolmabahçe Sarayı. Aslında devlet takip etmiyodur, Uğur Dündar’ın gönderdiği durumda kalıyodur ama en azından bizler aydınlanıyö. Türkiye’nin hangi durumlarda olduğunu görüyö. Arena bence çok iyi. Proqram bence beğenilerek izleniyö.

Fikriye: Arena ve yapımcısı Uğur Dündar bence Türkiye’de oldukça etkili ben öyle düşünüyö. Dolmabahçe gerçekten öyle ve halk gerçekten neyi izlemesi gerektiğini çok iyi biliyö yani mesela yeri geldiğinde biz arkadaşlar arasında çok konuşuyö. Mesela hatta inanmıycaksınız Uğur Mumcu nasıl öldürüldüyse ben o adamın da öyle öldürüleceğini bile düşünmüştüm. Çünkü bazı gerçekleri mafyayı, yolsuzlukları ortaya çıkardığı için ve bunun çok büyük etkisi var Türkiye’de ve belki bizim göremediğimiz çok şey var Türkiye’de. Programlarda göstermiyolar saklıyolar, devletin bındaki büyük insanlar kestiriyolar yani ama halk herşeyi biliyö.

Çiğdem: Pardon, belki de ucu onlara dokunacağı için.

Fikriye: Devlet susturuyö yani, susturma var. Bizim bilmediğimiz çok şey vardır, mafya olayları sonra Abdullah Çatlı olayları, Arena araştırmaya çalıştı ama hep örtbast yapıldı. Bundan iki üç ay evvel işte ben Arena’nın böyle konularla ilgilendiğini gördüm, sonra göremedim sustu.

Çiğdem: Ört bas işte. Bunlar var işte Türkiye’de. Gazetelere baktığınız zaman aslında Arena programının ya da Uğur Dündar’ın neler yaptığı var ama işte pek vermiyolar o bilgiyi. Ama aslında halk neyin ne olduğunu çok iyi biliyö, konuşamıyö suskun bir Türkiye’yiz.

Çiğdem: Tepkisiz ö yüzden.

Fikriye: Çünkü herkes kendini düşünmek zorunda kalıyö. Türkiye bizi ö hale getirdi ki. Yani bu 80’lerden sonra oluyo bu olaylar adamlar ağızını açamıyö, konuşan

Türkiye deniliyo ama aslında öyle değil. Yani sadece sessizliğimizi koruyoruz, herkes kendini düşünüyö. Yani ben böyle düşünüyorum.

-Sizce bunun nedeni tepkisiz olmamız mı?

Çiğdem: Yani bunun ucu belki de hükümetteki insanlara dokunuyo, netleşmiyo. O orda kalıyo Uğur Dündar'ın yaptığı programda kalıyo.

Fikriye: Yani halk biliyo ama başımızdaki yüksek insanlara sesimizi duyuramadığımız için ve televizyon programına çıkmak istediğiniz zaman mesela diyolar ki lütfen isim ve şahıs kullanmayın diyolar çünkü neden biliyo musunuz o bize dokunucak mesela ben diyelim ki bi işadamını örnek verdiğim zaman beni sustururlar onun gücü herşeye yeter. Şu an Türkiye öyle yani kim güçlüyse o konuşuyo yani bizim insanlarımız yarın birgün bana da dokunur, benim kuyumu kazar diye düşündükleri için susarlar, biz şu an öyle bi Türkiye'yiz yani aslında konuşan Türkiye değiliz. Aslında Arena'nın etkisi var ama insan cesaret edipte konuşamaz bu böyle.

Kemal: Arena'yı suç duyurusu olarak kabul edipte üstüne gitmesi lazım ancak program olarak kalıyo.

Çetin: Faydası şu, safız çok iyi niyetliyiz çok iyi düşünüyöruz duygularımız, duygusallığımız ağır bastığı için yalnız bundaki avantajı şu saflığımızı biraz daha uyanıklığa çeviriyo. En azından böyle bir pozisyonla veya buna benzer bir durumla bir zikirde veya yaklaşımda bulunduğu zaman vatandaş burda daha uyanık olabilir, başka bunun ötesi yok yani.

Elçin: Ama insanlar niye bir olmuyo zaten kaybedecek bişeyimiz kalmadıkine.

Çetin: Bizler biraz safız karşımızdaki biraz uyanıksa bizi ok rahat empoze edebiliyo.

Elçin: Ama hayır sizinde çıkarınız olmasa onlara karşı laf söz edebilirsiniz.

Çetin: Hayır çıkarları değilde böbrek hastasını düşünün.

Elçin: E para çıkarı var adamın.

Çetin: Ama o zamanda o kadar saf olmaması lazım.

-Atakan senin cevabımı alabilir miyim?

Atakan: Aslında Arena faydalı bi program ama. Halkı aydınlatıyo ama ben arkadaşların dediği gibi etkili olduğuna inanmıyorum. Zaten izlediğimiz bölümde de daha önce o doktor bi yakalanmış sonra gene devam ediyö demek ki bi faydası olmamış. Daha önce 50.000 dolar olan miktar 150.000 dolar olmuş, böyle bir faydası olmuş.

SORU 4

Sizce Uğur Dündar nasıl bir gazetecidir?

Fikriye: Bence araştırmacı, gayet televizyonlarda olsun gördüğümüz kadarıyla birşeyler yapmaya çalışan bir insan. Düşünceleriyle, yaptığı çalışmalarıyla gayet başarılı bir insan kendi alanında. Eeee tabi onun böyle olması Türkiye açısından da en azından örnek gösterilebilecek bir insan ve ben Uğur Dündar'ın fikirlerini çok beğeniyorum. Eee o bir gazetede yazarlık yaptımı bir ara bilmiyorum ama, galiba.

-Köşe yazısı değil de, haber yaptı galiba.

Fikriye: Ben öyle bir şeyini hatırlıyorum Uğur beyin, bence güzel yani ben beğeniyorum. Kişilikli bir insan en azından, kişilik derken de şöyle gerçekten cesaretli bir insan yani her konu hakkında tehlikeye atabilen bir insan yani ben öyle görüyorum. Çünkü cesaret edipte hiçbir insan böyle mafya olaylarına kadar veya Susurluk olaylarına kadarki sorumlulukları devlete degecek bir konuydu bu yani o dereceye kadar giden bi insan bence cesaret ister.

Elçin: Cesaretli, bişey sorucam. Cesaretli ama kesinlikle onun da bir arkası vardır.

Fikriye: Arkası vardır.

Çetin: Muhakkak vardır.

Elçin: Uğur Mumcu gibi kesinlikle ben sizin biraz önce dediğiniz gibi kesinlikle katılıyorum. Öldürürler dedim.

Fikriye: O düşünce zaten hepimizde var.

Çetin: Tabi.

Elçin: Çünkü bu adamın güvendiği, arkasında kuvvetli bir insan olduğuna inanıyorum ben.

Fikriye: Aslında işte dedim ya Türkiye4de büyük işadamları herkes Uğur Dündar'ın ne olduğunu biliyo ve bildikleri gibi de onlarda fazla bişey yapamıyolar. Adam mecbur birisine güvenmek zorunda, çünkü ben kalkıpta diyelim ki hep televizyon porgramlarına çıktım, ünlendim bilmem ne ve benim arkamda kimse olmadığı zaman ağzımı açamam muhakkak ki o daamında arkası vardır ama kişilikli, kişilik olarakta cesaretli.

Elçin: Tabi ki.

Fikriye: Her insan kolay kolay yapamaz bunu ve üstelik onun programını seyredenler de seviyeli insanlar çünkü örneğin ne deyim şimdi fazla öyle konulara değinmeyen insanlar seyretmez veya işlerine gelmeyen kişiler olayları gördüklerinde “aman bana ne”, “boşver” deyip geçebilirler. O programını seyredenler gayet seviyeli kişiler, o program hakkında iyi yorumda az zaten. Bence kişilikli bir insan. Ben beğeniyorum.

Elçin: Ben de beğeniyorum çok.

Çiğdem: ben de beğeniyorum.

Esra: En azından bir abartısı yok programlarında.

Fikriye: Şımaradı en azından.

Elçin: Evet, kesinlikle.

Fikriye: Yani, o kadar başarılı şımaradı kesinlikle. Gayet beyefendi, gayet kendi alanında başarılı biri.

-Çetin bey?

Çetin: Valla ben dört dörtlük diyecem. Dört dörtlük harika, en azından diğerleri gibi abartması şatafatı yok. Tabii ve doğal olgun bir üslubu. Eeee bunun yanısıra çok güzel seyircisini etkilemesini bilen birisi. Şöyle yani o ekranı doldurabiliyor. Çünkü onu şuna benzetebiliriz bir mağzada en güzel teşhir yeri vitrindir. Vitrini güzel olan bir mağza her zaman güzeldir, içersi ne olursa olsun önemli değil. Yüzeyle fakat görünüş olarak ta hatta seyircisini empoze edebiliyo, bu da büyük başarı. Onun için dört dörtlük yine üzerine basa basa söylüyorum. Şatafatlı değil, şakraban değil yani. Herşey olduğu gibi.

Elçin: Bi de şey yapsa, bunları çok güzel ortaya çıkarıyo da devamını getirtse onu çok istiyorum.

Fikriye: Soru işareti herkesin aklında kalıyo.

Çetin: Ama şimdi orda ondan sonrası polisin işi.

Kemal: Hukuğun işi olduğu için ondan sonra bişey yapılamıyor, kendisi söylüyor zaten ama hangisi olduğunu hatırlamıyorum da öyle bi konuya değindi. Hatırladığım kadarıyla ben şöyle diyecem. Artık bundan sonra hukukun yapacağı bişey. Bundan sora benim yapacağım birşey yok dedi ve şimdi onu da öyle düşünmek lazım.

Çetin: Evet, artık savcının, hakimin işi. Onun yapacağı bişey değil.

Kemal: E şimdi onu da öyle düşünmek lazım.

Fikriye: Devlet hiç bişey yapmıyo.

Elçin: Arena'yı devlet izlemiyö, o kaniya vardım yani (esprili söyleyerek gülüyor).

Esra: İzliyo da işine gelmiyo. Bu yol gösteriyo, çıkış yolu sağliyo, ama hukuk hiçbişey yapmiyo.

Kemal: Ama şimdi görüyorsunuz işte en basitinden en ufak bir olay çıkıyo meydana ardı ardına neler çıkıyo neler çıkıyo. Efendim herşey çıkıyo. Az öne söylediğimiz gibi herşey birbirine bağlantılı geliyo, arkadaşın dediği gibi Uğur Dündar'ın muhakkak güvendiği bişeyler vardır, belki siyasidir belki efendim hükümetlerin bunların ajite edilmesini isteyen bir sebepti Uğur Dündar'da belki burda rol olarak kullanılıyor. Bunlar bizim boyumuzu, sınırlarımızı aşan şeylerde. Tabi düşünce olarak ama öyle ee diğer tarafa geldiğimiz zaman akıyoruz ki bi yere kadar geldiği zaman burdaki güç doğrudan su yüzüne çıkıyo. Artık onu aşamıyorsunuz, aşamadığımız zaman orda tıkanıp kalıyorsunuz. Noluyo, biraz önce dediğimiz gibi efendim en fazla gücümüz yetene en fazla şefe bozuk atıyo, ama fakülte sekreterine geldiğimiz zaman işte tıkanıyoruz.

Atakan: Uğur Dündar bana göre de iyi bi gazeteci, çok iyi konulara değiniyo. Bazı şeyler oluyo ki onun programında gösterilmese mesela hiç haberimiz olmayacak. Yalnız ben de arkadaşlarım gibi sonuç olmasını istiyorum. Mesela bu doktorlara ne oldu, ceza aldılar mı almadılar mı bunların sonucunu da gösterse daha iyi olur.

Kemal: Valla Uğur Dündar iyi bi gazeteci, iyi programlar sunuyo.

Elçin: İnşallah devamını getirir. Arena'dan önce onun bi başka programı daha vardı.

-Hodri Meydan.

Elçin: Hodri Meydan gerçekten o da çok güzeldi.

Fikriye: Ve özellikle yetiştirme yurtları konusunda çok şeyler ortaya çıkardı ve bizim bu Arena sayesinde çok şeyler başardı. Yani bu yetiştirme yurtlarındaki olayları yani çok çabuk televizyon kanallarıyla hemen böyle birşey olduğunu bilmeyen Uğur Beyde yetiştirme yurdu müdürleriyle, müdür yardımcılıyla, personeliyle hemen ilişkiye girdi ve gerçekten yetiştirme yurtlarındaki dayak olaylarının nasıl yeri geldiğinde bir öğretmenin öğrencisine nasıl davrandığını, onlara çok güzel değindi ve çok şeyde de gerçekten etkisi oldu. Ben öyle düşünüyorum.

Çiğdem: Ama nedense herkes Uğur Dündar'ı bekliyo, yani Uğur Dündar az önce dediğiniz gibi yurtlara gidicek, ordaki olayları göstericek ondan sonra devlet

büyükleri de ilgilenecek.Neden böyle bişey istiyorlar ki? Ya heralde onlar uğur Beysiz bişey yapamıyorlar.

Fikriye: Ben kendim şimdi yetiştirme yurdundan çıktım. Bu olaylara neden daha yakınım şöyle anlatıyorum. Şimdi bizim yetiştirme yurtlarında gerçekten üzücü olaylar var. Yani bizim şu anki öğrencilerimiz yani ben çıktuktan beri, hocalarda doğru dürüst bir sorumluluk yoktu. Yani mesela gidiyoduk diyoduk ki hocam kalemim yok veya silgim yok veya hocamız bizden resim kalemi, silgi falan istiyodu inanırmısınız vermiyorlar. Dedikleri şu oluyo yarın gel, başka zaman gel şu an işim var. Yani hocalarımızın tek yaptığı şey sabahtan akşama kadar ellerinde sigara ve çay anlatabiliyor muyum. Ondan sonra işte benim anlatmak istediğim, biz hatta şöyle düşündük ben hemşire okuluna girmeyi çok istemiştim yani küçükken bir özenti vardı benim. Ben ortaokulu bitirir bitirmez şeye başvurduk biz valiye başvurduk Eskişehir’de Ali Fuat Güven’e başvurduk ve bizi odasına kadar aldı fakat bize gereken yardımı yapamaz dedi biz ne kadar sesimizi duyurmaya çalışsak da olmadı. Hatta ve hatta biz Arena gibi veya böyle büyük program 32. Gün vardı hatta öyle programlara biz çıkmayı düşündük yani yurdun veya personelindeyim ben bize ilgi göstermediğini veya biz bazı şeyleri yapmak isteyipte yapamadığımız şeyleri göstermek istedik buna izin vermediler zaten ve yeri geldiği zaman zaten burdan kaç kişi ayaklandı Hürriyet Gazetesi’ne falan çıktılar, yurttan atılma olaylarında ve işte Arena o dönemde programlara çıkardığında Hasan Gemici işte devlet bakanı hemen olayı şey yapıyo işte şöyle olmuş böyle olmuş diyo bi nevi hem yetiştirme yurdunu haklı çıkarıyo hem de kendi personelini haklı çıkarıyo. Anlatabiliyor muyum?

-Yani çözüme yönelik bişey yaptımı bakan?

Fikriye: Hala daha ben kaç sene kaldım. Ben 12 sene kaldım, 5 sene bizim başımızda aslında isim vermek doğru mu bilmiyorum.

-Verebilirsin?

Fikriye: Fatma hanım müdür. Öğrencilerle hiç doğru dürüst iletişimi yok. Yani ben 5 yıl onunla kaldım. Kaldım derken işte müdürümüz, müdüre hanım diyim kısacası. Kendisi eee nasıl anlatıyorum.Yani yanına gittiğiniz zaman ilgilenmiyo sizinle. Zaten sabah 9’da 10’da geliyodu, akşam 4’te çıkıp gidiyodu e biz zaten 10’da gidiyoruz sonra tekrar geliyoruz, bize yaptığı hiçbir şey yoktu. Bize diyorlardı ki hadi bize bi etüd yapıyolardı hadi şuraya girin ders çalışın, e sen bana gereken bilgiyi, istediğim gereken şeyleri veremezsen ben nasıl oraya giripte oturupta ders çalışayım. Anlatmak istediğim

işte Denizli’de bir ara olaylar oldu. Uğur Dündar ta oraya kadar gitti, olan gene benim arkadaşım oldu. Şu an üniversitede çalışıyo, eğitim fakültesinde. Denizli’de hocalarından para istemiş galiba vermemiş ve o kız şu an bizim yurda sürgün olarak geldi olay hala halledilmedi ve olan kızlara oldu, oraya buraya dağıttılar yani ne oldu hala o öğretmenler personel yerlerinde oturuyorlar. Yani Uğur Dündar bunu gösteriy o ama hala duruyo. Benim arkadaşımın eğitim fakültesinde hizmetli olarak çalışıyo.

-Elçin: Şeye döndü bu hani başta doktorlar etkilendi mi diye sormuştunuz ona döndü.

-Aynı şey.

Fikriye: Anlatmak istediğim biz bazı şeyleri seyretmek istediğimizde bize seyrettirmiyolardı. Hafta içi televizyonu kapatıyorlardı. Yani bize doğru dürüst eğitim vermediler. Yok efendim siz anlamazsınız diye seyrettirmiyolardı yani bizi yobazlaştırıyorlardı. Tabi biz de yetiştirme yurdunun kızları olarak daha da heveslendik, bu konuları araştırmaya başladık. Hala da böyle gerçi Türkiye’nin ne olduğunu biliyoruz ama işte susmak zorunda kalıyoruz. Ağzımızı açamıyoruz yani yine aynı kişiler aynı yerde görev yapıyorlar, aynı şekilde devam ediy o.

Çiğdem: O zaman sorun bitti (gülerek söylüyor) Yani hükümet çözümliycek bunları.

Fikriye: Tabi ki.

Çiğdem: Başka yolu yok çünkü ne kadarda gösterse olmuyo, yapamıyo adamlar.

Elçin: Arkadaşım oturduğun yerde beleşten dünyanın parası gelse bu soğukta kalkıpta gezer misin veya iş yapar mısın? Adamların aldığı parayı düşünün!... Biz senelerce çalışsak o parayı alamayız. Sen kebab gibi getir parayı bana say ben sabahtan akşama kadar masamda yatarım.

Gülüşmeler.

Elçin: Sıcak yer, keyfini yap, dur. E nolucak adam kalkıpta onu mu araştırıcak.

-Peki kim bu yatanlar?

Elçin: Devlet büyükleri.

SORU 5

Esra: Arena programını senelerdir beğenerek izliyorum, ailecek. Dediğim gibi Uğur Dündar çok tecrübeli bi gazeteci herşeyiyle doğru-dürüst ve olayları gerçek bir şekilde, gerçeği yakın yansıtıyo. Sonuç? Sonucu yok. İnşallah daha sonraki yıllarda bir

sonuca bağlanır. Uğur Dündar bir ışık yakıyo bunu insanlara duyurmaya çalışıyo ama gerisi önemli olan.

-Çiğdem sen nasıl değerlendiriyorsun?

Çiğdem: Ben de aslında Esra'nın söylediklerine katılıyorum. Arena çok güzel programlar yapıyo, bütün olayların üzerine cesaretle gidiyo, herşeyi gösteriyo, anlatıyo, bilgilendiriyo da oldukça fazla ama sonuç yok. Yani orda tıkanıp kalıyo üzerine gidilmiyo. Uğur beyde kendi yapabileceği kadarını yapıyo. Kendine düşen görevi çok güzel yapıyo ama dediğim gibi asıl olur biliyo musunuz? Yani devlet bakın Apo'yu örnek vermek istiyorum yakalancak, adam 3 tane tim yakalayıp geliyo. Düşünün koskoca bütün ülkeleri ayağa kaldırdı adam, düşünün her ülkede bir faciaya sebep oldu, 3 tane tim... Yani devlet diyorum ya resmen, yatıyo. Adam sunuyo lokmayı yiyolar oturuyolar. Aslında bütün herkes görevini yerine getirirse bunlar olabilecek şeyler. Kaç yıldır teröristler var kaç yıldır adamlar gidip bu bizim hakkımız diyemiyo. Adam dün akşam seyrettim Ecevit'i her ölüm kendi görevini yapsa dedi daha huzurlu, daha iyi bir Türkiye olur dedi. Bölüm diyo ne demek istiyo yani Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, her bakanlık kendi görevini yapmış olsa bunlar çok güzel sonuçlanıcak. Ama herkes daha önce dediğim gibi ben hepte aynı kanıdayım rahat rahat oturmak varken, dünyanın parasını ödüyolar şu sandalye için (oldukça sert bir ses tonuyla) oturmak için.

-Koltuk diyeceksin (gülüşmeler)

Elçin: Koltuk işte.

-Hatta geyik derisi koltuk.

-Kemal Bey?

Kemal: Çok güzel program hazırlıyolarda sonucunu getirselere daha iyi olacak. Hani bir sonuca bağlansa çektikleri program daha iyi olur.

-Çetin Bey?

-Çetin: Valla herkes beğendiğine göre herhalde çok güzel bir program. Herhalde değil ben de eşlik ediyorum.

-Yani siz ne düşünüyorsunuz?

-Çetin: Beğeniyorum, tabi.

Fikriye: Prensipde güzel yani işte arkadaşlarında dediği gibi gösterip olayları bize lanse ettikleri zaman yani onlar sonucunu, doğruları biliyorlardır bize göstermiyorlardır o da olabilir.

Elçin: Program hem sıkıcı değil, hem özenli.

Fikriye: Niye bize tam vermiyorlar, ayrıntılı vermiyorlar, iki cümleyle geçiştiriyorlar. Yani ne oldu Uğur Dündar'ın programı bu olayı çözdü ama ondan sonra ne oldu bilmiyoruz.

Kemal: Acaba bundan şu soru işareti çıkıyo biraz önce dedi ki sonu gelmiyo, sonu gelmiyo diye acaba sonuçlandırmak değil de amaç bunları açıklamak, aydınlatmak mı? Şimdi anlattığınız şey şimdi aklıma geldi eee şöyle mesela diyelim ki Çarkıfelek'te telefonlar kilitleniyo acaba sonuca ulaştığı zaman bunların telefonu da kilitlenip kimse ulaşamaz mı? Onun için mi buna meydan vermiyorlar.

Elçin: Bence çok iyi örnek verdiniz.

Kemal: Bence de.

-Peki Arena programında canlandırmayı nasıl buluyorsunuz?

Çiğdem: Ha evet beğeniyorum.

Elçin: Kesinlikle olmalı bazı şeylerde canlandırmalar çok seviyorum.

Kemal: Evet.

Esra: Şimdi bi örnek vermek istiyorum, bu Uğur Dündar'ın programında bazen canlandırma oluyo. Soğuk Oluk diye bir operasyon gerçekleşti, işte bu fuhuş olaylarıyla ilgili, hayat kadınlarıyla ama daha sonra bu daha çok gündeme geldi. Ama bu insanları yurtdışına gönderiyorlar, tekrar geliyorlar. Nasıl sokuyorlar? Bu Romen kadınlarını tekrar sokuyorlar.

Elçin: Niye alıyolar ki? Adamı gönderiyosun daha gider gitmez geri geliyorlar. Erkekler napsın?

Esra: Hükümetin elinde olan bişey değil mi bunları sokmama konusunda.

Elçin: Tabi ki hükümetin elinde nasıl ki Hollandalı şeyleri, Apo'nun avukatlarını nasıl sokmadılar.

Kemal: Efendim siyasi giriş var daha doğrusu işin içinde üç kağıt var.

Elçin: İsteseler onları da sokmazlar ama adamı havayla gönderiyo denizle geri geliyo.

4. 35 Yaş Üstü Lise Mezunu Grup

SORU 1:

Günseli: Etkilenmiştir. Etkilenmiştir evet.

-Nasıl bir etkilenme olabilir?

Günseli: Suçları ortaya çıktığı için en azından çekinirler, yapsalar bile çok gizli yapmaya çalışırlar, çünkü artık bu kadar isimleri ortaya çıkmış. Sanmıyorum artık, etkilenmişlerdir. Devlette artık onların ne yaptığını biliyor. Zaten eskiden de biliyormuş o Sopira mı Sapiro mu neyse eee onun için bundan sonra çekinirler Arena'nın bir faydası olmuş diyorum ben.

-Uğur Bey sizce etkilenmiş midir?

Uğur: Bence etkilenmemiştir çünkü ne kadar olursa zaten bi konuyu ele alıpta, zaten Türkiye'nin her tarafında içte değil hem içte hem dışta yapılan bişey bu, hani bi Arena'nın programıyla İsrail'deki birilerini korkutmuştur ama bütün her tarafı çözüme ulaştırmamıştır bence. Çünkü bunu Türkiye'nin içinde yapıldığını zannediyodur ama

Günseli: Yüzde yüz netice alınmaz. Tümüyle bitmemiştir ama hiç olmazsa yeraltına daha fazla kaymışlardır.

Uğur: Tabi, gizlilik işine daha fazla saklanmış olabilirler. Başka türlü önlerine geçemezler zaten. Devamlı bunları izliyoruz hani, duyuyoruz yani.

Günseli: Çok para dönüyor.

Metin: Bence de etkilenmemiştir. Çünkü bu işi yapan mafya eee daha ziyade bu mafyanın en alt kademedeki insanları bir maşa olarak kullanmasıdır. Herhangi bir devlet tarafından yaptığı suçlar ortaya çıkarılırsa ilk etapta onlar yakayı ele vereceklerdir. Fakat kendi yaptıkları operasyonların önemli olan bölümlerini maşa olan o kişilere zaten açıklamazlar. Amaçlarını zaten bildirmezler fakat yöntem değiştirirler, bu işten vazgeçeceklerini zannetmiyorum. Çünkü Türkiye'nin içerisinde de günümüzde olan şey herşey paradır.

Günseli: Malisef.

Metin: Orda temelini gördüğümüz olay para için yapılıyor. Ailesine katkıda bulunmak için yurt dışında çalışıyor, bir inşaat işçisi iken ayda diyelim ki 3.000 dolar alacağına o işi yapın size 8.000 dolar veririm ayda dedikleri takdirde niçin yapmasın o işi. Bugün bende olsam aynı durumda belki bende yapardım ama işin derinliğini bilmeden. Sadece Türkiye'ye para getirmek amacıyla o adam ölmesi, kalması sorumluluğu, vebali artık onun bilincine varması bilmiyorum yani, yapmaya da bilir. Bu karakter meselesi.

Eyüp: Ben diyorum ki kesinlikle hiçbir şekilde etkilenmemiştir. Hani etkilenmesi sadece çok basit olarak yol değiştirmeleri gerektiğini anlamışlardır bence. Bu olay kesinlikle sürücektir, kullanılan insanlar korkarak, çok basit insanların kullanıldığı elli bu işleri Türkiye’de düzenlerken, Türkiye üzerinden konuşuyorum. Türkiye’de düzenlemek için çok basit insanların Prag’ın nerede olduğunu, Çek Cumhuriyeti’nin nerde olduğunu bilmeyen insanlar bunlar sonuçta.

Günseli: Cahilliklerinden işte.

Eyüp: Cahilliklerinden. Ama o cahil bırakır bir başka cahil devam eder.

Günseli: Ama şöyle pardon, beyefendi dedi ki; o kadar para olsa belki bende yapardım dedi.

Eyüp: Mutlaka, mutlaka.

Günseli: Di mi yani cahilliğinde burda çok rolü yok. Yani maksat burda insanların aç gözlülüğü. Eee bu köşe dönücülük 80’den itibaren Türkiye’imizde malisef insanlarda olan, yani pardon ben sizin şahsınızı hedef almadım.

Metin: Rica ederim efendim. Ben zaten ayrıyetten onu zaten belirttim. Ben de yapardım derken paraya yani kazanç açısından, artı artı

Günseli: Ama bu kadar ucuz olmamalı yani.

Metin: Hayır, şunu demek istiyorum. O götürdüğü kişileri, Türkiye’den topladığı kişileri ne amaçla götürdüğünü bilmiyor.

Günseli: Bilmez olur mu?... Biliyor 5.000 dolar kazanıyor.

Eyüp: Hayır kazancı zaten var. Temel denen insanın bunu yapmasının bir amacı var. Kendi böbreğini satmaktansa, daha şahısların böbreğini satarak para kazanıyor.

Günseli: Tabii.. Yani bence o doktorlardan daha suçlu. Kendi vatandaşını bilemiyorum yani alıp oralara götürmesi, bilemiyorsun sırf böbrek değil bu. Bi program daha izlemiştin, bütün karaciğerini falan alıyorlarmış insanların haber vermeden, bir tek böbrek diye.

Eyüp: Yani bunu hiçbir şekilde ispatlayamazsınız.

Metin: Olur tabi.

Eyüp: Resmi bi ameliyat olmadığı için içinizde herhangi bir organı almış olsalar bişey ispatlayamazsınız. Çünkü siz razı olarak gitmişsiniz.

Metin: Yani onu yapan insanlar vicdansız, insanlık meselesi.

Günseli: Bi de yani bilemiyorum bunlar su yüzünde olan kısımlar. Bunlar aysbergin bir ucu bir de çok derinlikte var, suyun üstünde bir kısmı var bir kısmı görünmüyor. Altı kimbilir nerelere dayanıyo kimbilir. Artık onu söylemeyeyim.

-Sercan hanım?

Sercan: Bu olaylardan hiç haberdar olmayan insanlara tesir etmiştir muhakkak ama bu olay, bu durumlar devam edecektir. Eee arkadaşların da dediği gibi daha gizlilik içersinde olabilir. Fakat faydası olmuştur, eee en azından halk, organlarını veren kişiler daha dikkatli olabilirler. Araştırarak organlarını verebilirler yani biraz olsun açmıştır gözünü ama bitmeyebilir.

Eyüp: Kesin bitmez.

Günseli: Bitmez tabi.

Sercan: Ben insanlık açısından böyle düşünüyorum. Mafya olarak düşünürsek gem vurmuştur ama daha gizlilik içinde devam edebilirler. Faydalı bir program olduğu kanaatindeyim.

Günseli: Pardon bişey söyleyebilir miyim? Bi de bunun bir faydası halkı belki bilgilendirdi. Yani bizler böyle bir olay olduğunu öğrenmiş oluyoruz yani. En azından o adamlarda cahil cühela böyle bişey yapmayalım der mi? Bizim insanımız biraz gözü karadır ama.

-Mine?

Mine: Bence etkisi olmamıştır. Çünkü o doktorun ismini unuttum ameliyatı yapan.

-Şapiro.

Mine: O doktorun 2.000 tane böbrek bekleyen hastası varmış. Eee yani bu ülke bunu biliyo o doktoru yakalamıyolar bunu bile bile yani demek ki bi çıkarları var ki eee o doktor hala o ameliyatları yapmaya devam ediyö. Çünkü o daha önceden o suçtan yakalanmış, belki 2.000 tane böbrek hastasının böbrek beklemesi o mafyanın işine geliyo. E o yüzden çıkarı var mafyanın devam edecektir.

-Sema?

Sema: Ben de pek etkisi olduğunu düşünmüyorum. Gerçi mafya bundan sonra daha dikkatli davranacaklardır ama daha temkinli bi şekilde aynen işlerine devam edeceklerdir. Bu işin son bulması için devletin bu programdan sonra bu kişilerin diplomalarını elinden alması gerekir ama işte doktor arabasına bindi gitti. Bi sonuç

göremedik yani etkilenmemişlerdir. Ancak daha dikkatli davranabilirler ben böyle düşünüyorum. Sonra mafya devletin içine sızmış nasıl son bulsun ki.

SORU 2

Mine: Onlar dediğim gibi işte devlet bunları bildiği halde o doktorlara eğer bir şekilde ceza vermiyorsa bu doktorlar ne şekilde olursa olsun ona devam edeceklerdir. Yani ister büyük bi hastanede olsun ister küçük bi ülkede küçük bi hastanede devam edeceklerdir.

Sercan: Evet onlar muhakkak surette cezalandırılmazsa devam edebilirler çünkü bu o dur. Ama bu böbrek olmayabilir de başka şeyde olabilir. Ben biliyorsunuz hastanede çalışıyorum. Eğer bu tip kişiler cezalandırılmazsa gerek doktor, gerek mafyadaki bu kişiler devletinde muhakkak yani bunları görmezlikten gelenlerinde muhakkak önemli parmakları vardır. E onlar öne almazlarsa devam edebilir ama alırlarsa faydası olur.

Eyüp: Ben vicdanen etkileneceklerini düşünmüyorum. Fakat ülkesi ve kendi olayı için etkilenmiş olabilirler bunun da örneği olarak İsrail'de değilde Prag'da yapılması e herhangi bir hastanede özel bir hastanede yapılması. Etkilenmesi vicdanen olmayacaktır ve bu işe devam edecektir. Fakat ülkesini ve adını duyurmadan bi başka yerde Türkiye olmazda ne bileyim.

Günseli: Kenya'da.

Eyüp: Kenya'dan böbrek bulabilir veya herhangi bi yerden böbrek bularak devam edecektir.

Eyüp: Vicdanen değil ama kanunen etkilenmişlerdir, ülkelerine ve kendilerine zarar gelmesini istemedikleri için yer ve mekan değişikliğiyle aynı şeye devam edeceklerdir.

Günseli: Ben onların ülkelerini de düşündüklerini zannetmiyorum. Kendi hayatlarından korktukları için.

Eyüp: Ülke kendisini düşünür diye doktor ülkenin ismini kullanmak istemez.

Günseli: Ha, evet.

-Günseli hanım bu konuda sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

Günseli: Yani sanmıyorum onlar ne yurtlarını düşünür ne de vatanlarını onların ayağını bağlarsa ben kanun bağlar diyorum. Bu tür programların çok faydası var tabi ki bilgilendirme açısından. Ben bir tek Arena'yı severim yani izliyorum programları. Uğur

Dünder'da tabi 30 senelik gazeteci. İyi programlar yapıyo fakat onların canlandırma olayları var ya onlara çok karşıyım. Yani her olayda o canlandırma çok iğrenç mesela geçen gün Beyaz'ı çıkardılar. Yasemin'in penceresine babasının öldüğü anı canlandırmışlar çok iğrençti. Yani bunu da burda belirtmek isterim, sinir oldum çünkü. Canlandırma hariç tabiki bilgilendirme açısından faydası var. Ama hiçbi zaman bu bitiyö anlamına gelmez hatta öyle ki uyuşturucuyu falan bile serbest bırakıyo devlet büyüklerimiz.

Metin: Doktorların etkilenmiş olabileceğini zannetmiyorum. Tabi bu karakter meselesi iyi niyetli de kullanabilir elindeki tüm imkanları.

Günseli: vicdanlı, evet.

Metin: vicdanlı.

Eyüp: İyi niyetli bi insan zaten böyle yapmaz.

Metin: Ama iş paraya dayandı mı daha sonra büyük bir ihtimal paraya yönelik bir hareket yapar diyorum.

Günseli: Malisef, eskilerin bi lafı vardır alışmış kudurmuştan beterdir diye onun için onlar lüks içinde yaşamayı o kadar seviyolar ki, alışmış o parayı kazanmaya, günün birinde muhakkak başına bişey çıkarıyolar yani.

SORU: Sizce Uğur Dünder nasıl bir gazeteci?

Sercan: Bence Uğur Dünder halkın gözünü açabilecek programlar yapıyo, ben beğeniyorum. önemli konulara değiniyor, bundan bir takım sonuçlar çıktığını da gördük, ben gördüm.

Uğur Bey?

Uğur: Uğur Dünder iyi bir gazeteci, 30 senedir iyi gazeteci. Buraya geldiğinde kendisiyle konuştum, ETV çekimlerini de gördüm iyi yani. Yalnız bence muhakkak devletin eli vardır bu Uğur Dünder'in programlarında çünkü Uğur Dünder'a tümüyle ipucu vermezler, bi ucunu verirler, öbür ucunu tutarlar.

-Metin Bey?

Metin: Uğur Dünder gazeteci olarak saygı duyduğum, taktir ettiğim bi insan artı üniversitemizin öğrencisi Anadolu Üniversitesi'nde okumuş burda yetişmiş bi insan bunu da belirtmek istiyorum tabi ki kendi başına Uğur Dünder, Uğur Dünder olamaz. Büyük bi ekiple birçok arkadaşın emeğiyle güzel programlar yapmıştır.

Günseli: TRT'de

-Arena'yı nasıl buluyorsunuz?

Eyüp: Bence başarılı, ne bileyim ilk olması dolayısıyla ilklerden biri olması dolayısıyla başarılı ya da onun gibi program yapabilecek insanlar olmadığı için mi başarılı veya çok fazla mı imkanı var bunları yapabilmesi için? Gazeteci olarak başarılı araştırmacı gazeteci olarak mutlaka çok başarılı, konusunda gerekenleri yapıyo ama daha iyisi yapılamaz mı? Yapılabilir. Programlarını fazla abartılı buluyorum, bazı yerlerini, bazı yerlerini yapmacık buluyorum. Tamamıyla şey program diyemiyorum. Çok yapmacık yerleri de var, çok gerçekçi yerleri de var ama genelde ülkemiz açısından baktığımızda faydalı diyorum.

-Arena için ne dersiniz?

Eyüp: Arena içinde aynısını düşünüyorum daha gerçekçi. Hitap ettiği kitleye bakarak daha bi gerçekçi olsun yani fazla abartıyla insanları yönlendirebilir.

-Mine hanım?

Mine: Ben de genel olarak iyi bir gazeteci olarak düşünüyorum. Biz bi de birlikte çalışma olanağı da bulmuştuk, onunla birlikte yani çekim ve kayıt olarak, çok titiz çalışan bi insan. Programlarına özen gösteren bi insan yani çok fazla tanımamakla beraber iyi bir gazeteci olarak görüyorum kendisini.

-Arena programını nasıl buluyorsunuz?

Mine: Arena programında da bazı yerlerini hakkaten abartılı buluyorum. Kişisel kanıma göre bazı yerlerde sanki planlanmış, e sanki o anda gidilmemiş diye düşünüyorum. Yani sanki daha önceden planlı programlı olarak haberleri yokmuş gibi davranıyorlar fakat öyle düşünüyorum.

Günseli: İşte canlandırma.

Mine: Benim kanıma göre öyle düşünüyorum.

Metin: Bazı olaylarda, Temel olayında böbrek arıyor yani bunu kim haber vermiş olabilir? Temel'i nereden buldunuz?

Günseli: Nerden buldunuz?

Metin: Yani Temel'i size kim getirdi? Böbrek alıcaksınız dediler.

Günseli: Mutlak surette yardım alıyolar. Ama şimdi onların telefonları var ya. Şimdi ben demin siz abartılı dediniz ya benim aklıma gelmedi o kelimeyi ben de söyleyecektim. Çok fazla abartılı, ajite edice buluyorum, yani tabi ki faydası varda ama bu kadar da yani böyle heyecanla, işte "biraz sonra" onu gerçi her programcı yapıyo az

sonra işte böyle olacak şöyle olacak insan yani televizyonun başına çivilenmiş gibi oluyo.

Metin: Bir nevi reyting avcılığı işte.

Günseli: Ama işte bütün bunları 20-30 senelik televizyoncu bilmem kaç yılın gazetecisi hiç olmazsa onların daha fazla eğilmesi gerekir. Ali Kırca'yı da beğenirim, onu sunuşu da nasıl söyleyim, böyle reyting almak için. İnsanları merak içinde bırakıyorlar. Hoş değil, daha sakın hele bizim insanımız heyecanlıdır hemen atılırlar hemen. Bence olmaması gerekir ama bunlar özel televizyonların sayesinde oldu. Onun için onların biraz daha dikkat etmesi lazım.

Sema: Ben de arkadaşımızın söylediklerine katılıyorum çok doğru söylüyor. Böyle heyecanla az sonra, az sonra diye sunarak bizi de heyecanlandırıyorlar, sinir oluyorum. Oysa böyle sunmamalıdır. Uğur Dündar'da bazen gerçekçi ama bazen de çok abartıyo. O zaman kızıyorum, canlandırmalara kızıyorum. Evet yani böyle olmamalı. Uğur Dündar iyi bir gazeteci, bence çok çalışkan, araştırmacı o bari böyle yapmamalı diye düşünüyorum. Sonra bazen de çok böyle adeta nasıl söyleyim duygusallaştırıyo. Yani o zamanda inandırıcı olmuyo tabi.

-Peki Arena programını nasıl buluyorsunuz?

Sema: Aslında iyi bir program, güzel konulara değiniyo. Bilgilendirici. Sonuçlarını da gösterse daha iyi olur.

Eyüp: Ben bişey söylemek istiyorum. Demin de dediğim gibi Uğur Dündar'ın şartları çok iyi.

Günseli: Evet, evet. Ekibi çok iyi.

Eyüp: Arena programını yapar iken kendine yaratılan, sunulan şartlar çok mükemmel. Yine kanal D'de zannedersen yayınlanıyo. Kanal D'de bir dizi film için verilen özene veya emeğe, veya paraya ve Uğur Dündar'a ayrılan bütçeye hani o bütçeyle belki büyük işler yapabiliyor. Çünkü bugün bi dizi çekilirken ne bileyim ben insanlar kalkıp Lufthansa hava yollarıyla Frankfurt'a gidelim orda çekelim yok ordan atlayalım Çek Cumhuriyeti için ayrı. Bu tip olaylar pek olmuyor ama bence Kanal D'de çok iyi şartları var. Zaten heralde bi de yayın müdürü mü ne?

Günseli: Bir de o Çarkıfelek kalksa çok iyi olacak.

-Genel yayın müdürü.

Mine: Genel yayın koordinatörü.

Günseli: Genel koordinatör sanıyorum. Kanal D'nin koordinatörü.

-Programın genel yayın yönetmeni, programında koordinatörü sanıyorum.

Metin: Evet. Aynı şartlarda bi başka gazeteci de yapabilir. Aynısı yapılabilir mi diye benim aklıma geldi bilmiyorum ama yapabileceğini düşünüyorum bir başka yeteneğin.

Günseli: Tabi biraz da onun 30 senelik şöhreti var. E bi de şimdi parmakla gösterilecek birkaç kişiden biri Uğur Mumcu'dan sonra araştırmacı gazeteci olarak.

Mine: Yani şimdi çıkardığı haberler, yabana atılmıyacak gibi olanları var gerçekten. Gerçekten çıkardığı olaylar var bunları gözardı edemeyiz ama yani o şimdi sizin söylediğiniz gibi çok öncelerden beri 30 seneden beri gazeteciliği var, tanınmışlığı var, avantajlarını iyi kullanıyor bunun yanısıra abarttığı da oluyor yani.

Günseli: Ama yine de çok iyi program, bilgilendiriyor en azından insanları.

5. Üniversite Mezunu 20-34 Yaş Arası Grup

SORU 1

Emel: Yani çok fazla etkilendiğini düşünmüyorum. Çünkü dediğim gibi işte yoksulluk düzeyi yüksek olan ülkelerde bu insanların para ihtiyaçlarını kullanarak bunlar işlerine aynen devam edeceklerdir.

Gülten: Ben de etkilendiklerini düşünmüyorum. Bu işler devam edecek gene. Bi süre etkilenebilirler, gündemde olduğu süre içinde o unutulmaya başlandığı zaman devam edeceklerdir. Yani etkilenmezler.

Ebru: Bence de etkilenmezler, çünkü Türkiye olmasa başka bir ülkede de olsa faaliyetlerini gene sürdüreceklerdir.

Seçil: Bence etkilenmişlerdir. Etkilendikleri içinde işlerini daha temkinli yürüteceklerdir.

Volkan: Etkilenmişlerdir. Düzenli olarak işlerini daha sıkı denetim altında yürüteceklerdir.

Kemal: Etkilenmemişlerdir çünkü organ mafyasının çok güçlü olduğuna inanıyorum o yüzden.

Kadir: Bence etkilenmişlerdir çünkü daha sıkı bir denetim olduğu için çalışma alanlarını belki değiştirecekler, belki başka ülkelere bir süre daha sıkı tutacaklardır.

SORU 2

Kemal: Çok az etkilenmişlerdir. Yani organ mafyası denilen mafya yalnızca tek doktorla çalışmıyordur. Yakalanan burda gördüğüm kadarıyla bi tane doktor yakalandı ama bu organ mafyasının başı denilen adam İsraili doktor, yani çok güçlü olduğu söyleiyor. Söyleniyö ki programda tabi baktığımız zaman tek doktorla çalışmadığına inanıyorum ben daha fazla organize olduklarına inanıyorum. Yani çok az etkilenmiştir inancım. Yalnızca bir tane kolunu kaybetmiştir diye düşünüyorum.

Volkan: İşte Türkiye’de çalışan için etkilenme olur hem parasal yönden etkilenme hem ruhsal hayatta başta bi güvensizlik. İsrail’deki doktorun pek etkilendiğini zannetmiyorum çünkü yine pek bişey yapamamış bi çok böbrek hastası olduğu için zannetmiyorum etkileneceğini.

Seçil: Hem vicdani açıdan hem de iş açısından etkilenmemişlerdir. Ama Volkan’ın dediği gibi Türkiye’de bir doktor etkilenmiştir. Hastaları açısından çünkü Türkiye’de televizyonda herkes onu gördü, hastalar daha çekinerek gidecektir. Ama vicdani açıdan etkilenmemişlerdir. Devam eder yani.

Ebru: Türkiye’deki doktor etkilenmiştir diye düşünüyorum. Artık hiçbir kariyeri yani müşterisi, normal olan müşterisi bile olmayacak. Çünkü insanlar duyacak dikkat edecek mutlaka fakat İsrail’deki asıl patronları dedikleri doktorun ben etkileneceğini zannetmiyorum. Onun için önemli değil bi tek doktorla çalışmıyordu mutlaka, yani onun işine engel olmamıştır. Bi şekilde engel olmamıştır, ama Türkiye’deki doktor etkilenmiştir.

Gülten: Vicdani açıdan ben etkilendiğini düşünüyorum. Deşifre oldu toplum içinde, çok fazla ismi duyuldu. Herkes onun böyle işlere girdiğini alan duydu o yüzden vicdani bişey duyabilir ama bu işede devam edecek. Zaten çoğu şeyini kaybetti yani, yeterince deşifre oldu. Birazda etkilenmemiş olabilir, ileride bunu etkisini kaybedebilir. Ama dışarıdaki doktorlar, hiç zannetmiyorum etkilendiklerini. İşleri biraz etkilenmiştir.

Bence bu Türkiye’deki doktor sadece duygusal yönden etkilenmiştir diye düşünüyorum. Bir süre başı ağrıyacak işte mahkemelerde falan uğraşacak ama hasta yönünden zannetmiyorum çünkü zaten yanlış anlamadıysam eğer özel klinikte çalıştığını söyledi ve hastaları da konuyu bilip gelen insanlar ya da işte parayla kandırılan insanlar durumu zaten biliyolar. Bundan sonrada yine aynı kişiler bunun hastası olacak yani normal şikayetleri için gelen insanlar belki gelmeyebilir ama onun

hasta yoğunluğu bence diğer kesimde ve ben fazla etkileneceğini düşünmüyorum. Yani diğer İsraililerde aynı şekilde.

Kadir: Türkiye'deki doktorlar açısından özellikle vicdani açıdan hiçbir rahatsızlık duymayacaklardır ama parasal yönden yani işleri biraz sekteye uğradığı için bir takım sıkıntılar yaşayacağını düşünüyorum.

SORU 3

Emel: Yani tabiki iyi diyem yani. Kötü diyemem. Eğer polis ya da diğer kurumlar bunu becerip çıkartamıyorsa bu şekilde ortaya çıkması gerekiyo. Bi şekilde Arena bunu yapıyosa iyi bişey yapıyo.

-Gerçekten bunu yapabildiğini düşünüyor musunuz? Başarılı buluyor musunuz?

Emel: Yani, evet, başarılı. Yani çok mükemmel olmasa da en azından bişeyler yapıyo. Başarılı olduğunu düşünüyorum.

Gülten: Birilerinin böyle programlar yapması gerektiğini düşünüyorum ben. Madem açıklık var herşey ortaya dökülsün isteniyo, bunlar gösterilsin yani.

-İşlevsel oluyor mu sizce?

Gülten: Yani, evet, izlenirse şayet insanlar öğrenir bazı şeyleri. Düşünüyorum evet.

Ebru: Kamuoyunun bilinçlendirilmesi açısından güzel bu şekilde programlar ama bi tane Arena olmamalı başka türlü birkaç tane program olmalı diye düşünüyorum ben. Çünkü insanlar bu tip programlar olmasa herşey bi kapalı kutu. Yani öğrenmiyolar sadece organ mafyası için değil, başka konulara da değiniliyo.

.....Çok güzel konular.

O yüzden bitek Arena değil de bi kaç tane böyle özel program olmasını isterdim ben.

-Arena'yı güzel ya da iyi olarak tanımladığınız kategoriye koyabilir misiniz?

Ebru: Tabi, ben kendi adıma beğeniyorum.

Seçil: Bence de kamuoyunu bilinçlendiriyö. Yani devletin el atmadığı işlere el atıyo. Yani bu tür programlar olmasa bu tür şeyler açığa çıkmaz. Kamuoyu bilinçlenmez ama önemli olan Arena bunu sadece açığa çıkarıyo, ama bunun üzerine gidiliyo mu? Peşinden koşuluyo mu? Önemli olan bu. Şimdi Arena açığa çıkarıyo ama devlet bunun üstüne düşüyo mu? Çünkü Arena'nın yapacağı sadece o, zaten başka bişey

yapamıyo. Sadece bu süreci başlatıyo, ama Arena'yı ben iyi buluyorum. İyi bi iş yapıyor.

Volkan: Kamuoyu açısından iyi bi program. Kimsenin bilemediği, bazı kesimlerin hiç haberdar bile olmadığı konularda bilgilendirilmesi açısından iyi. Ben devletin ilgilenip ilgilenmediğini tabi bilmiyorum. Bu konuda bişey diyemiyem.

Kemal: İzlemediğimi söylemişim. İzlemememin nedeni de yeterince basından duyduğum, basında görüyoruz ya da okuyoruz bu tür olayları ama Arena türü programların bence çok yüzeysel kaldığına inanıyorum. Çok yüzeysel buluyorum. Yalnızca maşalar yakalanıyo ama bunun üzerindeki biraz önceki izlediğimiz görüntülerde de daha üstteki insanlar kurtuluyolar ama alttaki insanlar deşifre ediliyo, onlar insanların karşısına çıkarılıyo ve program orda kalıyo. Bu yüzden ben İzlemiyorum. İzlemediğim için de fazlasıyla bir yorum yapamıyorum.

Kadir: Ben bu tür programların gerekliliğine inanıyorum. En azından devleti yönlendirmenin yanısıra insanların dikkatlerini bazı noktalara çekmesi açısından güzel buluyorum fakat tabi şu var, ülkemizde daha önce bu tür yayınları özel TV yayıncılığı daha çok olduğu için daha pek rayına oturmadı. İşte zaman zaman tarafsızlık ya da basın ilkesine ahlakına aykırı olabiliyorlar. Zaman zaman yargısız infaz olayı sözkonusu olabiliyor. Zaman zaman olayları dramatize ederken biraz abartmalar söz konusu olabiliyor bu tür olayların daha asgariye indirilip, daha kaliteli şeyler yapılırsa eğer, düzenlemeler iyice güzelleştirilirse daha faydalı olacağına inanıyorum.

SORU 4

Gülten: Başarılı buluyorum. Onun ilk popüler olduğu Soğuk Oluk mesela öyle bir programıyla falan ondan beri çoğu şeyin üzerine gitti. Başarılı buluyorum.

Ebru: Ben de başarılı buluyorum. En çok da bu araştırmacı yönünü seviyorum. Yani bişeyi sonuna kadar götürmeye çalışıyo. Veya daha önce o olay nerden kaynaklanıyo onu bulmaya çalışıyo bu yüzden beğeniyorum.

Seçil: Ben de başarılı buluyorum.

-Peki tarafsızlığı konusunda ne dersin?

Tarafsız bence, olayı olduğu gibi gösteriyo.

Volkan: Başarılı, kimi konulara göre tarafsız. Ben, kendi mantığına uyan konularda taraf tutma gibi bişey var.

Kemal: Cesaretli buluyorum.

-Tarafsızlığı konusunda ne dersin?

Kemal: --

-Yani her çeşit konuyu işliyor mu?

Kemal: Tarafsız o konuda.

Kadir: Ben başarılı buluyorum. Hatta Türkiye'deki araştırmacı gazeteciliğin babası diye kendisini addedebilirim özellikle o..... çok gündemdeydi ve tekti yani gerçekten. Ama tarafsızlığı programına göre değişiyö bu da doğal yani çünkü insanların bazı noktalarda aşırı hassas olduğu, bazı konularda aşırı hassas olmadığı bir gerçek. Bu da doğal yani.

-Peki konu seçimini beğeniyor musunuz?

Kadir: Bence güzel. Yani bazı önemli noktalarda insanların birbirine düştüğü, unutulmaya yüz tutan hala çözülememiş noktaları tekrar gündeme getirmesi güzel ve yine tabi gündemdeki konuları ele alması güzel.

Emel: Bence de başarılı ve cesur arkadaşın dediği gibi. Konu seçiminde tarafsız olduğuna inanıyorum fakat konulara bakış açısından yüzde yüz olduğunu zannetmiyorum. Çünkü herkesin bir görüşü bir fikri vardır. Yani ama onun gibi onun yaptığı işi yapan kişiler arasında da en tarafsız kişi olduğuna inanıyorum yüzde yüz değil ama oldukça.

SORU 5

Gülten: Mesela 1 ay önce bir bayanın trafik kazası geçirdiğini ve işte bunun İstanbul'daki özel bir hastaneye nakli bunu gösterdi ve bir kampanya başlattı. Çok etkili oldu. Para toplandı ya da bir ayağını kaybeden bir asker vardı onu gösterdi. Yani böyle vicdani konularda insanları çok etkiliyor. Güzel yalnız onları gösterirken çok fazla etkilemek için filmlerle falan oynuyo yani. Canlandırırken o beni biraz rahatsız etti. Çok fazla böyle canlandırma yapıyorlar. Ama ele aldığı konular falan güzel.

Ebru: Ben Arena programı deyince zaten ben beğeniyorum. Ben sürekli izlediğim için hoşuma gidiyo zaten. Başka bişey diyemiycem çünkü ben sürekli takip etmeye çalışıyorum.

Seçil: Bence de konuları ve işlevselliği açısından iyi bir program yani kamuoyunun yaralarına parmak basıyo deyim, onları iyileştirmeye çalışıyo. Bu yönden çok iyi bir program ama arkadaşın dediği gibi ben de o canlandırmalara sinir oluyorum, gerçekten bu sadece Arena'da değil

Başka programlarda da var.

Gülten: Artık sonuna gel falan yani, yeter çok fazla! Sonuna gel. Çok fazla uçak gösteriyo. Zaten gidiyorsunuz Çekoslovakya'ya.

Seçil: O canlandırmalar çok abartılı oluyo bence de sıkıyo, beni sıkıyo.

Volkan: Güzel program herkesin dediği gibi, canlandırmalar derken sırf Arena için değil de tüm programlarda haberlerin hepsinde mesela birisini suya atma var suya atarken taşla atılmış taşı atarken gösteriyolar suda kabarcıklar çıkıyo. O tür şeyler biraz saçma geliyo. Tabi Arena programı için kamuoyunu yararlandırma açısından yararlı bir program.

Ebru: Bişey söyleyebilir miyim?

-Tabi.

Ebru: Canlandırmayı aslında ben beğeniyorum. Arena için veya herhangi bir program için demiyorum. Canlandırma olsun isterim ben. Ama çok abartılı olmasın yani mesela giderken uçak mesela.

Seçil: Abartı oluyo.

Ebru: Daha etkileyici oluyo. Yani ben belki o konuya daha çok dikkatimi verebiliyorum. Yani düz bir haber olarak geçmektense canlandırma olması beni daha çok etkiliyo. Ama çok abartı olmayacak.

Kemal: Bence, en azından şu biraz önce izlediğim program hakkında bununla bağlantılı olarak görüşlerimi söyleyim. Ben gereksiz buluyorum. Çünkü 5 dakika bir haber bülteninin ya da bir haberin saatlerce ya da 1 saate çıkarmanın hiçbir anlamı yok. Organ naklinde o haber, benim için 5 dakikalık bir değer taşıyor. Türkiye'de 50 ya da 100 kişiyi ilgilendiren bir sorun bu organ mafyası. Ama bana kalkıpta 1 saatte 5 dakikalık bir haberi, haber görüntüsü 1 saat gibi çok abartılı olarak yansıdığı için ben bu tür programları beğenmiyorum.

-Sence bu 50 kişiyi mi ilgilendirir?

-Tabi 50 kişiyi ilgilendirir.

Kadir: Ben Arena'yı beğeniyorum, yani başarılı olduğuna inanıyorum. Yalnız olayları dramatize edilmiş tarzını bir zamanlar oldukça yoğunlukta olan özel kanallardaki reality show furyasından etkilenmiş olduğunu düşünüyorum. İşte o Sıcağı Sıcağına, vs. gibi programlardaki inanları daha fazla etkilemek için hatta ses tonlarını da duygusal falan başka türlü anlatıyolar. Bunları aslında saçma buluyorum. Olayları olduğu gibi

verip gerekirse işte konuyla ilginç bir kaç tane insanın fikirlerine başvurulması, görüşlerinin alınması ve buna ilave olarak sonucu toparlayıp vermeleri daha güzel olur. Yani neticede bu tür programlarda bir haber programı insanları aydınlatan, unutulmuş konuları anlatan programlar. Organ mafyası gerçeğini anlatıyo yani öyle kim kimi yaralamış, kim kimi kesmiş türü programlar değil. O yüzden ben saçma buluyorum bu canlandırma olaylarını.

Emel: Özünde toplumu etkilemesi ya da işlevsel olması bakımından Arena'yı güzel buluyorum. Fakat dramatize etme ya da canlandırma gibi gereksiz şeylerle çok uzatılıyo ve biraz sanki insanların özel hayatına da müdahale var. Her bölüm için demiyorum ama bazılarında yani kişilerin dramını göstermek için çok fazla müdahale ediyolar yani görünmek istemeyen insanlara ısrar ediyolar, işte deşifre olmak istemeyenlerin üstüne gidiyolar ve özel hayata biraz müdahale oluyo diye düşünüyorum. Ama özünde konuyu işleyiş yani konuların uygulaması açısından güzel. Yani böyle birşeyin olması gerekiyo ama işte aşırıya kaçmadan.

6.35 Yaş Üstü Üniversite Mezunu

SORU 1:

Osman: Türkiye'deki çalışmalarında belli bir süre etkilenmiş olabilirler. Dünya çapında çalışmaları olduğuna göre diğer yerde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Teknik hatalarını burada görmüşlerdir yeniden test edip çalışmalarına devam edeceklerdir.

Doğan: Biraz daha gizli ama yine devam etmiştir. Çünkü gelir çok fazla mafyanın bundan kazandığı çok büyük bir para onu kolay kolay kaçıracaklarını sanmıyorum.

Ali: Bence daha çok gelişip devam etmiştir. Dar gelirli ailelere teşvik amaçlıdır bence. Teşvik olmuştur. Reklam amaçlıdır. Çünkü 150 bin dolar büyük bir miktar.

Doğan: Reklam amaçlı olmasa bile reklama neden olmuştur.

Ali: Tabi düşük gelirli vatandaşlar duymuştur.

Doğan: Vatandaşa 150 bin dolar vermezler zaten.

Ali: Vatandaşa 10 bine satar 20 bine satar herşey olabilir.

Beyhan: Arkadaşların bazılarında katılıyorum. Çünkü Osman Beyin dediği gibi teknik arızalarını giderdikten sonra bence bu çete işine gene devam eder. Kanuni şeylerini ayarladıktan sonra tekrar devam edebilirler. Halkımızda para için bunu teşvik

eder, Ali Beyin dediği gibi ama az bir miktar yok bi aile için 5-6 milyar bile gerçi şu anda bizim de yok öyle bi paramız ama.

Yok ama (grup onaylıyor)

Can tatlı.

Beyhan: Evet yani sağlığını düşünmeden kahramanca böbreğini verebilirler.

Şükrü: Ben şuna kesinlikle inanıyorum haber programları asla mafyayı çökertecek derecede etkili olamaz. Çünkü dünyayı, dünyadaki önemli olayları mafya yönetiyo. Kanunları dinlemiyen var. Kanunları dinlemiyö dünyanın kanunlarını dinlemiyor. Bunlara yönelik kanunlar çıkarsanız zaten bunlara etkili olamıyor. Burda habercinin gayreti yani Uğur Dündar'ın gayreti sadece kendi şöhretini artırmak, toplumda kendi imajını sağlamlaştırmaktır. Bundan öte programın hiçbir faydası yoktur. Ben buna inanıyorum.

Beyhan: Yalnız Ayasofya mıydı müzesine baya tetkik etti.

Şükrü: Yalnız Türkiye'de bir iki konuda dikkati çekebilmiştir o da o konularda devletin yapması gereken şeyi hatırlatmıştır. O da gazetecilik değildir. Devletin yapması yani Kültür Bakanlığı'nın yapması gereken bir konuyu sadece devlete hatırlatmıştır. O da gazetecilik değil, onu ben de görsem ben de hatırlatırım.

Osman: Onu yapabilmek için gazeteci olmaya gerek yok.

Müeser: Aslında bende Şükrü Beye katılıyorum. Bu haber programıyla mafyanın çökertilebileceğine de inanmıyorum. Beyhan'ın dediği doğru o müze neydi?

-Dolmabahçe.

Ayla: Ha Dolmabahçe düzeltildi, hatta bi seferinde daha yakınlarda pavyona satılan bi kadını oradan kurtardı ama bir sürü de soru işareti var. Ama bu mafya işi bunlara benzemez ki, Türkiye'de de pek çok mafya var. Uğur Dündar neden bunların üzerine gitmiyo? Mafyayı ancak sistem yok edebilir ama buna bulaşmayan yok ki. Bakın milletvekillerine hangisi temiz. Temiz, dürüst politikacı üç-beş tane Bunlar bitirmek istemedikçe bu mafya bitmez. Onlar da bu işten pay aldıkları için zaten bitirmek istemezler, ben buna inanıyorum.

Beyhan: Ama bazılarının bazı şeyleri dürtmesi lazım. En azından o yönden devlet toparlandı, ondan sonra teşekkür ediyo.

Osman: Tabi.

Beyhan: Kendi yapacağı vazifesi.

Şükrü: Bir de şu var bunun etkili olmadığını gösteriyö. E şey tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılıyo. Yani demek ki benim söylediklerim doğru.

Ayla: Doğru tabi.

Şükrü: Kanunlarda bu çete için etkili olacak madde yok. Olsa bile etkilemiyo.

Peki bunun nedeni ne sizce?

Şükrü: Nedeni şu az önce söylediğim gibi dünyada belli başlı organizasyonlar mafya etkisinde, uluslararası büyük şirketler mafyalaşmış, bunların üzerine gitmek mümkün değil. Bunları çökertmek mümkün değil. Bugün Türkiye’de bizim belki düşünemediğimiz pek çok olay uluslararası şirketler kendi çapında tekelleşmiş, karteller idare ediyor. Bunların önüne geçmek mümkün değil. Kanunlarla falan mümkün değil. Yani şimdi İsrail’de başladığı anlaşılıyo olayın, yani İsrail’deki çeteyi nasıl etkiliyeceksiniz mümkün değil. Amerika’daki böbrek çetesini nasıl etkiliyeceksiniz mümkün değil. Bu Türkiye’de şunu sağlamıştır belki. Türkiye’de birkaç gariban var, onları içeri tıkmışlardır 5-10 gün onun dışında bir etkisi olmamıştır.

Ömer: Ben de doğrusu bu mafyanın çökertildiğine inanmıyorum. Bu temel gibi falan maşalar deşifre oldu belki, ceza da alırlar ama mafya etkilenmez. Şu anda bence kaldıkları yerden devam ediyolardır. Çünkü ortada dönen para çok yüksek ve bunca da böbrek oldukça bu iş sürer. Sonra İsrail’de, Çek Cumhuriyeti’nde bunların etkilenmesi çok zor. Ben inanmıyorum şahsen.

SORU 2

Şükrü: Hayır, İsrail’de doktor büyük ihtimalle bu işi devam ettiriyödur.

Beyhan: Birazcık etkilenmişlerdir yani şöyle artık İstanbul ya da Trabzon değil de ameliyatlarını başka şehirde devam ettirebilir.

Ali: Bu işi bunlar daha iyi yapıyo diye müşterisi artmışta olabilir. Yani olumlu yönde etkilenmiş olabilir.

Doğan: Bence çete içindeki yeri yükselmiştir, kazançları da artmıştır.

Neden?

Doğan: Çünkü, çeteyle bağlantısı artmıştır. Çete ona sahip çıkmıştır.

Osman: Teşvik edilmiştir diyosun.

Doğan: Tabi teşvik edilmiştir ve ordaki yeri sağlamlaşmıştır, o çetenin başına bunlar iyice bağlanmışlardır. Kazançları da bir miktar artmıştır.

Osman: Toplumumuzun değer yargılarına göre bu tür davranışlar olumsuz olduğundan halkın tedavi olmak isteyenleri bunları tercih etmiycekden Türkiye’de ekonomik yönden kayıpları olmuştur ama büyük bir ihtimalle Türkiye dışında çalışmalarını büyük bir rahatlıkla sürdürebilirler.

Ömer: Kısa bir süre etkilenebilirler ama belki Türkiye’dekiler daha fazla etkilenebilir ama yurt dışındakiler hiç etkilenden çalışmalarına devam ederler.

Ayla: Nasıl etkilensinler baksanıza fiyatı artmış.

(Grup gülüyor.)

Bunlar zaten vicdan azabı falan çekmezde yasalarda bunlara dokunmuyo, İstanbul olmazda başka bir yerde aynen devam ederler.

SORU 3

Şükrü: Hayır, ben tam tersini düşünüyorum. Devletin bazı organları özellikle Arena’yı bilgilendiriyor, Arena ona göre program yapıyor.

Doğan: Ben, Arena programının pek öyle büyük olaylara girdiğini düşünmüyorum. Kamuoyuna çok ufak bir bölümünü yansıtıyo, kamuoyunu bilgilendirdiğini sanmıyorum ben.

Beyhan: Gene halk etkileniyo ya.

Doğan: Çok yüzeysel ve belki halkı da alıştırıyorlar.

Beyhan: En azından bizim öğrenciler. Ertesi gün olayları toplum içinde konuşuyo, etkileniyo.

Doğan: Aslında şöyle bu tür şeyleri ufak ufak vererek halkı alıştırıyorlar, yolsuzlukları normal karşılıyor artık.

Beyhan: Evet.

Doğan: Tepki vermiyoruz artık.

-Neden?

Doğan: Aziz Nesin %60’la çok insafli davrandı.

(Grup gülüyor.)

Bizim toplumumuzun %80’i 90’ı koyun.

Osman: Biz erkekleri toplum olarak değerlendiriyö %50’li ordan geliyo zaten.

Doğan: Toplum olarak koyun gibiyiz.

Beyhan: Nereye kadar konuşabiliriz ki?

Ayla: Ağzını aç bakalım, gözünü nerde açıyorsun? Demokrasi mi var ki tepkini gösterebilesin...

Doğan: Kısıtlanmışsın orasını da kabul ediyorum da yalnız bazı konularda cesaret gösterip birlik olmak lazım.

Beyhan: Gene uyandı Türkiye eskisi gibi değil, bizim geçliğimizden şimdi şimdi gelinen mesafeye göre medyanın hem iyi yanı var hem kötü yanı var.

Ayla: Kötü yönü daha fazla.

Doğan: Şimdi şu olaylar Türkiye’de dönen dolapların belki binde biri belki milyonda biri gösterse ne kadar göstermiş oluyo.

Osman: Bu tür programların yapılmasını ben yararlı buluyorum en azından orta seviyedeki ya da alt seviyedeki insanlarımızın bakış açısını geliştirebilir o açıdan olumlu buluyorum.

Ali: Bence kamuoyunun ve halkın bilgilendirilmesi yeterli değil. Arasında konuşulan şu bazı programlar bazı insanlar istediği için yapılıyor. Medya patronları hangi tür programların yapılmasını istiyorsa o tür programlar yapılacak şekilde halk arasında bir söylenti var.

-Siz bu görüşe katılıyorsunuzuz?

Ali: Evet, ben bu görüşe katılıyorum. Şimdi diyelim ki ben Uğur Dündar’ın kendi patronu ya da onun kuruluşuyla ilgili bi konuda program yaptığını ben görmedim.

Osman: E yapamaz zaten, öyle bişey mümkün değil.

Ali: Medya patronları aleyhinde bi program yaptığını da görmedim.

Ayla: Yapsın da işsiz mi kalsın?

Ali: Mesela organ mafyasını ele alalım, Türkiye’deki tek yolsuzluk o mu? Diğer kuruluşlara bişey olmuyo mu? Onlar hakkında program yapılamaz mı? Mesela medya patronlarıyla ilgili medyayla ilgili karşı görüşteki veyahutta kendi gibi eşit yönde program yapan arkadaşlarının açığı olmadı gibi. Bunlara hiç eğinildiğini görmedim bu zamana kadar.

Beyhan: Çuvaldızı kendine batırmıyo?

Ali: bugüne kadar izlediğim programlarda hep gariban insanlara yüklenildi, ayakçı takımı dediğimiz mesela bu programda da gördük orda ayarlamaya çalışan bin dolar-iki bin dolar kazanmaya çalışan kişilerle ilgilendiler, tutuklananlar onlardı. Mafyanın büyükleri, elebaşları yerinde durdu. Onlar yerinde durduğu sürece yine ayakçılar bulacaklardır yani. Ömer (Temel’i kastederek) Memet olur.

Beyhan: Roller değişir.

Ali: Ayak takımı hiçbi zaman değişmez.

Beyhan: Yalnız yapılan program muhakkak halkı etkiliyo. Genç ya da yaşlı herkesi.

Doğan: Ama olumlu mu olumsuz mu?

Beyhan: valla dediğiniz gibi size katılıyorum.

Doğan: Son 10 yıldır Türkiye’de dürüstlük enayilik oldu.

Beyhan: Örneğin Ayşegül Nadir miydi o tarihi eser kaçakçısı? Yani yurtdışına çıkışı nasıl olabilir? Biz bile bi yurtdışı işi olsa pasaportunu falan kontrol ettiriyosun. O aranan bi kişi illa savcı onu tutuklama kararı çıkaracak ki kanunların içinde büyüdüm biliyorum (babası hakim) o kanun şeyleri olmadığı sürece yakalayamıyosun. Yani biraz geç davranılıyo, böyle bişeyler yayınlandığı zaman onun suçu doğru bi yerlerde.

Doğan: Belki de biraz kasıtlı geç davranılıyo.

Beyhan: Evet işte çok yavaşız ama istediğimiz konuları hızlandırıyoruz.

Doğan: Bazı konularda bilerek yavaş davranılıyo demek istiyorum.

Beyhan: Tabi canım. Tutuklama şeyi yok deyip adam geçiyo, ondan sonra adam aranıyo diye Arena program yapıyo ya da başka biri. Yani program olsun diye de çok güzel konular var. Zaten bence Türkiye’nin gündemi her an değişebilir, yarın da değişebilir, öbür günde.

Ömer: Ben de medyanın kamuoyunu bilgilendirdiğini düşünmüyorum. Çünkü konular çok yüzeysel ele alınıyor. Belki başka türlü de yapılamıyor, az önce arkadaşlar söz etti. Patronları unutmamak lazım.

Ayla: Aslında ben de genel olarak oralarda düşüncelerimi söyledim ama Türkiye’de yolsuzluk bu kadar değil ki? Bu belki de binde biri ama hiçbirinin üzerine gidilmiyor ya da gidilemiyor. Devletin kurumları da zaten sağlıklı işlemiyor işlese böyle olmazdı ayrıca.

SORU 4

Şükrü: Hazırcı bir gazeteci.

(Grup gülüyor.)

Yani bilgiler tamamıyla ona geliyor. Nerden geliyor? Mit’ten geliyor, gerçeği bu... Mit’ten geliyor çünkü devlette şu var 657 devlet memurları kanununda devlet memuru konuşamaz. Nasıl konuşacak? Araya gazeteci koyacak. Gazeteci kim? Uğur

Dündar, Savaş Ay. şimdi Savaş Ay bıraktı. Bir 3-5 aydır bıraktı, daha önceleri ATV'deyken aynı misyonu o yapıyordu. Emniyet konuşamaz niye konuşamaz? Çünkü devlet kurumudur. Kim konuşacak Emniyet müdürü yerine Uğur Dündar konuşacak kaldı ki bunu destekleyen programı şeydir: Hani emniyet müdürleri arasında bir kapışma oldu. Mersin'de emniyet müdürlüğü yapan Hasan Özdemir'in çıktı babalar gibi Uğur Dündar avukatlığını yaptı. Şeyin karşısında öbür emniyet müdürü karşısında Tankuş. Tankuş'un karşısında sen dedi nasıl yani Hasan Özdemir'i suçlarsın şeklinde Hasan Özdemir'in avukatlığını yaptı yani şu var Uğur Dündar'a resmi kurumlardan haberler geliyor ve programını yapıyor.

Ali: Uğur Dündar çok iyi başladı gibi de son olarak çok yüzey konulara değiniyor. Sonra çok başarılı olduğuna inanmıyorum.

Beyhan: Gazeteci olunca muhakkakta etraftan da yardım alması lazım. Bir iki tane ordan burdan yardım alması lazım. Nasıl ki biz durup dururken birşey çıkaramıyorsak bi konu üzerinde çalışırken muhakkak bi yardım alması lazım da doğruları çıkarmak önemli. Eskiden daha çok seyrediyodum, şimdilerde pek seyretmiyorum.

Doğan: Genelde ben doğru olduğuna inanıyorum çünkü bilgilendirmeye çalışıyo. Zaman zaman izlediğimde belgelerini göstermeye çalışıyo da yalnız konular biraz fazla yüzeysel. Asıl merkeze yönelmiyo. Ali Bey dediği gibi belli bir kesim üzerine yürüyo asıl üsttekileri işlemiyor.

Osman: Gayet iyi bir program buna inanıyorum. Buna inanmamın nedeni de devletin bazı güç odaklarının seçtiği bi eleman olduğu kanaatindeyim. Kamuoyunu oluşturma açısından. Genelde bakıyorsunuz 50 programın 30 tanesi 40 tanesi Türk halkını ilgilendiren konulardır ki zaten böyle olmalıdır öyle zannediyorum ki 50 programın içindeki bir iki program bu güç odaklarının halkı istedikleri şekilde yönlendirmek amacıyla yaptıkları programlar olduğunu gözlüyoruz. Bunları etkileyebilmek için zaten 30-40-50 program genel kanaatlerini olumlu yönde etkileyecek şekilde olmalı ki araya sokuşturulacak güç odaklarınca önemli olan bu yönlendirme konularında etkili olabilsin. Güç odaklarının da orta halli bir programcıyı ya da gazeteciye ön plana çıkarırları mümkün değil diyorum.

Ali: Ben Arena'nın daha doğrusu Uğur Dündar'ın eski programlarını seyredirdim o zamanlar tarafsız olduğuna inanırdım ama son birkaç yılda yapmış

olduğu progamlar belli kişileri hedef duruma getirmiştir. Onun için seyretmiyorum yani zaten birkaç aydır da yayınlanmıyordu galiba.

-Peki hedef olan kim?

Ali: Belli kişiler anlaşılır onlar ya...

-Mesela kim?

Ali: Halkın alt tabakası, zengin parası olan kişiler pek programda yer almıyolar aslında toplumu yönlendirenler onlar paran varsa suçsuzsun.

Beyhan: Ama şey yaptı, pardon sözünüzü kestim ama Amerika'ya giden zenginler vardı hani.

Osman: Bezmenler.

Ali: Ama onlar zaten gitti, onlar gittikten sonra oldu (iddialı bir cevaptı.)

Beyhan: Ha, evet (ikna edildi)

Peşinden baya koştu çünkü.

Ali: Ama dikkat edersen onların Türkiye'yle işi biti.

Doğan: Gitmeden gidip ortaya çıkarsaydı ya...

(Grup gülüyor.)

Ali: Paran varsa programda suçsuzsun yani program zaten yapılmıyor, paran yoksa işte Ömer gibi (Temel'i kastediyor) 3-5 kuruşa çalışırsan suçlusun.

Beyhan: Yalnız Bağ-Kur'du galiba sözünüzü kestim ama 2.5 milyon için Uğur Dündar'ındı galiba program 2.5 milyon borcu vardı, onu yani üzüterek onlar hapis yatmış vatandaşı, işte kaç milyar borcu olan kaçıp gidiyo. Onların üzerinde de durdu adam.

(Ali ve Osman hemen yanıtlıyor)

Ali: Ama kaçtıktan sonra, gittikten sonra duruyo.

Doğan: Duygu sömürüsü yapıyo.

Ayla: Ben de gazeteci olarak başarılı bulmuyorum. Yani olan oluyo bitiyö sonra Uğur Dündar oraya gidiyo program yapıyo, o bi yolsuzluğu çıkarmıyo. Bi de bu canlandırmalara çok duygu sömürüsü yapıyo, açıkçası ben pek hoşlanmıyorum.

Ömer: Ben de çok yüzeysel buluyorum ayrıca arkadaşlarımlın söylediklerine de katılıyorum. Onun bişey açığa çıkardığı yok yani.

SORU 5

Beyhan: Ben seyretmiyorum özellikle ne Savaş Ay'ı seyrediyorum, zaten ne var başka ciddi bir Güneri Cıvaoglu'nun bir programı vardı Kanal D'de "Durum", ondan sonra Siyaset Meydanı var ama onun da her programını seyretmem, halkımızda özellikle dinlememe kavga etme çok fazla. Gereksiz buluyorum. En sonunda konular açığa çıkıyo ama gene bişey yok. Yani medyada artık konu bulamamaya başladı. Halbuki gündem çok fazla Türkiye'de ama.

Osman: Demek ki halkın gündemine göre program hazırlamıyorlar öyle değil mi?

Beyhan: Yani evet.

Osman: Gündem fazla diyoruz ama bi taraftan da konu sıkıntısı çekiyorlar diyoruz öyle mi?

Beyhan: Gündem fazla ama aynı sanatçılar çıkıyo, aynı konular.

Osman: Gündemi bana göre çarpıtıyorlar. Asıl sorun kendi kendilerine gündem oluşturarak izlettirmeye çalışıyorlar. Bunu izlettirerek asıl gündemi saptırmaya gidiyorlar işte bu tezde benim güç odaklarının çeşit çeşit olabilir, bu güç odakları yani biz hükümet olarak biliriz ama hükümet olmadığını gözlüyoruz. Meclis olmadığını görüyoruz, emniyet olarak biliriz güvenliği sağlayan ama emniyetinde birbiriyle çatışma halinde olduğunu görüyoruz. İşte bu programların hangi odağın arkasında ya da önünde olduğunu bilmediğimiz için artık her programda bu kimin savunuculuğunu yapıyor diye düşünmektense seyretmiyoruz.

Doğan: Son zamanlarda özellikle son 1 yıldır ben de pek izlediğimi söyleyemem. Bakıyorum hemen zapping yapıyorum. İzlemiyorum çok monoton gelmeye başladı bana. Belki şeyden de olabilir, izlememe nedenim sonucunda yapılan bişeyin olmamasıdır. Önce bazı aksaklıklar ortaya konuluyor, fakat bu aksaklıkları giderme yoluna gidilebilir mi? Ben gidildiğini sanmıyorum. Biraz da heralde ondan bıkkınlık geldi heralde. Bakıyosun bakıyosun moralin bozuluyo.

Beyhan: Şu şey bilmiyorum gündemde mi Aktüel ya da Tempo'da okudum. Susurluk kamyonu var ya meşhur şoförümüz adam güzel şeyler ortaya çıkardı. Adam suçlu olarak hatta banka hesap numarasını aldım biraz üç beş para toplayalım da yarın yatırıcam ona gerçekten. 150 milyar mı 15 milyar mı bilemiycem. Mahkeme kararıyla suçlu. Kanunlar burda işliyo ama büyük faydası oldu o suçu birlikte ödeyelim diye toplumumuzu çağırıyo dergi, güzel bişey bence.

Doğan: Valla kanunların bizim lehimize işlediğine ben inanmıyorum.

Beyhan: Ha o adam güzel şeyler yaptı ama.

Doğan: Suçlu belediye otobüsü cezayı ben ödedim, suçlu o.

Ali: Arena programında da öyle, Arena diyorum o Susurluk şeyinde de öyle. Kamyona gitti Mercedes çarptı adam suçlu oldu.

Beyhan: Kanun işlemek zorundaymış, teşekkür ediceklerine.

Osman: Evet.

Ali: Arena'yı önceden izliyordum yani tarafsız olduğuna inanıyordum ama son zamanlarda çok basit konuları ele almaya başladı. Yani basit derken çok küçük gruplarla uğraşmaya başladı, böyle ayakçı takımıyla veyahutta işte falan yerde ölmüş olan bir çocuğun evinde işkenceyi ele alarak, onun için de çoktan beridir izlemiyorum. Bu yüzden de pek bi görüş bildiremiyem.

Osman: Ama yani program olarak ne olabilir ki şunu mu? Türkiye'de insan hakları mı işlesin, Türkiye'de demokrasiyi mi işlesin, demokrasi ne kadar işliyor? Demokrasinin neresindeyiz? Bunun ele alamıyacağına göre bu da program yapmak zorunda olduğuna göre elbette ki.

-Niye ele alamıyorlar sizce?

Osman: Dedim ya güç buna izin vermez.

Ali: Bence birileri şu programı yap diyo bence o program yapılyo.

Osman: Yani düşünebiliyo musun Ocak ayı geldiği zaman memurlar zam zam zam derlerdi, sendikaları bile etkileyen bu odaklar. Öyle demez miydik? A bakıyorsunuz aralık gelmiş, ocak gelmiş hatta şubat gelmiş hiçbir sendikadan ses soluk çıkmıyo bu böyle değildi ne oldu bize, bizim isteklerimiz mi karşılandı? Aldığımız maaş mı yetiyor? Yoksa herşey ucuzladı da bunlar gündemden mi çıktı anlayamıyorsunuz her şey birden bire çit bitiyö. Toplum üzerinde bi bezginlik var. Ben gazete okumam, haber dinlemem.

Neden?

Rahatsız olmamak için. İnanır mısınız ben Kemal Sunal'ın filmlerini seyredirim. 7., 8. kez hoşlanmamama rağmen.

Beyhan: Terapi mi oluyo?

Osman: Hiç olmazsa kendi ruh sağlığını bari koruyayım diyorum. Ben çok okuyan bir insanım, hem de öyle çok yönlü okurum ama bakıyorum kendime benzer insanlar göremiyorum, sonra çevreme bakıyorum hiçbir şey değişmiyor. Sonra ne kadar

istesem de bazı şeyleri değiştiremiyorum, sonra niye okuduğumu soruyorum. Ona da cevap bulamıyorum.

Şükrü: Bana göre de Arena reytingi artırmak için yapılan bir program.

(Grup gülüyor)

Sadece iyi reyting düşünülüyor. Canlandırmada... Efendim olayların anlatımında insanları etkilemeyi amaçlıyor başka bir amacı yok...

Ayla: Bence de reyting ön planda. Ayrıca bide şu var bazı programlarda bazı kişiler için yani onlar istediği için yapılıyor, tabi bu durumda ne Arena'ya ne de Uğur Dündar'a güvenemiyorum. Güvenemiyorum çünkü taraf tutuyo.

Ömer: Bana göre o kadar da kötü değil yani halkı etkilediği, aydınlattığı programları da var.

EK 2**SORULAR**

1. Uğur Dündar'ın yaptığı bu program sonucunda uluslararası organ kaçakçılığı yapan mafyasının nasıl etkilendiğini düşünüyorsunuz?
2. Bu programdan sonra Dr. Zeki Şapira ve Dr. Yusuf nasıl etkilenmiş olabilirler?
3. Yolsuzluk, kaçakçılık gibi yasadışı uygulamaların ARENA programında işlenerek kamuoyunun ve ilgili kurumların bilgilendirilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?
4. Sizce Uğur Dündar tarafsız bir gazeteci mi?
5. ARENA programının başarısı Uğur Dündar'ın başarısı olarak kabul edilebilir mi sizce?

EK 3

ARENA'NIN YARIŞMADA FİNİALE KALMA HABERİ

(7 Aralık 1997 Hürriyet gazetesi)

Arena'nın ABD başarısı

- Araştırmacı televizyon haberciliğinde son altı yıldır Türkiye'deki tüm ödülleri toplayan Uğur Dünder yönetimindeki Arena programı, böbrek mafyasıyla ilgili haberiyle uluslararası bir başarıya imza attı.
- Arena, dünyanın ünlü TV yarışmalarından biri olan New York Festivali'nde de araştırmacı haber dalında finalist oldu. 39 ülkeden 2000'i aşkın eserin katıldığı festivalde ilk kez Türk yapımı dereceye girdi. ● 19'da

Arena'nın uluslararası başarısı

UĞUR Dünder yönetimindeki Arena programı, böbrek mafyasıyla ilgili haberiyle, New York Festivali'nde "araştırmacı haber" dalında finalist oldu. 39 ülkeden 2 bini aşkın eserin katıldığı festivalde bir Türk yapımı, ilk kez dereceye girdi. New York Festivali'nin Türkiye temsilciliğini yapan Marketing Türkiye Dergisi'nin kurucusu **Atıla Ögüt**, New York Festivali'nin bu alanda dünyanın en önemli yarışması olduğunu ve bu yıl

40 yaşına bastığını belirtti, Arena'nın bu başarısının Türkiye için büyük gurur kaynağı olduğunu kaydetti.

Arena Genel Yönetmeni Uğur Dünder ise bu sonucu şöyle değerlendirdi:

"Biz, televizyon haberciliğinde ölçülerimizin evrensel ölçüler olduğunu her zaman söylüyoruz. Amerika ya da Avrupa'daki araştırmacı haberciler, hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsa biz de onları kullanıyoruz. Böylesine

bir rekabet ortamı içinde uluslararası bir yarışmada finalist olmak, ben ve arkadaşlarım için çok büyük anlam taşıyor. Geçen yıl Berlin Televizyon Festivali'ne davet edildikten sonra bu yıl dünyanın iletişim başkenti New York'ta ödüllendirilmek, Arena ekibi için büyük bir kıvanç kaynağı olacak."

Arena, New York Festivali'ne, 20 Şubat 1997 tarihinde yayınlanan "Böbrek Mafyası" adlı haberle katılmıştı.

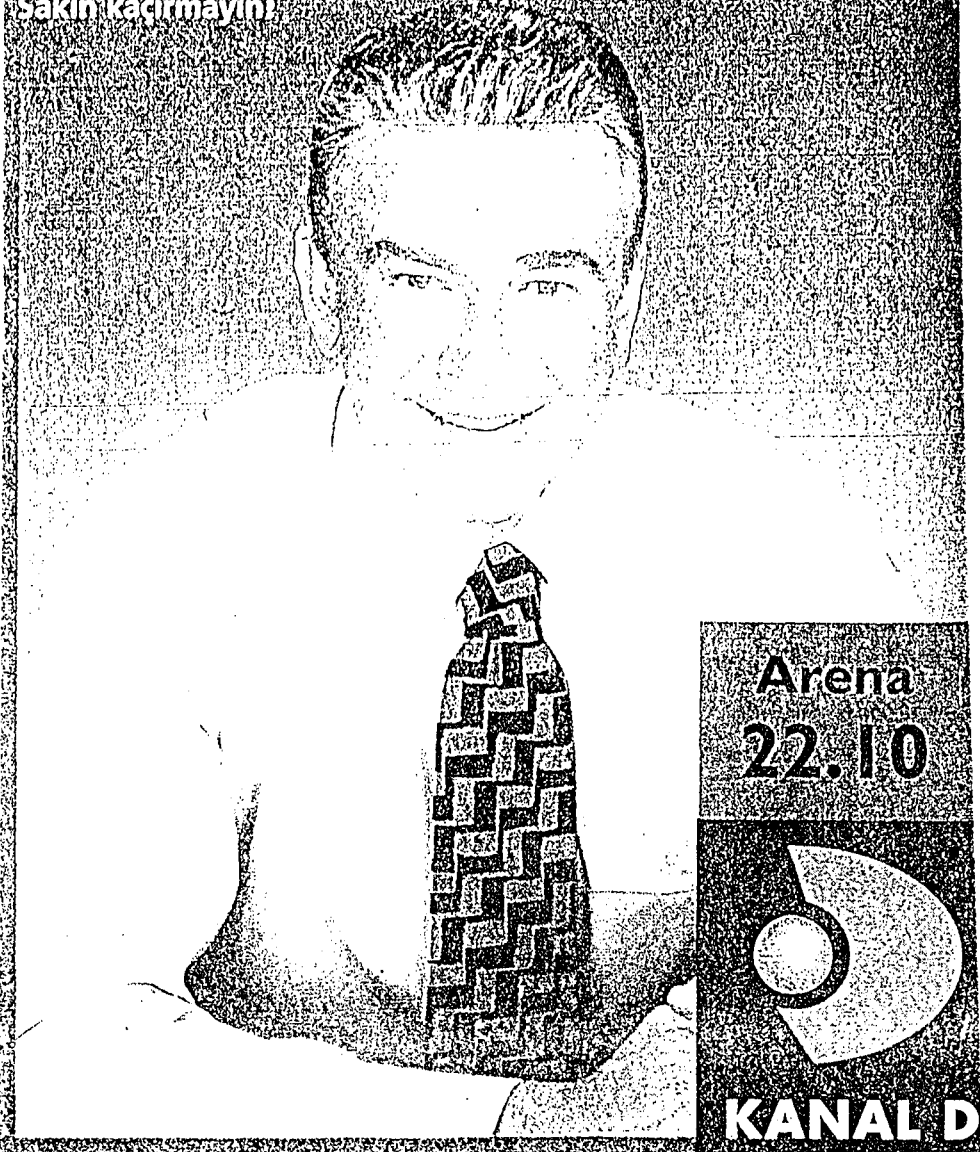
EK 4

ARENA/UĞUR DÜNDAR REKLAMI

(20.2.1997 Hürriyet Gazetesi)

Uğur Dündar, Türkiye - İsrail hattında çalışan uluslararası organ mafyasını ortaya çıkardı

Yoksul ve çaresiz vatandaşlarımızın organlarını dolar karşılığı satın alan mafyanın soluk kesen yakalanışı. Yasalara ve hekimlik mesleği ilkelerine aykırı çalışan insan kasapları güçlerini nereden alıyor, zengin müşteriler kimler, bu uygulama İstanbul'da hangi hastanede yapılıyor? Uğur Dündar'ın hazırlayıp sunduğu Arena'nın bu akşamki haberi yıllarca hafızalardan silinmeyecek. Sakın kaçırmayın!

KAYNAKÇA

- Akay, Ali. **Michel Foucault İktidar ve Direnme Odakları**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995.
- Alankuş, Sevda. "Medya ve Ötekiler". **Radikal İki**, 13 Eylül 1988.
- _____ . "Medyada 'öteki': Türbanlılar ve Kürtler". **Toplum ve Bilim**. 67
güz 1995.
- Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan. **İletişim ve Toplum**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
- _____ . "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim 'Sosyal Bilimler' İletişim.
Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi,
1983.
- Allen, Robert C. "Reader-Oriented Criticism and Television". Ed: Robert Allen. **Channels
of Discourse**. London: Routledge, 1987.
- Althusser, Louis. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aytıkları**. Dördüncü Basım. Çevirenler:
Yusuf Alp-Mahmut Özışık.
- Altman, Rick. "Televizyon/Seslendirme". **Eğlence İncelemeleri Kitle Kültürüne
Eleştirel Yaklaşımlar**. Çeviren: Nurdan Gürbilek. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Anderson, Pery. **Antonio GRAMSCI Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji**.
Çeviren: Tarık Günersel. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1988.
- Ang, Ien. "Culture and Communication: Towards on Ethnographic Critique of Media
Consumtion in the Transnational Media System". **Evrepean Journal of
Communication**. Vol5, 1990.
- _____ . **Desperately Seeking Audience**. London: Routledge, 1991.
- Barret, Michelle. **Marx'ten Faucault'ya İdeloji**. Çeviren: Ahmet Fethi. İstanbul: Sarmal
Yayınevi, 1996.
- Barthes, Roland. **Göstergebilimsel Serüven**. Çevirenler: Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat.
İkinci Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- _____ . **Çağdaş Söylenler**. İkinci Basım. Çeviren: Tahsin Yücel. İstanbul:
Metis Yayınları, 1998.
- Baudrillard, Jean. **Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu**. Çeviren:
Oğuz Adanır. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1991.

- Bird, S. Elizabeth ve Robert W. Dardenne. "Myth, Cronicle and Story: Exploring the Narrative Qualities of News". **Media, Myths and Narratives Television and the Press**. Ed. James Carey. Newbury Park. Sage, 1988.
- Collins, Jeff. "Glasgow University Media Group The Bad News Books". **Reading Into Cultural Studies**. Ed. Martin Berker ve Anne Beezer. London: Routledge, 1992.
- Corcoran, Farrel. "Kültürel Çalışmalar". **İletişim Kuramları Okuma Parçaları**. Çeviren: Erol Mutlu. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1997.
- Cornfield, Michael. "The Watergate Audience Parsing The Powers of the Press". **Media, Myths and Narratives Television and the Press**. Ed. James Carey. 3. Basım. London: Sage, 1990.
- Chomsky, Noam. **Medya Gerçeği**. Birinci Basım. Çeviren: Abdullah Yılmaz. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993.
- Coward, Rosalind ve John Ellis. **Dil ve Maddecilik**. Çeviren: Esen Tarım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1986.
- Curran, James. "Kitle İletişim Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası". **Medya, İktidar, İdeoloji**. Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük. Ankara: Ark Bilim Sanat Yayınları, 1994.
- Curran, James ve Diğerleri. "The Study of the media: Theoretical Approaches". **Culture, Society and the Media**. London: Sage Publication, 1988.
- Dahlgren, Peter. "What's the meaning of this? Viewers plural sense-making of television news". **Media, Culture and Society**. Vol 10, 1988.
- Delia, G. Jesse. "Communication Research: A History". **Handbook of Communication Science**. Ed: Charles Berger ve Steven H. Chaffee. İkinci Basım. California: Sage Publication, 1989.
- Eagleton, Tery. **İdeoloji**. Çeviren: Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- . **Edebiyat Kuramı**. Çeviren: Esen Tarım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990.
- Fairclough, Norman. **Discourse and Social Change**. Dördüncü Basım. Combridge: Polity Press, 1996.
- Feuer, Jane. "Genre study of Television". Ed: Robert C. Allen. **Channels of Discourse**. London: Routledge, 1987.
- Fiske, John. "Posmodern Televizyon". Çeviren: Nilgün Gürkan. **Medya, Kültür, Siyaset**. Derleyen: Süleyman İrvan. Ankara: Ark Bilim Sanat Yayınları, 1997.

- _____ . **İletişim Çalışmalarına Giriş**. Çeviren: Süleyman İrvan. Ankara: Ark Bilim Sanat Yayınları, 1997.
- Fiske, John. **Television Culture**. İkinci Basım. London: Routledge, 1989.
- _____ . “Moments of Television: Neither The Text Nor The Audiences”.
Media Studies A Reader. Ed: Paul Morris and Sue Tornhom. Edinburg: Edinburg University, 1996.
- Foucault, Michel. **Ders Özetleri 1970-1982**. Dördüncü Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992.
- Golding, Peter ve Graham Murdock. “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”. Çeviren: Süleyman İrvan. Ankara: Ark Bilim Sanat Yayınları, 1997.
- Güçhan, Gülseren. “Televizyon Türleri”. **Yayınlanmamış Ders Notları**.
- Hall, Stuart. “İdeolojinin Yeniden Keşfi” : Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü” **Medya, İktidar, İdeoloji**. Derleyen ve Çeviren : Mehmet Küçük. Ankara : Ark Bilim Sanat Yayınları, 1994.
- _____ . “Eleştirel İletişim Kuramları”. **Kitle İletişim Kuramları (Okuma Parçaları)** Çeviren : Erol Mutlu. Ankara : Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1997.
- _____ . “Encoding / Decoding” **Culture, Media and Language**. Essex : The Anchorpress, 1980.
- _____ . “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”. **Medya, İktidar, İdeoloji**. Derleyen. Mehmet Küçük. Ankara : Ark Bilim Sanat Yayınları, 1994.
- Höijer, Birgitta. “Studying Viewers’ Reception of Television Programmes : Theoretical and Methodological Considerations”. **European Journal of Communication**. Vol.15.1990.
- _____ . “Socio - Cognitive Structure and television reception.” **Media, Culture and Society**. Vol.4.1992.
- İnal, Ayşe. **Haberi Okumak**. İstanbul: Temuçin Yay, 1996.
- Jancovic, Mark. “The Nationwide Studies. **Reading Into Cultural Studies**. Ed. Martin Barker. London: Routledge, 1990.
- Jay, Martin. **Diyalektik İmgelem Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923 - 1950**
Çev: Ünsal Oskay. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989.
- Jensen, Klaus Bruhn. “The politics of polysemy: television news, everyday consciousness

and political action.” **Media, Culture and Society**. Vol.12.1990.

_____ . “When Is Meaning Communication Theory, Pragmatism and Mass Media Reception”. **Communication Year Book 14**.

_____ . “News as Social Resource: A Qualitative Empirical Study of the Reception of Danish Television News”. **European Journal of Communication**. Vol.3.1998.

_____ . “Humanistic Scholarship as Qualitative Science : Contributions to Mass Communication Research.” **A Handbook of Qualitati ve Methodologies for Mass Com munication**. Ed: K.B.Jensen ve Jonkowsli London: Routledge, 1991.

Jankowski, Nicholas ve Fred Wester. “The Qualitative Tradition in Social Science Inquiry: Contributions to Mass Communications Research”. Ed.K.B.Jensen ve N.W. Jankowski. **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication**. London: Routledge. 1991.

Kaplan, Yusuf. **Televizyon**. Çeviren: Gökçen Kaplan. İstanbul : Ağaç Yayıncılık, 1993.

Keane, John. **Medya ve Demokrasi**. Çev: Haluk Şahin. İkinci Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.

Kellner, Douglas. **Media Culture**. London: Routledge, 1995.

Keskin, Ferda. “Foucault’da Öznellik ve Özgürlük” **Toplum ve Bilim**. 73, Yaz 1997.

Kim, Jengkee ve Alan Rubin. “The Variable Influence of Audience Activity on Media Effects”. **Communication Research**. Vol.24 no.2, April 1997.

Kocaman, Ahmet. “Dilbilim Söylemi”. **Söylem Üzerine** .Ankara : Hitit, 1996.

Kruger, Richard A. **Focus Group As Qualitative Research**. 2. Basım. California: Sage,1994.

Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe. **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**. İstanbul : Birikim Yayınları, 1992.

Larrain, Jorge. **İdeoloji ve Kültürel Kimlik Üçüncü Dünya Gerçeği**. Çev:Neşe N. Domaniç. İstanbul : Sarmal Yayınevi, 1995.

Lull, James. **Inside Family Viewing Ethnographic Research on Television’s Audiences**. London : Routledge, 1990.

Livingstone, Sonia. “The Resourceful Reader : Interpreting Television Characters and Narratives”. **Communication Yearbook 15, 1992**.

_____ . “Audience Reception : The Role of The Viewer in Retelling Romantic Drama”. **Mass Media and The Society** . 1991.

- _____ . Talk on Television. London : Routledge, 1994
- Marcuse, Herbert. **Tek Boyutlu İnsan İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler**. Çev: Aziz Yardımlı. İstanbul : İDEA, 1986.
- Modleski, Tania. **Hınçla Sevmek (Kadınlar İçin Kitlesele Fantezi Üretimi)**. İstanbul : Pencere (Tarih Yok)?
- Mattelart, Armand ve Michele Mattelart. **İletişim Kuramları**. Çev: Merih Zıllıoğlu. İstanbul : İletişim Yayınları, 1998.
- Morgan, David. **Focus Group as Qualitative Research**. California : Sage Publication, 1998.
- Morse, Margaret. “Televizyonda Haberci Kişiliği ve İnandırıcılık”. **Eğlence İncelemeleri Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar**. Çev: Nurdan Gürbilek. İstanbul : Metis Yay, 1998.
- Moore, Shaun. **Interpreting Audience The Ethnography of Media Consumption** . İkinci Basım. London : Sage Publication, 1995.
- _____ . “Text, Readers and Context of Reading : Developments in the study of media audiences”. **Media, Culture and Society**. Vol. 12, 1990
- Morley, David ve Roger Silverstone. “Communication and Context : etnografik perspectives on the media audiences.” **A Handbook of Qualitative Methodologies for MassCommunication Research**. Ed. K. B. Jensen ve N. W. Jankowski. London : Routledge, 1991.
- Morley, David “Cultural Transformations : The Politics of Resistasnce”. **Media Studies A Reader**. Ed. Paul Morris ve Sue Thornhom. Edinburg : Edinburg University, 1996.
- _____ . **Family TV Cultural Power and Domestic Leisure**. London : Routledge, 1990.
- _____ . “ Active Audience Theory: Pendulums and Pitfalls”. **Journal of Communucitaion 43 (4)**.
- Murdock, Graham. “Redrawing the Map of the Communication Industries : Concentration and ownership in the Era Of Privitytization” **Public Communication The New Imperatives**. London : Sage Publication, 1990.
- Mutlu, Erol. **İletişim Sözlüğü**. Ankara : Ark Bilim Sanat Yayınları, 1994.
- _____ . **Televizyonu Anlamak**. Ankara : Gündoğan, 1991.
- Mutman, Mahmut. “Televizyonu Nasıl Sorgulamalı”. **Toplum ve Bilim**. 67 Güz 1995.
- Nord, David Paul. “Reading The Newspaper : Strategies and Politics of Reader Response,

- Chicago, 1912-1917. "**Journal of Communication** 45(3), Summer - 1995.
- Özbek, Meral. **Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski**. İstanbul : İletişim Yayınları, 1991.
- Philo, Greg. **Seeing and Believing**. London: Sage, 1992.
- Postman, Neil. **Televizyon Öldüren Eğlence**. İstanbul : Ayrıntı Yayınları, 1994.
- Press, Andrea. "The Active Viewer and the problem of Interpretion : Reconciling Tredition and Critical Research". **Commnication Yearbook**. Vol.15,1995.
- Severin, J.Werner ve James W. Tankard. **İletişim Kuramları : Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları**. Çev : Ali Atıf Bir ve Serdar Sever. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi, 1994.
- Shoemaker, Pamela ve Stephen Reese. "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerine Etkisi". **Medya, Kültür, Siyaset**. Der : Süleyman İrvan. Ankara : Ark Bilim Sanat Yayınları, 1997.
- Storey, John. "Cultural Studies : an introduction". **What's Cultural Studies**. Ed. John Storey. London : Arnold, 1996.
- Richardson, Kay ve John Corner. "Reading reception: mediation and transparencyin viewers" reception of a Tv programme. **Media, Culture and Society**. Vol.8, 1986.
- Rose, Brian G. "Introduction". **TV Genres A Handbook and Reference Guide**. Ed. Brian G.Rose. London : Greenwood Press, 1993.
- Thornburn, David. "Television as an Aesthetic Medium". Ed. James Carey. **Media, Myths and Nerratives Television and Press**. Üçüncü Basım. Newbury Park : Sage Publications, 1990.
- Turhan, Seyfettin. **Araştırmacı Gazetecilik Özellikleri, Kuralları ve Örnekleriyle**. Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, 1997.
- Turner, Graeme. **British Cultural Studies an Introduction**. London : Unwin Hyman, 1990.
- Tura, Saffet Murat. **Freud,dan Lacan'a Psikoanaliz**. İkinci Basım. İstanbul : Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Tüfekcioğlu, Hayati. **İletişim Sosyolajisine Başlangıç**. İstanbul : Der yayınları, 1997.
- Üşür, Serpil Sancar. **İdeolojinin Serüveni**. Ankara : İmge Yayınları, 1997.
- van Dijk, Teun A. "The Interdisciplinary Study of News as Discourse". **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research**. Ed: K.B. Jensen ve N.W. Jankowski, New York: Routledge, 1991.
- van Zoonen, Liesbet. "Medyaya Feminist Yaklaşımlar". **Medya, Kültür, Siyaset** (Der.

Süleyman İrvan) (Ankara: Ark, 1997).

Williams, Raymond. **Kültür**. İstanbul : İletişim Yayınları, 1993.

_____ . **TV Technology and Cultural Form**. Glaskow: Fontona Collins,
1979.

Yücel Tahsin. **Yapısalcılık**. İstanbul : Ada Yayınları (Tarih Yok).